

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

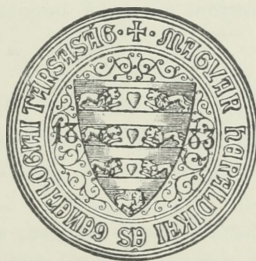
ÁLDÁSY ÁNTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

HARMINCZKETTEDIK KÖTET.

1914-1K ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
BENKÓ IMRE A Dubraviczky-család története. <i>(Két közlemény.)</i>	70, 93
B. SZ. L. Várady Mihály családkönyve	86
FRAKNÓI VILMOS Hunyadi János származása és a vajdahunyadi freskók	53
HAJNAL ISTVÁN IV. Béla király kancelláriájáról	1
Dr. HOLUB JÓZSEF Tolnavármegye pecsétje <i>(Két szövegközti ábrával)</i>	82
— — — — — Javítás a veszprémi püspökök sorozatához	87
H. Családi levéltárak a M. N. Múzeum Könyvtárában	132
Hb. Albánia címere	87
Dr. IVÁNYI BÉLA Fogaras vidéke nemeseinek összeírása 1637-ben	88
JAKUBOVICH EMIL Az Agmánd nemzetség teljesebb neve és egy ismeretlen ága	43
MISKOLCZY-SIMON JÁNOS A Széchényi-Szabó-család	62
— — — — — Hamisítványok Nógrádmegye levéltárában	127
NAGY GÉZA Trónöröklés az Árpádok alatt	19
Dr. WERTNER MÓR Kihaltak-e az Árpádok 1301-ben. <i>(Három közlemény egy szövegközti ábrával.)</i> 26, 55, 109	109
— — — — — Ujabb adalékok Hradnai Holy Pál ismeretéhez	85
— — — — — Egy ismeretlen székely ispán	129
Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE Válasz a «Héder nemzetség eredete» cz. cikkekre	45
—b. Ujabb címereslevelek a M. N. Múzeum Könyvtárában	130

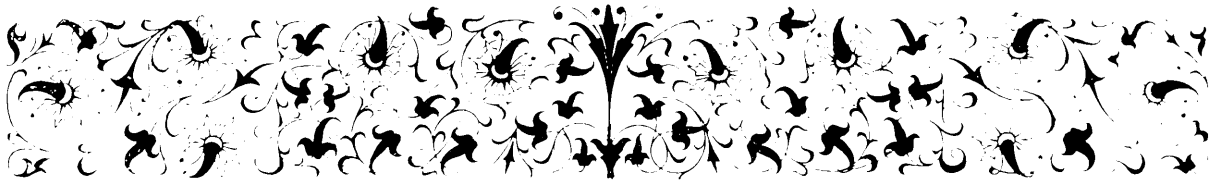
II. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	46, 90, 133
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1914. évben	135
Báró Nyáry Jenő †	137
Hattyuffy Dezső †	137
<i>Szakirodalom.</i> CSOMA JÓZSEF, A magyar heraldika korszakai. <i>Ism. —y.</i>	49
SÁNDOR IMRE, A Csikszentmihályi Sándor-család levéltára. <i>Ism. Dr. Lukinich Imre.</i>	90
A pannonhalmi szent-Benedekrend története. XII. a. kötet. A dömölki apátság története. <i>Irtá</i> PACHER DONÁT. <i>Ism. B. Sz. L.</i>	91
Dr. BARNA J. és SÜMEGHY D., Nemes családok Csanádvármegyében. <i>Ism. Daróczy Zoltán</i>	138
FRANZ ECKHART, Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. <i>Ism. Holub József</i>	139
Jahrbuch der K. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge 23., 24. Band <i>Ism. H.</i>	141
J. ROMAN, Manuel de sigillographie française. <i>Ism. H.</i>	141
Góthai Almanachok. 1915. <i>Ism. —b.</i>	142
<i>Lapszemle</i>	50, 142

* * *

<i>Kérelem</i>	144
-----------------------	-----

IV. BÉLA KIRÁLY KANCELLÁRIÁJÁRÓL.

A politikai történelem szempontjából a XIII. század a magyar királyi kancelláriának talán legvirágzóbb kora, mert nemcsak vezetői, hanem tagjai is, a kik az oklevelek kiállítása körül közvetlenül szorgoskodtak, rendkívül fontos szerephez jutottak a király színe elé kerülő ügyek elintézésében; többszörös említés maradt ránk arról, hogy olyan feladatokkal foglalkoztak, a melyek messze esnek a későbbi értelemben vett kancellária munkakörétől. Ha azonban a kancelláriában azt a szervezetet nézzük, a mely az írásbeliség terjedésének köszöni létét és alkalmas arra, hogy fejlettségének fokából az állam berendezettségére vonjunk következtetéseket, magasabbra értékeljük az egyszerű hivatalnok kancelláriát, a melyet tisztán az írásbeliek elintézése köt le magának, a melynek tagjai alkalmazottak és nem meghitt udvari emberek. Pósa mester, a hivatalnok nótárius, a ki az 1260-as években dolgozott az udvarban, sokkal kisebb ember volt, mint az, a ki a század elején írta a leveleket; megjelenése mégis a szervezet tökéletesedésének jele. A fejlettebb kancellária tehát a maga egészében kevésbé súlyos politikai szempontból, sőt mondhatnók, számra nézve is csekélyebb, mert tagjainak feladata csakis az oklevelek előállítására; más teendők nem foglalkoztatják őket. A német birodalmi kancelláriában III. Ottó, II. Henrik, II. Konrád alatt 6—12 írókezet is találunk, pedig az írásbelieket egy ember is elvégezhetné volna, a mint hogy vanak is időközök ugyanebben a korban, hogy egy ember végezte el; ¹ 1471-ben pedig a kan-

cellártól kezdve, beleértve a legutolsó írók, csak 15 alkalmazottat találunk, ¹ a mi tekintve az írásbeli teendők összehasonlíthatatlanul nagyobb voltát, rendkívüli csökkenést jelent. A szervezet tehát annál tökéletesebb, minél inkább egyszerű, speciális hivatallá zárul össze, minél kevésbé vesznek részt tagjai nem szorosan vett kancelláriai teendők elintézésében, illetve, a mi ezzel egy, minél kevésbé vesznek másféle célokra rendelt emberek az oklevelek körüli elfoglaltságokban is részt. A diplomatika előtt is az ilyen kancelláriának a becse nagyobb; az ilyen kancelláriában keletkezik egységes gyakorlat és így a nem a kancelláriában készült levelek a többiek közül könnyebben kiválaszthatók.

Nálunk a XIII. században és különösen IV. Béla uralkodása elejétől, mindkét kancellár tisztsége méltósággá nőtt fel, ellenőrző szerepükkel csak keretét adják meg az intézménynek; ² a szervezet lényegének megismerése céljából azokhoz kell leszállanunk, a kik az oklevelek kiállításában tényleg részt vettek. Azt fogjuk vizsgálni, hogy mennyiben zárt azoknak köre, a kik ilyen funkciókban szerepelhettek, másrészt, hogy mennyiben voltak ezek speciálisan ezekre a funkciókra rendelve.

¹ Bresslau, Handbuch der Urkundenlehre, II. kiad. 1. k. 539. l. A közbeeső századokról biztos számokat nem mondhatni, mert az írásösszehasonlítások hiányzanak még; ez az 1471. évi szám ellenben megbízható, mert III. Frigyes számadáskönyveiből való. Egyes uralkodók, például IV. Károly alatt, is szembeötölő a szám csökkenése. Erben-Redlich, Urkundenlehre, I. Teil. 100. l.

² L. Fejérpataky: A királyi kancellária az Árpádok korában. A két kancelláriai tisztség fejlődéséről szóló adataink mind ezen a munkán alapúlnak.

¹ Monumenta Germaniae, diplomatum II—IV. kötetek bevezetései; például a többek között II. Henrik alatt GB író III. k. XXIV. l.

I. A királyi udvar papjai.

Középkori állami közigazgatásunknak tisztségei legnagyobb részét az uralkodó familiáritásából nőttek ki közhivatalokká, későbbi fejlődésükben esetleg a főméltóságok familiáritásából; az országos bírák, később az ítélőmesterek, vagy a megyei vicecomes tisztségének fejlődése beszédes példa erre. Az oklevelek előállításával foglalkozók a XIII. században még mindig csak úgy szerepelnek, mint az uralkodó első emberei, udvarának tagjai: «cancellarius aule nostre», «notarius noster familiaris», «notarius aule nostre»; az már sokkal haladottabb fokra mutat, ha úgy tekintjük az egykorú ember őket, mint egy hivatal fejtét vagy tagjait. A német birodalomban sok százados multú, kifejlődött már a szervezet, már munkafelosztás és rangfokozat is van benne, mégis nagy ritkaság, hogy akkoriban zárt testületnek nézték volna tagjait. A «cancellaria» szó még nincs divatban,¹ csak a XIV. században válik általánossá; míg a pápai és a szicíliai kancelláriáknál már egészen szokásos, hogy az írókról mint egy kancellária tagjairól szóljanak, összességüket kancelláriának nevezzék.² Nálunk ez az elnevezés még egyáltalán nem fordul elő ebben a korban, még olyankor sem használják, a midőn határozottan azoknak összességéről van szó, a kik az oklevelekkel foglalatostkodtak.³ Nem nézték tehát őket egy testületnek, mint például a királyi kápolnát, vagy mint a következő században magát a kancelláriát is,

¹ Részünkről csak olyan értelemben találkoztunk vele, hogy inkább a «cancellariatura»-t, a kancellári tisztséget jelentette.

² Pl. «cancellarie domini pape scriptor» 1192-ben; egy birtok «ad cancellarium pertinens» a szicíliai kancelláriánál, IV. Ottó korában. Bresslau i. m. I. 268., 576.

³ Rogerius «cancellarii»-nak nevezi őket; ez az elnevezés akkoriban nem volt csak a kancelláriai vezetők számára lekötvé, jelenthetett általában belső nótáriust. Nem is tehető fel, hogy a kancellár kisebb ügyek elintézésével töltötte volna idejét az udvarban, ha az alkancellárról még föl is teszszük ezt, különben is Béla uralkodásának legelső éveiben nem volt még két kancellár. Ponith ispán István ifjabb király előtt Béla nótáriusait vádolja, nem kancelláriáját. Hazai Oklt. 42. — 1284-ben Izabella királynő vádolja kancellárja kancelláriai pályafutását; miként lett jegyző, majd vezető, pecsétörző jegyző és végül a királynál «vicecancellarii officio ante alios regalis excellencie clericos meruit insigniri»; itt pedig nyilván a kancelláriai papokat kell értenünk. Fejér V. 3. 210.

jelül, hogy az oklevelek körül foglalatostkodók még csak az udvar papjai voltak, nem egy különálló hivatal tagjai. Kancellária voltaképpen még nincs csak készül lenni; előfeltételei azonban már megvannak és azért nem anachronizmus, ha mégis használjuk erre a korra is a kancellária kifejezést.

A királyi udvar, a király familiája azonban nagyon tágítható fogalom; lehettek tagjai igazán állandóan ott tartózkodó papok, lehettek olyanok, a kik csak kivételesen szegődtek a király oldalára mellé, a kik a «familiaris» jelzöt szorosabb értelmében talán nem szolgálták meg. Bizonyos körökbe oszthatók hát ezek, a szerint, hogy mennyire szorosan voltak az udvarhoz fűzve; a kérdés az, hogy melyik körön belül levők vehettek részt az úgynevezett kancelláriai teendőkben.

Béla király kétszáznál több oklevele írásának összehasonlítása a következő eredményekre vezet:

Az uralkodás első idejében alig találunk nyomot arra, hogy a levelek írása egy szűkebb testületre lett volna bízva. Rendkívül sok írás fordul elő, számukat reálsan alig határozhatjuk meg, mert szinte minden újabb levéllel új írás lép fel. Nem szándékozunk azokkal a levelekkel bizonyítani, a melyet egyházi testületeknek vagy egyéneknek szólnak, bár elég jellemző eset az, a midőn 1248-ban az esztergomi érsek a sasvári esperes számára birtokot kér a királytól és a levelet ott mindjárt az érsek írója készíti el;² a levelek legnagyobb része mégis csak világiak részére szól, a kik bizonyára nem előre megszerkesztett levéllel vitték ügyüket a király elé és így az írók csak a királyi udvarban foglalatostkodó papok lehettek. Vannak, a kik állandóan írnak, azaz éveken keresztül látunk tőlük leveleket, de aránylag is kicsiny számmal; az egyik író három levelet ír hét éven belül, mind a hármat Nyitra megyére és a szomszédos vidékekre; egy másik négy éven belül kettőt, mind Sopron megyére, de különböző elfogadóknak.³

¹ Az Országos Levéltárból 132, a Nemzeti Muzéumból és az ott található családi levéltárakból 55, az Akadémia levéltárból 3, az esztergomi primási levéltárból 5 és az ottani főkapitányi magánlevéltárból 15 darab eredeti oklevél.

² Később foglalkozunk ez íróval.

³ IA és IB-vel jelöljük őket később. — II. Endre alatt, 1216-ban előjön az a ritka eset, hogy egy író kezé-

Egy másik írásában, a gömői ispánnak szóló levélben, az egri káptalan levelein szokásos írásra vélünk ismerhetni.¹ Mindez arra mutat, hogy a levelek az udvarban készültek, de íróik nem voltak elkülönítve az udvar többi papjaitól; nem mindig voltak a király mellett és mégis úgy jutottak az íráshoz, hogy környezetében tartózkodtak az időben. Korántsem voltak egyenesen az írás céljaira szerződötve, udvari elfoglaltságuknak csak egy része az írás; szinte azt hihetnők, hogy az oklevélírás az ő ügyük volt, a melyre a fél felkérte őket, ők a megszokott formában elkészítették a levelet és a pecsételéssel a kancellár hitelesítette azt. A későbbi idők írásaira is jórészt állanak ezek a megállapítások; bár határozottan tapasztalható, hogy állandóbb emberek is irnak, a levelek legnagyobb része szórványosan író kezekből való. Feltűnő gyakorlatlan, csunya írások tűnnek fel néha, jelöl, hogy nem valami egyházi testülettől kérte a fél és hozta az udvarba, hiszen olyan helyen mindig van gyakorlott író, hanem hogy az a pap, a ki készítette az udvarban, nem főként azért van ott, hogy írjon.² A legfejlettebb korban már lényeges változás áll be; a levelek legnagyobb részét már állandó kezek írják, tehát az udvarhoz szorosabban kötött papok; azonban ezek száma még mindig olyan nagy, hogy nem lehetek élesen elválasztva a többi az udvarban forgolódo paptól; feladataiknak csak egy része volt az írás, hiszen arra nem kellett volna 7—8, elég lett volna 1—2 ember is. Különben a nótáriusoknak, királyi küldetéseiben, tanácsban való részvételéről gyakori, egyenes említések is maradtak fön.

Az udvarban bennfentes papokról többféle formában emlékeznek meg az oklevelek.

A *kancellárok* és azok, a kiket határozottan *nótáriusainak* nevez a király, a szó legszorosabb értelmében familiárisok; azonban a nótárius elnevezéssel 1181-től 1262-ig a királyi udvarban

nem találkozunk és 1262 után is eleinte csak szórványosan. A *comes capelle* és a *capellani*, egy ősi udvari szervezetnek, a királyi kápolnának tagjai, szintén állandóbb udvari papok. Más papokat a király «*clericus noster*»-eknek nevez, mások pedig «*clericus regis*»-eknek; ennek a kifejezésnek nem szabad olyan értelmet tulajdonítanunk, mint pl. a «*homo regius*»-nak; nem kapja ezt meg minden pap, a ki a király megbízásában jár el. Egykorú említések mutatják, hogy ezeket szinte állandó királyi alkalmazottnak nézték; 1240-ben a pécsi káptalan előtt a cikádori örkanonok és a titeli jobbágyok poroszlója gyanánt szerepel egy pap, a kit «*Sylvester clericus Bele regis*»-nek emlitenek,¹ pedig az ügynek a királyhoz semmi vonatkozása sincs. Még élénkebben szól e mellett egy 1286-iki említés: «*Magister Stephanus, archidiaconus de Chazma, condam clericus domini regis*»;² tehát ezt az István mestert úgy említik, mint a ki a most is uralkodó királynak valamikor klerikusa volt. Már sokkal nyiltabb kört alkotnak azok az egyházi férfiak, a kiket a király környezetében találunk, de a kiknek csak egyházi tisztségüket említik; a királytól adományokat nyernek, a király megbízásaiban eljárnak, leveleiben a tanuk közt szerepelnek: ezek a jelek, a melyek alapján az udvari papok közé soroljuk őket. Megnevezésük formája rendszeren: «*N. N., egyházi tisztség, dilectus et fidelis noster.*» Ennek a két jelzőnek jelentőségét nem szabad lebecsülnünk; vannak comesek, prépostok, a kiknek nem adja meg a király és vannak egyszerű nemesek, cím nélküli papok, a kiknek neve mellett ott találjuk. Érdekesen használja egy 1245-iki oklevél a «*fidelis*» jelzőt: «*Regia liberalitas, que frequenter etiam extraneis bene fecit, debet suis fidelibus gratancius porrigere munificencie sue manus*»;³ tehát a fideliseket egyenesen szembeállítja a külső emberekkel. Nagyon különféle a viszony, a melyben ezek a papok a királyhoz

től egyszerre több levelet láthatunk, Dl. 74., 75., 76. és 80. sz. alatti leveleket egy kéz írta; ámde három ezek közül a Szentgyörgyi-család számára készült, a negyedik pedig a csornai prépost számára egy pör eredményeképen, melyet az a Szentgyörgyi-családdal szemben nyert meg.

¹ 1240. Dl. 246.

² 1245., Dl. 33704., aranybullás levelet ír egy ilyen gyakorlatlan író.

¹ Hazai okmánytár IV. 24.

² Knauz. Mon. Eccl. Strigoniensis II. 208.

³ F. IV. 1. 377. Ez oklevélnek szövegezése egybevág több máséval, melyek valószínűen hamisak; l. Turul V. évf. 116., Karácsonyi, Hamis, hibáskeltő s kelteztelen oklevelek jegyzéke, 16; de ez az oklevél máskülönben nem gyanus és adatai megfelelnek egy 1250-iki oklevélnek, W. 2. 218.

állanak. Ha például egy nyitrai kanonok megbízatást kap valami nyitravidéki birtokba való iktatásra a királytól és írásban referál a királynak, még nem következtethetünk valami szoros összeköttetéseire az udvarhoz, bár bizonyára meg van az oka, hogy miért éppen őt érte a megbízatás. Már sokkal megbízhatóbb jel, ha biztos tudomásunk van róla, hogy a királyi udvarból indult ki az illető pap és oda is tér vissza beszámolás végett; különösen, ha fejevári kanonokot egyszer Zólyomban látunk a király mellett, máskor Zalában,¹ pozsonyi, egri prépostot Horvátországban² vagy honti esperest lenn Bács megyében,³ a Tisza mellett; végül ha fontos külföldi követségeket biz rájuk a király, ha birtokot adományoz nekik vagy a pápától egyházi beneficiumot eszközöl ki számukra.

Lényegében nincs különbség az udvar papjai között, bármily néven forduljanak is elő; valamennyien familiárisok. A nótárius talán legszorosabban van az udvarhoz fűzve, de ő sem más, mint familiáris. László nótáriusnak szóló birtokadományát úgy okolja meg a király, hogy különös kötelessége azok felé fordulni kegyeivel, «qui quoddammodo propria voluntate abdicata, soli gracie ininitentes cottidianorum serviciorum fomentis Regum quietant animum»,⁴ ez a mondat világosan megadja a nótárius viszonyát a királyhoz. Bizalmi embere ő, a ki ott ül a király tanácsában; nevét pedig nem azért kapta, mert leveleket irt, hanem mert jegyzett.⁵ Gyakran végez el önállóan ügyeket, követségbe megy külföldre; jutalmazása birtokadomány, a melyben néha csaknem évről-évre van része;⁶ egyházi beneficium, a melyet a király eszközöl ki számára; megszokott dolog, hogy a pápa ad kettős beneficiumra engedélyt a király kérésére; végül az összeg, a mit a felektől kap ügyükben való fáradozásáért, mert valószínű,

¹ W. 11. 525., Theiner 1. 244.

² Tkalčić 1. 98. W. 2. 53.

³ W. 2. 71.

⁴ Knauz 1. 491.

⁵ A német birodalom hercegeinek kancelláriájában a notáriusok szerepe hasonló ehhez; némelyek azt tartják, hogy ezek a nótáriusok nem is irtak okleveleket, csak átnézték azokat, a melyeket a felek már készen a herceg elé hoztak. Bresslau, i. m. 1. 607.

⁶ Tamás nótárius kap 1265-ben, 1267-ben kettőt s 1270-ben ismét egyet.

hogy egy határjárásért, mely sokszor napokig, sőt még sokkal hosszabb ideig is tartott, a felek jutalmazták meg őket.¹ Udvari pap volt tehát, a ki talán «nunquam se a nostra familiaritate seiunxit»,² mint Tamásról mondja a király 1283-ban, de nem kancelláriai alkalmazott. Annak semmi egyenes említése sem maradt, hogy oklevelet irt volna; ez csak betetőzése feladatainak; mégis teljesen bizonyos, hogy irt, hiszen a német uralkodók nótáriusai is irtak még ebben a korban;³ a legerősebb bizonyíték pedig az, hogy egyszerre többen is szolgáltak és így lehetetlen, hogy csak ellenőrző szerepük lett volna.⁴

A királyi káplánok gondjai közé tartozott az udvar leki ügyeinek elintézése is,⁵ de helyzetük, viszonyuk a királyhoz körülbelül ugyanaz, mint a többi papé; nekik is van egyházi tisztjük, még pedig sokszor curam animarum habens: Ákos pesti, Pál pápai plébános, András győri, János titeli kanonok, a comes capelle rendesen prépost.⁶ Nincsenek állandóan a király mellett,⁷ ők is csak belső emberek, a kiknek czime nem jelenti azt, hogy alkalmazottak. A XII. század legnagyobb részében nálunk teljesen ők látják el a kancelláriai teendőket⁸ és jórészt a külföldön is; szerepük Németországban a kancell-

¹ Egy ilyen határjárás költséges dolog lehetett 1252-ben a pécsi püspököt az irógi monostor vizsgálatánál a prior megkérte, jelölje ki a határokat; a püspök teljesíti kérésüket, mint mondja: «ut expensam de paupertate fratrum nobis factam, labore proprio refunderemus.» F. IV. 2. 160. — Egyenesen nem tudjuk bizonyítani, hogy nem kaptak a királytól fizetést; már például a klerikusoknál igen. 1222-ben János, II. Endre király klerikusa mondja, hogy a király szolgálatában nagyon sok a kiadása, ezért beneficiumot kér a pápától. Theiner 1. 36. — Más papok is sokszor tesznek említést a király szolgálatában való kiadásaikról, Knauz 1. 541.; W. 9. 440.

² F. V. 3. 180.

³ Bresslau 1. 499. és 540.

⁴ 1277-ben: Márton (Tkalčić 1. 183), Benedek (Fejérpataky, A királyi kancellária az Árpádok korában, 138. l.), Tamás (u. o.); azonkívül ezekben az években még: Simon, 1272-ben a királynő klerikusa, 1283-ban a király nótáriusa (H. oklt. 62., H. okmt. 6. 206.). Gwylernus 1276 (H. okm. 1. 65.), Bertalan, 1279-ben (Fejérpataky i. m. 138.).

⁵ Gyóntatnak is; l. Theiner 1. 192.

⁶ L. életrajzukat alább.

⁷ L. Pál káplánnak szóló levelet 1245-ből. F. IV. 1. 377. és az oklevélről a 3. lap 3. jegyzetét.

⁸ L. Fejérpataky i. m.

láriában megszűnt már a XII. században, pedig addig a rendes írók közé tartoztak, de a német kisebb kancelláriák, különösen az egyháziak, még a XIII. században is, gyakran szinte egybeolvadnak a capellákkal.¹ IV. Béla alatt 1250-ig feltűnő nagy számmal szerepelnek a megbízásokban eljáró királyi papok között, de ezután az esztendő után egyetlenegyenek említéséről sem tudunk, szinte azt kell hinnünk, hogy a szervezet voltaképpen megszűnt és csak a comes capelle tisztsége maradt fenn, vagy pedig, hogy tagjai ezután kizárólag szerzetesek voltak, a kik nem foglalkoztak ilyen ügyekkel; már Béla utódai, István és László alatt megint gyakran szerepelnek. A külföldi példák, a hazai kancellária multja már magukban is valószínűvé teszik, hogy a káplánok irtak is; és miután ők a legszorosabban az udvarhoz tartozó papok közül valók, főntebbi fejtegetéseink alapján ezt bizonyosra vehetjük.

A «clerici regis» viszonyát a királyhoz élenken magyarázza egy 1222-iki pápai levél, a melyben a pápa Jánosnak, II. Endre klerikusának kettős beneficiumra ad engedélyt, mert «in servitio . . . Regis Ungarie, ad quod tuorum meritorium exigencia es assumptus, necesse habeas magna, sicut asseris, subire onera expensarum.»² Czimzésük nem állandó; többször van rá eset, hogy a király valamely papját csak akkor nevezi klerikusának, ha ezt a minőségét határozottan ki akarja domborítani.³ Kancelláriai szereplésüket illetőleg elég felhoznunk, hogy a külföldi uralkodói kancelláriákban, köztük a németben is, gyakran szerepelnek a nótáriusok mellett olyanok, a kiket egyszerűen az uralkodó klerikusának neveznek, bár idővel a nótárius elnevezés állandó lesz. Nálunk sincs következetes megkülönböztetés a nótárius és a klerikus cím között; Lászlót 1262-ben a király nótáriusának hívja, István ifjabb király az év végén atyja familiáris klerikusának; Tamást 1265 s 1267-ben nótáriusnak nevezi Béla, István 1270-ben már klerikusnak, pedig bizonyos, hogy nála is nótáriusi teendőket végzett. Igaz, hogy a nótárius a király klerikusa és ebből nem követke-

zik, hogy a király klerikusai nótáriusok, mindazonáltal ezek a példák bizonyítják, hogy a notariusi czimzés még nem állandósult, és hogy csak a fejlődés hozta meg ezt a címet az egyes klerikusoknak. Ha végül a többi papot is személyre vesszük, látjuk, hogy az egész kérdés csak az elnevezések változásának kérdése, a mely változás a kancellária szervezetének fejlődésével függ össze. A mikor még nem látunk olyan írásokat, a melyek gazdáiról föltehetnők, hogy lényeges foglalkozásuk az írás, addig csak káplánokról és «hű és kedvelt» papokról szólnak a levelek, mellettök nagy elvértve királyi klerikusokról is; a mikor az oklevelek nagyobb része állandóbban író férfiak munkája, pár évre rá divatba jön a nótárius cím, eleinte szórványosan és egyeseknél sem állandó címül, később már a királyi megbízásoknál említett papok legnagyobb része határozott címmel, nótáriusival vagy legalább is klerikus címmel szerepel. Így lehetséges, hogy Kun László alatt már 12 nótáriust említenek az oklevelek és a királyi klerikus címmel szereplők száma is nagyon megnő,⁴ pedig foglalkozáskörük nagyrészt ugyanaz. A régi udvari papok helyzete, szerepe az udvarban consolidálódik, mint az írások csoportosulása is mutatja és ezért pontosabb elnevezésekkel jelölik meg őket. Érdekes, hogy gyakorta még az egyházi beneficiumot is át-

¹ Fejérpataky, i. m. 137—138. 6 nótáriust sorol fel; ezeken kívül: Gwylermus mester, veszprémi kanonok 1.76. H. Okmt. 1. 65.; Márton mester, 1277. Tkalčić 1. 183. W. 12. 193. Smičiklas 6. 186.; Simon mester 1283. H. Okmt. 6. 296, 8. 233.; Pál mester, Cyther fia, notarius specialis, 1286. H. Okmt. 8. 248.; Alexius mester, 1287. F. V. 3. 354. W. 12. 453. Év nélkül: Mihály mester, F. V. 3. 509.

Klerikusok: Marcell mester, 1282—83 (már Bélának is szolgált) H. Oklt. 95—96.; Pál mester, esztergomi prépost, 1288—89, Knauz 2. 231., 236., 255. István mester, császári esperes, 1286 előtt. Knauz 2. 208. Karachyn mester, titeli lector, majd győri prépost, 1272—85. F. V. 1. 210., V. 3. 278. Kolyn mester, veszprémi esperes, 1283. W. 12. 384. Mátyás mester, tornai plébános, 1274. F. V. 2. 230. valószínűleg azonos a későbbi ujvári esperessel, királynői kápolnaispánnal 1285. F. V. 3. 274. János mester, András comes fia, gömöri esperes 1273—74. F. V. 2. 122., 185., 1276-ban kápolnaispán, nyitrai esperes. F. V. 2. 343., később királyi alkancellár és kancellár. Ipoly mester, ilyei Ipoly comes fia, 1273—79. W. 4. 19., 4. 176. Pál mester veszprémi prépost 1275—76., H. Okmt. 5. 52., 4. 55., később királynői alkancellár.

¹ Még a név is átformálódott: cancellaria=capellaria.

² Theiner 1. 36.

³ Például Mutmért, Sükösdöt csak akkor, a midőn a pápának íróluk; l. alább életrajzatát.

veszik, a melyet előzőik, az udvari cím nélküli papok élveztek; egyes meghatározott egyházi tisztek viselőit hosszú időközön át szorosabb összeköttetésben látunk az udvarral. Albeus, a ki az uralkodás elején belső ember, honti esperes volt, László nótárius szintén; Smaragd alkanczellársága előtt hantai prépost, Tamás nótárius szintén. Fehérvári, budai, esztergomi kanonokon kívül több egymásután következett sasvári, borsi esperest látunk az udvarban forgolódni.¹

Közvetlenebb bizonyítékaink is vannak arról, hogy ezek a klerikusok, káplánok és egyéb udvari papok, a kiket nem jelölnek meg határozott címek, kancelláriai teendőkben résztvettek. Zéland kanonok valamikor II. Endre kancellárja volt, a mi akkor még aligha jelentett olyan nótáriusfélénel többet; a midőn tehát Bélánál az udvarban gyakorta szerepel, lehetetlen, hogy ne vett volna részt ilyen munkálatokban is. Smaragd jó ideig szerepel az udvarban, mielőtt alkancellár lesz, Dömötör szintén; pedig az alkancellárnak értenie kellett akkor a kancelláriai dolgokhoz, hiszen ő a tényleges vezető; tehát szereplésük a kancelláriában kétségtelen, még sem ugy említik kancellárságuk előtt őket, mint nótáriusokat, vagy legalább is klerikusokat.

IV. Béla uralkodása legnagyobb részében tehát ezeket a papokat kell tartanunk az oklevelek íróinak; nem külön kancelláriai czélokra kiválasztott férfiak, hanem olyanok, a kik tevékenységének az illető ügyben csak kis része az írás.

Az írásösszehasonlítások is azt mutatják, hogy az íróknak több részük volt az illető ügy elvégzésében, mint maga az írás. Magában a narratívában határozott bizonyítékot nem fedezhettünk fel arra, hogy az magának az írónak szellemi műve, mert egyéni stílus nincs és a sorrend, a kifejezések rendszerint az általános szokás szerint valók; de már például a confirmatio, a mely átmenet a formulák és a contextus között és

rendesen összeolvad a corroboratióval, határozottan az író kompozíciója, mert megállapítható, hogy egyes írók speciális kifejezéseiket használják föl e részekben. Még inkább áll ez a többi formulára.¹ Más jelek is vannak, hogy az oklevélben tárgyalt üggyhöz is köze volt az írónak: ha egy üggyről több oklevél készült, az rendszeren ugyanazon író írása. 1267 nov. 26-án Sükösd esztergomi olvasókanonok egy birtokot nyer a királytól és arról mindjárt oklevelet kér; a határjárás megtörténte után új levelet kap, a melyben már a határok is fel vannak sorolva; a két levél kiállítása között bizonyára legalább is napok, ha nem hetek teltek el, bár egy napról vannak datálva, mégis ugyanaz az író írta őket.² 1268-ban Cunta fia kapnak földet és erről a tényről egy sebtében írt cursilis levelet, rányomott egyszerű pecséttel; később ugyanerről a tényről privilegiális levelet kapnak, a melyet ugyanaz a kéz írt;³ ugyanez évben Hechéről való Mihály, a szolgagyőri vár jobbágya és fia nemességet kap és erről először egyszerű levelet, majd privilegialist, melyek szintén egy kézzel írvák.⁴ Azonkívül több oklevélíró kezétől maradtak reánk sebtében írt apró cursilis levélkéik, gyakori ki nem javított hibákkal, a melyek tehát igazán a legelső fogalmazás termékei; nem voltak tehát az írók másoló irnokok, hanem a királyi tanácsban ülve vetették hártýára a király elhatározásait.

Természetesen nincs valamennyi udvari pap mindig az udvarban; lehet, hogy a mint a király az ő vidékükre ment, hozzá csatlakoztak; bár például azokról, a kiket «notarius specialis»-ainak nevez, fölteszszük, hogy állandóan mellette voltak. Ha a király például északon, Beregen vagy Lipcsén tartózkodik, a barsi, sasvári, honti esperesek, a szepesi prépost alkotják papi környezetét, tehát északi vidékről valók. Ez a papi környezet nem mondható épen nagyszámúnak;

¹ Magára a contextusra nézve is akadnak szórványos jelek, az összehasonlítások azonban általánosságban még sem adnak biztos választ.

² Dl. 621. és 3 95; írója nem tartozik az állandóbb írók közé.

³ Dl. 649. I—II. Ennek az oklevélpárnak írója a legállandóbban szereplő írók egyike; IVD-vel jelöljük később.

⁴ Forgách-levéltár, a Nemzeti Múzeumban; ugyancsak a IVD írása.

¹ 1233. Vincze sasvári esperes a király mellett, Beregnél, Knauz 1. 292., ugyanő Esztergomban, u. o. 1. 297., Béla alatt Miklós sasvári esperes, László alatt Antonius sasvári esperes, F. IV. 2. 14., Knauz 1. 597.; ugy látszik, mint az esztergomi érsek bizalmas emberei jutnak szerephez. — 1233. Beregnél és Esztergomnál a borsi esperes is a király mellett van: Dömötör borsi esperes Béla alatt évekig szerepel, hogy később alkancellárja legyen.

feltűnő, hogy bizonyos kisebb időközökben az oklevelek tulnyomó részben egy-egy író kezéből kerülnek ki.¹ II. Endre 1233-ban Beregen, tehát messze az ország központjától, utazás közben leírja papi környezetét: «Cletus episcopus Agrinensis, Bartholomeus episcopus Vesprimiensis, Mychael prepositus Itubiensis, Vincencius archidiaconus Sasvariensis, Jacobinus de sancto Benedicto, canonicus Cenadiensis.»² Cletus régebben a király kancellárja, Bertalan a királynőé; a jelenlegi kancellárok nincsenek itt. Mihály ez időtájt alkancellári szerepet vitt.³ Ugyanebben az évben ugyanezt a levelet Esztergomban megerősítette a király és akkor a számos előkelő pap után felemlíti a sasvári és barsi espereseket, pedig bizonyára más esztergomi kanonokok is voltak jelen.⁴ IV. Béla 1263 aug. 3-án a zólyomi Lipszén kíséretét az utolsó barátig felsorolja: jelen van az esztergomi érsek, kancellár, Farkas fehérvári választott prépost, alkancellár, Mutmér szepesi prépost, Dömötör borsi, László honti esperes, Feliczián fehérvári őrkanonok és minorita és domonkos fráterek.⁵ Mutmér, mint későbbi említésből tudjuk, királyi klerikus, Dömötör később Béla herceg nejének kancellárja, majd a király alkancellárja.⁶ Lászlót pedig már az előző évben nótáriusának nevezi a király.⁷ Feltűnő a hasonlóság István prenestei püspök, magyar ember, kíséretével; ennek egy része szintén szerzetesekből került ki, a kiket ő capellanusainak nevez; azután: «pre-

sente . . . Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono familiaribus nostris.¹

Nagyjából ez a királyi kancellária állapota a XIII. század derekán, bár ezeken a kereteken belül IV. Béla alatt elég rohamos fejlődés megy végbe. Nemes urfi papok,² kanonokok, esperesek, prépostok,³ «a királyi méltóság előrelátó és hatalmas papjai»⁴ ültek a király körül a tanácsban, jegyezték a tanácskozás ügyeit és részt is vettek azokban többé-kevésbé súlyos szavukkal és ha kellett, készítettek remekbe okleveleket azokról, nem valami kancelláriai műhelyben, hanem saját felszerelésükkel, többé-kevésbé saját ízlésük szerint feldiszítve.⁵ Eze-

¹ Theiner 1. 259

² Találunk köztük papokat a Hunt-Paznan, Miskolcz, Kaplyon nemből; még Pósa és Benedek nótáriusok, a kik pedig szerény pályát futottak meg, apja is Márk rajki comes.

³ Az oklevélírás ebben az időben nem alsórendű foglalkozás. Egyenes említés maradt fenn két ízben is ez időből, hogy maguk a kancellárok is irtak: W. 7. 31., W. 12. 689.; Németországban protonotáriusok, mind prépostok, gyakran irtak okleveleket ez időben (Bresslau, i. m. 1. 540); a nótáriusok már egészen rendszeresen irtak, bár valószínűleg csak azokat az ügyeket, a melyeket maguk készítettek az oklevélbe foglalásra elő, pedig azok jórészt plébánosok, kanonokok és prépostok; külön írkokosztály csak a XV. században alakult ott ki véglegesen. (L. u. o. 1. 540—41. és 561—571. ll.) Mégis valószínű, hogy ha az udvari pap nagyobb állásokba került, kevesebbet foglalkozott kancelláriai dolgokkal; az írások rendszeren nem hirtelen tűnnek el, hanem mind ritkább és ritkább szereplés után.

⁴ 1284-ben Tamás kancelláriai pályáját vázolván a királynő, mondja: «vicecancellarii officio ante alios regalis excellencie clericos, viros providos et potentes, meruit insigniri.» F. V. 3. 210.

⁵ A hártját rendszeren az illető író készíti az írás céljaira elő; nemcsak alakban, nagyságban, hanem vastagságában, fehérítésében is rendszeren ugyanolyan a kártya egy-egy írónál. A díszítések szintén rendszeren az író művei; inicziálék rajzolásában kinek-kinek megvannak a maga külön szokásai, bár előfordul, hogy más-más írónál ugyanazt az inicziálét találjuk. Később gyakori, hogy a mondatok kezdőbetűi kihagyvák; ez azonban nem azt jelenti, hogy azokat később más író rajzolta volna bele. Bizonyítja ezt az, hogy ezek a kezdőbetűk is más-más írónál más modorban vannak rajzolva és pedig egy írónál állandóan ugyanabban; továbbá előfordul, hogy az ilyen kezdőbetűk jó része ki van hagyva, de közben-közben mégis megrajzolva, a mi szintén arra mutat, hogy nem idegen kéz külön munkája a kezdőbetű rajzolás; maga az író halasztotta azt későbbre kényelmi szempontból. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az átírások rendszeren

¹ 1245-ben a IIA három hónapon belül négyet ír; az 1254. év első felét csaknem teljesen a III A foglalja le magának, 1262—63. telet a III E; sajnos, később a napi dátumok elmaradnak. Nagyon gyakorta ír egy író egy napon két levelet: 1245 jun. 12-én a IIA, 1254 ápr. 23. a III A, 1256 okt. 30. a III C, 1263 márcz. 19. a III E, még pedig többnyire különböző ügyekben, ami rendkívül feltűnő, ha az írók nagy számát tekintetbe vesszük.

² Knauz 1. 292.

³ Fejérpataky i. m. 96—98.

⁴ Knauz 1. 297.

⁵ Theiner 1. 244. Ezek a leírások tisztán csak a király papjait foglalják magukban; valószínű, hogy ez érsek is a püspökök környezetében is voltak említésre méltó papok, de ezeket nem sorolja fel.

⁶ Fejérpataky 1. m. 115., 110. Rogerius felsorolja a mohi csatában elesett papokat: a két érseket, püspököket; majd a szebeni prépostot, alkancellárt és utána a bácsi és esztergomi esperest.

⁷ F. IV. 3. 66.

ket azután átnyújtották az alkancellárnak, vagy ha aranybulláról volt szó, a kancellárnak, sőt néha magának a királynak, hogy saját kezeikkel pecsétet függeszsenek rájuk.¹

II. A kancellária fejlődése IV. Béla uralkodása alatt.

*Béla*nak ifjabb királykodása idején kiadott oklevelei nagyobbrészt nem új kegyet tartalmazó levelek, mert legtöbbször a birtoklások jogcímének felülvizsgálatával összefüggésben kelt; már ezért sem törekedtek kiállításukban nagyobb diszre. A hártya nagyságát a tartalom bősége szabta meg, szélei rendetlenül vannak levágva, az írás elszórt és dísznélküli; a kiállítást az író csak mellékes teendőjének nézte többi udvari teendőivel szemben. És az ifjú királyi kancellária mégis zártabbnak mutatkozik, mint várhatnók; ugyanis az ő szerényebb udvarában nem élhetett nagyobb számú bennfentes papság, a midőn az országos biráskodás gondjai vállára szakadtak; az ezzel összefüggő írásbeli teendők ennek a kisebb számú papságnak váltak feladatává. 11 eredetiben látott oklevelén határozottan mindössze 4 írást választhattunk széjjel, de ezek közt az egyik 4—6 levelet irt,² míg a többi csak egy-egy.³ 1227-től 1233-ig találunk leveleket ettől a vezető írótól, a legkülönbözőbb ügyekben, az ország különböző részeire. Ez tehát nagyon szoros értelemben vett udvari ember; vele ellentétben a többiek szinte csak «ad hoc» megbízott írók lehettek; pl. az egyik, Nyitra megyére szóló oklevél írása nagyon hasonló az akkor a

más diktálása után történtek; az átíró levél gyakran más betűkkel, helyesírással írja az előforduló neveket, szavakat. Béla ifjabb király egy átíró oklevelén kimutathatjuk, hogy az oklevelet nyerő, egyházi fél diktálta az írónak, mert helyi vonatkozású kisebb javítások fordulnak elő benne. H. Okmt. 5. 4. és 5. 12.

¹ A király sajátkezűleg pecsétel 1263. F. IV. 3. 116., 1268. F. IV. 3. 443.

² 1227. Eszt. kápt. ladula 66. fasciculus 1. Knauz 1. 291.; 1228—32. Kisfaludy lt., F. III. 2. 254.; 1230—33. Dl. 779. F. III. 2. 87.; 1230 körül, Dl. 780. F. III. 2. 356.; valószínűleg még: 1230. Dl. 160. W. 6. 485.; 1233. Dl. 185. F. III. 2. 363.

³ 1.: 1227. Dl. 131. F. III. 2. 117.; 2.: 1230. Dl. 79. W. 11. 139.; 3.: 1231. Dl. 168. W. 11. 234. Nem tudtuk biztosra megítélni: 1229. Dl. 149. F. III. 2. 193.; 1229. Dl. 144. Knauz 1. 305.

nyitrai káptalannál divó irásokhoz.⁴ Az ifjú király mellett van tehát kancellárja, Mátyás, neki gyermekkorától bizalmas barátja, azután még egy pap, a kit csaknem nótáriusának nevezhetnénk, ezeken kívül pedig állandóan sűrűnekforognak udvarában kevésbé szoros odakötött tanácsadó egyházi férfiak.

I. A királyi kancellária a tatárjárásig. A királyi udvar Béla trónraléptével hirtelen kibővült, a régi udvari papokon kívül a meghalt király papjai⁵ és más ujak is szerepet kértek benne; nincs már olyan író, a kinek kezéből nagyszámú oklevél került volna ki és ez a körülmény is arra mutat, hogy az ifjú király alatt szereplő nótárius állása nem intézményes, hanem csak a speciális viszonyok következménye volt. Bár az oklevelek külalakjukban rendesebbek, sőt van eset, hogy egyik író a másik szokásait, inicziáléját eltanulja, vagy talán egymásnak segitenek rajzolni azt,⁶ a kancellária szervezete elég laza. Az öt esztendő 15 eredeti oklevele közül csak két író írása fordul elő kétszer; az egyik, IA, 1236-ban és 1240-ben;⁴ nincs kizárva, hogy azonos az ifjabb király vezető írójával; a másik IB, 1237-ben és 1240-ben; majd később a tatárjárás után 1243-ban is feltűnik.⁵ Írása, szokásai elég elütők a többi íróétól, azonkívül e hetévi időközben ugyszólván egy vonásában sem változott meg és mindegyik levele Nyitra megyére és a szomszédos vidékekre szól. Ha e három levél után indulhatunk, nem vehetjük hát speciális királyi írónak. Ha a többi írást lehetőség szerint összevonjuk, még mindig legalább 7—8 kéz írása a 15 oklevél összesen, de lehet, hogy 11—12 kéz. Érdekes példa az egyik írás, mely 1237 nov. 15-én kelt,⁶ egy napon az IB egyik levelével: mind a hártya kiállításában, mind írásban utánozza a nevezett író, gyakorlatlansága egy «ad hoc» író papra mutat.

Ezekben az években feltűnő nagy számmal szerepelnek a királyi kápolna tagjai. *Tamás*, a

⁴ 1230. Dl. 79. W. 11. 139.

⁵ István, Zéland. I. alább.

⁶ 1239. Dl. 3629., 1240. Dl. 12796. nem egy irások, az inicziálé mégis egy.

⁴ Kisfaludy lt. W. 7. 8. és u. o. W. 2. 191.

⁵ Eszt. kápt. lt. lad. 40. fasc. 1. W. 7. 33.; Dl. 12796. W. 7. 104.; Dl. 257. W. 7. 133.

⁶ Eszt. kápt. lt. lad. 27. fasc. 1. W. 7. 32.

kápolnaispán, már 1233-ban háj-szt.-lőrinczi prépost és kérésére a kalocsaí érsek, majd a pápai legátus, végül maga a pápa egyesíti jövedelmének fokozása céljából prépostságát a bodrogi esperességgel; 1238-ban és 1240-ben említi a király mint kápolnaispánt a tanuk között.¹ *Márton* káplán 1242-ben földet kap a királytól,² tehát valószínűleg már a tatárjárás előtt is működött; *Fános* káplán, titeli kanonok, 1238-ban a királyi udvarban két peres fél között bíró;³ *Pál* káplán, pápai plébános, 1237-ben a király megbízásából határokat ítél meg,⁴ a tatárjárás után is gyakorta szerepel. *Ákos* káplán, Pest plébánosa, valószínűleg már ekkor kezd szerepelni, bár csak a tatárjárás után történik említés róla.

A káplánok nagy számával szemben csak két papot említ a király határozottan klerikusának: *István* mestert, fehérvári kanonokot, a ki már Endre királynak is klerikusa volt és akkoriban Trencsénben, most Béla megbízásából Zalában és Veszprémben igazított határokat⁵ és *Sylvestert*, a kiről a pécsi káptalan egy levele említi, hogy a király klerikusa volt.⁶ Királyi megbízásokban járnak el: *Zéland* mester, a Kaplyon nemből, fehérvári olvasókanonok, valamikor Endre király kancellárja; 1236-ban a Dráva mellett, majd Zalában jár el királyi küldetésben, 1236-ban és 1239-ben oklevelet kap a királytól; ezután nem említi a levelek és a király neheztelve ír 1245-ben a pápának, hogy Zélandot megkérdezése nélkül választották veszprémi püspökké.⁷ *Mátyás* mester, pécsi kanonok, 1236-ban a Dráva mellett homo regius,⁸ *Oziás*, váci esperes ugyanez évben Bars megyében királyi bíró. Kézzelfoghatóbb *Albeus* mesternek az udvarhoz való tartozandósága: ő honti, majd nyitrai esperes és mégis a Tiszánál lenn, Bács megyében találjuk 1237-ben, a mint a királytól rábízott ügyben jár el. 1237—40 közt a pannon-

halmi apátság birtokai összeírásának nagy munkáját végzi el királyi megbízásból. 1240-ben az esztergomi káptalant a pápához küldi, Mátyás volt kancellár érsekké választásának ügyében.¹

Mindez nagyjában megfelel annak, a mit az irások összehasonlítása mond; nem látunk egy embert sem, akiről feltételezhetnők, hogy a kancelláriai teendők elsősorú teendői közé tartoznak. Leggyakrabban a mindig kéznél levő káplánoknak és a királyi klerikusoknak juthattak megbízások és valószínűleg közöttük kell keresnünk az *IA* és *IB* irás gazdáját; de sem ezek, sem a többi papok nem látják főhivatásukat az írásbeliek elintézésében. Ők azok a kancellárok, a kikre Rogerius szerint Béla kisebb ügyek önálló elintézését bízta, ők állottak eléje az udvarba kéréssel jövő nemesnek, a ki sértődötten és zugolodva hangoztatta, hogy ő a királylyal jött beszélni és nem ezekkel és neki csak egy királya van. Béla csak annyiban követte a római curia szokásait,² hogy az ügyeket előkészítésre ezeknek adta ki, mielőtt az ő színe elé vitték volna; semmi más ujtásnak nyomát nem találhatni ez időben.

II. A tatárjárástól 1253 tájáig. Semmi nyoma sincs annak, hogy a tatárjárás lényegesebben hatott volna a kancellária fejlődésére, mégis új korszak bevezetője az; utána rendkívüli virágzásnak indult a magyar jogélet és szaporodtak az oklevelek; ennek a körülménynek hatása már érezhető a kancellária szervezetének történetében, épen úgy, mint Béla ifjabb király idejében. Az oklevelek egységesebbekké válnak külsejükben; olyasféle hatást tesznek, mintha egy-egy vezető író mintájára igyekeznék a többi dolgozni. 1245 táján állapotodnak meg véglegesen a formulák is, melyek eddig, különösen az intitultatio, ingadozók; ezentul mind halványabb árnyalatokban térnek el egymástól.

Együttal megismétlődik az ifjabb királykodás alatt tapasztalt jelenség: fellép ismét egy író, aki állandóbban készít okleveleket, sőt kedvét leli abban, hogy művésziesen készítse azokat; még ő az egyedüli, a kiről elmondhatjuk ezt,

¹ W. 6. 533., W. 2. 71., W. 2. 1., Theiner 1. 174. Meglehet, hogy ő az az Albert esztergomi esperes, a ki Rogerius szerint Mohinál elesett.

² «Ad instar Romane Curie» intézkedett Béla, mondja Rogerius.

¹ Theiner 1. 124., F. IV. 1. 132., F. IV. 3. 550.

² F. IV. 1. 271.

³ F. IV. 1. 136.

⁴ W. 7. 36.

⁵ F. III. 2. 402., H. Okmt. 6. 37., W. 2. 100.; róla szól W. 2. 91. is.

⁶ W. 7. 113.

⁷ Fejérfataky i. m. 96., W. 7. 23., Zalai O. 1. 10., H. Okmt. 6. 30., 6. 37., Theiner 1. 193.

⁸ W. 7. 26.

a mikor azonban eltűnik, helyébe lép egy másik és annak eltávozta után egy harmadik; van tehát már valaki, a ki mintegy intézményesen foglalkozik a kancelláriában. Másrészt azonban az oklevelek, a melyek ezeknek kezéből kerültek ki, nagyon csekély részét, összesen alig egy harmadát teszik az összes oklevelek számának; tulnyomó többségüket még mindig számos többékevésbé idegen kéz írja. Egyik íróról be is bizonyítható, hogy az esztergomi érsek, később a káptalan leveleinek írója volt és a királyi leveleket, a melyek ezeknek szóltak, ő készítette.

Az állandóbb írók már nagyobb gyakorlatra tesznek szert az oklevelek kiállításában; ha fényűzőbbek is lettek hártában és rajzban, mégis nyomok vannak arra, hogy, ha szabad e kifejezéssel élnünk, kezdték már gyártani a leveleket. Egyik jele ennek a napi dátumok bejegyzése körül divatba jövő eljárás; egyike a ritka eseteknek ez, a midőn a kancelláriai üzem az Árpád-korban életjelt ad magáról és azért szabadjon vele kissé bővebben foglalkoznunk. 1245-ben fordul elő először, hogy a napi dátumot, a mely a római naptár szerint írva rendszeren az annus domini és annus regni között foglal helyet, az alsó hártya felhajtáson, plicaturán cursiv betűkkel följegyezve találjuk, még pedig először csakis a IIA-val jelölt vezető író oklevelében, később már másoknál is, végül szinte általános szokássá lesz; magában az oklevélben pedig helyét üresen hagyják, hogy aztán később oda bevezessék, a mit azonban gyakran elmulasztanak megtenni. Az egyik magyarázat lenne, hogy a midőn a leirandó okleveleket átadták az íróknak, az átadó tisztviselő írta volna rá a dátumot a még üres hártára; ez azonban nem állhat meg, mert miért nem másolta be mindig az üresen hagyott helyre az író? A plicaturára vetett dátum nem volt érvényes még az egykorú író előtt sem; van rá eset, hogy egy ilyen oklevelet, a hol a napi dátum helye üres és az a plicaturára van írva, még Béla átírat és a félreírt dátumot egyszerűen nem veszi figyelembe a másoló.¹ Nem magyarázhatjuk úgy sem, hogy az az actum napját

jelentené az írás napjával szemben, hiszen az actum napjának a fogalmazványon rajta kellett lennie, azt fejben nem tartotta senki; azután meg, ha olyan érzékenyek voltak a megkülönböztetés iránt, hogy van az, hogy később a napi dátum bejegyzése egyáltalán megszűnik, csak az évet adják meg? Ugyanez a körülmény teszi lehetetlenné azt a feltevést, hogy az oklevél kiadásának keltét akarták megkülönböztetni az írás keltétől. Csakis ugyanolyan okból magyarázhatjuk ezt a szokást, mint a szöveg kezdetűinek kihagyását: az író kényelmi szempontból hagyta a keresztény nap átszámítását rómaina utoljára.¹ A kezdő író, mielőtt hozzáfogna a másoláshoz, teljesen előkészíti a fogalmazványt arra, átszámítja annak keresztény napját rómaina; a hivatásosabb író ellenben nekilát az írásnak és mindent, a mi abban megakadályozhatná, iniciaisokat, napi dátum átszámítását, a végére hagyja; ez az oka, hogy a szokás a hivatásosabb írók megjelenésével egy időben lép fel. A keresztény nap átszámítása rómaina nem volt éppen egyszerű dolog; a visszaszámítás könnyebb és mégis még ma is a legjobb oklevéltárakban is találkozunk hibákkal, magánál Knauznál is. Megesik, hogy a plicaturára írt dátumot helytelenül másolta be az üresen hagyott helyre az író;² hogy hibásan vezette már a plicaturára is, és kénytelen volt áthuzni és helyesen leírni.³ Különösen a «Nonas» és «Kalendas»-t tévesztik össze; megesik, hogy a plicaturán nonas van, a szövegben kalendas;⁴ sőt az is előjön, hogy csak a «nonas» vagy «kalendas» szó számára hagy helyet az író és írja be utólag.⁵ Előfordul, hogy a napot és az uralkodási évet is utólag jegyzi be.⁶ A hatvanas években egyre inkább elsietik az oklevél kiállítását; rendes dolog, hogy a hely üresen marad és a dátum még sincs a plica-

¹ Breslau i. m. I. kiad. 1. 860. legnagyobbbrészt szintén ilyen okokból magyarázza ezt, a német uralkodói leveleken is előjövő szokást, másrészt a Mon. Germ. Dipl. IV. kötetében említ eseteket, a midőn valószínűleg a korrekt datálás érdekében írták be utóbb a napot.

² 1247. Dl. 307.

³ 1245. Dl. 283.

⁴ 1247. Dl. 307.

⁵ 1268. Dl. 645., 1256. Dl. 441 és 442.

⁶ Primási lt. 1263. fasc. 1. n. 1. A.

¹ Forgách lt. 1249. ápr. 18., 1256. máj. 15. Pedig az átíró gyakorlott, rendes írója a kancelláriának és maga is ki szokta hagyni a napi dátumot.

turára vezetve; azután a helyet már csak konventióból hagyják ki, hogy, ha akarnák is, sem tudnák bevezetni, végül pedig a napi dátumnak még nyomát sem találjuk, teljesen elhagyják, csak a régi írók tartanak ki a régi szokás mellett, pedig a cursiv leveleken, a hol csak keresztény számitással fejezik ki, sohasem hiányzik.

Ha tehát e szokás tisztán technikai okokra vezethető is vissza, a kancellária szervezetét illetőleg mégis mutat annyit, hogy hivatásosabb írók kezdenek már szerepelni.

A tatárjárás után, 1242-ben maga Benedek kancellár ír egy oklevelet:¹ ez mindenesetre a kivételes állapotok jele; 1243-ban pedig az IB;² egyébként más íróról nem tudtuk bizonyosra venni, hogy a tatárjárás előtt irt volna. 1243-ban lép fel a többször említett IIA író; az év januárjában irt két levelet, majd 1245-ben az oklevelek felét, 4-et, ő írja; ezután eltűnik, hogy csak 1252-ben lépjen elő egy oklevéllel.³ A kiállításban tökéletes mindjárt kezdettől, nagy finomsággal rajzolt kezdőbetűivel, soraival meglehetősen elűt a többi írótól, szinte azt hinnők, hogy nem a magyar kancelláriában tanulta az írást; különösen 1252-iki levele készült remekbe, a csalódásig hasonlít a legdiszebb pápai levelekre, már azért is, mert hárttyája kikészítésében hasonló a déli hárttyákhoz. Ő az első, a kinél a plicaturára jegyzett dátum előfordul. A míg ő működik, nem találunk mellette mást, a ki egynél többször irt volna; a mikor eltűnik, nemsokára, 1247-ben átveszi örökét a IIB írás, mely azonban formára messze marad mögötte; 1247-ben két, 1248-ban egy levelet ír; lehet, hogy az övé két egy kézzel irt 1249-iki levél is.⁴ Ez évben különben eltűnik, de már működik helyette egy másik, a IIC,

¹ 1242. aug. 14. Dl. 33,913. F. IV. 1. 201.

² 1243 máj. 23. Dl. 257. W. 7. 133.

³ 1243 jan. 24. Dl. 255. F. IV. 1. 274.; jan. 29. Békássy lt. W. 7. 131.; 1245 ápr. 11. Nemz. Muz. kiállítás, F. IV. 2. 395.; ápr. 20. Dl. 283. W. 7. 191.; jun. 12. Dl. 297. W. 7. 187. és Dl. 29658. H. Okmt. 8. 45.; 1252 jun. 15. Dl. 366. W. 7. 342.

⁴ 1247 ápr. 4. Dl. 307. F. IV. 1. 444.; jun. 22. Nemz. Muz. középk. okl. 17., W. 7. 228.; 1248 jul. 19. Eszt. kápt. lt. lad. 34. fasc. 1. F. IV. 2. 14.; a két kétes: 1249 ápr. 13. Dl. 337. W. 7. 281.; ápr. 18. Forgách. F. IV. 2. 54.

a ki 1249-ben egy, 1250-ben szintén egy, 1251-ben két levelet ír.¹ Írása nagyon hasonló elődjéhez, de a IIA-t ő sem közelíti meg.

Ezekon a vezető írókon kívül, a kik egymás nyomdokaiba léptek, egy író, IIB, ír 1248-ban, 1249-ben és 1252-ben egy-egy levelet, mind a hármát az esztergomi érsek számára vagy kérésére, 1252-ben az érsek ad ki egy levelet, a melyet ugyanez az író ír, pedig az érseknek akkor semmi része sincs már a kancellária vezetésében és így nem valószínű, hogy a kancelláriából vette volna az író oklevele számára, hanem fordítva. Különben is szerepe nem szűnik meg, bár az érsek, Váncsa István, biboros lesz és Rómába megy 1252-ben. 1258-ban ismét ír egy királyi levelet Sükösd esztergomi lector számára, 1263-ban az esztergomi érsek számára egy másikat; egy 1264-iki levele, a mely Zozimas váradi püspök adományát tartalmazza az esztergomi káptalan számára, a mely tehát nem királyi levél, szintén az ő írásával van írva. Más királyi levelet, mint a melyek esztergomi érseknek, papok számára voltak, nem irt; a királyi leveleken, a melyek kezéből valók, a formulákon, de különösen a dátumon meglátszik, hogy nem királyi író.²

Még egy íróról kell említést tennünk, a kit IIE-vel jelölünk; 1252-ben ír két levelet, és talán az ő írása egy 1265-iki levél is.³ Az 1252-iki oklevelek formuláikban és kiállításukban rendkívül gyakorlatlan íróra mutatnak, pedig különböző, világi személyeknek szólnak; a 13 évvel későbbi oklevélen írás tekintetében van ugyan némi változás, de kancelláriászerűségében alig észlelhetni haladást; rendkívül ritkán juthatott hát kezébe leírásra oklevél; jellemző példája annak, hogy mennyire nem

¹ 1249 jan. 20. Dl. 33,566. F. IV. 2. 47.; 1250 aug. 11. Dl. 343. F. IV. 2. 67.; 1251 máj. 10. Dl. 354. W. 11. 373.; dec. 29., Soós lt. F. IV. 2. 65.

² 1248. Eszt. kápt. lt. lad. 51. fasc. 1. N. 3. Cursilis levél, hátán nem a királyi pecsétnek, hanem mandulaalakú, papi pecsétnek halvány nyoma, F. IV. 2. 14. 1249. márcz. 15., Primási lt. fasc. 1. N. 2. I, F. IV. 2. 37.; 1252. Eszt. kápt. lt. lad. 49. fasc. 1. F. IV. 2. 138.; 1252. Eszt. kápt. lt. lad. 51. fasc. 1. N. 7.; 1258. Primási lt. fasc. 1. N. 13. 1263. Primási lt. fasc. 1. N. 1. A.; 1264 máj. 25. Eszt. kápt. lt. lad. 67. fasc. 1. N. 3.

³ 1252 márcz. 26. Eszt. kápt. lt. lad. 34. fasc. 1. W. 7. 34.; ápr. 22. Dl. 363. W. 7. 338.; 1265 okt. 17. Eszt. kápt. lt. lad. 67. fasc. 1. n. 5. F. IV. 3. 256.

állandó alkalmazott az írók legnagyobb része. A felsorolt írókon kívül még legalább 8–9 írás választható el határozottan; e 12 esztendő fél-száz oklevelét tehát legkevesebb 15 író írta, de lehet, hogy számuk a 20-at is meghaladja.

A kancelláriában tehát a két kancelláron kívül még egy harmadik férfi dolgozik állandóbban, a többiek lehetőleg alkalmazkodnak a fejlődő szokásokhoz a kiállítás körül, de az írás csak mellékes foglalkozásuk.

Feltételezhetjük, hogy az alkancellárok tiszt-ségük elnyerése előtt működtek oklevelek ki-állítására körül. *Benedek*, mint láttuk, kancellár korában is írt; *Achilles*, a Hunt-Paznan nem-ből, 1253-ban, mielőtt alkancellárrá lett, homo regius; Béla egy levele szerint már atyjának is szolgált.¹ Midőn alkancellár lett, a gyakoribb írások között az IB szűnt meg, a mely Béla uralkodása legelejétől szerepelt. Midőn *Jób* lesz a viczekancellár (1251.), a IIB tűnik el, mi-dőn *Tamás* (1252.), a IIC. Hogy ezek az ő írásaik voltak, semmi adattal nem bizonyítható; tény, hogy 1252-ben, miután az alkancellárok gyakorta váltakoztak, nem maradt a kancelláriában állandó író.

A királyi megbízásokat jórészt még mindig a kápolna tagjai végzik; *Tamás* alkancellár-sága előtt kápolnaispán volt és valószínű, hogy *Jób* is.² *Márton* káplán, mint már említettük, 1242-ben adományban részesül,³ *András* káplán, győri kanonok, 1247-ben Bolondócz mellett homo regius.⁴ *Pál* káplán, Pápa plébánosa, 1237-ben is szerepelt már, 1245-ben adomány-ban részesül, 1250-ben a király procurátora, majd pedig saját birtokai ügyében szerepel; lehet, hogy azonos a későbbi pozsonyi prépost-tal, a király bizalmas emberével, majd al-kancellárjával.⁵ *Ákos* káplán 1241-ben pesti

plébános, Horvátországban, 1149-ben fehérvári örkanonok és királynői kancellár, Szepesben királyi ember; még 1268-ban is Béla káplán-jának mondja magát, de úgy látszik, nem ez a tiszte köti az udvarhoz, hanem azért találjuk ott gyakorta, mert 1248–59-ben a királynő kancellárja, később, mert, mint budai prépost, a nyul-szigeti monostor procurátora.¹ Egészben véve a 40-es évek haladtával ritkább lesz az említés a káplánokról, 1250 után teljesen eltűnnek.

Egyenesen klerikusának csak egy embert nevez a király ebben a korban: *Miklós* mes-tert, a ki 1242-ben a király poroszlója a Száva mellett; valószínűen azonos Miklós egri pré-posttal, a ki 1244-ben meglepően hasonló kö-rülmények között szintén a Száva mellett királyi ember.²

Érdekes egy másik homo regius szereplése: 1247-ben felhívja a király a veszprémi kápta-lant, küldje ki egy tagját, a ki előtt «Magister *Sykardus de Usa* homo noster specialis, de curia nostra protonotarius» a türjei egyház számára birtokot iktasson; ő lenne tehát Bélának leg-korábban említett jegyzője. Azonban már címe is gyanút kelt, protonotariusnak a király a XIII. században sohasem nevezte jegyzőjét, ha-nem a főbírákat jelölték ezzel az elnevezéssel; nem mutatja belső embernek az sem, hogy származáshelyét is megnevezi a király. Küldetésének magyarázata: a birtokok, Barbáshida és Vite-nyéd, a melyekbe iktatnia kell, Usa szomszéd-ságában fekszenek, és a király őt, valószínűleg valamely főbíró ítélőmesterét, «ítélőmestert a mi udvarunkból», ezért bizza meg e feladattal. 1268-ban Csák bán, zalai ispán említi Sigardus nevű protonotáriusát, a ki annak a birtoknak szomszéd-ságában iktat, a melyen az 1247-ben említett Sykardus működött.³

Gerard mester voltaképen soha sincs említve a király megbízottai között; valószínűleg ő az a selmeczbányai plébános, a kit 1240-ben az esztergomi káptalan a pápához küld; 1244-ben

¹ 1243 jan. 13. F. IV. 1. 272., 1251 jul. 23. F. IV. 2. 95.

² Tamásról az előbbi fejezetben szoltunk; 1252-ben szerepel egy Jób budai prépost, ha ez azonos a volt kápolnaispánnal, akkor az nem lehetett 1251-ben al-kancellár. Karácsonyi, Magyar nemzetségek, III. 1. 145., azonosítja a kápolnaispánt a későbbi alkancellár-al és pécsi püspökkel; a Zách nemzetségből való volt.

³ F. IV. 1. 271.

⁴ W. 2. 194.

⁵ W. 7. 36. F. IV. 1. 377., W. 2. 217., W. 2. 218.; W. 2. 296.

¹ W. 11. 333., F. IV. 2. 45., 1254.: W. 7. 372. 1255-ben F. IV. 2. 287., F. IV. 2. 336., 1257.: W. 11. 442., 1261.: Dl. 25755., 1264.: W. 8. 271., Sörös, A szent Benedek-rend tört. 1. 326., 1268.: W. 8. 193., 215., 1272.: W. 9. 6.

² F. IV. 1. 267., W. 2. 53., 7. 170.

³ Zalai O. 1. 18., W. 8. 210.

mosonyi esperes, és a pápa kettős beneficiumra ad engedélyt neki, «attendentes laudabile testimonium quod tibi de litterarum sciencia, vite mundicia, nobilitate generis et bonis moribus perhibetur». 1252-ben Németországban kap beneficiumra engedélyt, valószínűleg, mert akkor már elhagyta az országot, még pedig mint az említett István biboros káplánja. Midőn István rá egy évre, 1253-ban visszajön, Gerard is újra magyarországi beneficiumot kér, ugyanabban a diocoesisben, a melyet elhagyott, a győriben. Származására nézve olasz és Albert pápai notarius testvére; 1254-ben «Mgr. Gerardus de Parma»-nak nevezi a király. Említettük, hogy a II A irás gazdája valószínűleg idegen és írása nagyon hasonló a pápai oklevelek írásához; azonkívül ez az irás is a negyvenes évek elején, majd pedig 1252-ben szerepel, a mikor Gerard is, és 1252 után, a midőn Gerard István biboroshoz szegődött, eltűnik; ¹ lehetséges tehát, hogy ez az ő írása. Ez a feltevésünk azonban semmiféle positiv adattal sem támogatható.² Lehet, hogy Gerardnak semmi köze sem volt az udvarhoz és a pápai kegy notarius testvére kedvéért érte; viszont épen az, hogy testvére notarius, valószínűvé teszi, hogy ő is jártas volt és foglalkozott a kancelláriában.

Ipoly nyitrai kanonok 1245-ben,³ *Vince* nyitrai esperes 1240- és 49-ben ⁴ királyi emberek; *Miklós* nógrádi esperes pedig 1252-ben.⁵ *Smaragd* mestert e korszak végén említi a király, szerepének javarésze a következő kis időszakokra esik.

III. Ezt az 1253-tól 1263-ig terjedő időszakot egységessé teszi az oklevelek kiállításában kifejlődött egyöntetűség, de még inkább, hogy

keretein belül egy újabb írói generatio futotta meg pályáját.

Az az irány, a mely az előző korban kezdődik az oklevelek kiállításában, most teljes uralomra jutott: az egész Árpád-kor legpompázóbb oklevelei most készülnek, bár még mindig kinek-kinek egyéni tehetsége szerint; olyan egyöntetűségről, mint a pápai leveleknél, még szó sem lehet.

Az írók számával és csoportosulásával eleinte épen úgy állunk, mint az előző korban. 1253-ban kezd írni a III A, 1254-ben csaknem kizárólag ő ir, 4 levelet; a következő évben ez az irás hirtelen eltűnik, csak 1257-ben szerepel még egy levéllel; ¹ helyette azonban fellép III B, a kinek rendkívül hosszú és nagy szerep jut osztályrészül. 1255-ben 2, 1256-ban 3, 1257-ben 2, 1258-ban 2 levelet ir, azután két évi szünet után 1260–62-ig egy-egy levelen, majd három évi szünet után 1265-ben és 1266-ban egy-egy levélen találkozunk kezeírásával, végül az ő írása az 1267-iki, az első eredetiben fennmaradt magyar törvény. Írása rendkívül egyéni, energikus; szabályos és rendes, de minden disz nélkül való leveleket ad; formulákban, kiállításban mind a 13 éven át megmarad szokásai mellett.²

Ámde már az ő felléptét követő évben, 1256-ban, egyenrangú szerephez jut két másik író; ezzel megszűnik az az állapot, a mely a tatárjárás óta folyton észlelhető, hogy egy időben csak egy állandóbb író legyen. A III C 1256-ban 5, 1257–58-ban egyet-egyet ir, azután évekre eltűnik s csak 1265-ben jelenik meg

¹ 1253 márcz. 13. Forgách lt., F. IV. 2. 206.; 1254 márcz. 24. Dl. 2514. F. IV. 2. 211., ápr. 23. Nemz. Muz. kpkori Okl. 31. sz.; és u. o. 32. sz., H. Okmt. 7. 43. és F. IV. 2. 213., junius 28., Békefi, A pilisi apátság tört., facsimile. F. IV. 2. 214.; 1257 okt. 18., Dl. 456. W. 11. 434.

² 1255 febr. 21. Dl. 392. W. 11. 410.; okt. 2., Bartal lt., H. Okmt. 7. 47.; 1256 márcz. 24. Dl. 430. W. 7. 421.; jun. 21. Dl. 434. W. 2. 269.; nov. 10. Dl. 443. W. 7. 427.; 1257 jul. 8. Dl. 454. W. 7. 452.; aug. 10., Ocskay lt., 1258 febr. 28. Dl. 467. W. 7. 480.; ápr. 17., Dl. 471.; 1260 márcz. 10. Nemz. Múzeum kpkori okl. 44. W. 2. 319.; 1261 aug. 11., u. o. 46., H. Okmt. 8. 81.; 1262 jan. 9. Eszt. kápt. lt. lad. 31. fasc. 1. W. 8. 29.; 1265 decz. 23. Forgách lt. F. IV. 3. 256.; 1266 máj. 5. Dl. 604. F. IV. 3. 315.; 1267 Dl. 622. (oklevélkiállításon), F. IV. 3. 391.

¹ Theiner 1. 174., F. IV. 1. 355., F. IV. 2. 131., Theiner, 1. 216., u. o. 1. 228.

² A német diplomatikának néhány esetben sikerült az anonym írók kilétét megállapítani (l. Erben-Redlich i. m., 1. Teil, 90. l.); mi azonban az oklevelek szűkszavúsága és az eredetiben látott levelek csekély száma miatt a legtöbb esetben nem tudunk tovább jutni a sejtelem bizonyosságánál.

³ F. IV. 3. 276. (1265. év alatt; eredetije Dl. 287., 1245 alatt.)

⁴ F. V. 1. 306., F. V. 1. 309. Lehet, hogy azonos a II. Endre környezetében szereplő sasvári esperessel.

⁵ F. VII. 5. 297.

ujra egy levéllel; 1268-ban és 69-ben szintén egyet-egyét ír, sőt V. István egy 1270-iki levelét is ő írja.¹ A III D 1256-ban 1, 57-ben 3, 58-ban 5, 59-ben 1, 61-ben 1, 62-ben 1, 63-ban 3 levéllel szerepel, tehát abban az évben, a melyben a másik kettő eltűnik, ő lesz a vezető író. Kezéből remekbe készült levelek kerültek ki, hártýában, rajzban a legpazarabb mindannyi között.² A midőn III B ritkábban kezd írni és III D eltűnik, jelentkezik a III E író; 1259-ből láttuk egy levelét, az 1262—63-iki télről három levelét, és 1263-ban egy napi kelet nélkül. Felléptekor szokásai a külső formákat illetőleg igen elütők a kancelláriaiaktól; nagyon hasonlítanak a fehérvári káptalan ez időtájt kiadott leveleire, ha ugyan nem azonosak azokkal.³ 1258-ban és 63-ban ír a II D, az esztergomi író; a felsorolt hat írón kívül még 11 írás szerepel ebben a korban, mindegyik egy levéllel. Az írók száma tehát nem nagyobb, mint az előző korban, bár az oklevél jóval több; még feltűnőbb a változás, ha megfontoljuk, hogy az előbbi korban az állandó írók alig egy harmadát irták a leveleknek, míg most alig egyharmaduk jut nem állandó író kezére.

Az írások tehát arra mutatnak, hogy már nem igen szeretnek idegen embert, a kinek nem megszokott munkaköre az, oklevélírással megbizni; az oklevelek említései is kezdik már az udvari papokat határozottabban a kancelláriá-

¹ 1256 máj. 15., Forgách lt., H. Okmt. 8. 88.; jun. 12., u. o. F. IV. 2. 365.; okt. 30. Dl. 441. F. IV. 2. 379. és Dl. 442. F. IV. 2. 377.; nap nélkül, Forgách lt. F. IV. 2. 366.; 1257, Nemz. Múzeum kpkori Okl. 38., H. okl. 32.; 1258. Dl. 478., W. 7. 484.; 1265. Dl. 33333., W. 11. 543.; 1268 aug. 1., Dl. 645. F. IV. 3. 436.; 1269. Dl. 678. F. IV. 3. 494.; 1270. Dl. 486.

² 1256. Eszt. kápt. lt. lad. 18. fasc. 1. Knauz 1. 434.; 1257. Dl. 458. W. 7. 453.; Dl. 459. F. IV. 2. 427.; decz. 18. Dl. 440., F. IV. 2. 421.; 1258 márcz. 9. Dl. 470. F. IV. 2. 461.; jun. 15., Görgey lt. F. IV. 2. 463.; jul. 27. Dl. 462. W. 7. 486.; aug. 15., Szinyei lt. F. IV. 2. 463.; nap nélkül, Görgey lt. F. IV. 2. 450.; 1259 máj. 29. Dl. 485.; 1261., Dl. 517. W. 11. 503.; 1262. Dl. 528. W. 8. 22.; 1263 jan. 7. Dl. 540. F. IV. 3. 100.; jan. 29. Dl. 38476., F. IV. 3. 129.; aug. 29., Nemz. Múzeum, 1897/49. sz.

³ 1259. Dl. 492. W. 11. 458.; 1262 okt. 28. Primási lt. capsza. 1. I. 1. N. 1. F. IV. 3. 133.; 1263 márcz. 19. Dl. 535. W. 8. 62.; Rl. 37,359.; nap nélkül Eszt. kápt. lt. lad. 19. fasc. 1. W. 8. 61.

hoz tartozóknak tekinteni. A káplánok, a kik az uralkodás első éveiben olyan nagy számmal szerepeltek, teljesen eltűnnek; és a korszak végén fordul elő először, hogy udvari papot nótárius névvel illet a király: 1262-ben László «notarius aule nostre», majd ugyanazon évben «notarius noster familiaris»; később: «notarius specialis.»¹ Mindezek a jelzők nem címek, hanem a természetes állapot jelzői; egyetlen egy külföldi kancelláriában sem fordulnak elő. Azt hiszem, nem tévedünk, ha ebben a nótáriusban a régi vezető írók örökösét látjuk; igazán notarius specialis, familiaris, szemben a többi papokkal, a kiknek nótáriusi szerepe udvari foglalkozásuknak csak betetőző része; ezek a jelzők még később is csak azt a 2—3 jegyzőt illethették meg, a kiknek főszerepe tényleg a jegyzés volt, a többiek egyszerű nótáriusok.² A címzés nem rangfokozatot jelent tehát, még legfeljebb csak mutatója annak, hogy ilyen fokokba oszlás fejlődőfélben van; ezt a fejlődést elősegíti az a körülmény, hogy az állandóbb nótáriusra bizza a király valamelyik, valószínűleg a gyűrűs pecsétjét.³ Mint gyakorlottabb író, valószínűleg utbaigazításokkal látja el a többit; hiszen már elejétől kezdve figyelhetjük, mint válnak a speciálisabban írók szokásai általánosakká.

A korszak derekán (1255—58) *Smaragd* mester az alkancellár, délvidéki ember; 1244-ben hantai prépost, tehát valószínűleg premontrei; 1253-ban pápai engedélylyel elfoglalja a pozsonyi prépostságot is. Ez év tavaszán a király mellett látjuk, még pedig lenn Szlavóniában; 1254-ben a király Rómába küldi, a következő évben alkancellárrá lesz;⁴ ez időben szűnik meg a

¹ L. alább László élete tárgyalásánál.

² 1286-ban egyszerre két notarius specialis van, Tódor és Pál, de ez év körül még többet is emlitenek így. L. 5. l. 1. jegyzet.

³ A királyi pecsétnek csak előlapját hordta az alkancellár magával; a midőn egy izben távol volt, a hátsó lappal, a pajzsossal pecsételték meg a levelet. 1252 Dl. 367. Ha tehát «apocrisarius», pecsétörző, czimmel szerepel a nótárius, érthetjük tán erre a pecsétre is; a gyűrűs pecsét őrzése mintha inkább a kápolnaispán tiszte lett volna.

⁴ W. 7. 1. 298., Theiner 1. 216., Tkalčić 1. 98., Theiner 1. 229. A kancellárok pályájára nézve l. Fejerpataky idézett művét.

III A irás, bár 1257-ben még egyszer előjön. *Fülöp* mester 1257-ben István ifju király első kancellárja, 1258-ban Béla alkancellárja; valószínűleg dolgozott a királyi kancelláriában, mielőtt a 18 éves István mellé beosztották. Különben a két királyi kancellária csak 1258-ban válhatott teljesen külön; 1258-ban még István nótáriusa oklevelet kap Bélától; de már ez évben Fülöp visszamegy Bélához alkancellárnak, Smaragd pedig átmegy Istvánhoz kancellárnak, az említett nótárius pedig István alkancellárja lesz. *Benedek, Pál, Farkas* mestereknek, Béla egymásután következő alkancellárjainak tisztjuket megelőző szerepéről nem tudunk; fellépükkel egy gyakoribb irás sem szűnik meg.

László mesterről először 1262-ben emlékezik meg a király, a midőn egy birtokvételéhez beleegyezését adja; «notarius noster familiaris»-nak említi, tehát már bizonyosan régóta szolgált; ugyanez évben szerepel a sági konvent előtt is, a mely udvari tisztjét nem említi, csak az egyházit: honti esperes volt László; december 5-ikén az ifjabb király szól róla, «familiaris clericus genitoris nostri»-nak nevezvén őt. 1263 aug. 3-án a király mellett van Lipcsén, csak egyházi címével jelölve; októberben már ismét «notarius familiaris»-ának nevezi a király és birtokot ad neki; valószínűen ebben az évben kelt az a levél, a melyben egyszerűen nótáriusnak nevezve együtt bíraskodik Tamás janitorral. 1264-ben a pápától kettős beneficiumra nyer engedélyt, mert tudománya, tisztessége és alázatossága miatt ajánlották; «clericus . . . Bele regis» a czime e levélben. 1265 tavaszán Béla Rómába küldi és ajánló levelében «fidelis clericus noster mgr. Ladislaus, capellanus vester, archidiaconus S. Eustachii in ecclesia Strigoniensi, familiaris notarius et apocrisarius aule nostre» az elnevezése. Ettől az időtől megszűnnek róla az említések, a mi nagyon feltűnő, ha eddigi gyakori szereplését nézzük; pedig azzal sem magyarázhatjuk ezt meg, hogy valamely nagyobb egyházi tisztséghez jutván, megvált volna az udvartól, mert kilencz év mulva még mindig csak honti esperes. Lehet, hogy egészen Béla haláláig Rómában volt állandó követül, úgy, a mint később látni fogjuk, Sükösd mester is. 1274-ben tehát, mint említettük, még mindig esperes; Kun

Lászlótól kap földet és az «dilectus et fidelis clericus noster»-nak nevezi. Ettől kezdve megingt gyakortább szerepel, 1274-ben újra földet vesz, 1277-ben már esztergomi prépost, a királytól újabb adományban részesül; ugyanez évről reánkmaradt egy végrendelete is, a mit a király még ez évben megerősít. 1278-ban és 79-ben káptalanja érdekében szerepel; 1279-ben a királyi udvarban betegágyban fekszik és a király egy sebtében irt levéllel szabad rendelkezési jogot ad neki. Valószínűleg ez évben halt meg; 1283-ban a király mint udvarának volt familiaris clericusáról emlékezik meg róla; egyik végrendeletéről szó van 1290-ben is. Rendkívüli műveltségéről tanuskodik 1277-iki végrendeletében részletezett könyvtára, a melynek nagysága különösen akkor tűnik szembe, ha összehasonlítjuk Motmér szepesi prépost könyvtárának szintén végrendeletben fennmaradt jegyzékével. A III D-vel jelölt író szereplése meglehetősen összevág *László* pályájával; a midőn *László*t mint specialis notariust először említi, ez az irás viszi a vezetőszerpet, és sűrű szereplés után ennek az irásnak is nyoma vész, igaz, hogy már 1263-ban.¹

Pécsi Benedek mester pályája nagyon változatos, 1252-ben Achilles pécsi püspök, volt alkancellár embere, Magister Benedictus de Quinqueecclesiis néven; 1255-ben a király szintén pécsi Benedek néven hű clericusának mondja és a délvidéken biz rá egy elég kényes ügyet; 1256-ban egy nagy ügyben, a melyről hat oklevél maradt fenn, a királytól küldött bírótársa a somogyi ispán officialisának. Egyes bizonyítékunk nincs reá, de nagyon valószínű, hogy azonos az ifjabb király Benedek nevű nótáriusával, a kiről először 1257-ben történik említés, épen, a mikor Pécsi Benedekről a levelek elhallgatnak; láttuk, hogy az ifjabb királyi kancelláriája Béláéból vált ki, azonkívül Béla ad számára oklevelet, hangsúlyozván érdekeit. Ha ez a feltevésünk áll, úgy régi nemesi,

¹ 1262.: F. IV. 3. 66., Knauz 1. 482., F. IV. 3. 69.; 1263.: Theiner 1. 244., Knauz 1. 491., év nélkül: F. VII. 1. 364., 1264.: Theiner 1. 266., 1265. F. IV. 3. 258., 1274.: Knauz 2. 41., 2. 47., 1277.: W. 2. 202., F. V. 2. 410., V. 2. 405., 1278—79.: Knauz 2. 241. (1288 a.), W. 9. 246., W. 9. 245. 1283.: Knauz 2. 161., 164. 1290.: W. 9. 532.

zalai családból való, a mely a tatárjárás után elszegényedett. 1259-től 1264-ig István alkanczellárja; akkor visszatér az öreg királyhoz és minden czim nélkül szolgál nála; 1265-ben szolgál számára nyer levelet, egy évnélküli oklevélben pedig királynői bíró; mégis mihelyt trónralép, magához veszi István alkanczellárnak. László alatt is viseli e tisztelet és esztergomi electus lesz; 1276 végén meghal. A III B irás ugyanaz évben lép fel, a midőn őt először említik az udvarban és két alkalommal is szerepel olyan ügyekben, a melyekben a III B írja az okleveleket; 1258-ban az irás is eltűnik, de csak két évre és 1260–62-ig megint szerepel, hogy azután három évre megint eltűnjön; ez összesen az idővel, a midőn Benedek Istvánnál volt, de akkor az 1260–62-iki levelekről fel kell tételeznünk, hogy István alkanczellárja léteire ő írta azokat Bélának, a mi, bár bizonyítható, hogy e levelek kelte idején a két király együtt volt, sokkal erősebb bizonyítékokra szorulna. Közvetítő szerepének, a melyben, mint látszik, a két király között állott, megfelelne az, hogy, ha a III B irása az övé, az 1267-iki egyezséget ő írta; ez az oklevél gondtalan, gyors kiállításával arra vall, hogy rögtön a tanácsban foglalták irásba.¹

Sükösd mester, papnak fia, valamikor Jakab biboros klerikusa volt; 1245-ben esztergomi pap; lehet, hogy azonos azzal a Sükösddel, a ki 1249-ben fehérvári karpap, 1255-ben budai kanonok. 1255-től 72-ig esztergomi olvasókanonok, 1257-ben a király engedélyt ad, hogy nővére fiaira hagyhassa birtokát. 1260-tól 64-ig sem az esztergomi levelek záradékában, sem másként nem szerepel; 1264-ben a király, királynő és pápa elárasztják kegyeikkel és egyúttal megmagyarázzák eltűntét: a király állandó követe volt Rómában éveken keresztül; «per multos annos», «per multos annos moram trahendo ibidem» mondja a király és a királynő. A pápa őt «clericus et nuncius Regis»-nek nevezi, [káptalanjává] teszi és a nyitrai püspököt

¹ Benedek életrajzát l. Knauz. II. k. 33–39. 1256-ban egy ügyben kiküldött és erről egy levelet a III B ir; W. 7. 427. Dl. 443.; 1257-ben Csák bán az ő testvérei (unokatestvérei?) számára, az ő közbenjárására levelet ad, ugyanekkor ezek szomszédjainak a III B kezéből készül egy levél. W. 7. 463., 465. Dl. 454., 461.

felszólítja, adjon neki komáromi esperességgé helyett másikat: tehát esztergomi lektorságán kívül már más beneficiuma is van, a mire még követsége előtt nyerhetett engedélyt a pápától. Béla ez évben hetényi földet ad neki és «clericus noster»-nek nevezi, a királynő pedig ugyanott királynői földeket; 1266-ban újra kap a királytól oklevelet, mely szószerint egyezik az 1264-ikivel, de clausurával van ellátva; 1267-ben ismét kap földet; Béla halála után, 1272-ben, az ország udvarnoki földeinek bírója. Talán származása az oka, hogy magasabb méltósághoz nem jutott. Az irások közül a III C lép fel az ő szereplése kezdetén és megtalálható egész Béla haláláig, sőt V. István alatt is; és gyakori jelentkezése után 1259-ben, az időtájt, mikor Sükösd Rómába megy, eltűnik, hogy csak 1265-ben lépjen fel újra, tehát a midőn ő is itthon van már. Mindazonáltal kétséges, hogy az ő irása, mert az esztergomi káptalan levelei 1255–60. és 65–72-ig rendszeren az ő kezéből keltek; lehet azonban, hogy a lector nevének említése akkoriban már csak formalitás.¹

Felicián mester, fehérvári örkanonok csak az 1263. évben található a királyi környezetben; aug. 3-án Zólyom megyében, majd máskor Zalában.² A III E irás már 1259-ben megjelenik ugyan, de 1262 telén és 1263-ban nagy számmal szerepel; mint említettük, családásig hasonlít a fehérvári káptalan leveleinek irására;³ és e III E irásával irt levél közülkötő a fehérvári káptalantól kiadott levelek átírása; egy a nyulak szigetének szól, a másik kettő az esztergomi érseknek és egyháznak; mindezek alapján valószínű, hogy ez az irás valami összefüggésben van Felicián szereplésével. A Hermann neembeli *Mátyás* mester szepesi prépost, 1260-ban homo regius,⁴ utóda, *Mutmér* mester, 1263-ban a királynő kanczellárja, ugyanev évben Lipszén van a király mellett, 1264-ben

¹ 1245.: Theiner I. 192. 1249.: W. 2. 211., 1255.: W. 2. 258., 1255–72.: Kollányi, Esztergomi kanonokok, 8–17. ll., 1258. Knauz I. 451., 1264.: F. IV. 3. 200., Theiner I. 274., u. o. I. 277., F. IV. 3. 254.; 1266.: Knauz I. 534. 1267.: Knauz I. 542.; 1272.: Knauz I. 606.

² Theiner I. 244., W. II. 525., 8. 64.

³ l. a Nemz. Múzeum törzsanyagában.

⁴ 1258., testvére földet kap. W. 7. 480., 1260.: F. IV. 3. 21.

egyháza érdekében jár a királynál, a ki őt hű clericusának nevezi.¹ *Dömötör* mester, borsi esperest 1263-ban említi a király maga mellett, de szerepének java úgy látszik későbbre esett.² 1261-ben *Móricz* mester, nyitrai kanonok kap megbízatást.³

IV. 1263–70-ig mind a külalak, mind a jelentkező irások és papok szerepében nagy a változás. A kiállításra sokkal kisebb gondot fordítanak már; az írás elszéplé, pongyola; közeledik a cursiva felé, a formulák a legegyszerűbbek és egyöntetűek, a napi dátummal már nem érnek rá vesződni, teljesen elhagyják; a hártya elkészítésében megvanuk még az egyéni szokások, de már ezek is simulnak egymáshoz. Olyan hatást tesznek ezek az oklevelek, mintha már aktaszerűen kezdenék kezelni az ügyeket és elmúlt volna az a kor, melyben az oklevélkészítés művészet. Nincs is már az oklevélnek olyan nagy becse, persze nem jogi erejét, hanem mint kancelláriai terméket értve: egy ügyről kérnek már befejezte előtt is, utána is levelet.

Ugyane korban jelentős a változás az írók csoportosulásában is: a hét esztendő alatt mintegy 12 író szerepel, azonban ezek tulnyomó része olyan, a ki állandóan irt; már ritka, hogy idegennek tetsző kéztől találjunk levelet. Nevezetes változásra mutat ez: már csak olyanok juthattak íráshoz, a kik az udvar állandó tagjai; azonban azt még nem mondhatjuk, hogy kancelláriai testületté tömörültek volna össze, azaz gondjuk főként az oklevélírás lett volna, hiszen egyidőben legalább 7–8 ilyen író szerepel, pedig az oklevélírás munkáját sokkal kevesebb is elvégezhetné. Ezek az írók még mindig benn ülnek a tanácsban, de már talán főként azzal a czéllal, hogy legyen jelen írástudó ember, ha szükség van rá; épen ezért kezdik már őket nótáriusoknak nevezni; de nem scribák ők, hanem jegyzők és egyuttal oklevélírók is. Van köztük egy, a ki «apocrisarius», pecsétörző: másfél évtizeddel később rangban már határozottan elkülönül a többi nótáriustól,⁴ ebben a

¹ Theiner I. 244., 1264.: F. IV. 3. 190. 1273-ból fennmaradt végrendelete, Knauz 2. 27.

² Theiner, I. 244.

³ F. IV. 3. 48.

⁴ 1283 decz. 22. F. V. 3. 180. László király középső foknak mondja a nótárius és alkancellár közt.

korban azonban ennek még semmi jelét sem találjuk. A nótáriusok között megkezdődik hát a differentálódás; vannak nagyobb szerepre hivatottak, viszont vannak, a kiknek hosszú hivatalnokélet jut osztályrészü.

A régi írók közül szerepel még ebben a korban is a III B és a III C, úgy látszik, mindkettő az uralkodás végéig; az előbbi szokásaiban conservatív, az utóbbi azonban enged a kornak; kívül azonban teljesen új írói kar lép fel. IV A 1263-ban háromszor ír, 1267-ben egyszer; azonkívül három cursiv levélkében ismerhetünk rá kezevonására.¹ A IV B 1263-ban, 64-ben, 67-ben és 68-ban egyszer-szám szerint ír.² A III C írásával egyizben már 1254-ben találkozunk, utána csak most 1264-ben; az a tiz évvel előbbi levél azonban minden vonásában annyira pontosan megegyezik az 1264-ikivel, és szokásaiban teljesen a 60-as évekre emlékeztet, hogy valószínűleg ez időben írták és csak előbbre datálták. Ir ezen kívül még 1266-ban és 1269-ben egy-egy levelet.³ A IV D levelei nagyon hanyag kiállításuak, vonásaikban igen spontánok; valamennyi író közül legtöbbet szerepel: 1265-ben 1, 1267-ben 2, 1268-ban 5, 1269-ben 2 levél van tőle.⁴ A IV E szép kerek vonásaival 1265- és 69-ben ír egy-egy levelet;⁵ a IV F 1267-ben egy előzőt és ugyanannak végleges levelét;⁶ 1265-ben ír a II E is egyet; szerepéről annak idején már szóltunk. Ezen a kilencz írón kívül határozottan külön kéz írása még egy 1263-iki, nagyon kezdetleges levélé,⁷ egy 1264-iki⁸ és

¹ 1263.: Dl. 545. W. 8. 64.; Dl. 550. W. 8. 50.; Dl. 33. 715.; 1267.: Dl. 625. W. 11. 567.; Cursivák: Dl. 784.; Nemz. Múz. 1268 kör. jul. 11. W. 8. 263.; u. o. 1270 körül H. Okmt. 7. 122.

² 1263.: Dl. 548. W. 8. 58.; 1264 apr. 13.: Dl. 559. F. IV. 3. 196.; 1267.: Dl. 624. H. Okl. 51.; 1268.: Dl. 648. W. 8. 190.

³ 1254.: Akad. lt., W. 8. 360.; 1264.: Dl. 564.; 1266.: Dl. 609. F. IV. 3. 320.; 1269. Dl. 677. F. VII. 5. 356.

⁴ 1265.: Dl. 585.; 1267.: nov. 16., cursiva, Dl. 25759.; nap nélkül: Dl. 626. W. 8. 167.; 1268.: Dl. 649. I–II., W. 11. 572.; Forgách lt., F. IV. 3. 432., I–II.; u. o. F. IV. 3. 430. 1269.: Dl. 669. F. IV. 3. 505.; Nemz. Múzeum, Héderváry okl. 1. 5.

⁵ 1265 máj. 25. Dl. 35831.; 1269. decz. 16. Dl. 676. W. 8. 228.

⁶ 1267 nov. 26. Dl. 621.; Dl. 3795., W. 8. 166.

⁷ Dl. 553. W. 8. 63.

⁸ Dl. 563. W. 8. 86.

egy 1265-iki¹ levélé, a melyek szintén rendetlenül kiállítvák; a többi két-három levelet nem tudtuk biztosra megítélni. Mindenesetre feltűnő, hogy már csak megszokottabb kezek vonásaira akadunk.

A mult kor papjai közül sokan szolgálnak ebben a korban is, így László, Sükösd, Benedek; az irások közül is, a mint láttuk, folytatja szerepét egy-kettő.

Dömötör mestert már 1263-ban a király mellett látjuk; 1265-ben Béla herceg nejének kancellárja és a király a pápához küldi, a ki előtt ékesszólóan, de merészen beszél; talán ezért nem hagyja az jóvá kalocsai érsekké választását. A pápai káplán czimet azért megkapja; 1268-tól Béla alkancellárja.² *Tamás* mester testvérével együtt az udvarban nevelkedett; 1265-ben még egyszerű nótárius, egyházi czim nélkül; már azelőtt kapott egy szlavóniai földet a királytól, melyet aztán tévedésből másnak adott az, ezt nyeri most vissza 1267-ben specialis notarius, még mindig egyházi czim nélkül; újból szlavóniai földet kap a királytól. Később hantai prépost és mint ilyen nyer 1270 előtt egy zalai birtokot, majd egy mosonyi földet, a miről István ad levelet, mert Bélától halála miatt nem kaphatott, ugyanis ő ezidőben Ottokárnál járt követségben; István az oklevelekben «familiaris clericus aule nostre», majd «specialis clericus noster»-nek nevezi. Délvidéki ember lehetett, mert csak az ott lenn kapott földeit tartja meg, a többit eladja vagy elajándékozza. László király 1275-ben átírja az 1265-iki levelet, de nem nevezi nótáriusának; 1277-ben már «notarius seu apocrisiarius noster specialis et comes capelle nostre»; ez évtől a királyné alkancellárja, majd kancellárja, később a király kancellárja. 1283-ban a királynő elmondja egész élettörténetét, viszontagságait követjárása közben, még csatában szerzett érdemeit is felhozza. Testvéreit is mind udvari szolgálatban találjuk.³

¹ Dl. 1591. H. oklt. 45.

² 1263.: Theiner I. 244. 1265.: Theiner I. 281., 1206.: F. IV. 3. 311. Theiner I. 281., u. o. I. 288. 1267.: F. IV. 3. 360.

³ 1265.: Dl. 35, 831. 1267.: W. 8. 164., 170. 1270.: W. 3. 235. W. 8. 303. 1275.: Smičiklas, 6. 117. 1277.: F. V. 2. 378.; 1283.: W. 9. 350., F. V. 3. 180. 1284.: F. V. 3. 210.

Pósa mester, testvérével, Benedekkel, együtt nótárius; atyjuk Márk, rajki (Zala m.) comes. Családja történetét 1251-től figyelemmel kísérhetjük. 1266-ban Benedekkel együtt saját kérésükre földet kapnak; az erről szóló levél hideg, tárgyilagos hangú. 1267-ben Pósa Zalában o-z-tálytevő királyi ember. Az a me.norialis levél, a mely erről a szerepléséről készült, igen hosszú, rendetlen szerkezetű és ki nem javított hibák fordulnak elő benne, tehát első fogalmazásra készült s így valószínű, hogy ő írta; ez az irás a IV D-vel jelölt. Ettől kezdve Pósa nem említi a levelek, míg testvére tovább is notáriuskodik; 1266-iki levelüket László 1275-ben megerősíti, de semmiféle czimüket nem említi; nem is lehetnek bennfentes emberek, mert Sükösd királyi biró háborgatja őket birtokukban. Később, 1289-ben, Benedek földet kap és ekkor Pósa csak mellékesen említi az oklevél, mesteri czim nélkül. 1296-ban a két volt nótárius testvér fiai földet vesznek és ez a levél sem mondja mesternek Pósa, míg Benedeknek még megadja ezt a czimet; tehát Pósa családot alapított. Ő már nem az az udvari pap, a kinek szavát a tanácsban is meghallgatják; inkább a scriptoroknak korai elődje.⁴ *Benedek* mester, Pósa testvére 1289-ben még mindig egyszerű nótárius, 23 év alatt nem ment előre.⁵ Az 1296-iki levél mutatja, hogy ő is családot alapított.

Marczell mester 1282-ben királyi clericus és a király említi, hogy már Bélának is szolgált.⁶ *Mihály* mester Nógrádban iktat 1269-ben és személyesen referál; lehet, hogy azonos V. István, majd IV. László nótáriusával.⁴ *Márton* mester, budai e-peres, 1268-ban Pozsony megyében királyi ember; talán azonos az 1277-ben említett nótáriussal.⁵ *Saul* mester, fehérvári kanonok, 1266-ban királyi ember.⁶

*

¹ Zalai O. I. 21., I. 24., I. 38. 1266.: F. IV. 3. 312., 1267.: F. IV. 3. 404., Dl. 25759., 1274.: F. V. 2. 157., 159. 1275.: F. V. 2. 276., 1289.: Zalai O. I. 97., 1296. Zalai O. I. 112.

² L. az előbbi okleveleket.

³ H. oklt. 96.

⁴ F. IV. 3. 519. W. 8. 301. F. V. 3. 509.

⁵ F. IV. 3., 458. Thalčić I. 183.

⁶ F. IV. 3. 320.

Feltűnő dolog, hogy II. Endre uralkodásának második felében aránylag milyen sok udvari pap van pontosabb czimmel jelölve; mintha helyzetük megszabottabb lett volna, mint Béla uralkodásának első idején.¹ V. István és IV. László alatt viszont a rég letűnt káplánok jutnak ismét némi szerephez, a mi arra mutatna, hogy a szervezet lazább, mint Béla utolsó éveiben.² Ezekből a jelekből következtethetünk arra, a mi különben már a dolog természetéből is folyik, hogy az egyes királyok papi környezetének megvolt a maga egyéni fejlődése is; különösen, ha olyan királyról van szó, a ki már kiskirály korában gyűjtötte maga köré a papokat és nemcsak trónraléptekor rendezte be, elődje példájára, udvarát. A német birodalmi kancellária fejlődésében is van példa ilyen külön kisebb periodusra.

Azonban a főbb eredmények, a melyekhez a IV. Béla-korabeli fejlődés elért, általános

¹ Királyi klerikusok: 1222.: János, F. III. 1. 392.; 1223.: Gocellin mester, F. III. 1. 397. 1229.: Babus győri kanonok, W. 6. 466. 1231.: Plaudus mester, w. 1. 182. 1234.: István fehérvári kanonok, F. III. 2. 402. Királyi káplánok: 1222. R. cruce signus, Theiner, 1. 33. 1227 előtt: Naason sacerdos, W. 6. 445.

² 1272. Chépán zágrábi kanonok V. István. 1283. Jakab, olaszii plébános, IV. László káplánja, W. 12. 48. H. Okmt. 5. 66.

érvényűek voltak és állandók maradtak; mutatják ezt a következetes elnevezések, az oklevelek és törvények megemlékezései.

Ez a fejlődés nem tisztán egy király rendszeretetének következése, de nem is a külföldi divat hatásáé.

A század elejéről gyér számmal fennmaradt magyarországi levelek, királyiak és más kiadványok, gyakorlatlan, talán inkább könyviráshoz szokott kezekből kerültek ki, különösen a félreesebb helyeken kelt levelek. Pár évtized alatt rendkívüli fejlődés megy végbe; az okleveles gyakorlat képe teljesen megváltozik. Nemcsak hogy számban megsokszorozódnak a levelek, hanem alakjukban, kiállításukban is a legmodernebb formákat veszik le. Ez a változás pedig nem valami külföldi fellendülés idáig elért hulláma, hiszen odakint ez időben ilyen rendkívüli fejlődést nem tapasztalhatunk, hanem teljesen idebenn született és okai a hazai jogi élet megizmosodásában rejlenek.

Ennek az általános fejlődésnek egyik jelensége a királyi okleveles gyakorlat fellendülése; több ízben rámutattunk arra a kölcsönös kapcsolatra, a mely a vidéki és a királyi okleveles gyakorlat között megállapítható. Ez a fellendülés kényszerítette ki magának a kancellária szervezetének gyors kialakulását.

HAJNAL ISTVÁN.

TRÓNÖRÖKLÉS AZ ÁRPÁDOK ALATT.

Az Árpád-ház alatti magyar trónörökléssel az utóbbi időben két érdemes tudósunk is foglalkozott.

Fraknoi Vilmos «A királyi trónöröklés rendje az Árpádok korában» cz. alatt a m. tud. Akadémia második osztályának 1912 november 9-iki ülésén értekezett¹ s a látszólag nehéz probléma megoldását — mint magát kifejezte — a legegyszerűbb, mondhatni a legkezdetlegesebb módszer alkalmazásával, az Árpád-házból származó uralkodók névsorán végigmenve, az összeadás és kivonás műveleteinek végrehajtásával kísé-

relte meg s ily módon arra az eredményre jutott, hogy mivel huszonhét uralkodó közül tizenkettőt elsőszülött fia váltotta föl a trónon, tizenkettőt pedig nem hagyott hátra maga után fiút s így összesen csak három esetben mellőzték a meghalt király fiát (I. Endre után öcscse, I. Béla, utána a fia, I. Géza helyett I. Endre fia, Salamon s I. Géza után fia, Kálmán helyett Géza öcscse, Sz. László következett): világosan feltüntethetők az ősi trónöröklési rend körvonalai s ezekből megállapítható, hogy tizenkét uralkodó nem a nemzet királyválasztása, hanem az elsőszülöttségi örökösödés jogczimén foglalta el a trónt.

S ha mégis kísérlet történt a XII. szá-

¹ Kivonatossan közölte az Akadémiai Értesítő, XXIV. 2. 1913. febr. füzeté.

zad közepe táján ezen harmadfélszázadon át (tehát Árpád óta) uralkodó és érvényesülő jogi felfogás elméletben és gyakorlatban való megdöntésére, midőn t. i. Mánuel görög császár az ellenkirályoknak feltölt II. László és IV. István bitorlók érdekében azt hirdettette magyarországi hivei által, hogy a királyi trón nem apáról fiúra, hanem a bessenyő örökösödési renddel egyezően az elhunyt uralkodó életben levő testvérére száll, hát ez Mánuel azon céljával függött össze, hogy az eszközökül felhasznált II. László és IV. István által kiterjeszse hatalmát Magyarországra.

Fraknói fejtegetéseinek eredménye nagyon ellenkezik azzal, amit jogtudósaink vallanak, a kik szerint az örökösödési jog csak Árpád ivadékaira szorítkozott, de a nemzetnek soha sem szűnt meg azon joga, hogy a királyi család tagjai közül szabadon válasszon uralkodót, mert a családon belül nem volt megállapítva az öröklési rend, ha észrevehető is az a törekvés, hogy az utódot a király válassza meg, aki természetesen a saját fiának adott elsőbbséget a testvérek fölött.

Ferdinándy Géza felelt Fraknói fejtegetéseire az 1913. április 14-iki akadémiai ülésen «A trónbetöltés kérdése az Árpád-házbeli királyok korában» cz. értekezésével¹ s kifejti azon szempontokat, melyek megingatják Fraknói elméletének helyességét; kimutatja statisztikájáról, hogy hiányos, nem az összes ismert adatok alapján van összeállítva, mert pl. figyelmen kívül hagyja a 950 körül uralkodó Falist, Jutasnak a fiát, Zoltánt tehát nem a fia követte; arról is hallgat, hogy az ilymódon tizenegyre leszállított esetben, midőn az uralkodót a fia váltotta föl, nyolcz esetben nem is következhetett más, mint a fia, mert nem is volt más, nála idősebb és az Árpád véréből fiágon leszármazó férfi, a kit megválasztani lehetett volna; azt a fontos körülményt is mellőzi, hogy IV. László magát V. István király fiának mondja, tehát IV. Istvánt törvényes királynak tekintették, nem pedig bitorlónak. S bár Kézai, Kun László udvari papja, úgy IV. Istvánról, mint bátyjáról, II. Lászlóról azt mondja, hogy

bitorolták az országot és koronát, mindamellett II. Lászlót királyaink sorába számítja, ellenben kihagyja Imre fiát, az 1204-ben megkoronázott s félév múlva elhalt Csecsemő Lászlót és Imre után mindjárt II. Endrére tér át s ennek megfelelően urát, Kun Lászlót nem II. Lászlónak, nem is IV.-nek, hanem III. Lászlónak írja, mint az esztergomi káptalan is 1292-ben (Cod. Dipl. VI. 1. 220.), holott ha II. Béla fia bitorló volt, Imre fia pedig nem számított királynak, bár nemcsak túlélte atyját, de meg is volt koronázva, tehát Fraknói elmélete szerint Imre után ő volt a törvényes király, Kun Lászlót II. Lászlónak kellett volna nevezni.

Végeredményül kimondja Ferdinándy, hogy a történeti igazsággal eddig is hirdetett nézetét tartja megegyezőnek, amely szerint nem fejlődött ki az Árpádok korában megállapodott trónöröklési rend, hanem rendesen az előkelők választották a királyt Árpád fimaradékai közül; az elsőszülöttség rendje csak mint erkölcsi momentum és csak III. Bélától kezdve jut érvényre, de ahhoz a nemzet jog szerint nem érezte magát kötve, miért is még életükben igyekeztek a királyok biztosítani a trónt elsőszülött fiuk számára az által, hogy még saját életükben megkoronáztatták. Épen azért, mert nem volt kifejlett trónöröklési rend, vehette Mánuel császár azt a bátorságot, hogy a király tevértének öröklési jogát vitassa a királyi fiával szemben, de époly önkényes és hamis föltevésre volt építve a Kinnamosz-féle öröklési jogszabály mint az elsőszülöttségi rend szerinti trónöröklés.

A két elmélet közül mindenesetre Ferdinándy jár közelebb az igazsághoz, de azt hiszem, a hogy tévedt Fraknói, ő is téved a Kinnamosz-féle adat megítélésében, midőn azt állítja, hogy önkényes és hamis föltevésre volt építve.

Kinnamosz sokat vitatott sorai a következők: II. Gézának két testvére volt, László és István, a kik valamivel megsértették bátyjukat, a miért ez nagyon megharagudott rájuk, úgy hogy menekülni voltak kénytelenek. Sok bujdosás után végre Mánuel császárhoz jutottak, ki Géza halála után azon igyekezett, hogy visszavigye őket hazájukba, hol törvényes szokás szerint egyiket a királyi szék illette meg. *Az a törvény van ugyanis a hunnoknál, hogy a korona mindig*

¹ Kivonatossan megjelent az Akadémiai Értesítő XXIV. köt. 6/7. vagyis 1913. június—júliusi füzetében.

az életben maradt testvérre száll.¹ De Géza megvetette az ősi törvényt s az uralkodást fiára, Istvánra ruházta. A hunnok azonban, részint a törvény tiszteletéből, részint azért, mert tartottak a császár bejövetelétől, megfosztották Istvánt, Géza fiát a tróntól s az egyik testvérnek, Lászlónak adták át, a másik testvért, idősb Istvánt pedig fölruházták az *Urum* (Uram) méltósággal. Ez a méltóságnév ugyanis a trónörököszt jelenti a hunnoknál.²

Kinnamosz nem tudja, mivel sérthették meg Gézát az öcssei, a miért annyira megharagudott rájuk, de nyilván akkor kezdődött köztük a viszálykodás, midőn Geza «megvetve az ősi törvényt» 1152 körül uralkodótársnak vette maga mellé alig négy-öt éves fiát s ezzel igyekezett biztosítani részére a trónt.³

Csakhogy ebbe nem nyugodtak bele öcscei. különösen a 19—20 éves István. Egyelőre ugyan még nem került szakításra az ifjak között — maga Géza sem volt több 22—23 évesnél, de a viszály magva már el volt vetve.

Mert ha jól volt értesülve Kinnamosz s nem valami önkényesen és célzatosan kigondolt öröklési jogszabályról beszélt: akkor tulajdonképpen egy, a nyugotitól eltérő trónutódlási rend volt a kuforrása azoknak a viszályoknak, melyek mindannyiszor ismétlődnek, a hányszor nemcsak fia, hanem öcscei is voltak az uralkodónak. Ezt vitathatta István Gézával szemben s ez mérgecsitette el köztük a helyzetet.

Ne feledjük, hogy a magyar ág a középszerűségi törökség környezetéből szakadt mai hazájába. Ennek a törvényeit és szokásait hozta magával keletről, úgy hogy a régebbi bizanci

írók egyenesen turkoknak nevezték őket, a mely elnevezésre — tekintve, hogy a tiszta török nemzetiségű uzokat (oguzokat) sohasem említik «turk» néven — többször kifejtett véleményem szerint nemcsak a törvényekben, erkölcsben, s okásokban, viseletben, hadviselési módokban stb. való hasonlóság adott okot, hanem ha nem is az egész nemzetnek, (a hogy Vámbéry vitatta), a vezéri nemzetségeknek mindenestre turkoknak, altaji turkoknak kellett lenniök.

Már pedig a törökségnél nem az egyenesági leszármazási rend szerint történt a trónutódlás, hanem a testvérek vagy unokatestvérek kor szerint követték egymást az uralkodásban.

Itt van szemünk előtt élő példának Ozmán háza.

Csak jámbor óhajtásnak merült föl eddig a törököknél az ősi trónöröklési rend olyatén megváltoztatása, hogy ne a család legidősebb tagja, hanem a szultán fia legyen a törvényes utód; de nem merték megbolygatni. Azt megtehették, hogy öcsceiket kivégeztették, mint III. Mohammed (1595—1603.), ki trónraléptekor 19 öcscsét fojtatta meg; ezt elnézték, de ennél tovább nem mentek.

Tudjuk, hogy keleti szomszédainknál, a besenyőknél is az oldalág örökölte a fejedelmi méltóságot.

Róluk ugyanis azt írja Konstantinus császár, hogy a fejedelem halála után a fejedelmi méltóság unokatestvérére szállt. Mert köztük az a törvény és ősi szokás, hogy nem szabad a gyermekekre vagy testvérekre szállítani a méltóságokat, hanem azok, a kik viselik, elégedjenek meg azzal, hogy életfogytiglan uralkodnak, haláluk után pedig vagy unokatestvérük, vagy unokatestvéreik fiai következzenek, nehogy folyvást a nemzetség egyik ágán szálljon végig a méltóság, hanem részesüljenek és következzenek a tisztségben az oldalágiak is.¹

Mellőzve a különböző tatár dinasztikiákat Turkesztánban s Kipcsakban, a hol szintén a testvérek és unokatestvérek váltották föl az uralkodásban a khánokat s nem a fiaik, csak még az altaji turkokat említem meg s idézem Bilge kágánnak († 734.) és öcscsének, Külte-

¹ νόμος γὰρ οὗτος παρὰ τοῖς Θύννοις ἐστὶν ἐπὶ τοῖς περιόν-
τας ἀεὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ στέμνος διαβαίνειν. (Cinnamus. V. 4.)

² Ὅϊννοι τοῖνον τὸ μὲν τι τοῦτον
αἰδεσάμενοι τὸν νόμον, τὸ δὲ καὶ τὴν
βασίλειως εἰλαβηθέντες ἔφοδον, Στέφανον
τὸν Ἰατῆα τῆς ἀρχῆς παραλίσαντες
θατέρω τῶν ἀδελφῶν τῷ Βλαδισθλάρω
ταύτην ἀπέδοσαν τῷ γέ μὴν Στεφάνω,
φημὶ τῷ πρεσβυτέρω, τὴν Οἰροῖν
ἀπεκλήρωσαν τὴν, βόλιται δὲ τοῦτο
παρὰ Θύννοις τὸν τὴν ἀρχὴν διαδεξόμενον
ἐρμηνεῖν τὸ ὄνομα. (Cinnamus. V. 4.)

³ Egy 1152-iki oklevél mondja: «Regnante Geysa una cum filio suo Stephano duce.» (Árp. Új Okl. I. 62. és VI. 101.)

¹ A hcnfoglalás kútfői. 116. oldal.

ginnek († 731.) csaknem azonos szövegű Orchoni sírfeliratából azokat a sorokat, melyekben Bilge az apja, Ilteresz kágán halála után áttér a nagybátyja, Kapagán kágán alatt történt dolgokra s ezt mondja:

«Midőn atyám) a kágán meghalt, nyolcz éves koromban maradtam vissza, *főnnálló szokás szerint* nagybátyám lett a kágán.»¹

Mindezek arra mutatnak, hogy Kinnamosznak igaza volt s a hagyományos örökösödési rend szerint a fivért illette a trón s nem a király fiát. A zavar a kereszténység fölvétele után következett be, de akkor azután teljes mértékben.

Nem is két-, hanem három trónöröklési rend került egymással szembe. A kereszténységgel együtt az idegen papok és lovagok megismertették és a fejedelemmel természetesen meg is kedveltették a nyugaton akkor már kialakulófélben levő szabályt, hogy az uralkodót fia követi a trónon. De mint a Turul 1908. évfolyamában kifejtettem, a Géza és Sarolta közti házasságkötés Árpád házának a turkoknál szokásos férfiágbeli örökösödésével szemben aktualissá tette a magyarság egyik ágának, a fekete ungroknak azt a Kelet-Európa határszélén tanyázó régi törzseknél még a masszagetaszarmata-korból fennmaradt s a mondai amazonokra visszavezetett jogszokását, mely az ú. n. fiu-leány örökösödési jogát vallotta a mellékágbeli férfiakkal szemben. Péter nemcsak a püspökökre és német lovagokra támaszkodhatott Vazullal és Szár László fiaival szemben, hanem a magyarság azon részére is, mely benne látta, mint Sarolt unokájában azt a személyiséget, kinek legtöbb jogosultsága van Sz. István után a királyi szék betöltésére. S midőn Péter magára haragította a magyarságot és elkergették, felesége és fiai hasonló jogigényei után a kun-kabar, vagyis a fekete-ungrok fejedelmi házából származott Aba foglalta el a trónt. Neki már nem volt meg az a támasza a püspökökben és idegenekben, mint a mi volt Péternek s az uralkodásával elégedetlen főurak tömeges meggyilkoltatásából következett, egyik Árpád-

házbeli herczegnek Csehország felől való betörése a külföldre menekült Szár László-fiak örökösödési jogának, a fiági öröklési rendnek kérdését is fölvetette a «turk» eredetű hét vezér ivadékainál s így aztán meglehetősen magára maradt, midőn a Péter segítségére jövő III. Henrik német császár megtámadta; Aba vereséget szenvedett s menekülés közben életét is elvesztette.

Midőn aztán Péter másodszor sem maradhatott meg a trónon s hazatértek a külföldre menekült Árpád-ivadékok: a nemzeti visszahatás nemcsak a régi öröklési rendet állította vissza — mert hiszen csak Kálmánnak sikerült, neki is öcsce, Almos, megvakítása árán biztosítani a trónt fia, II. István részére, hanem módosult alakban föléledt a régi társfejedelemség is.

A föntebbiekből következik, hogy a X. század fejedelmeinek sorrendjére nézve egyáltalában tévednek azok, a kik Árpád utódának leglegkisebb fiát, Zoltánt vagy Zsoltot, Zoltánéknak pedig szintén a fiát, Taksonyt mondják.

Arról, hogy Árpádot Zoltán követte az uralkodásban, csupán Anonymus beszél. De Anonymus csak ezt az egy fiát ismeri Árpádnak, holott hiteles forrásból, a X. század dereka táján élt Konstantin császártól tudjuk, hogy volt több fia is és épen «Zaltas» volt köztük a legfiatalabb. Régebbi iróink olyanformán gondolták összhangzásba hozni Anonymus adatát Konstantin értesítésével, hogy a többi fiu Árpád életében elhalt s azért lett utóda a legkisebb, az akkor még gyermek Zoltán. Ámde Anonymus nemcsak arról nem volt tájékozódva, hogy Zoltánon és Taksonyon kívül Árpádnak egyéb fiai és unokái is voltak, hanem azt sem tudta, hogy 947/950 körül, a mikor Konstantin szerint Zoltán már nem volt életben, nem Zoltán fia, Taksony, hanem — mint Ferdinándy G. is rámutatott — Árpádnak Iutas nevű fiától származott unokája, Falis (Falés, Falitzis) volt a nagyfejedelem. Ebből aztán önként következik, hogy az Anonymus által Árpád halála után Zoltán uralkodása tartamával fölvevő 40 esztendő fejedelmeire nézve egyáltalában nem jöhet számba Anonymus adata.¹

¹ Többször kifejtett nézeteim alapján azért még nem tartom teljesen légből kapott számnak a 40. esztendőt.

¹ «... Kagan ucstukta özüm szäkiz jasta kaltım ol törüdä özä äcsim Kagan olurtı.» Dr. Radloff W.: Die alttürkischen Inschriften der Mongolei. Sz.-Pétervár, Neuc folge. 1897. 133. l.

Vagy ha számba vesszük: arra fektetjük a súlyt, hogy — mint mondja — Árpád halála után, «némi idő multával», a kiskoru Zoltán helyett *egy három tagból álló vezércsoport* — Anonymus Lélnek, Bulcsunak és Botondnak nevezi — vette át a kormányzást. A mit itt Anonymus ok és okozati viszonyba állított egymással: abból eredeti hagyománynak annyi fogadható el, hogy Zoltán, I. Endre és I. Béla az első följegyzések idejebeli királyok dédapja, gyermek volt Árpád halálakor, másfelől pedig, hogy Árpád elhunytával három társfejedelem vette át az uralkodást, vagyis megszűnt a nagyfejedelemnek az a hatalma, melynek az etelközi vérszerződés után s a honfoglalás ideje alatt Árpád egyénisége adott súlyt és ismét föléledt az előbb háttérbe szorult gyulának és horkának a régi törzsszervezetből eredő fejedelmi hatalma. Bizonyos, hogy a hagyomány nem említette Zoltánt az Árpád utáni három fejedelem között, a kik közül kettőnek a neve meglehetősen valószínűséggel megállapítható, a mire rögtön rátérek; Lél és Bulcsu pedig 947 fölé csakugyan Zoltán fejedelem-társai lehettek s így tehetette meg őket Anonymus a Zoltán kiskorúsága alatti regenseknek. Az a kombinációja különben, hogy Árpád utóda nem lehetett más, mint a fia, tehát Zoltán: a rendelkezésére álló adatoknál fogva s a III. Béla korabeli felfogás szemüvegén át egész természetes.

Mai tudásunk után egész biztosra vehető, hogy nem Zoltán volt az, ki Árpádot követte a nagyfejedelemségben.

Semmi okunk sincs arra a föltevésre, hogy fiai — talán az egy Levente kivételével — előtte haltak el. Leventének olvasom a «Liuntin» nevet (mely accusativusi alak s így «Liuntis» volna a nominativus), mert hiszen ebben a magyaros alakban ismétlődik másfélszázaddal később. Konstantin császár a 895-iki bolgár háború vezérének mondja, de egy más helyen, midőn elszámolja Árpád fiait, nem említi őt, hanem Tarkast (Tarkatzus) mondja az első fiúnak. Ebből következtetve, Árpád talán túlélte őt s úgy látszik, fia sem maradt, azért hallgatott róla Konstantin Árpád fiainak és unokáinak elsorolásánál.

Az Anonymus által felhasznált hagyományos adat lényege az lehet, hogy Zoltán fejedelemsége Árpád halála után 40 évvel végződött. Ha tehát Árpád 907-ben halt meg, Zoltán halála 947-re tehető.

Hát vajjon az első fiúnak mondott Tarkas életben volt-e apja halálakor? Ha életben volt, mint legidősb fiu, föltétlenül ő lett a nagyfejedelem.

Már most ha számbavesszük Liutprand azon adatát, a mely szerint a 922-iki olaszországi hadjárat vezére «rex Dursac» és «rex Bugat» volt: fölismerhetjük bennük az ezen időbeli két társfejedelem nevét, mert hiszen ezért adta meg nekik Liutprand a «rex» címet. Bugat nyilván azonos Anonymus Bogátjával, a kit Bulcsu, a karchas vagy horka apjának mond; apja ugyan nem volt, de lehetett atyai nagybátyja, a Balaton zalai oldalán székelő Kálnak a bátyja, míg Bogát a helynevek tanúsága szerint a somogyi oldalon ütötte föl szállását. Azt pedig a «rex» cím és a Bulcsuval való kapcsolat után kétségtelennek vehetjük, hogy ő volt a 922 körüli horka, rex Dursac tehát — a kit Liutprand különben is elébe helyez — a horkát rangban megelőző fejedelem volt.

A Dursac név magyaros alakjának megállapítására nézve felhozható a Nyitra- és a Bars-megye határszélén Nyitra meghódítása alkalmával Anonymus által említett «sylva Tursoc» — Turzsok erdő vagy Turzsok erdeje. Anonymus Zultája Konstantinnál Zaltas s így a Tursoc, Dursac név betűugratással (v. ö. kürt—türök, czomb—boncz stb.) minden valószínűség szerint megfelel a Konstantin-féle Tarkas, Tarkatzus névnek, vagyis rex Dursac tulajdonkép Árpád első fia. Erre van egy másik nyom is. Ugyanazon a vidéken, a hol a XII. században a «Sylva Tursoc» volt, Tarkas unokájának Termasnak (Termatzus) a neve is fennmaradt a barsmegyei Tormos (XI. században Tarmas) község nevében.

Ezekből pedig kitűnik, hogy Árpádot életben levő legidősb fia, Tarkas követte a nagyfejedelemségben s uralkodott még 922-ben is.

Ki lett az utóda: nem tudjuk? Lehetett esetleg Zoltán is, de lehetett Zoltánnak valamelyik bátyja is. A Hunn Krónika hét hunn fejedelmének lajstromában Chele három fia kezdi meg a névsort s aztán megint három testvér, a Bendeguz fiai következnek; a három-három testvér nyilván három X. századbeli társfejedelem zavaros emléke s Chele három fia, Béla vagy Bele (Vele), Keve és Kadicsa közül az utolsó azonos Anonymus Cadusájával, Hulec fiával, ki Zuárdnak, a 924-iki olaszországi kalandozás vezéréül Liut-

prandus által említett Salardusnak volt a testvére s mint Anonymus mondja, ő és Zuárd dulta föl Görögországot egész Fülöp király városáig (Philippopolis), a mi nyilván a 934-iki görögországi hadjárat hagyománya.

Ha a Chele fiainak mondott három hunn fejedelem neve a Kadicsa idejebeli (924—934 körül) három társfejedelem emlékét őrizte meg: akkor az első helyen említett Béla vagy Bele tekinthető nagyfejedelemnek. A Béla név csakugyan az Árpádház hagyományos nevei közé tartozik, de nem találjuk az Árpádfiak Konstantinféle lajstromában. Van azonban egy hasonló: Árpád második fiának, Jelekhnek a neve; lehetséges tehát, hogy Tarkas után, 924—934 körül, ő volt a nagyfejedelem s csak azután következett Zoltán, kinek fejedelemsége, mint föntebb említettük, Árpád halála után 40 év múlva, vagyis 947-ben végződött, amikor aztán Falis, Arpádnak harmadik fiától, Jutastól származott unokája lett a nagyfejedelem.

Ha Tarkas és Jelekh fejedelemség bizonytalan is, Falisé kétségtelen. Ez pedig kétféleképp is kizárja az elsőszülöttség szerinti trónöröklési rendet. Az egyikre, hogy t. i. Zoltánt nem fia, Taksony követte, már utaltunk; de azt is tudjuk, hogy életben volt Termás, Árpád első fiának Tarkasnak az unokája, már pedig 950 tájban nem ő, a trónnak nyugoton kifejlett elfogás szerinti törvényes örököse volt a fejedelem, hanem oldalágbeli unokabátyja.

Visszatérve Zoltánra, van Anonymusnak egy adata, melyet a föntebbiekkel nem egykönnyen lehet összhangzásba hozni. Azt mondja ugyanis, hogy még életében megtette fiát, Taksonyt fejedelemnek s fia uralkodásának harmadik esztendejében halt meg.

Miféle hagyományos emlék rejlik e mögött? Mert hiszen, hogy ilyesmit állítson Anonymus, valami adatának mégis csak kellett lenni.

Talán a másik krónikacsoporthban: «Erdeuelui Zoltánról» fennmaradt hagyomány vezet nyomra. Ennek az a lényege, hogy Erdély elfoglalása után unokaöccse, az uralkodó fejedelem (a krónikák Szt. Istvánnak mondják) rábizta a keleti részek kormányzását. Ha Zoltán fejedelem egy személy erdélyi Zoltánnal, akkor természetesen nem a Szt. István idejebeli erdélyi hódításról van szó, hanem a Szamosvölgy Tuhutum által

történt elfoglalásáról. Tuhutumot Anonymus Tassal együtt szerepelteti a Mén-Marót elleni hadjáratban, Tas pedig nem más, mint Árpád unokája, Falis nagyfejedelem és Taksony unokatestvére, a kit Konstantin úgy említ, mint a ki 950 táján életben volt. A Szamosvölgy meghódítása e szerint a X. század dereka táján történhetett, még pedig Árpád háza által s így meg kell különböztetni a Gyulák fejedelemsége alá tartozó fekete ungrok marosvölgyi benyomulásától, de akkor nem Tuhutum volt az, a ki a Meszes kapun át hatolt Erdélybe vagy pedig nem ő tőle származtak az erdélyi Gyulák. Mellőzve a Tuhutumra vonatkozó hagyomány kérdését, a Szamosvölgy birtokbavétele mindenestre azután történt, hogy a bihari terület Zoltán kezére került. Anonymus szerint az «ügynevezett kozár népek», köztük az avarok bukása után a Csiglamezőre menekült tiszántuli székelek fejedelmének, a «bolgár szívvvel parancsoló» Mén-Marótnak, az idősbik Marót unokájának vagy unokaöccsének halála után szállt rá, kinek leányát nőül vette. A Mén-Marót elleni hadjárat hagyománya azonban azt sejteti, hogy nem az ő, hanem az idősbik Marót leánya lehetett Zoltán felesége. Az idősbik Marótról ugyanis megemlékszik a másik monda-változat is, melyet a Nemzeti Krónika tartott fenn, ez pedig Szvatopluk atyjának mondja Marótot. A Mén-Marót elleni háborút, melynek egyik vezéréül Zoltán unokaöccsét, Tas mondja Anonymus, csakis oly módon magyarázhatjuk meg, hogy Zoltán felesége fiuleány volt, míg Mén-Marót oldalági fiuivadék s a kétféle örökösödési rend adott okot a háborúra, mely valami kiegyezésfélével végződött s Mén-Marót megtartotta birtokai egy részét Bihar várával együtt. Midőn azonban meghalt, ez is Zoltánra szállt. Ekkora terület azonban megbolygatta a hármass fejedelemség egyensúlyát, Zoltán személyében nemcsak a nagyfejedelmi hatalom nőtt meg a társfejedelmek rovására, hanem Zoltán ága is tulsúlyra jutott Árpád házának többi ágával szemben. Ugy látszik, tehát, le kellett mondania a nagyfejedelemségről unokaöccse, Falis javára, a kivel — ha Tarkas és Jelekh csakugyan nagyfejedelmek voltak — a bessenyő örökösödési törvény szellemében az uralomban eddig nem részesült Jutas-ág került a hatalomra; Zoltánnak maradt

az ő ágát illető keleti részek fölötti uralom, a mi ép úgy megmagyarázná az Anonymusnál levő, mint az Erdeuelui Zoltánról szóló hagyományt.

Lehet, hogy Falis után még unokatestvére, Tas is nagyfejedelem volt. Tas, Szabolcs és Tuhutum együttes emlegetése legalább erre mutat, a mely esetben Tas a nagyfejedelem, a második helyen említett Szabolcs, az augsburgi vereség megboszulására küldött sereg egyik vezére a gyula s Tuhutum, az erdélyi Gyulák öreg apja, a horka.

De az augsburgi vereség után nagyon megváltozott a közhangulat. Ha előbb védekeztek a nagyfejedelmi hatalom tulsulya ellen, a mint Zoltán lemondásából következtethetni, most a németek részéről fenyegető veszedelem kívánatossá tette, hogy Zoltán ágára menjen át a nagyfejedelmi hatalom, kinek fia Taksony az anyja után már ura volt a Kőrös és Szamos vidékének.

A hatalmas Lél és Bulcsu, amaz Árpád unokájának, Tasnak az örököse (Anonymus a fiának mondja, a veje lehetett), emez a horka, mindkettő «rex» az egykoru németek szemében, a kik mellett — bárki volt is ekkor — csaknem háttérbe szorult a nagyfejedelem, ott veszték Németországban.

Nem volt szükség arra, hogy Taksony erőszakos jellemű legyen, a nélkül is megnőtt a nagyfejedelem hatalma, úgy hogy helyét már a fia, Géza foglalta el, meglehet küzdelem nélkül, de az is lehet, hogy Árpád idősb fiainak ágazatát előbb le kellett törnie s erre czéloz a legenda, midőn övéivel szemben tanusított kegyetlenkedéseit említi. Kézai is azt mondja róla, hogy embervérrel volt fertőzve a keze. A mikor valaki ilyen emléket hagy maga után azokban a zord időkben, midőn olyan olcsó volt az embervér, annak csakis úgy volt értelme, ha az a vér a saját atyafiainak a vére volt.

Géza kezdte meg azt a szokást, hogy hatalmi sulyának latbavetésével fiát fogadtatta el utódának a rendekkel. Nem tudjuk, életben volt-e még akkor öcscse Mihály vagy sem? de ha már előbb elhunyt is, maradt két fia, kik közül Szár László — úgy látszik — valamivel idősb lehetett Szt. Istvánnál¹ s így az ősi jogszokásnak megfelelően ő következett volna a fejedelmi székhelyben. Koppány lázadása azonban aligha tekinthető az Árpád-házi oldalág trónrajutása végett kitört mozgalomnak, indító okát az ősi vallás és szokások megvédésén kívül abban keresem, hogy Koppány, a balatonmelléki Horka-nemzetség egyik ivadéka megakartta akadályozni a három fejedelmi méltóságnak egy személyre leendő átszállását.²

Az ősi trónöröklési rend hagyománya nem veszett ki a nemzetből, a míg csak uralkodtak az Árpádok. Még III. Béla után sem szűnt meg, mert mint tudjuk, II. Endre idejében is volt egy párt, mely Görögországba kivándorolt nagybátyjának, Géza hercegnek a fiait akarta helyébe trónra emelni s IV. Béla halála után öcscse, utószülött István is kezdett mozgolódnni s csak hirtelen halála vetett véget terveinek.

Az a különbség azonban, a mi volt a királyi szék betöltésének ősi és nyugoti rendszere közt, azzal, hogy egymást folytonosan keresztettk, megakadályozta egy általánosan elfogadott öröklési jogszokás kifejlődését. Ez szükségkép maga után vont, hogy mind több és több beleszólási joga lett a rendeknek s tulajdonkép ez volt a kiinduló pontja a nemzet szabad választási jogának, mely a vegyesházbeli királyok alatt aztán teljes mértékben kifejlődött.

NAGY GÉZA.

¹ Erre vonatkozó érveimet l. Turul 1906. évf. 53. l.

² V. ö. Turul 1908. évf.

KIHALTAK-E AZ ÁRPÁDOK 1301-BEN ?

(Első közlemény.)

A mindennapi tapasztalat eléggé gyakran bizonyítja, hogy valamely tudományos kérdés megoldására számos esetben oly uton járunk, a mely a legnagyobb szorgalom, a legerősebb kitartás és a czélnek megfelelő s látszólag leg-helyesebb segédeszközök igénybevétele mellett sem vezet eredményhez. A hiba épen abban keresendő, hogy az ezen uton elének gördülő akadályokból, ellenmondásokból és lehetetlenségekből még mindig fel nem ismerjük, hogy hamis nyomon járunk és mintha valamely suggestio nyomása alatt állnánk, mindig újra a már eléggé kitaposott utra visszatérve, végre a kutatás újabb eredménytelensége után, a kincseket hiába kereső módjára, azzal vigasztalódjunk, hogy ama bizonyos kérdés egyszerűen meg nem oldható. Hogy ilyenkor minden gondolkodás azon alaposzlopára, a melynek értelmében a következtetés és az eredmény csak akkor helyes, ha a feltételezés hibátlan, nem gondolunk, magától értetik és ez adja annak a magyarázatát, hogy a tudomány annyi problémája, a melyeket már sok század óta hamis feltevés alapján akartak megoldani, csak akkor jutott a helyes kerékvágásba, ha a hamis uthoz eddigi ragaszkodással szakítva, kutatásunkat új irányban folytattuk.

A dolgozatom czimét képező fenti kérdés, a mely nemcsak a magyar kutatót, hanem minden külföldi történettudóst és genealogust is érdekel, tudtommal az iránta érdeklő köröket már a XVI. század óta foglalkoztatja, a nélkül, hogy mai napig a végleges megoldáshoz vezető legcsekélyebb megbízható támaszpontot nyújtotta volna. Ennek az az oka, hogy a kérdéssel foglalkozott írók tulnyomó része, következetesen egy és ugyanazon uton járva, az itt velök szembeállt időrendi nehézségeket és genealogiai lehetlenségeket azzal vélték áthidalhatni, hogy egy csak némileg elfogadható családtörténelmi sorrend elérése czéljából egyes nemzedékeket kényük-kedvük szerint elhelyeztek, a közvetlen ősatyákat helylyel-közzel kicserélték és némelykor még azt is megtették, hogy két egymástól megkülönböztetendő személyt egymással azonosítottak; arra, hogy ily eljárás által a zavart csak növesztették és a rendezetlen anyag fel-

dolgozását a későbbi kutató számára csak nehezebbé tették, persze nem gondoltak.

Ha jelen értekezésemben fenti kérdést újabb elmélkedés tárgyává teszem, már előzetesen ki kell jelentenem, hogy mindazoknak az eljárását, a kik mindeddig e téren mozgolódtak, korántsem marasztalom el, sem előkelő szánakozás tárgyává nem teszem. Azon véletlen és ritka körülmény, hogy ugyanazon nemzedékekben ugyanazon személynevek egymással találkoznak, volt legfőbb oka annak, hogy a dolog tisztázására a legkalandosabb kísérleteket tették, mihez még a meglévő okirati anyag kritika nélküli kiaknázása s az elődök adataihoz fűzött vak bizodalom társult. A physikai restségi törvényből eredhető tény az, hogy a kutatók legnagyobb része az elődök iránti bizalom határait túllépve, lelkiismeretét azzal csitítja, hogy az előd ama bizonyos kérdést már úgy is kimerítően tanulmányozta s így történik aztán, hogy egyikök sem tanulmányozta.

Három család van, a mely a fenti kérdés megoldása alatt tekintetbe jön; a még létező Crouy-Chanel és Croy, valamint a már kihalt Rubempré, a melyeket egymástól elkülönítve az alábbi sorokban elmélkedésünk tárgyává tesszük.

I. Crouy-Chanel.

Franciaországban ma öt Crouy nevű helység van, melyeknek egyike a Croy nevet is viseli; fekszik pedig a Somme département amiensi arrondissementjének picquigny-i cantonjában. A Croy = Crouy név jelentéséről is tudunk valamit elmondani. A Croy-Chanel-család két tagját a XIV. században a latin «de Cruce» névvel jelölik meg. Croy = Crouy tehát a latin crux és a francia *croix*-val azonos. Somme megye valamikor a Picardie nevű kormánykerülethez tartozott és Amiens volt a főhelye. Crouyban volt egy vár, a mely eredetileg az Ailly és Picquignyi urak tulajdonához tartozott,¹ a kik

¹ Ezen Ailly a mai Ailly sur Somme, mely szintén a sommemegeyi amiensi kerület picquignyi járásában fekszik. Picquigny az ugyanott fekvő hasonló nevű járás főhelye. Maga Crouy vára vagy kastélya már régóta nem létezik; emlékét már csak a kis helység őrzi.

együttal Amiens vidame-jai voltak.¹ Kastélya már régóta nem létezik; emlékét már csak a kis helység őrzi.

Akkor, a midőn Crouy még az amiensi kegyurak védnöksége alatt állt, volt ott egy nagyobb birtokterület, a melynek egyes részei több oly közbirtokos-család kezén voltak, a kikről nem lehet bebizonyítani, hogy egy és ugyanazon egyenes őstől származtak. Azt azonban, hogy az akkor még nehézkes közlekedési viszonyok és a patriarkálisnak nevezendő családi érzék hatása alatt egymás között házassági összeköttetéseket hoztak létre és hogy majdnem mindnyájokat sógorsági kapocs fűzte össze, magától értendőnek vehetjük. E különböző családok² tényleg birtokoltak ugyan a Croy nevű nagy uradalomban, de csak részirtokosok címén, nem voltak tehát azon jogos helyzetben, hogy a Croy nevet, mint családi nevet használják, mert egyetlen egyikök sem mondhatta magáról, hogy a croyi uradalom összes területe az övé s ő csak mint Croyban székelő közbirtokos szerepelhetett. Ebből már most magától értetik, hogy ott, a hol egy és ugyanazon nagyobb birtokterületen különféle birtokosok voltak, az összes terület egyes alkatrészei külön nevet viseltek, a melyet az illető birtokosok az idő folyamán, az ugyanazon területen velük együtt lakó birtokostársaiktól való megkülönböztetés céljából családi nevékké tettek és hogy ez esetben az össznévv már csak a kisebb területből származó családi név közelebb megjelölésére és magyarázatára szolgálhatott.³ Így kellett ennek a Croy-Chanel

¹ Vidame a latin vicedominus; annyi mint a mai védnök, kegyur (Patron).

² Ezekhez tartoztak pl. a következő urak: 1. Egyed 1207—1215; 2. I. Péter 1214—1250 és fivérei Rudolf (1214) és Gellért. (1214); 3. Enguerram (a német Ingram) (1270) és fiai: II. Egyed (1270—1279), János (1270), II. Péter (1270—1279) és Vilmos (1270); 4. Bertalan (1342).

³ Hogy ez a helyes felfogás, bizonyítja a Dauphinéban feküdt Allevard nevű helység, a melylyel elmélgéseink folyamán még sokszor találkozunk. Ebben az okiratok tanúsága szerint többek között a következő apróbb birtokok voltak: la tour en Allevard, la tour de Trolli, Sallié, magnus Closus (= Clausum), Rosair (= Rouzeria), Monthouvard, Tuchet, Chanay stb. A Saint-Allais nevű francia genealogus, kire még visszatérünk, azt állítja, hogy Croy-Chanel Felix az 1282 febr. 9-én kelt osztálylevélben az Allevard szomszédságában feküdt Bellecomberához tartozott Chanel vagy Chanay nevű ingatlant maga

családban is lennie. Már a legrégebbi tagjai viselik a Croy Chanelis nevet; helylyel-közzel csak Chanel (1309, 1316), Chanelis alias Croy, Chanelis alias Crouy (1327) az alakja, de hogy mit jelent a Chanel, azt a kutatók mindeddig nem állapították meg. Hogy ezen birtok az egykori Dauphiné-ben feküdt, a mint ezt egyik helyen¹ olvashatjuk, sehogy sincsen bebizonyítva s ily nevű helységet a rendelkezésemre álló régebbi és újabb források egyikében sem találok. Miután a család korábbi tagjai úgy a latin, mint a francia nyelven irt okiratokban mindig csak a «condominus Croiacensis» (=Croy részirtokosa) és a «sire en partie de Croy de seur Somme (=a Somme mentén fekvő Croy egy részének ura) neve, illetve címet viselik, kézzelfogható, hogy a Croy területén fekvő ama birtokrész, a mely e család kezén volt, a Chanel nevet viselte, a mely az évek folyamán a megkülönböztető jelzül szolgált Croy vagy Crouy hozzákapcsolása nélkül is családi névvé alakult.

Az ezen család multjának felvilágosításához vezető kutatás terén lezajlott irodalmi harc akkor vette kezdetét, a midőn a család 1790-ben a «Chronologie historique des ducs de Croy»¹ című könyvet közzétette. Magától értetik, hogy e munka a magyar írók tudomására is jött és hogy azóta hosszabb és rövidebb szünet után erre vonatkozólag újabb irodalmi termékek jelentek meg, a melyeknek azonban egyéb eredményök nem volt, mint az, hogy az e téren már eléggé felhalmozott darabok számát mindig egygyel szaporították. Ezen termékeket felsorolni

számára fenntartotta volna s hogy Felix és Márk fivérek azóta a Croy-Chanel nevet viselték volna. Saint Allais itt nagyon téved, mert a család a Croy-Chanel nevet már 1282 előtt is viselte. A Chanay-névvel — legalább az Érdi-féle gyűjteményben — először Chanel Hektornak 1488-ban kiállított végrendeletében találkozunk. Miután az illető okirat őt világosan Hektor Chanelinek, a «domini Chanay Alavardi» urának nevezi, megczáfolhatatlanul be van bizonyítva, hogy Chanel nem Chanay s hogy ez utóbbi az allevardi határban feküdt ingatlan volt. Bellecombera nézve alább még valami megjegyezni valónk lesz. Arról pedig, hogy Felix 1282-ben magának Chanelt vagy Chanayt fenntartotta volna, az illető osztálylevél egy szót sem tud.

¹ Turul 1912. évf. 50. (Nagy Géza úr. «A Croyak» cz. dolgozata.

² Grenoble, Couchet J. M. kiadásában.

vagy alaposan megismertetni e helyen teljesen fölösleges.

Egyetlenegy író volt, a ki tárgyunk kidolgozása iránt némi tekintetben bizonyos érdemet szerzett; ez az 1871-ben elhalálozott Érdi (azelőtt Lutzenbacher) János, a ki 1848-ban «A magyarországi Croy nemzetségnek története» című munkáját kiadta s ebben a családra vonatkozó 66 okiratot közzétett. Érdeme azonban csak arra szorítkozik, hogy ezen okiratokat közölte, mert az ezeken alapuló saját végeredménye és következtetései nem érdemelnek elismerést. Oly könyvemlyeműséggel és kritikahiánnyal még senkisémm használta fel az okirati anyagot, mint ő. Az egyik vagy másik darabnak adataiba helyezett vak bizalom, a hozzá méltó elődök eredményeire való esküvés és a legdöntőbb pontoknak majdnem szándékos figyelmen kívül hagyása következtetéseinek értékét határozottan nevétségessé teszik. Vele szemben bizony bátran állíthatjuk, hogy a 150 évvel korábban élt Imhof, a ki 1699-ben a Croy-család leszármazásáról irt, kétségkívül lelkiismeretesb és komolyabb kutató volt.

Az Érdi által közzétett okirati anyagnak két főforrása van: az egyik a grenoblei törvényszéknek 1843-ban bemutatott eredeti darabok hitelesített másolatai, a melyek részben a «Chronologie historique» adatain alapulnak és a melyekről jogosan feltételezhetjük, hogy hitelesített alakjukban Érdi rendelkezésére álltak, a másik forrás az amiensi Notre-Dame nevű káptalan birtokában volt halottikönyvi s egyéb természetű adatok, a melyeket a grenoblei törvényszék szintén 1790-ben vizsgált meg. Ha már mostan Érdi e darabokat nem tette beható tanulmányozás tárgyává, joggal lehetett volna remélni, hogy követői azoknak felhasználásában több kritikai gondosságot fognak kifejteni; de ez sem történt. Azok, a kik ezen okiratok alapján az Árpádoktól való leszármaztatást bizonyosnak vették, örömittasan reprodukálták — nem tudni hányadszor? — az ezen leszármaztatást állítólag igazoló darabokat és öntudatos és könnyelmű elvakultságukban, tekintet nélkül az ezen darabokban szembeszökő lehetetlenségekre, bátran kijelentették, hogy ezen okirati anyag feltétlenül valódi: a kik pedig az ellenmondásokat és lehetetlenségeket felismerték, megelégedtek azzal,

hogy az anyagot a nélkül, hogy mélyebbre beható elemzés tárgyává tették volna, egyszerűen hamisnak és koholtak nyilvánították.

Csak hogy nem volt mindig és mindenütt feltétlen igazuk!

A ki hosszú éveken keresztül okirattani kutatásokkal foglalkozik, annak felismerésére jut, hogy valamely okirat valódiságának megbírlására a benne szereplő belső s külső ismérvek összességének kritikai összefoglalása feltétlenül szükséges és hogy elég gyakran egy apró, látszólag jelentéktelen és eddig nem méltatott pont döntő lehet. Az itt figyelembe veendő belső s külső ismérveknek rendszeres felsorolása e helyen messzire vinne; megleégszem annak hangsúlyozásával, hogy az okirat főtartalma, illetve cselekvése s a benne szereplő személyek időrendi s genealogiai megbírlása rendesen elegendők arra, hogy a darab valódiságáról tanuskodjanak.

A levéltári kutatásokból eredő másik elv az, hogy *hamisítás és hamisítás között különbség van*. A hamis, a koholt okiratban minden hamis vagy legalább is legnagyobb mérvben gyanus. Ha valamely okirat oly cselekedetekről szól, melyek sokkal korábbi vagy későbbi időre esnek, ha benne oly személyek szerepelnek mint cselekvők, a kiktől okirati bizonyossággal kimutathatjuk, hogy az illető darab kelezésekor nem éltek vagy az okiratban említett állást el nem foglalták, akkor a darab koholt és mint ilyen, rögtön felismerhető. Van azonban számtalan oly eset is, a melyekbe vagy már az illető okirat eredeti példányának kelezésekor, vagy pedig egy átírat, esetleg egy későbbi, bár hitelesített másolása alkalmával szándékosan, önkéntes és csalfa módon végrevitt eljárás útján változtatásokat, függeléket, toldásokat és beszúrásokat csempésztek bele, a melyek a darab megbízhatóságát természetesen a legnagyobb mérvben megingatják és elég gyakran tönkreteszik. A legtöbb kutató már most abba a nagy és mindeddig nem eléggé méltatott hibába esik, hogy a kellő határt túllépve, az interpolált okiratot az absolute hamistól meg nem tudják különböztetni, a minek sokszor az a következménye, hogy sok eddig homályos kérdés megoldatlan maradt. Igaz ugyan, hogy az interpolatio is hamisítás, de szemügyre kell vennünk, hogy ez csak épen a beszúrt passusra, de nem az okirat összes tar-

talmára vonatkozik. Az interpolált okirat tartalma, cselekvése a hamisított hely kiküszöbölése után még mindig szerepelhet mint megtámadhatlan igazság és hozzájárulhat valamely homályos kérdés megoldására.

Az Érdi által közzétett okiratok egy részét és épen azokat, a melyek azon királyt nevezik a kitől a Crouy-Chanel-család magát egyenesen leszármaztatja, az összes eddigi kutatók egyhangulag és irgalmatlanul feltétlenül hamisaknak nyilvánították és minden időrendi s családtörténeti lehetetlenségek és ellenmondások alapjává bélyegezték. Ebből az következik, hogy mindnyájok kivétel nélkül a koholt adatokból eredő állításokat vizsgálódásaik kiinduló pontjává épen oly görcsösen megtartották, mint elődeik. Arra, hogy az interpolált hely kiküszöbölésével egy darab igazság is visszamaradhatna, a melynek nyomán a vizsgálódás helyes uton járhatna, egyikük sem gondolt.

En ellenkező utnak indultam és az interpolatio minden salakjától felszabadított okirati anyagból származó eredményeket keresem. Alapul használom az Érditől közzétett okiratokat és egyéb bizonyítékokat, a melyekről azonban, mert az eredeti darabok nem állnak rendelkezésemre, mindig fel kell tételeznünk, hogy Érdi őket az előtte feküdt eredetiek szerint betűhíven közölte. Mellékesen azonban még meg kell jegyezni, hogy egynéhány darabja, nevezetesen a latin nyelven írottak és ezek közül különösen a régiebb keltüek, helylyel-közzel nehezen érthetőleg és rosszul vannak közzétéve; hogy ki ennek az oka, azt nem lehet könyvből megállapítani.

Ennek feltételezésével fogom most egynéhány darabját a tőle adott sorrendben kritikai vizsgálódás tárgyává tenni.

I. 1279 márcz. I. Brastol.

Szerződés, a melyet egyrésztől a nemes, hatalmas és nagyságos «*vir felicius dictus Crouy Chanelis ur*», másrészt Brastola¹ várának és tartozékának lakosai egymás között kötöttek. Crouy-Chanel ura azt követeli az utóbbiaktól, hogy lovaiknak a Veyga nevű erdejében történendő legeltetéseért az eddigiéknél magasabb díjakat

fizessenek. Kérik tehát arra, hogy maradjon az eddigi díjak mellett és arra hivatkoznak, hogy e díjakat úgy ő alatta, mint elődei alatt fizették, a mint ez nevezetesen még röviddel ezelőtt a királyi nagyatyjának nemes szívének méltó Crouy Chanel András, fenti Feliczius elődje s atyja alatt szokásos volt. Felix jóváhagyja a kérelmezők folyamodványát és megerősíti ezt azzal, hogy a szent evangéliumot sajátkezüleg megérinti (=ad sancta Dei evangelia inde per eum corporaliter manu tacta). A szerződést de Gaule (=Gallia) Aynardi Antal közjegyző s az arra felkért tanuk jelenlétében állítják ki.

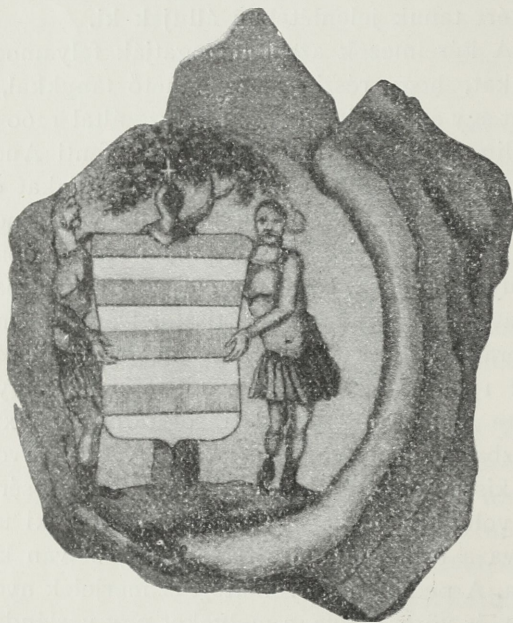
A kérelmezők azzal támogatják folyamodványukat, hogy részint szavahihető tanukkal, részint egy az Utraici Konrád jegyző által 1260-ban kiállított okirattal bizonyítják, hogy fenti András ezen régtől a érvényben volt legeltető díjakat elismerte. Az okiratot Brastolban «super venerandum simulacrum regis Andreæ proavi dicti domini Crouy Chanelis», tehát a nevezett Crouy Chanel dédatyja, András király tiszteletreméltó mellszobra előtt állították ki. A grenoblei törvénytörvény 1790 márczius 26-án azt mondja, hogy az előtte bemutatott eredeti okiraton Felixnek viaszba nyomott czimere látható volt. Körvonalán kissé rongált állapotban volt; a pajzs sértetlen volt, kivéve az egyik pajzstartót, a ki ugyszolva a czimert támasztja s feléig el van koptatva. A pecséten lenyomatott czimerjelek nyolcz ezüst és vörös pólya, a melyeket egy vaslándzsával fedett kereszttel diszitett sisak fedez. Az egészet két fegyveres pajzstartó támasztja; a pajzs — úgy látszik — mintha egy fán függne. Ezen leírás szószerinti hűséggel felel meg a czimernek itt adott hasonmásának.¹

¹ A Crouy-Chanel család czimerét Saint-Allais következőleg ábrázolja: Négy részre osztott. Az első mezőben Franciaország, a másodikban Sasenage: tiz ezüst és kék czimerképtől többszörösen vágott; az oroszán vörös, karmos, nyelves és aranynyal koronázva, a harmadik mezőben de Pons: hat képtől aranyban és vörösben harántosztott ezüst pólya; a negyedikben O-Narbonne: tar mezőben vörös és mind ez borítja Magyarország, illetve Croy czimerét: nyolcz ezüst és vörös pólyát. Az egésznek tetején félgolyóalaku ódon korona, a melynek tetején kis lándzsával ellátott kereszt van; a korona azonkívül lánczokkal és apró keresztekkel van diszítve, a melyek előlről és oldalról lelőgnak. Pajzstartók: két vértezett harczos. Megjegyzendő, hogy a Sassenage-, de Pons- és Narbonne-czimerék házasság útján jöttek a családba.

¹ Brastola fekvéséről majd alább lesz szó.

Ez a darab — úgy látszik — a család birtokában levő okirati anyag legrégebbje és mindazoknak a kiindulópontja, a kik a legrégebb darabokat koholmányoknak tartják.

Elemezzük! A cselekvésről nem akarunk sokat beszélni. Ha valaki egy okiratot azért hamisít vagy gyárt, hogy vele a kiállítónak valamely királyi családtól való leszármazását bizonyítsa, akkor e cél elérésére bizony sokkal megfelelőbb és előkelőbb alapot fog kiszemelni, mint olyat, a melyből csak az tűnik ki, hogy egy nagyobb ló hat, egy kisebbik pedig három dé-

nárért valamely erdőben legelhet. A cselekvés itt tehát a legeslegegyszerűbb, legártatlanabb és leghíhetőbb, egy mindennapi szerződés a tulajdonos, illetve a földesur és a bérlők között. A szerződő bérlők és a tanúk kivétel nélkül vidéki emberek és polgárok, a kik közül egyik-másiknak talán családneve sincs és csak atyjának keresztnéve után magát nevezi¹ és így magától értetik, hogy itt semmi gyanu nem lehet az iránt, hogy sokkal korábban vagy későbben élt nagyhangzású személyekkel van dolgunk.

¹ A grenoblei törvényszék azt mondja 1790-ben, hogy a tanúk sorában két kisasszony (=damoiseaux) is szerepel. Bárki is volt e véleményen, nem értette a latin szöveget; a «domicellorum»-ot kisasszonynak vette. Domicellus pedig a középkori latinságban a kisebbrangú nemességhez tartozó fiatalabb tagjait (a magyar urfit és a német *Funkert*) jelöli meg.

még ma is a franciában nem kisasszonyt nem nemesifjait jelölt!

De van a darabnak mégis két sebző pontja

A földesur az okirat bevezetésében a «nemes, hatalmas és nagyságos Crouy Chaneli Felix úr,» részesül tehát oly czimzésben, a melyet bármely nemesi származású földbirtokosnak lehetett adni; a bevezetésben egyetlenegy betűvel sem érintik királyi származását; de a midőn arra kerül a sor, hogy a földesur atyjára, Andrásra hivatkozzanak, egyszerre csak azt olvassuk, hogy ez a királyi nagyatyjának magas szívére méltó módon cselekedett. E körülmény kiemelése legalább is felesleges és indokolatlan és e passus kihagyása mitsem változtat a szöveg összefüggésén; *e passus tehát a legnagyobb mérőben gyanus!*

Sokkal súlyosabb természetű az a passus, a mely András királyról szól. Alig hihető, hogy azon helyiségben, a melyben a szerződést kötötték, András királynak arcképe vagy mellszobra létezett volna és még kevésbé hihetjük, hogy Brastol valamely közterén e király emlékszobra vagy mauzoleuma (a mint ezt a grenoblei törvényszék vélte) állt s hogy ez előtt szentesítették volna a szerződést. *Itt tehát határozottan legrosszabb fajtájú interpolatioval van dolgunk, a mely otrombán ugyan, de elég világosan arra törekszik, hogy a földesurat András király dédunokájává tegye.*

Ha azonban e két beszurt helyet kutatásunk köréből kiküszöböljük, szavahihető okirat marad vissza.

2. 1282 febr. 9. La tour de Trolle en Alleverd.

Az okirat a következő bevezetéssel veszi kezdetét: Midőn a tiszteletreméltó emlékü illusztris István herczeg Franciaországból Olaszországba indult, még mielőtt Velenczébe érkezett, az ajándékozás, vétel és egyéb czimen szerzett összes jogainak, szerződéseinek, szerzeményeinek, köteleinek, nevezetesen pedig a Crouy nevű uradalom és vár egyetemes örökösévé az élők között szokásos adományozás szabályai szerint fiát, a főmagasságu «Velencei» András (dictum Venetianum) nevű urat nevezte ki. Most pedig ezen András fiai, az öregebb Crouy Chanel Felix és az ifjabb Crouy Chanel Márk azokat a birtokokat akarják maguk között felosztani, a melyek a Foscarino¹ Tamás nevű közjegyző által kiállí-

¹ A Foscariniek előkelő velencei család voltak, a melyből egynéhány doge is származott.

tott okirat alapján rájuk háramlottak. Ez az okirat az atyjuktól 1278 január 25-én kiállított nyilatkozatot tartalmazza. Mindkettejüknek megvannak a maguk bizalmi emberei. A fölöstás tárgyát csak azon jószágok képezik, a melyekkel András Franciaországban rendelkezett, nevezetesen pedig Croy vára s uradalma. A Dauphinéban fekvő *Alleward*² az öregebb Felix kizárólagos tulajdonában marad, míg Croy és összes tartozéka a fiatalabb Márkra száll át.

A feltételek és egyéb pontok a következők:

a) Mindkét félnek jogában áll hat éven belül új felosztást kérni; az osztást kérő azonban köteles arra, hogy 200 font jó tours-i ezüstgarast fizessen.

b) Márk köteles arra, hogy Felixnek a felosztás napjától számítandó három hónap lefolyása alatt 1070 font fenti ezüstgarast készpénzben fizessen.

c) «Ha a két fivérnek egyike, nevezetesen Márk vagy legalább János nevű fia a nemes Katalin kisasszonyt, a Crouy nevű vár társbirtokosát és az Orania nevű föld urnőjét, mindkét fivér rokonát (=consobrina) nem venné feleségül, akkor jelen birtokosztás semmisnek tekintendő.»

d) Addig, míg Felix teljesen kifizetve nincs, Márk köteles arra, hogy magáért négy (nemesi) kezest állítson, a kik az országfejedelemnek (=a dauphin) allevardi várában addig maradnak őrizet alatt, míg Márk adósságát le nem rótta.

e) Mivel a jó példák követendők, úgy Felix saját, mint Antal nevű fia nevében, valamint Márk saját és János nevű fia személyében arra kötelezik magukat, hogy a Szavoyai s a Mauriennei grófok részéről adott példát követni fogják. Megigérik, hogy egymást mindenkor és minden alkalomból fegyveres kézzel és pénzösszegekkel kisegítik, testtel-lélelkel támogatják, maguk között házassági összeköttetéseket létrehoznak és végre «mindig és minden időben czimerükben fehér és vörös színeket hordanak, csatakiáltásul a Jeruzsálem nevet elfogadják, kiáltják és minden háboruban és ütközetben alkalmazzák, mert ezen harczkiáltást és az emli-

tett színeket hosszú évek óta nemcsak mindkét fivér, hanem összes királyi s hercegi őseik, atyáik, nagy- és dédatyáik használták és számos jeruzsálemi hadjáratokból hazahozták, torna-játékok alkalmából viselték és hangoztatták.»

f) Márknak nem lehet része azon jószágokban és készpénzben, a melyeket Crouy Chanel Péter, András nevű atyjuk természetes fia, atyai területéből történt szökése után Felix nevű fivérének hagyott. E Péterről t. i. azt mondják e pontban, hogy atyjának és fivéreinek nevéből lemondva, a Tarentesanus Péter nevet használta, a mi őt azonban nem akadályozta abban, hogy igen magas papi állást nyerjen.

Legyen itt azonnal kiemelve, hogy e Tarentesia a mai *Tarantaise*. Mint a szavoyai hercegség egyik tartománya valamikor az Alpések, Maurienne, Szavoya s Foucigny között feküdt; fővárosa volt Moustiers és benne székelt egy érsek.

Mindketten (Felix és Márk) megesküsznek, hogy jelen szerződést tisztelni s követni fogják; ők is sajátkezüleg érintik az evangéliomot és azonkívül «a nevezett fivér urak nagyatyjának: a fenséges András király szent és félelmetes lelkére» esküsznek.

A szerződést az Allevardon lévő la tour de Trolli nevű helyen a fenti kezesek és egyéb e célra összehívott tanúk jelenlétében állították ki, a mire azt a közjegyző szokásos módon hitelesítette.

Fellette érdekes és értékes darab ez, a mely az ellenfelek kezén a leghathatósabb fegyverré vált és az okirat megbízhatóságát az ő módjuk szerint teljesen aláásta.

Bevezetése egy István nevű hercegről szól, a ki, mielőtt Velenczébe jutott volna, Franciaországban lévő birtokait «Velencei» András nevű fiának átadta. Miután már az 1279. évi okirat mondja, hogy ezen András (II.) András királytól származik és miután mást mint II. András királyt nem ismertek, a ki egy István nevű fiut hagyott és miután jelen darab még azt is mondja, hogy ezen István fia András «Velencei»-nek nevezték, mialatt magától érthetőleg, csak III. András királyt értették: kézzelfogható volt, hogy itt megint rengeteg koholmányal van dolgunk és az egész darab semmit sem ér.

Ez értelemben igazuk is volt. Teljesen feles-

² Ma Isère megye grenoblei kerületének allevardi járásában; elég nagy mezőváros.

leges itt mindazon megsemmisítő időrendi s genealogiai indokokat ismételni, a melyek az István királyfinak és III. Andrásnak belevonásáról szólnak; reméljük, hogy ez az ut, mint nem a célhoz vezető örök időre járatlan marad.

Jelen esetünkben tehát oly István nevű herczeggel van dolgunk, ki általános feltevés szerint II. Andrásnak utószülöttjével azonos volna. Az okirat azonban egyetlen egy szóval sem mondja, hogy magyarországi herczeg volt, holott pedig nagyon csábító dolog lett volna mindjárt a darab bejáratán hangsúlyozni, hogy II. Andrásnak a fia. Elég jól ismerjük az utószülött István életfutását is tudjuk, hogy egész életét Olaszországban, nevezetesen Ravennában és Velenczében töltötte; arról pedig, hogy Franciaországban is élt, szót sem tudunk; okiratunk pedig világosan mondja «in Italiam per gentem Galliam transivisset» és már ezen egyetlen körülmény is elegendő arra, hogy ezen Istvánt az utószülött Istvánal azonosítani nem szabad és hogy itt két hasonló nevű nemzedéknek eddig fel nem ismert és véletlen találkozásával van dolgunk!

István fiát itt Andreas dictus Venetianusnak nevezik, a ki, miután atyjának franciaországi örökségét átvette, bizonyos idő múlva «hogy igen távoli vidéken atyja részéről nyert bizonyos jogok, engedmények és szerződések érvényesítése érdekében pörösködhessen (=bella diversa agens)» franciaországi birtokait fiainak, Felixnek és Márknak átengedte. Hogy a legtöbb kutatók e «velencei» Andrásban III. Andrásra, a kinek a történetírók szintén e jelzőt adják, háttározottan ráismerni véltek és még ma is vélnek, könnyen magyarázható s meg is bocsátható. III. Andrásnak velencei anyja volt és életének tulnyomó részét Velenczében töltötte, miért is mai napig többnyire «Velencei»-nek nevezik; arra pedig, hogy egyellenegy egykoru okirat és a hozzá időrendileg legközelebb álló krónikásoknak egyike sem e néven nevezi, mai napig senki sem gondolt. A bécsi krónika folytatója «Andreas marchio de Aeste (=Este) Lombardus quidam»-nak nevezi; a Flórián-féle krónika folytatójánál «Andreas marchio de Este» néven szerepel; a klosterneuburgi krónikában: «Andreas Marchio de Este Longobardus quidam» olvasható; Hageni Gergelynél ez a neve: «Margraff Andres von Est»; más helyen találjuk: «novus rex Ungaro-

rum dictus de est,¹ sőt az itt legmértvadóbb (Hornecki) Ottokár is rimés krónikájában III. Andrást «Estei Andrásnak» nevezi stb.

Egyetlen egy forrást ismerek, a mely itt némi kivételt képez. II. Károly sicíliai s nápolyi király 1291 ápr. 21-én mondja, hogy IV. László halála után «quidam de Venetiis Andreatius nomine» Magyarország trónját bitorolta.² De ennek sem «Velencei András» a jelentése; ez csak annyi mint egy «Velenczé»-ből való András; nem megtámadhatatlan dogma tehát, hogy fenti Andreas dictus Venetianusban csak III. Andrást, a kinek e melléknevet csak sokkal későbbben adták, lássuk. Tárgyunk legujabb dolgozója³ megengedi annak a lehetőségét, hogy a Croy Chanel-féle irodalom ezen Andrásában nem épen csak III. Andrásról, hanem az Árpádoknak egy más ily nevű tagjáról is lehet szó.

Ebben ugyan igaza van; de ő is elnézi, hogy itt nemcsak más Andrással, hanem egy más Velencei Andrással van dolgunk. A mint majd alább megbízható forrásból meglátjuk, István fia «Andreas dictus Venetianus»-nak velencei felesége volt és életének utolsó éveit Velenczében töltötte, hol 1278 kezdetén meg is halt; elnevezése tehát teljesen jogosult. Ehhez még az is járul, hogy a XVI. és XVII. század legmértvadóbb és legjobban elismert történetírói Croy Márk atyját, Andrást, II. András király fiának vették, a mely körülményt darabunk hamisítója vagy hamisítói 1790-ben bizonyára ismerték. Miért találták volna szükségesnek, hogy ellentétben az általános feltevéssel, II. András és Velencei András közé egy Istvánt csempészszenek be, a mi kétségkívül bizonyítékaik megbízhatóságának és genealogiai leszármaztatásuknak gyanus mellékizt adott volna?

Ha mindezen érveket összegezzük, arra a végeredményre kell jutnunk, hogy Felix és Márk atyja tényleg «Velencei András» néven szerepelt és hogy az ő atyja egy István nevű herczeg

¹ Pertz, Scriptores rerum Germanicarum IX. 716., 749. XI. 749. Pez, Scriptores rerum Austriacarum I. 470., 1111. András atyját, Istvánt egy 1271. évi békeszerződés «Stephanus Lombardus nepos marchionis Estensis»-nek mondja (Fejér V. 1., 122) és ennek alapján a legtöbb krónikás III. Andrást is «Lombardiai»-nak nevezi.

² Anjoukori diplomatai emlékek. I. 76.

³ Nagy Géza úr a fentidézett Turul-dolgozatban.

volt. Maga az okirat pedig egyetlen egy szóval sem árulja el a bevezetésében, hogy e kettő királyi családból származott.

A birtokfelosztás maga mint ilyen sehogy sem gyanut keltő; más kérdés azonban az, vajjon a szerződés egyes pontjaiban említett személyek és mellékkörülmények a szigorú birálattal szemben helytállóknak találhatnák-e. Elemezzük!

Felixnek a következő bizalmi férfiai vannak.

a) *Amadé, Genf grófja*. E francia dynastia család nemzedékrendi tábláját ismerjük. A szóban lévő Amadé e néven családjának második tagja; követte az 1290 körül elhalt bátyját, II. Aymont és meghalt 1308 május 22-én.

b) *Petrus Pilosus*. Pilosus a latinban annyi mint «szőrös». A későbbi okiratok értelmében a család francia neve *du Peloux*. Allevardon lakott mint szerény és a kisebb nemességhez tartozó család, a melyről biztosra vehetjük, hogy az ugyanott lakó Felixszel mindennapi érintkezésben volt. Így tehát sehogy sem hihető, hogy az esetleges hamisítónak valamely előkelő családdal való dicsekedés céljából szolgálhatott volna.

Márk bizalmi férfiai a következők:

a) *Clermonti Rudolf, Negelle ura*,¹ Franciaország connetable-ja. Nevén családjának második tagja; igen előkelő nemzetség ivadéka, 1287-ben connetable; meghalt 1302 májusában, a flamandok ellen Courtray-ban vívott csatában.

b) *Guinesi Balduin, Bourbourg várnagya*. Guines ma a Pas de Calais nevű megye Boulogne sur mer-i kerületének hasonló nevű járásában fekszik. Valamikor a hasonló nevű dynasztia-családnak székhelye volt. Fenti Balduin e néven családjának negyedik tagja. A család Franciaország történetében 1283-ban nevezetes szerepet játszik.

Már azon körülmény, hogy Felixnek egyik bizalmi férfia egy szerény és kisebb allevardi birtokos volt, bizonyítja, hogy Felix már 1282-ben nem tartozott a gazdag és előkelő nemességhez és hogy Márk őt már akkor is e tekintetben tulszárnyalhatta.

Az osztálylevélből kitűnik, hogy Márk a család kezén addig volt Croy nevű birtokot egész kiterjedésében magához vette, míg Felix onnan kezdve már csak Allevardon birtokolt.

¹ Negella annyi, mint Nèle = Nesle = Néelle.

Elemezzük most a felosztás feltételeit.

Az 1. és 2. pont úgy van szerkesztve, hogy még egy mai ügyvéd sem tudná szabatosabban és helyesebben megírni; itt tehát minden részletes elemzés és birálat felesleges.

Annál kétségesebb és érthetlenebb azonban a harmadik pont. Azon feltétel, hogy a két fivér között Márk vagy legalább ennek fia János, a két fivér unokanővérét (=consobrina, Katalint, a Croy vár birtokostársnőjét és Orania unőjét feleségül vegye, mert ellenkező esetben az osztálylevél semmisnek tekintendő, legalább is érthetetlen. Miután Márknak akkor már fia volt, fel kellene tennünk, hogy a feltétel értelmében özvegy volt; fia, János, akkor még csak fiú lehetett, a ki Katalint csak évek múlva vehette nőül és az egész feltétel ezen alakban hihetetlen. *Mindamellett e pont még sem hamis*. Orania alatt t. i. a Somme megye amiensi kerületében (a Molliens-Vidame járásban) fekvő *Airaines* értendő és a Croy-család történetével foglalkozott összes régebbi és újabb írók egybehangzó előadásából tudjuk, hogy Márk, a család őse, Katalint, Airainesi Hugo örökös leányát és a Somme menti Croy egyik hűbéreinek örökösét nőül vette. A legvalószínűbb az, hogy az akkor még nem érett Jánost kiszemelték arra, hogy ezen Katalint — ha hasonló nevű anyjától megkülönböztetendőnek tekintjük — bizonyos idő múlva nőül vegye. Azon körülmény pedig, hogy az okirat e Katalint a két fivér rokonának (=consobrina) nevezi, annak a bizonyítéka, hogy a fivérek családja s az airainesi urak között már 1282 előtt valamely sógorsági kapocs kötött.

Tudjuk, hogy Márknak a Croy-féle birtok átengedéseért 1070 font jó toursi ezüstgarast kellett lefizetnie s hogy az összeg lefizetéseig arra kötelezték, hogy maga helyett négy tuszt állítson.

Ezek a következők:

a) *Picquignyi Vilmos*. Picquigny a Somme megye amiensi kerületének hasonló nevű járásában fekszik. Tulajdonosai sorában Gellért *amiensi védnök* is szerepel, a kinek leánya, Mária, Márk egyik állítólagos utódjának a felesége.

b) *Monchy Hugo*. Monchy nevű helységek még ma is léteznek, melyeknek legtöbbje a volt Picardie nevű tartományban fekszenek; egy

van a sommemegyei Ham vidékén. Létezett is a Monchy urak előkelő családja.

c) *Gillesius dictus Gillo de Malliaco*. Gilles annyi mint Egyed. Malliacum a sommemegyei Amiens melletti *Mailly*. A Mailly-család egyike volt a legrégebbek- és legelőkelőbbeknek. II. Gilles (= Egyed), a kiről itt a szó, nagy kísérettel résztvett 1270-ben IX. Lajos keresztes hadjáratában, a melyben azonban csak Tuniszig ért.

d) *Guilelmus Boufleri dominus Campiniolensis* = Bouflers Vilmos, Champigneulles ura. Bouflers, a Meurthe et Moselle megye Nancy nevű kerületében és járásában van. A Bouflers-család a Picardie egyik legrégebbje s legelőkelőbbje volt. A szóban levő Vilmos családjának e néven második tagja; elkísérte Anjoui Károlyt Nápolyba; ismerjük 1258 óta, meghalt 1275 (illetőleg 1282) után.

Azon *Cléry Robert*, a ki azzal volt megbízva, hogy a tuszokat átvegye s őrizet alá helyezze, sem koholt személy, mert Franciaországban ily nevű helységek még most is vannak, a melyeknek egyike Somme megyében fekszik. Cléry nevű előkelő család is létezett.

Az ötödik pont, a mely arról szól, hogy a család mindkét ága egymást támogatni, ugyanazon czimert és hadi kiáltást használni fogja, első pillanatra czélzatosnak vagy gyanusnak látszik; de nem az.

A Szavoyai uralkodó családra való hivatkozás sehogy sem gyanus. Szavoya s Maurienne a Dauphiné tőszomszédságában feküdtek; Maurienne most Franciaországhoz tartozik. A Szavoyai uralkodócsalád kettéosztása (a szavoyai a mauriennei ágra) 1282 előtt tényleg megtörtént és hogy két család ősei atyai birtokaik felosztása alkalmával egymásnak megígérik, hogy utódaikban a rokonsági összetartozandóság érzékét ébrentartják és őket arra serkentik, hogy egymásnak minden esetben segítségére legyenek: az ezt közlő forrás hitelessége ellen a legnagyobb kételkedésben sem kelthet bizalmatlanságot. A mi a vörös és fehér színt illeti, arra nézve is van történeti adatunk. II. Tamás, Maurienne grófja († 1259 febr. 1-én), a kitől a mai olasz királyi család származik, feladta a családjától mindaddig használt czimerképet (pajzson a fekete sast) és maga választotta magának a vörös mezőn levő ezüstkeresztet, a melyet — a másodszülöttség

jelül — egy kék pólya huzott át. A czimer fehér és vörös színe különben már azért sem gyanus, mert az okirat egyetlen betűvel sem czéloz arra, hogy ez valamikor a magyar királyok czimerszíne lett volna. Hogy a «Jeruzsálem» hadi kiáltást a család összes ősei úgy számos jeruzsálemi hadjáratokban, mint tornajátékok alkalmával használták, szintén nem gyanus. A jeruzsálemi hadjáratok alatt keresztes háborúk értendők és hogy a Franciaországból kiindult keresztes hadjáratokhoz a francia főnemesség mellett a kisebbbrangu nemesek is csatlakoztak, közismert dolog. Az egyetlenegy dolog, a mi e pontban *interpolált lehetne*, az, hogy a fivérek királyi s hercegi elődeikre hivatkoznak; de miután ezeket sem teljes nevükön, sem mint magyarországiakat meg nem jelölik, az egészben csak a család királyi származásáról szóló visszaemlékezéssel van dolgunk.

A hatodik pont Velencei András természetes fiáról szól. 1282-ben a természetes leszármazás korán sem volt oly ludas, mint később vagy mint ma. Akkortájt, de még sokkal később is, természetes fiak atyjuk koronáját is örökölték és épen a franciaországi Capetingok családfáján a «nothus» (= házasságon kívüli) mellékmegjelölés csak úgy hemzseg. A házasságon kívül született gyermeket rendszeren törvényesítették, a mire ezek a legmagasabb világi s egyházi méltóságokat érték el. Mindamellet még sem hihető, hogy az esetleges hamisító e természetes Pétert interpolálta volna, mert illetően eljárásnak egyáltalában semmi néven nevezendő gyakorlati célja nem lehetett. Melyik magas egyházi méltóságot ért el e Péter, nem tudjuk. Tarantaise érsekei sorában találkozunk 1272 május 30-ától 1283 jul. 22-ig egy Péterrel, a ki azelőtt a tarentaisi egyházmegye kanonoka volt. Az egyik író¹ azt állítja, hogy családi neve: Grossi du Castelar, de elődjét is így nevezi. Hamisító már azért is megnevezte volna ezen Péter magas papi állását, hogy vele a család fényét szaporítsa.

De most jön megint a nagy lóláb.

Jelen okiratban is azt találjuk, hogy az eskü az eddig ismert és mindig elegendőnek talált minta szerint, az evangeliumnak megérintésével

¹ Eubel, Hierarchia catholica.

történt; de mindkét fivér mindamelletted átadjuk, a fenséges András magyar király szent és félelmetes lelkére esküszik. Itt is egyszerűen megjegyzem, hogy *e passus interpolláltak*.

A tanúk a következők: 1. Dominus Aque (Acque ura); 2. Aynard, la Tour de Vinays¹ ura; 3. Agoulti Rajmond, Baurières ura. Lehet, hogy Agoult az atyjának neve, de van a Dauphinéban egy d'Agoult nevű régi család; 4. Avalloni Vilmos; 5. Clermonti Sibond; 6. Beaucamps² Gellért lovag. Egyetlen név sem gyanús köztük. Ha tehát fenti interpolációt kiküszöböljük, az egész darabot valódinak kell tartanunk.

3. 1282 ápr. 27. Allevard.

Az előbbi darab értelmében Crouy Chanelis Márk ur arra kötelezte magát, hogy fivérének, Crouy Chanelis Feliciusnak 1070 font jó toursi ezüstgarast fizessen, addig pedig, míg ez meg nem történt, négy tuszt állít. Fenti napon megtörtént a fizetés az allevardi la Tour de Trolliban. Jelen voltak a közjegyzőn kívül a következő tanúk: 1. Gilles Allemandi, kit a dauphin a gresivaudini járásbíró (= bailli) távollétében ennek helyettesítésével megbízott; 2. Avalloni Vilmos; 3. Johannes de Alto Vilario; 4. Matthaeus de Rauga; 5. Adalbert.³

Az okiratban egy betű sem esik kifogás alá.

4. 1284 febr.

(Francziául.)

«Én, magyarországi Márk (Marcq de Hon-guerie), a tiszteletreméltó (redoubte) András magyar herczeg ur fia s a Somme menti Croy egy részének ura, tudtára adom mindazoknak, a kik ezen okiratot látni fogják és kezükhez veszik, hogy bátyám, magyarországi Felix ur

¹ Vinay az Isère megye St. Marcellini kerületében levő járás.

² Somme megye amiensi kerületének hornay-i járásában.

³ *Allemond* az Isère megye grenoblei kerületének Bourg d'Orsaux-i járásában van, *Gresivaudain* a Dauphiné egyik járása. *De Alto Vilario* mint annyi Hautes-Ouville a Somme megye abbevillei kerületének nouvioni járásában van. *Rauga* a Somme megye montdidieri kerületének ugyanazon nevű járásában fekvő Roye, mely a Roye-i urak székhelye volt, kik között 1282 táján több Máté nevű szerepelt.

beleegyezésével és jóakaratóval, saját lelkem üdvére az amiensi egyház istenszolgáinak és káptalanának két sester buzát (= 312 liter) adományozok, a mely a Roquencourt mellett fekvő Masnil nevű birtokom jövedelméből lesz fizetendő; ha pedig e helyen egyéb buzaneműt nem vetettek, akkor kapjanak két sester zabot stb.»

Ez adományozólevél az amiensi Notre Dame című káptalan birtokában volt eredeti után a már említett Chronologie historique des ducs de Croy (1790) című munkában van közzétéve. Azon feltételezéssel, hogy ezen adat helyes és esetleg még ma a nevezett káptalan levéltárában még ellenőrizhető, minden határozottsággal ki kell jelentenünk, hogy a darab valódisággal ellen sem külső, sem belső kifogás nem emelhető.

5. 1286 decz. 9. Allevard.

Egy allevardi házaspár az Allevardon lakó Dedin Vilmosnak egy részletesen körülírt szőlőt ad el. Az akkori földesuri viszonyokkal egyetértőleg beleegyezik ez eladásba «Guigona asszony, la Tour en Allevard urnője, a Crouy Chanel Felicius nevű lovag (miles) ur özvegye.» Az eladási szerződést nevezett urnő házában az erre felkért tanúk jelenlétében állítják ki. A tanúk között van a nevezett urnő unokaöccse: Johannes de Montelliaco; a többiek allevardi polgárok.

Oly egyszerű eladási szerződés, a minőt manapság is millió esetben találunk. Az összes szereplők allevardi lakosok. Guigonne asszony egyszerűen és szerényen a Croy Chanel Felix nevű lovag özvegyének neveztetik; semmi célzás nincs a család királyi származására. Guigonne csak allevardi részbirtokos. Az okirat határozottan valódi.

6. 1290 jun. 28. Amiens.

(Francziául.)

Hangesti Vilmos amiensi bíró a királyi bírók és az amiensi esküdtek nevében a következőket tanúsítja: Megjelenik előtte a nemes de la Chambre Guigonne asszony, a Dauphinéban fekvő la Tour d'Allevard egy részének urnője, a néhai nemes magyarországi Felix ur, a nemes magyarországi András herczeg öregebb fiának özvegye, három kiskoru gyermeke, magyarországi

Antal, András és János nevében, kik számára a törvényszék de Secq Lénárd mestert mint jogi képviselőt kirendelte. Arról volt t. i. a szó, hogy nagybátyjuknak, magyarországi Márk urának, a Somme menti Croy részbirtokosának és Airaisnes urának, néhai Felix ur öccsének, az utóbbinak végrendekezése értelmében az amiensi dékán és káptalan kezeihez kellett volna unokaöccsének javára 500 livres összeget lefizetnie. Ezzel szemben kijelentette Márk, hogy bátyjától *ennek croyi s airaisnei*¹ birtokrészeit ugyan megvette, de hogy az ezért járó vételár lefizetéséről szóló nyugtát unokaöccse Antal elismerte. A kiskorúak képviselői erre azzal válaszoltak, hogy ezen nyugta csak Croyra és Arrainesre vonatkozik, de nem érvényes a Guyencourti² birtokra nézve stb.

Az ítéletet kihirdető bíró nem lehet valamely ismeretlen személy. Egy Hangest sur Somme nevű helység a Somme megye amiensi kerületének picquignyi járásában, tehát Crouy tőszomszédságában még most is van és a Hangesti urak családja a Picardiában nagy tekintélynek örvendett.

A törvényszéki ülnökök a következők:

a) *Tirel Vilmos, Pois ura*. Poix a Somme megye amiensi kerületének hasonló nevű járásában van. Urai a Tyrel nevet viselték. Tirel Vilmos (e néven családjában az első) már 1284-ben szerepel.

b) *Pierron de Milli*. Milly nevű helységek még most is vannak Franciaországban; ily nevű család is létezett.

c) *Croy Simon*. Ennek a neve újabb bizonyítéka annak, hogy a Croy nevű nagy uradalomban több egymással nem törzsrokon család lakott, illetve birtokolt.

d) *Canapesi Rajnald*. Canaple, a Somme megye doulleusi kerületének Domart nevű járásában van. Amiens-i Theobald, Canaple urának Janka nevű leánya volt, ki az 1282-ben említett Mailly Egyednek a neje.

¹ A fent említett Turul-dolgozatban egy *Dawaine* nevű birtokról van szó. Ez határozottan sajtó- vagy olvasási hiba; az Érdi-féle közlésben van Darraines; de ez sem helyes. Helyes csak *d'Araines*, illetve *d'Airaisnes*.

² A Somme megye amiensi kerületének Sains nevű járásában.

e) Derieu de Bartangle és f) Godri János előttem ismeretlen személyek.

Felix özvegye *Guigonne*,¹ a de la Chambre-család sarja. La Chambre, a Savoie megye St. Jean de mauriennei kerületének Chambre nevű járásában van. A család az előkelőbbek egyike volt, Szavoyai Fülöp, Achája s Morea fejedelmének († 1334) leánya Ágnes férje bizonyos de la Chambre János, Leville grófja; Izabella nevű nővérének a férje egy másik de la Chambre János, ki mint Maurienne viczeigrófja szerepel. Ezzel azonban nem akarom határozottan állítani, hogy Guigonne e két Jánosnak nemzetségbeli rokona.

Ezen okiraton nincs mit kifogásolni.

7. 1292. aug. 26.

(Francziául.)

«Mi Sziciliai Margit, Valois Károly gróf neje, tudtára adjuk minden jelenkoriaknak és jövőbelieknek, hogy *a néhai nemes Magyarországi Félix lovag nevű unokafivérünk (=cousin), valamikor a Somme mentén fekvő Croy részbirtokosa, a főnemes Magyarországi András nevű hercegnek, kedves nagybátyánknak fia*, mint gyaníthatni, erőszakos módon, élete virágkorában hirtelen meghalt és özvegyén kívül három kis gyermekét maga után hagyott. Tekintetbe véve, hogy a nevezett úgy kedves anyánk Magyarországi Mária, mint igen tiszteletreméltó atyánk, Károly, Sziciliai úr révén unokafivérünk volt, . . . kedves unokafivérünk, Magyarországi Felix lelki üdvére, Valois Károly gróf ur beleegyezésével és jóakarásával az amiensi istenszolgáknak, esperesnek és székeskáptalannak mindazon dézmákat adományozzuk, melyek nekünk Chatillon Guis urtól vételáron szerzett Arvillers nevű helységünk után járnak és melyekért nevezett unokafivérünk lelki üdvére, Keresztelő János kápolnájában és mindaddig, míg ezt rendbe nem hozzák, a Notre Dame székesegyházban állandó mise olvastassék stb.»

Az okiratgyűjtemény egyik legfontosabb darabja ez.

E Margit II. Károly sziciliai-nápolyi király

¹ Guigo az ó-franciában annyi mint Guido. Guigonne az ennek megfelelő női név (=Guidona). E név nevezetesen a régi Dauphinéban igen divott.

(† 1309) és Mária, V. István magyar király leányának († 1323) legöregebb leánya, 1290 aug. 16-án III. Fülöp francia király ifjabb fiához, az 1270-ben született és 1325 decz. 16-án elhalálozott Károly Valois grófjához ment férjhez és meghalt 1299 decz. 31-én. Anyai részről tehát bármely Árpádit rokonának nevezhette, miután kézzelfogható, hogy a «nagybátya» (=oncle) és «unokafivér» (=cousin) megjelölés itt nem a szó szoros értelmében veendő, hanem csak egy általános rokonság megjelölésére alkalmas kifejezésül szolgál. Atyai részről a közös leszármazás csak nehezen és nagy körutakon mutatható ki. Margit itt talán csak arra célezett, hogy atyjának nővére (Izabella Erzsébet) az 1290-ben meghalt IV. László magyar király felesége volt. Hogy egyáltalában hangsúlyozza, hogy Felixszel úgy atyai mint anyai részről rokon, sehogy sem gyanus. Ismerünk egy 1234-ből származó magyar okiratot, melyben a Buzád-Hahót nb. Panyit (Ponet) mondja, hogy ő. «*frater Arnoldi comitis de patre et de matre.*»¹

Arvillers a Somme megye montdidieri kerületének moreuili járásában fekszik. Chatilloni Guido, kitől Margit e birtokot vásárolta, a Chatillon sur Marne nevű híres család főágából való, melyből III. Béla király neje (Ágnesz † 1184) is származott. E Guido a St. Pauli ág sarja, nevén családjának harmadik tagja; meghalt 1317-ben.

Ez okirat valódisága ellen kifogás nem emelhető.

8. Kelet nélkül.

Az amiensi Notre Dame káptalan halottaskönyvének (necrologium) bejegyzése.

«Meghalt a főnemes Magyarországi Felix lovag, a Somme menti Croy volt résztulajdonosa, a főnemes Magyarországi András herceg és a Velenczéből származó Cumana Szibilla öregebb fia, ki számára Szicíliai Margit asszony, Valois Károly gróf ur neje, a nevezett Felix atyai és anyai révén rokona (=consobrina), a Szt. Keresztelő Jánosról címzett kápolnában örök misét alapított, melyért a nevezett egyháznak d'Arvilles nevű birtoka dézsmáinak egy részét azért adományozta, hogy a halálozási évfordulóján e dézsmákból 20 ezüstgaras kifizetessék.»

¹ Wenzel, Árpádkori új okmánytár. X. 448.

Bizonyos tekintetben ez az egész oklevéltár legfontosabb darabja, melyről csak az sajnálandó, hogy úgy mint a székeskáptalannak tárgyunkra vonatkozó összes egyéb bejegyzései, keltezetlen.

Pontus Heuterus¹ az Antwerpában² 1583-ban megjelent «Genealogiæ præcipuarum aliquot e Gallia, Francia ac Belgica familiarum» (48—49. old.) elmondja, hogy II. András magyar király és nejének (Meráni) Gertrud harmadik fia, András a tatárjárás alkalmából Velenczébe menekült, ott Cumani Péter nevű dúsgazdag szenátornak Szibilla nevű leányát nőül vette s hogy az e házasságból származott Márk 1266-ban Franciaországban letelepedett stb.

Hogy honnan vette Heuter ezen adatot, sajnos! nem tudjuk.³ Az ő korában a Croy Chanelek mint szerény polgárok éltek Allevarдон, a Croyak azonban már akkor is nagy urak voltak. Lehet ugyan, hogy adatát részben az amiensi Notre Dame káptalan halottaskönyvének feljegyzéseiből merítette, a mi azt bizonyítaná, hogy ezen adat már a XVI. században a necrologiumban létezett és ennek alapján valódinak bizonyulna. De ha Heuter másutt találta — és ez esetben első sorban velencei forrásra kell gondolnunk — akkor a bejegyzés szavahihetősége czáfolhatatlanul be van bizonyítva. De van egyéb bizonyítékunk is. Az újabb Franciaország legjelentékenyebb genealogusa kétségkívül Viton de Saint-Allais, kinek «Nobiliaire universel» című, 1818-ban megjelent művét Bachelin-Deflloenne újabban kiadta; feltételezhető tehát, hogy Saint-Allais az amiensi halottaskönyv adatait ellenőrizhette, mielőtt azokat munkájában értékesítette.

Heuter Szibillának atyját Péternek nevezi, a mi — mint már jeleztem — arra enged következtetni, hogy adatát velencei forrásból merítette. A Cumani-család a patriczius-családokhoz tartozott.⁴

¹ Heuter Pontus vagy Haviter, gorkumi kanonok, később arnheimi prépost, született 1535-ben, a hollandiai Delft-en; meghalt Arnheimban 1611 aug. 6-án.

² Nem Delft-en, mint az említett Turul-értekezés állítja.

³ Csak annyit árul el, hogy a Croy-családról szóló adatokat legnagyobb részben nővérenek fiától, Dilfius Jánostól kapta, ki családtörténeti kutatásokkal foglalkozott. De ez 1583-ban már nem élt.

⁴ Tafel und Thomas: «Der Doge Heinrich Dandolo» című munkájuk 69-ik old. («aus den Verhandlungen der

Miután ezekhez még az is hozzájárul, hogy nemcsak Heuter, hanem mindazok is, kik utána a Croy-család történetével foglalkoztak, a Magyarországi András és Cumaní Szibilla közötti házasságot bebizonyított dolognak vették, fenti darabunk hitelessége meg nem támadható; támogatja ezt az is, hogy a necrologium Szicíliai Margit alapítványát is átveszi. A Heuter és követői által elkövetett hiba abban rejlik, hogy Szibilla férjét Andrást II. András királynak ugyanily nevű fiával azonosnak veszik.

10. 1309 Goncelin.

A nemes Ambrosia de Commiers, a nemes Chanel Antal lovag, a nemes Crouy Chanel Felix fiának neje kijelenti, hogy az Allevardbeli Commiersi Vilmos, ki a Crouy Antalnak megígért hozományért kezeskedett, kötelességének eleget tett, hogy tőle 40 font dauphinéi ezüstgarast kapott, miért is őt összes kötelességei alól felmenti.

Az okiratot Goncelinben¹ három szerény tanu jelenlétében a közjegyző állította ki. Ambrosia asszony egy szerény nemesi család sarja; férje csak «a nemes Chanel Antal lovag»; itt a királyi származásra célzó legkisebb megjegyzést sem találjuk; egész tartalma egy a jogszabályok minden követelményeinek teljesen megfelelő felmentő nyilatkozat. Az egész darabban egy betűt sem lehet kifogásolni.

11. 1316 jun. 16. Allevard.

A nemes férfi Chaneli Antal lovag, de la Tour en Allevard ura saját, úgy mint örökösei nevé-

bairischen Akademie der Wissenschaften») azt mondják, hogy *Cumaní Mihály*, az 1205-től 1229-ig uralkodott dogának, Ziani Péternek hűséget esküdött, mire a Durazzo mellett kezdődő Larthán (= Arta-Narda) és Janinán keresztül egészen Nepanthosig (= Lepanto) terjedő birtokai-
ban megerősített. A tudós szerzők ezen könnyelműen odavetett állítással sok kutatót tévutra vezethetnek; hisz itt nem Cumaní Mihályról van szó. Az ugyanazon szerzőktől 1856-ban kiadott «Urkunden zur älteren Staats- und Handelsgeschichte Venedigs» című mű II. köt. 119. és 120. old. kitűnik, hogy a szóban levő személy «Michael *Commanus* Dux, filius quondam sebastocratoris Johannis ducis» és hogy az eskületétel 1210 jun. 20-án történt. Tehát *Commenos* és nem Cumaní Mihályról van szó! (Fia Konstantin.)

¹ Az Isère megye grenoblei kerületének ugyanazon nevű járásában lévő főhely.

ben Allevard területén fekvő és az okiratban névszerint felsorolt egynéhány ingatlanát Genthonis Vilmos allevardi lakosnak bizonyos évi fizetés mellett haszonbérbe bocsátja.

A bérbeadó egyszerűen «a nemes férfi Chaneli Antal lovag»; a bérbeadott telkeket az okirat oly pontos ázgal írja körül, hogy ez bármely mai telekkönyvnek is becsületére válna; a szöveg folytatásában is csak mindig a Chaneli lovagról van szó; a szerződést az allevardi templom felső kapuja előtt két ottani tanu jelenlétében a közjegyző szerkeszti; itt tehát egy kifogástalan haszonbérbeadási szerződéssel van dolgunk.

12. Kelet nélkül.

Ujabb bejegyzés az amiensi Notre Dame káptalan halotti könyvéből.

«Meghalt a főnemes Chanel azelőtt Croy nevű Magyarországi Antal lovag, a főmagasági Magyarországi Félix és Camere (Guigona de la Tour en Allevard részbirtokosának fia. Croy Vilmos kanonok, de Folliaco Robert ezen egyház volt püspöke unokaöccsének alapítványa; az elhalálkozás napján 20 ezüstgaras fizetendő stb.»

Camera itt latinul annyi, mint a francia Chambre. Hogy ki volt Croy Vilmos kanonok, nem tudom; neve ujabb bizonyítéka annak, hogy Croy területén még számos más, a Chanekkel nem vérrokon család is létezett, melyeknek egyike-másika a Croy nevet családnévnek használta.

Mellékesen legyen megjegyezve, hogy de Folliario Róbertet Eubel művében¹ az amiensi püspökök sorában nem találjuk, mire azonban még visszatérünk. Folliacum valószínűleg a Somme megye amiensi kerületének Corbie nevű járásában levő Fouilloy lehetne, de van az ugyanazon megyebeli Montdidieri kerület Rosiéres nevű járásában egy Folies is. Maga az alapítvány az Amiensi «grófi utcában» fekvő, de már két templom javára terhelt két épületre be van iktatva. Ezen darabot Saint-Allais is vette át.

13. 1308 decz. 9. Allevard.

Guenisii Lautelmet közjegyzőtől kiállított darab: házassági szerződés a következő felek között:

¹ Hierarcha catholica stb.

1. a nemes és illustrius Crouy Chanelis úr, a nemes Crouy Chanel Antal ur és a nemes Com-miers-i Ambrosia asszony fia egyrészt, 2. a nemes és tekintetes (egregia) de Veraciensi nevű Sassenagei (= de Cassenatico) Ágnesz kisasszony (= domicella), a néhai nemes és tekintetes de Veraciensi nevű Sassenagei Othomard ur és a néhai fenséges és nemeslelkű Szavoyai Ludovika asszony leánya másrészt. Beleegyeznek a völegény jelenlévő szülei; a menyasszony részéről beleegyeznek minden jóindulattal a következők: 1. a főmagasságu és hatalmas János dauphin mint a jövendőbeli férj barátja és védnöke, 2. a főmagasságu és nagy-lelkű *Magyarországi Beatrix, a nevezett dauphin neje s a nevezett völegény rokona (= cognata)*. A völegény nagybátyjának, a tisztelendő János nevű embruni érseknek kezébe teszi le az ígér-etet, hogy nevezett Ágneszt nőül veszi; a menyasszony igéri, hogy Pétert férjül fogadja. A menyasszony részéről beleegyeznek 1. a ne-mes Sassenage-i Ferencz ur, nagybátyja és gyámja; 2. a nemes Ágnesz Gesie Joinville asz-szony, a nevezett Sassenage-i Ferencz neje, a menyasszony keresztanyja.

A menyasszony — mint látjuk — atya- s anyanélküli árvaleány és nagybátyja, Ferencz, az atyja, Othomard, után reáháramlott összes vagyonának a kezelője. A menyasszony atyja már 1302-ben Revolte Jakab közjegyzővel állit-tatta ki a végrendeletét, mely most érvényre jut; e végrendelet szabályozza a menyasszony és Vilmos nevű fivérének örökrészét. A meny-asszony Ferencztől és ennek nejétől tíz éven át egyenlő részletekben folyósítandó 300 arany-forintot kap a következő feltételek mellett:

1. A házasságkötése után az új pár Ferencz kastélyába megy lakni s ott ugyanazon módon tartozik állandóan maradni, mint ez a meny-asszony kiskorúsága alatt történt.

2. Sassenage-i Ferencz és Crouy Chaneli Péter megígérik, hogy éltük végeig egymást támo-gatják és összes ellenségei ellen — kivéve a dauphinet és a pápát — véd- és daczsövetséget kötnek.

3. A fiatal pár kötelezi magát arra, hogy Sassenage-i Ferencz és felesége óhajának en-gedve, életét szabályozza és mindazt cselekedje, a mivel a királyi vérből származó törvényes és

vérbeli gyermekek atyjuknak és anyjuknak adó-sok; Ferencz és neje ellenben mindazt teljesi-tik, a mire előkelő származású jó szülők gyer-mekeikkel szemben kötelesek.

4. A fiatal pár megfizeti a menyasszony bir-tokait terhelő összes adósságokat és költsé-geket.

5. A fiatal pár hozzájárul a Sassenagei-kastély jókarbantartásának terheihez.

6. Ha Péter, a nélkül hogy Ágnesz neki gyermekeket szülne, elhalna, a hozomány özve-gyére háramlik; ez kötelezi magát azonban, hogy férjét rangjához megfelelőleg eltemettesse s akkor is Ferencz és nejének e'öríásait kövesse; ugyanez áll arra az esetre is, ha Ágnes koráb-ban elhalna.

7. Ha Péter egyenes örökösök hátrahagyása nélkül találna meghalni, akkor családja arra köteles, hogy özvegyének nemcsak ama bizo-nyos 300 aranyforintot visszafizesse, hanem eze-ket még 150 aranyforinttal szaporítsa. Ezért nemcsak Péter, hanem atyja s anyja is a keze-sek. Ennek közelebb pontjait azonban az 1307. éven (egy meg nem nevezett hónap hatodik nap-ján), közjegyzőtől kiállított okirat írja körül.

8. Ha a fiatal pár hibáján a Sassenagei együttlét nem volna keresztülvihető, akkor a 300 aranyforint minden körülmény között Fe-renczre s nejére, ellenkező esetben pedig a fiatal párra háramlik.

9. János dauphin és neje Beatrix, kit az okirat további szövegezésében ismételten Péter rokonának nevez, szintén ajándékozzák meg a mátkapárt. Tekintettel arra, hogy a völegény és Beatrix között a magyar királyoktól való közös leszármazáson alapuló rokonság létezik és hogy a völegény nagybátyja (avunculus) Crouy-chanel András a dauphin családja körül érde-meket szerzett magának, inditva érzi magát a fejedelmi pár arra, hogy mindazt megjutalmazza. Andrásnak az az érdeme, hogy nem csak a jelenlegi dauphin atyjának, Humbert dauphinnak ennek a Szavoyai grófok elleni háboruiban és máskor is szolgálatakat tett, hanem még most is a jelenlegi dauphinnak naponta tesz. Tekin-tetbe veszi a fejedelmi pár azt is, hogy a **vö-legény jószágai s birtokai bizony csak nagyon mérsékelteknek mondhatók**. Mind-ezek alapján megadja neki a dauphin az Alle-

vard-on fekvő birtokaira beiktatott 50 aranyforintnyi évi járadékot, a mint ezt az azonnal kiállítandó okirat közelebbről körülírja; ezért kötelezi magát a völegény, hogy a dauphinhoz mindenkor hű marad. De mivel Sassenagei Ferencz is mindig a dauphin híve s megbízható embere volt, megadja a dauphin a menyasszonynak a Noyarey és Veurey² nevű birtokaira beiktatott 50 aranyforintnyi évi járadékot. Ez alkalommal azt is említi az okirat, hogy a dauphin és a nemes Sassenage-i Flotta asszony között azelőtt valamely pörös ügy lezajlott és hogy most arra esküsznek, hogy mától kezdve állandó béke lesz és hogy úgy Péter, mint a Sassenage-család nemcsak mindig a dauphin oldalán maradnak, hanem a következő érdektársainak pártján is lesznek. E társak a következők: 1. Genfi János, Valence s Die püspöke, 2. Sassenage-i Drodo, Beaumonti perjel, 3. a nemes Chastei Amadé ur; mindezek jelen vannak e házassági szerződés kötésekor és megigérik ugyanazt Péternek, mint a Sassenage-i házaspárnak. A szerződést Allevard-on, a dauphin kastélyában az alábbi tanúk előtt kötötték.

E darab nemcsak genealogiai, hanem kortörténelmi szempontból felette érdekes és elemzésre nagyon is érdemes. De mielőtt ebbe belebocsátkoznánk, a következőt kell fontolóra vennünk:

Az elmúlt századokból származó családtörténelmi kutatás és a mai között fekszik a mindenség. A korábbi korszakok kutatói — ha egyáltalán e megjelölést érdemlik — megelégedtek a krónikások adataival, egyenként követték elődjeik nyomdokait és gyártottak négy könyvből egy ötödiket. Az okirati anyag feldolgozatlanul hevert a nyilvános és magánlevéltárak porában és az utóbbiak akkor többnyire még hozzáférhetlenek voltak. Okirati kutatás ismeretlen fogalom volt és azon kevesek, kik talán valamit sejtettek felőle, nem rendelkeztek az ezen anyag felhasználására szükséges értelmességgel és jártassággal, hisz a diplomatika csak a legújabb kor vívmánya. Így tehát sehogy sem szabad azon csodálkoznunk,

² Mindkét helység az Isère megye Grenoblei kerületének Sassenage nevű járásában, tehát a Dauphinéban fekszik.

hogy sok ily időrendi s családtörténelmi adatot, melyet újabb levéltári kutatásokból ismerünk, a korábbi időkből származó gyűjteményekben hiába keresünk. Hisz tapasztalhatjuk ezt a még manapság is a legjobbaknak és legteljesebbeknek kikürtölt műveknél is. Cohn, Behr, Hopf és másoknak híres genealogiai művei annyi hézagot és hiányt mutatnak, hogy a megjelenésük óta napfényre kerülő okirati anyag alapján alapos szítalásra s sok pótlásra szorulnak. De ha igazságosak is akarunk lenni, azt is el kell ismernünk, hogy a régiebb irodalom számos oly adatai, melyek mindeddig még nincsenek okiratilag megerősítve s melyeket éppen ezért az újabb kutatók helyenként túlzott szigorral mint nem eléggé hiteleseket, fel nem vettek, nem mindig feltétlenül a lomtárba dobandók.

A völegényt és atyját fenti darabunk a szerződés egész szövegén keresztül egyszerűen nemes Croy Chanel uraknak nevezi, a nélkül, hogy királyi származásukra célozna; kivételt csak akkor tesz, ha a fejedelemeivel tartott rokonságukat akarja szövéteni.

Magyarországi Beatrix az 1295-ben meghalt Martell Károly nevű magyar ellenkirály leánya; született 1281 körül; 1296 máj. 25-én János dauphinnek a jegyese; 1305-ben ennek neje; él még 1343-ban mint apáczsa. Joggal nevezhette magát Magyarországi Beatrixnek.

Sassenage (= Cassenaticum) az Isère megye grenoblei kerületéhez tartozó hasonló nevű járásában fekszik. Urai az előkelő nemesség tagjai voltak, kik magukat az 1080 körül élt Hektor-tól származtatták le. A menyasszony atyja, Sassenage-i Ottomard a «de Veraciensi»¹ melléknevet is viseli. Neje Szavoyai Ludovika. A házasság kötésekor egyikök sem volt már életben és Ottomard már 1302-ben végrendekezett vala. Ezen Szavoyai Ludovikát a Szavoyai uralkodócsalád nemzedékrendjéről szóló s rendelkezésemre álló forrásokban nem találom; lehet, hogy csak természetes és törvényesített leány volt, vagy hogy e nevet csak anyja után

¹ Van egy Vérac nevű helység a Gironde megye libournei kerületéhez tartozó Fronsac nevű járásban, de nem valószínű, hogy fenti név alatt ezen Vérac volna értendő. Saint-Allais «Véracieux»-nak nevezi a nélkül, hogy fekvését közelebbről meghatározná.

viselte, a mint erre egy magyar okiratban is van példa.¹

Sassenage-i Ferencz, Vercors² ura követte atyját, Albertet és meghalt 1328-ban. Neje, Agnesz, a híres Joinville-család sarja, melynek egyik ivadéka, Margit († 1416.), Lotharingiai Frigyessel († 1415 okt. 25-én) történt egybekelése által a «Habsburg-Lotharingiai»-család ősanynjává lett. Joinville a Hautemarne megye Wassy nevű kerületében fekvő hasonló nevű járásának a főhelye. Joinville Simon († 1239 kör.) egy Simon nevű fiut hagyott maga után, ki Gex-i Lionette nevű urnőt feleségül vette s családjának Gex-i mellékágát alapította. Gex (*okiratunk Gesia-ja*) az Ain megyének egyik kerülete. Ezen Joinvillei Simon és Gex-i Lionette leánya, Agnesz, fenti Sassenage-i Ferencznek a neje.

János embruni érsek azon főmunkában, melyhez ily esetekben tanácsért fordulunk, Eubel Hierarchia catholica-jában nem található. Nála a következő sorrend olvasható: Medulloni (= Mevouillon) Rajmond 1289. † 1294 jun. 28-án. Mandagouti Vilmos (évi keltezés nélkül), ki 1295 ápr. 20-án még életben van. *Johannes de Podio* (= *de Puy János*) 1311 máj. 26-tól, meghalt 1317 szeptemberében. (Robaudi) Rajmond 1319 szept. 18-án (azelőtt marseillei püspök; meghalt 1323-ban) stb. Eubel munkájának megvannak határozott érdemei, de azon hibában

¹ Hunyadi Mátyás király tanusítja 1489 jun. 23-án, hogy unokafivére, dengelegyi Pongrácz Mátyás Mária Magdolnával, Frangepán Bernard és *Aragóniai Loisia* leányával eljegyezte magát. (Teleki: Hunyadiak kora. XII., 455.) Ezen Aragóniai Lujzát hasztalanul keressük az aragóniai királyok nemzedékrendi tábláján, mert a dolog következőleg magyarázható: I. (V.) Alfonz aragóniai királynak († 1458.) egy Ferdinánd († 1494.) nevű fia s egy Eleonora nevű leánya volt. Ferdinánd leánya, Beatrix († 1508.), férjhezment Hunyadi Mátyáshoz, míg Eleonora Marzanói Márton, Sessa s Rossana ural egybekelt. E házaspár leánya a fenti Loisia, ki Frangepán Bernátnak a neje. Ez tehát csak anyja után nevezte magát «Aragóniai Lujza»-nak, bár atyja más családhoz tartozott. Különbben megjegyzendő, hogy a Ludovika (= Louise) név a Szavoyai grófok családjában is képviselve van, a mennyiben a Szavoyai Lajos, Vaud bárójának († 1302.) Lujza Laura nevű leánya Forez János grófnak a neje; talán nincs is kizárva, hogy ezen Lujzának Sassenagei Ottomard a második férje.

² E Vercors valószínűleg a Drôme megye Nyonsi kerületéhez tartozó le Buis nevű járásában fekvő Vercoiran nevű helységgel azonos.

színylődik, hogy adatainak legnagyobb részét csak a vatikáni levéltárból merítette; tudjuk pedig, hogy a vatikáni kancellária időrendi, földrajzi és családtörténelmi adatok feljegyzése dolgában nem igen óvatos volt és ily dolgokban, a mint ez másképp nem is lehetett, magát csak az illető felektől kapott bemondásoktól és közlésektől vezettette. Jelen esetben látjuk, hogy 1295-től 1311-ig Eubelnél egy hézag található s így abból, hogy Eubel-nél Crouy Chanel János az embruni érsek sorában nem szerepel, korántsem szabad arra következtetnünk, hogy e János érsek koholt személyiség.

Revoll Jakab, a noyareti közjegyző, ki 1302-ben Sassenagei Ottomard végrendeletét szerkesztette, aligha költött személyiség, mert egy Revol nevű francia családot későbbi időben is ismerünk.

A völegénynek (jelen nem volt) nagybátyjáról, Crouy Chanel Andrásról azt mondja az okirat, hogy János dauphin atyjának, Humbert dauphinnak, ennek a Szavoyai grófok elleni háboruiban szolgálatokat tett. János dauphin atyja, de la Tour de Pin-i Humbert, neje által kapta meg a Dauphinét, melyért azonban Szavoya uraival sokáig küzdött; meghalt 1307-ben.

Flotta de Cassenatico, ki okiratunk állítása szerint János dauphinnal 1308 előtt valami szerződést kötött, Sassenage-i I. Aymarnak a leánya és fenti Ferencz atyjának a nővére. Hajadon maradt.

Johannes Genövensis, Valençe s Die püspöke Eubelnél nem található. Eubelnek következő sorrendje van: Roussiloni Amadé 1275, meghalt 1281 szept. 17-én. János 1283, meghalt 1297-ben. Roussiloni Vilmos szentelve 1298-ban, meghalt 1331-ben. Vajjon Genovens is alatt a genfi uralkodó grófok tagja értendő-e, vagy vajjon ez csak az illetőnek a családi neve, határozottan meg nem állapítható. De ha fontolóra vesszük, hogy Amadé, II. Vilmos genfi gróf fia, die-i püspök († 1276 jan. 2-án) a valencei s die-i püspökségek egyesítésébe beleegyezett és hogy (Moreri szerint) fivére János nantuai perjel, Roussiloni Vilmost a valencei s die-i érsekségben követte¹ (meghalt 1281-ben) s hogy

¹ Ez Eubel-lel ellentétben áll. Szerinte Roussiloni Vilmosnak de la Veulse Adémar, viviersi püspök 1331 április 22-én az utódja.

az 1308 máj. 22-én elhalt II. Amadé, Genfi grófja az 1282. évi birtokfelosztás alkalmával mint Croy Chaneli Félix bizalmiférfia szerepel: nagyon valószínűnek kell tartanunk, hogy e János érsek a genfi grófi családból származott.

Drodo de Cassenatico annyi mint Sassenage-i (Odo vagy Eudo, Ferencznek a fivére; perjel volt a Valentinois-ban² feküdt Beaumont-nak.

Chaste Amadé Philippának, Sassenage-i Ferencnek nővérének a férje.

Az Allevardon összegyűlt tanuk az embruni érseken kívül a következők:

a) *Briançoni Artold*. Briançon ma a Hautes Alpes megyében található; azelőtt a Dauphinéhez tartozott és a tekintélyes Briançoni urak székhelye volt. Fenti Sassenage-i Ferenc leánya, Annette, férjhez ment Briançoni Gautier (= Valter), Varée urához.

b) *Guignes Allemandi «Vallibonnesii» ura*. Utóbbi az Isère megye grenoblei kerületéhez tartozó hasonló nevű járásában fekvő *Valbonnais*; Allemandi az Isère megye grenoblei kerületéhez tartozó Bourg d'Oisans nevű járásban fekvő *Allemond*.

c) *Rajmond, Meuvillon ura*. Utóbbi a Drôme megye Nyonsi kerületéhez tartozó Sederon nevű járásban fekvő *Meuvillon* (azelőtt *Mevillons*). E Rajmond az 1294 jun. 28 án elhalt Mevillonsi Rajmond embruni érseknek az unokaöccse.

d) *Renaud Montisalbani, dominus Montismauri*. Montisalbani a Drôme megye nyonsi kerületéhez tartozó Sederon nevű járásban fekvő (tehát Mevouillon melletti) *Montauban*; utóbbi pedig a Hautes Alpes megye Gap nevű kerületéhez tartozó Veynes nevű járásban fekvő *Montmaur*.

e) *Arnold Flotti*. Az Auvergne nevű tartományban két Flotte nevű család létezett, melyből két francia birodalmi kancellár és egy tengernagy származott. 1308 körül e család egyik tagja, *Artaud*, coincy-i perjel, később vezelay-i apát; de határozottan még sem állítható, hogy fenti tanu e család sarja.

f) *Rolletus Pilosus*. Pilosus — mint már fentebb említettem — a du Peloux-családnév-

² Valentinois egy a Dauphiné-ban fekvő kerület, melynek főhelye Valence volt. Ma Drôme megyében található.

nek felel meg. E család egyik ága Allevardon lakott. Nem épen mindennapi véletlen, hogy fenti Sassenagei Ferenc leánya, Katalin, egy Peloux-i Rollet, Rochefort urához, férjhez ment.

g) *Artold, Rossilion ura*. Van ugyan egy Rossilion az Ain megyében; de mivel fel kell tételoznünk, hogy az összes tanuk a Dauphinében birtokoltak, illetőleg laktak, valószínűbbnek kell tartanunk, hogy jelen esetben az Isère megye Vienne-i kerületéhez tartozó, hasonló nevű járásban fekvő *Roussillon*-nal van dolgunk, melyről a hasonló nevű uri család nevét vette.

h) *Hugonet Falavelli*. Falvel János domonkosrendi szerzetes (született a Picardiában), Boulogne sur mer-i kanonok 1588-ig ismeretes. Egy Falvy nevű helység van a Somme megye Péronne nevű kerületéhez tartozó Nesle-i járásban.

i) *Peronet Murinacii*. Utóbbi az Isère megye hasonló nevű kerületének hasonló nevű járásában fekvő *Murinais*.

j) *Falquet de Montiscanut* ismeretlen személy.

k) *Berenger Guido lovag*. Több ilyen nevű család létezett, melyekből számos kiváló férfi származott; különösen kiemelendő, hogy ilyen nevű család a Dauphinében is létezett.

Látjuk tehát, hogy az okiratban szereplő személyeknek egyike ellen alapos kifogás nem emelhető. A házassági szerződés egyes pontjai bármely mai napon szerkesztett szerződésnek mintául szolgálhatnának. A magyar királyoktól való leszármazás Beatrix dauphinnéra való tekintettel nagyon is érthető s természetes, különösen ha fontolóra vesszük, ha úgy a vőlegény, mint atyja, a magas rokonság mellett egyszerű «nemes urak»-ként szerepelnek. A mi pedig határozottan darabunk becsületességére s szavahihetőségére vall, az azon meghatározott nyíltság és őszinteség, a melylyel az ország fejlődése a neje rokonának adományozott évi járadékot azzal indokolja, hogy e rokon anyagi javak dolgában bizony nagyon mérsékelt vagyonszámra nevezendő; hamisító ezt bizony elhallgatta volna.

Darabunk a francia kutatók különös figyelmébe ajánlandó, mert számos oly részletet tartalmaz, melyekről feltételezhetjük, hogy a francia történetírás közbirtokába még át nem mentek.

DR. WERTNER MÓR.

VEGYES.

Az Agmánd nemzetség teljesebb neve és egy ismeretlen ága.

A névtelen jegyző «Gesta Hungarorum» ának XXV-ik fejezetében olvassuk, hogy a hetedik honfoglaló vezér, Tétém (Tuhutum), mint «nagy okos férfi» mielőtt Erdély meghódítására indult volna, kiküldötte kémjét, *Ogmánd* atyját, a ravasz *Opaforcas*-t, hogy «lopjal» kémlelje ki az elfoglalandó «erdöntuli föld mivoltát és termékenységét.» *Opaforcas* «róka módjára körüljárva» csakhamar meggyőződött azon föld jóságáról, aranyban és sóban való gazdagságáról és az ott lakó blach-ok és szlávok gyengeségéről, sebes vágtatva visszafordult urához, azt annak elfoglalására ösztönzvé, maga pedig «kimondhatatlanul megszerette» ez országrészt.¹

Mennyi a mondai elem előadásában s mily kevés a történelmi valóság, nem tudjuk; tény az, hogy a XIV-ik század legelején, először 1303-ban feltűnik Erdélyben: Kolos, Torda és Belső-Szolnok megyékben a virágzó *Agmánd* nemzetség.² Bár az *Agmánd* (*Ogmand*) név az Árpád-korban, sőt azon túl is, személynévként az ország más vidékein is előfordul, így 1171-ben Veszprém vármegyében találjuk Akai *Ogmándot*³, 1254-55 körül a Csallóközben egy *Ogmánd* Ábrahám comes jobbjágyaként szerepel⁴, 1339-ben egy zalamegyei nemes nevét *Ogmándnak*⁵, 1345-ben meg már *Agmándnak* írják⁶, Karácsonyi nem tartja valószínűtlennek, hogy ezen erdélyi nemzetség névadó őse «azon *Agmánd* volt, a kinek atyját, *Apafarkast*, a Névtelen Erdély elfoglalásában *Tuhutum* kémjeként szerepelteti.»⁷ Némiképp megerősíti e feltevést az *Agmánd* nemzetségből származó Kechety Márton veszprémi püspök 1548-ból való gyűrűs pecsétjén látható czimere, mely pajzsban jobbra lépő *farkast* mutat, felül balról kifelé fordult holdsarlótól s ennek öblében hatágú csillagtól kísérve⁸, mely ábrázolás emlékeztet a nemzetség névadó őse atyjának, *Apafarkasnak* nevére. Ugyan-e felfogásra jut gr. Zichy Nándor «A Járai család czimere» cz. tartalmas értekezése végén, a most említett czimert *beszélő czimernek*

tartva, mert hisz «a nemzetség hirszerinti névadó őse *Agmánd* apja, *Apafarkas* volt»; szerinte «A XIV. században, tehát akkor, midőn a Járaiak Kolos, Torda és Belső-Szolnok megyéket lakták és azok hivatalait időnkint betöltötték, élénken élt a köztudatban azon *Apafarkas* emléke, kit *Tuhutum* a Meszes hegyen át épen ezen vidékre, Kolos, Belső-Szolnok, Doboka megyékbe kémkedni küldött, hogy azután a bérczes kis hazát a nagy Magyarországhoz foglalja. A választott beszélőczimer tehát czélzás lehetett azon legendás alakra, ki ezen vidéken a honfoglalás főrésze, a vidék magyar lakosságának kétségtelenül szellemi elődje volt.»⁷

Mindezen nagyon is valószínű feltevéseket megerősíti a Nemzeti Múzeum levéltári törzsanyagának egy pár soros, eddig figyelemre nem méltatott kis 1344. évi hártyaoklevele, mely e szótan forgó nemzetséget minden más idevonatkozó emléktől eltérőleg, teljesebb alakban, a Névtelen említette két őss összefoglalt nevéen «*Farkasogmand*»-nak nevezi, egygyel szaporitván az ugy magyar, mint idegen-eredetű nemzetségeinknél számos esetben előforduló kettős nemzetségnevek számát. Semmi kétség, hogy itt is a máshol egyszerűen *Agmándnak* nevezett nemzetségről esik szó. Világosan mutatja ezt az oklevélben foglaltak színtere: Midőn Imre és Jakab mesterek, Külső-Szolnok megye alispánjai és a megye szolgabirái uruk István erdélyi vajda (ki ez időben állásánál fogva egyszerűen szolnoki ispán is) helyett és nevében 1344 nov. 22 én, Szarvodon, a megye nemességével közgyűlést tartottak, felkelt Szentkirályi Imre fia János és kinyilvánította, hogy ő a «*Farkasogmand*» nemzetségből származik s a Szentkirály szomszédságában fekvő szatmárnegyey *Kalateluke* nevezetű birtok örökölt tulajdona, mely — hogy gr. Zichy Nándor fentebb idézett megsejtő szavaival éljek — «élénken élő köztudat»-ot a jelenlévő esküdtbírák és egybegyűlt nemesek is *egyhangulag* megerősítették.

De beszéljen bővebben maga az oklevél:

Nos Emericus et Jacobus magistri, vicecomites et quator iudices nobilium de Zonuk-exteriori tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod in nostra congregatione generali feria secunda proxima ante festum beati Clementis pape vice persone domini nostri Stephani woyuode Transsiluane in Zorwod per nos celebrata, consurgens de medio universorum Johannes filius Emerici de Scenkyral, dixi(t) per modum protestationis in hunc modum, quod ipse esset de genere *Farkasogmand* et posses-

¹ Fejérpataky-féle facsimile kiadás javított magyar fordítása 30. l.

² Karácsonyi János: Magy. Nemzetségek I. k. 76—78. l.

³ Turul IX. k. 127. l.

⁴ Muz. Vég hely; Hazai Okmt. III. k. 20. l.

⁵ Anjouk. Okmt. III. k. 568. l.

⁶ Zalamegyei Okmt. I. k. 425. l.

⁷ Idézett mű I. k. 76. l.

⁸ Karácsonyi: id. mű III. k. 2. fele, Csoma József: «Magy. Nemzetségi czimerek» 133. l.

¹ Turul XXXI. k. 157. l.

sio Kalateluke vocata in comitatu Zothmariensi, in vicinitate Scenkyral existens, sua esset hereditaria, que nobis iudices jurati et univerti nobiles, per nos requisiti, *una hore (!) affirmaverunt*. Datum tercio die congregationis nostre memorate, loco prenotato, anno domini M^oCCC^oXL. mo quarto. — (1344. nov. 24.)

(Hártyán, kívül Imre mester alispán . . . EM(E)RICI . . . köriratu nagyobb kerek pecsétjének töredékeivel és három kisebb gyűrűpecsét helyével, a Magy. Nemz. Muzeum levéltári törzsgyűjteményében Wenzel Gusztáv gyűjteményéből.)

Az Agmánd, vagy most már Farkasagmánd nemzetség szatmármegyei birtokairól eddig nem volt tudomásunk. Nem említi Karácsonyi fentebb idézett, sem Wertner Mór hasonló című műve.¹ Kutatásaim eredményeként némi nyomról már most beszámolhatok. A br. Perényi családnak a Nemzeti Muzeumban letéteményezett gazdag levéltára őrzi Mátyás király egy 1482. évi oklevelét, mely átírja I. Károly egy 1342-ben kelt birtok-csere levelét: a király a szatmármegyei Jánk, Heránszeg, Ricse és Terebes nevű, a Szamos és Tur folyók közt fekvő birtokokat elveszi Jánki Miklóstól és a saját gercsei várához csatolja, a tulajdonost más, hasonló értékű birtokokkal kárpótolván. A birtokok határát a váradi káptalan járja meg. Az oklevél ezen határjáró részletében olvassuk a következőket: Item possessionis Rýche distinctio sic incipit primo a parte septemtrionali, in loco Nýrashomok, iuxta quandam viam, per quam itur ad civitatem Nempthý (Szatmár-Németi), deinde progreditur versus alveum Babapathaka vocatum, abinde currit ad quandam locum Hwzýuzomoga dictum . . . tandem venitur ad campum *Ogmandloamezey* dictum . . . et demum cadit in fluvium Thwr . . . Lehet, hogy az itt említett *Ogmand-lova-mezeje* helynév egy a tárgyalt nemzetséghez egyáltalán nem tartozó birtokos nevét tartotta fenn, lehet vonatkozásban az Agmánd nemzetség más, ma még ismeretlen szatmármegyei birtokaival, sőt szokatlan összetételeinél fogva az sincs kizárva, hogy valamely, a Névtelen említette nemzetség alapítóra vonatkozó kései monda hozzáfűzött emléket örizte.

Az Agmánd nemzetség szatmármegyei birtoklására vonatkozólag ezen kétes adaton kívül más nyomra nem akadunk. De ez sem hozható semmi kapcsolatba az oklevelünkben említett Szentkirály és Kalateluke nevű szatmármegyei birtokokkal, mert ilyeneket ezen megyében nem ismernek forrásaink. Csak időlegesen tartozhattak e megyéhez. De igen is, a rendelkezésünkre álló adatok egyhangu bizonyossága szerint², a fent közölt oklevél szavaival ellentétben, nem Szat-

már megyében, hanem közvetlen annak délnyugati határán, de már a XIII. századi és a XIV. századeleji Szolnok, a későbbi Közép Szolnok, tehát a mai Szilágymegye területén feküdtek. Itt áll ma is a két megye természetes határát képező Ér patak mellett *Érszentkirály* község, és a katonai térképen¹ megtaláljuk tőle délkeletre «in vicinitate» a possessio Kalatelukéből fejlődött mai *Kallaháza* pusztát; a község mai határrészeinek felsorolásában pedig ott van *Kala*, egy 1739. évi tanuvallatásban pedig *Kála düllője*² is. A birtok megállapítása után most már könnyű volt rábukkanni a birtokosra, Farkasagmánd nemzetségbeli Szentkirályi Imre fia Jánosra is. Személye ismeretes. Gyakran emlegetik az oklevelek. Sűrűn szereplő, ma is virágzó középszolnokmegyei család tagja, mely azonban ez egy esetet kivéve a tárgyalt honfoglaló nemzetséghez tartozását sohasem hangoztatta, ez — úgy látszik — az oklevelünkben bizonyított élénk köztudat dacára is feledésbe ment, vagy tán birtokjogi szempontból maguk nem tartották czélszerűnek hangoztatását. A nemzetségi hovatartozását hivatalosan elismertető, fentemlített Imre fia János először 1337-ben tűnik fel, midőn szentkirályi birtokának egyharmadát a váradhegyfoki konvent előtt 25 márkáért hét évre zálogba adja rokonának, Szentkirályi Mihály fia Jakabnak.³ 1343-ban ugyan ő és fia Péter, mivel az 1337-ben elzálogosított birtokharmadot nem tudták kiváltani, előrokitik az előbbi zálogba vevő Mihály fia Jakabnak és unokaöccsének Imrének ugyanazon konvent előtt.⁴ Mindkét birtokügyletről Szentkirályi Jakab fia Miklós 1383-ban a váradi káptalantól átíratot kér.⁵ Az első, 1337. évi oklevélben említett hét év lejártával függhet össze oklevelünk, melynek dátuma éppen kiadja a lejárt évét. Mint ez mutatja, birtokához még az 1343-iki előrokités dacára is ragaszkodott s hogy az ebben foglalt tiltakozással talán némi sikert is ért el, kitűnik abból, hogy 1347-ben a már egyszer előrokitett Szentkirályi birtok egyharmada újra adá-vevés tárgyát képezi a rokonok közt. Vagy tán ez már a második, vagy éppen utolsó harmad? ez a valószínűbb, a források ezentul már csak a zálogbavevő rokonokat említik.⁶

Nem czélunk tovább folytatni a család történetét, e részben használt jeles forrásunk⁷ már elvégezte azt, levezetvén korunkig a ma is szá-

¹ Zone 15 Col. XXVII. (Nagy Károly und Ákos).

² Petri Mór: Szilágy megye monographiája IV. k. 463. l. és M. kir. orsz. lt. Km. conv. fasc. S. nr. 23.

³ Petri Mór: Szilágyvármegye monographiája VI. k. 494. l. és IV. 449., 450. l.

⁴ Idézett mű u. a. l.

⁵ Magy. Kir. Orsz. Levéltár, Dl. 30.009.

⁶ Petri: Idézett mű, VI. 491. s. köv. ll.

⁷ Petri: Id. mű, VI. u. a. ll.

¹ Magy. Nemzetségek II. k. 219. l.

² Csánki: Magy. történeti földrajza I. k. 564. l.

mos ágon virágzó családfát. Közölt kis oklevélünk adatait ehhez kepcsolva csak azt igyekeztünk hebizonyítani, hogy Erdély Névtelen megénekelte meghódítójának, Tuhutum vezérnek, nemcsak emléke él még a turul-madaras, rovás-íratos zilahi kőoszlopon, de él jeles segitőtársának, a mondabeli Agmánd atyja Apafarkasnak honfoglaló vere is a Meszes alján, Szilágy vármegye egy kiváló családja, a Farkasagmánd nemzetségbeli Szentkirályiak ereiben.

Karácsonyi János fentidézett művében¹ említi még az Agmánd nemzetségről: «Figyelemreméltó az, hogy *számos* nevezetes erdélyi család sarjadzott ki belőle», de a már említett Kechetyeken és Szalaházy-akon túl nem folytatja a névsort. Más jeles genealogusunk is fárad annak kimutatásán, hogy egy az említetteknel illusztrisabb család is e honfoglaló törzsből veszi eredetét², reméljük mihamarább siker koronázza fáradozását.

Az itt közölt kis oklevél mutatta friss nyomokon haladva már most több, mint valószínűnek tartom, hogy a Szabolcs-, Szatmár-, Ugocsa- és Középszolnok-megyékben törzsökös, már kihalt *Magyi* család is e terjedelmes nemzetséghez tartozott. E család adta a többek között közéletünknek a XV. század második felében Barlabás alországbirót és a végén Pál alországbirót, később alnádort, majd a gyermekkorát élő magyar irodalomnak *Magyi Jánost* (1476—91), Mátyás király kancelláriája Nyirkállai Tamásnak tulajdonított formuláskönyve és magyar glosszái nagy részének íróját és az irodalomtörténetünkben mindenkor hibásan Mági-, Magiusnak nevezett *Magyi Sebestyén*, váradi kanonokot, humanista költőt és Janus Pannonius verseinek kiadóját. Jeles család, megérdemli, hogy kikutassuk eredetét. *Jakubovich Emil*.

Válasz «A Héder nemzetség eredete» cz. cikkre.³

A szerény Z. N. mögött rejtőző illusztris cikkíró ur é-zrevételeire a következőkben összegezem válaszom:

Karácsonyi János Vildonból — *nem környékéről* — vezeti be a Héder nemzetséget. Vitatott cikkem a krónika és Karácsonyi megállapításai után szintén ugyanonnan. Ebben nic.cs semmi «merészség».

Ezen az alapon kerestem tovább, van-e olyan wildoni család, mely névhasznosság alapján a Héder nemzetséghez kapcsolható, «mert közvetlen összeköttetést még remélni is sok volna».⁴

¹ Id. mű, I. k. 77. l.

² Turul XXVII. k. 79—81. l. XXXI. k. 157. l.

³ Megjelent: Turul. 1913. évf. 181. l.

⁴ Lásd cikkemben.

Ilyenekül Wolfer, Heder és főleg Herrand nevek kínálkoztak, különösen az utóbbi, mivel Herrandot egyik nőági leszármazottja Olferek nevezte. S a Herrand név többször előfordul a Wildoni ministerialis családban is, mely Riegersburgból szakadt oda.¹

A szives cikkíró ur Kummer értekezése alapján a Wildoniak és Riegersburgiak azonosságát tagadja meg, sőt arra figyelmeztet, hogy az Urkundenbuch des Herzogthums Steiermarkban több 1147 körüli okmány «csak mintegy 40 évvel később» keletkezett «és így az azokban említett Rutkerspurgiak csak a XII. század utolsó harmadában élhettek.»

Ebben téved Kummer. Ugyanis nem egy, hanem már két 1142-iki (nem pedig körüli) oklevél említi: Hertuido de Rotgerespurc-ot. Ha a cikkíró ur nem ajándékozta volna meg oly nagy bizalommal Kummert, megtalálhatta volna cikkem alapján az említett okmánytár I. k. 217. és 219. lapján.

Tehát a Riegersburgiak már a XII. század első felében éltek s *azonosak* is voltak a Wildonikkal. Maga Kummer elismeri, 1. hogy 1222 óta kimutathatólag a Wildoniaké Riegersburg, és 2. három hasonnevű testvér van a kétnevű, de egy családban: Hartnid, Herrand, Richer. 3. Ugyanazon a helyen birtokosok s tesznek adományt az admonti kolostor javára, t. i. Riegersburgi Hartuid és Wildoni Richer Siegersdorfban. — Riegersburgi Hartnid és Wildoni Herrand Ramsauban. Azt hiszem, oly erősek ezek az érvek a két család azonossága mellett, hogy azokkal szemben nem állhat meg Kummer azon elvetése, hogy valakiközül egy időben különböző előnevet használ.

E tévedését megtoldja még azzal, hogy mivel a Hartnid név több mint félszázadon át szerepel, ahelyett, hogy két személyre, apára és fiura bontotta volna fel, egynek veszi, de mivel egy személy életkorát túlhaladják az adatok szélső dátumai, az ellenmondás elkerülése végett az oklevelek egy részére rá akarja bizonyítani, hogy mintegy 40 évvel később keletkeztek, különösen az 1147. év körüliek, melyeket felhasználni én is bátor voltam.

Nézzük azonban a kifogásolt 1147 körüli okleveleket kissé közelebből. Riegersburgi Hartnid, szintugy testvére Richer Jeruzsálembé indul és Siegersdorfban 2—2 mansust ad az admonti kolostornak. Hartnidet már 1142 óta ismerjük s épen jeruzsálemi útja alapján Zahn, az oklevéltár kiadója 1147 körülinek jelezte az oklevelet, vagyis Hartnid és Richer a második keresztes hadjáratban (1147—1149) vettek részt.

Kummer azonban 40 évvel későbbre akarja tenni az oklevél keltét, vagyis akkor nem a

¹ U. o.

második, hanem a harmadik keresztes hadjáratban (1189—1192) vett volna részt Hartnid, szintugy Richer. Hartnid, midőn 1142-ben tanuként szerepelt, körülbelül 25 éves lehetett s e szerint a harmadik keresztes hadjárat idején 70 év körül járt s azt hiszem, ily korban sem keresztes haddal, még kevésbé egyedül nem indult a távol Jeruzsálembe. Ime ilyen szilárd kritikán nyugszik Kummer megjegyzése, hogy 40 évvel későbbre kell tenni az 1147 körüli oklevelek dátumát.

Kétségsbe vonja továbbá a cikkíró úr, hogy Riegersburg a nevét Richertől nyerte, hanem

szerinte Rutgertől, vagy Rüdigertől. Már cikkemben utaltam Zahn: Ortsnamenbuch 392. lapjára s ott megtalálható, hogy Rüdiger, Rutker, Richer egy és ugyanezen név változatai. Azt hiszem, ezek után a hitelt nem az én cikkemtől kell megtagadnunk.

Utóljára hagytam válaszom azon megjegyzésre, hogy a krónikás «kellemeset kíván az ősokról az élő utódoknak mondani». Hiszem, hogy ez nem is az én cikkemre irányul, mert ily célra kapható nem vagyok, s erre nincs is szüksége sem a Héder nemzetségnek, sem az élő utódoknak.

Dr. Závodszy Levente.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi márcz. hó 5-én tartott ülésén *Fejérfataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Barabás Samu, Csánki Dezső, Domanovszky Sándor, Döry Ferencz, Gárdonyi Albert, Holub Főzsef, Hóman Balint, Horváth Sándor, Iványi Béla, Komáromy András, Makay Dezső, Pettkó Béla, Reiszig Ede, Soós Elemér, Szentpétery Imre és Varju Elemér*, ig. vál. tagok, *Relkovič Neda, Győrffy Samu báró, Lukinich Imre és Závodszy Levente* társ. tagok, *Relkovič Davorka* vendég, *Aldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző és *Sohár László* pénztárnok.

Elnök az ülést megnyitván a tekintélyes számmal egybegyűlt tagokat üdvözli, mire titkár felolvassa *Kállay Ubul* ig. vál. tagnak Kopán krónikája című tanulmányát, mely nagy tetszéssel fogadtatott.

A titkár az előterjesztések során bejelenti az új tagokat: *Kállay Ödön* tiszt. főszolgabíró *Kállaytanya*, aj. a jegyző; *Edelényi dr. Szabó Dénes* segéd-fogalmazó, Budapest, aj. *dr. Dénes Miklós, dr. Scultéty László* városi számtiszt, Szabadka, aj. a titkár, a kik évdíjas tagokul megválasztatnak.

Folytatólagosan jelenti a titkár, hogy a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottsága a Monumenta Hungariæ Heraldica III. kötetének kiadására az 1914. évre szintén 600 koronát szavazott meg, a mi örvendetes tudomásul szolgál.

A titkár bemutatja a társaság 1913. évi zárszámadását és vagyonmérlegét, mely a következő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1913. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.	Előirányzat K f.	Eredmény K f.	Különbözet K f.
1. Pénztári maradvány 1912-ről	252 47	252 47	—
2. Értékpapírok kamatai	1256	1256	—
3. Be nem fizetett alapítványok kamatai	180	140	40
4. Tagdíjakból:			

	Előirányzat K f.	Eredmény K f.	Különbözet K f.
a) pártoló tagok után	5000	3854	1146
b) évdíjak után			
5. A társulati kiadványok eladásából	250	379 53	+ 129 53
6. Alapítvány-befizetés	200	71	— 129
7. Rendkívüli bevétel	600	600	—
Összesen	7738 47	6553	— 1185 47

A tényleges bevétel e szerint 1185 kor. 47 fillérrel kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok	1600	1000	— 600
2. A Turul írói és szerkesztői tiszt. teletdíja	1392	1232 60	+ 159 40
3. Nyomdaköltségekre	2200	2258 40	+ 58 40
4. Szinnyomatok	600	189	— 411
5. Metszetek és rajzok készítése	300	239	— 61
6. Irodai átalány	120	120	—
7. Társulati szolga díjazása	120	120	—
8. Újévi ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, stb.	200	130 64	— 69 36
9. Lombard-kölcsön utáni kamatok és költségek	300	—	— 300
10. Alapítvány-tőkésítés	200	71	— 129
11. A Mon. Herald. III. füzetére takarékbba betéve	600	600	—
12. A Nemzeti Zsebkönyv II. évf. 2. kötetére az előfizetési felhívások stb-re	—	250	+ 250
Összesen	7632	6210 64	— 1421 36

A tényleges kiadások tehát 1421 kor. 36 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány ... 106 kor. 47 fill.

Tényleges maradvány ... 342 " 36 "

Több tehát 235 kor. 89 fill

Vagyonállás 1913 decz. 31-ikén:

A) Cselekvő vagyon.

I. Tényleges vagyon:

a) Alapítványi tőke:	K f.	
1. értékpapírokban	28,000	—
2. készpénzben	478 50	—
3. kötelezvényekben	3000	—
4. kötelezvény nélküli alapítványok	721 50	32,200

b) Alapítványi jelleggel nem bíró tőke értékpapirokban	K f.
c) A Nemzeti Zsebkönyv II. rész 2. kötet színes mellékleteire és előfizetési díjaira (260.) a takaréokban	3.400 —
d) A Mon. Hung. Herald III. füzetére a takaréokban	770 —
e) A decz. 31-iki egyenleg	600 —
Összes tényleges vagyon	342 36
	37,312 36
II. Követelés:	
alapítványi kamatok- és tagdíjakban	3570 —
Összes cselekvő vagyon	40,882 36
B) Szenvedő vagyon.	
I. A magy. kereskedelmi banknál levő lombard-kölcsön	2700 —
II. Nyomdai tartozás	4799 30
III. Lombard-kölcsön kamatai és költségek	331 —
Összes szenvedő vagyon	7830 30
Összes tényleges vagyon	37,312 K 36 f.
Szenvedő vagyon	7,830 * 30 *
Tiszta vagyon	29,482 K 06

Ezután *Hóman Bálint* ig. vál. tag felolvassa a számvizsgálóbizottság következő jelentését.

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1913. évi pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetett és folyó évi február 13-án teljesített számvizsgálat eredményéről a következőket jelentem tenni.

Eljárásunkban az eddigi szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1913. évi minden tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyveket rendben találtuk s az 1913. december 31. ikével 6553 K — fill. bevétellel, 6210 K 64 fill. kiadással és a folyó 1914. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átvendő 342 K 36 fill. pénztármaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézipénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1914. évi tételeit, kezdve a múlt évről áthozott és fentebb kimutatott 342 K és 36 fill. pénztármaradvánnyal bezárólag február 12-ig összegeztük és 1077 K 86 fill. bevételt, 595 K 50 fill. kiadást vagyis 482 K 36 fill. pénztármaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézipénztárban fedezetül 482 K 36 fill.-t készpénzben, minélfogva a kézipénztárt hiánytalanul jelenthetjük.

A kézipénztár megvizsgálása után áttértünk a Nemzeti Zsebkönyv számadásainak megvizsgálására

s azt találtuk, hogy 1913. december 31-ig belolyt 40 K; e szerint a Nemzeti Zsebkönyv II. rész első kötetének céljaira az 1914. évre áthozat 40 K.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzskönyvet. E szerint a társaságnak a mai napon nyolcz ezer koronás (8000 K), 39 négyszáz koronás (15.600 K) és 43 kétszáz koronás (8600 K) alapító tagja van. A felsorolt, összesen 32.200 K-át tévő alapítványokból be van eddig fizetve 28.478 K 50 fill. és fizetetlen még 3721 K 50 fill. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (számszerint 6 darabban) biztosítva van 3000 K, a miről a közvetlen szemlélet és számbavétel alapján győződünk meg, ellenben 721 K 50 fill. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3400 K összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (32.200—3400) 35.600 K-át tesz ki.

Azról, hogy a kimutatott 28.478 K 50 fill. befizetett alapítvány és a megtakarított 3400 K, összesen 31.878 K 50 fill.-ből 31.200 K koronajáradéokban, 200 K jelzáloghitelbanki nyeresemény kölcsönkötvényben a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál, 478 K 50 fill. pedig takarékpénztári könyvben a pénztárban van elhelyezve, a bank 1913. december 22-én kelt letéti kivonatának és a pénztárban őrzött takarékpénztári könyvecskéknél megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a teljes vagyon állása a fentebb említett 35.600 K törzsvagyon a Nemzeti Zsebkönyv II. rész, második kötet színes mellékleteire és előfizetési díjaira a takarékpénztárban elhelyezett 778 K, továbbá a fent kimutatott 1913. évi pénztári maradvány 342 K 36 fill., végre a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjak 3570 K, az összes vagyon 1913. december 31-én 40.282 K 26 fill. Ezen vagyonnal szemben a következő terhek állanak fenn: a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál az alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés terhére felvett 2700 K lombard kölcsön és kamatok stb., e kölcsön után 1913. december 31-ig 331 K kamatok, nyomdai tartozás 4799 K 30 fill., összesen 7830 K 30 fill. E szerint a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjakat figyelmen kívül hagyva, a tiszta vagyon 28.882 K 06 fill.

A mi az 1913-iki zárószámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárószámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 1185 K 47 fill.-rel kevesebb volt; ezzel szemben a kiadás is 1421 K 36 fill.-rel tett ki kevesebbet, úgy hogy az előirányzott 106 K 47 fill. maradvány helyett a pénztári maradvány 342 K 36 fill.-t tesz ki, javasoljuk a tisztelt választmánynak, hogy az 1913. év végével

fennálló és a vagyonállásban feltüntetett 3570 K ré-
gibb hátraléokra nézve, hogy a pénztárnok által jegy-
zékbe foglalandó és teljesen behajthatatlan követelések
törlése után még fennmaradó hátralék behajtása
iránt intézkedni méltóztassék. Ugy szintén javasoljuk,
hogy az elnökség már most lásson hozzá a tagdíjak-
nak minél erélyesebb behajtásához. A Pesti Magyar
Kereskedelmi Banknál fennálló lombard kölcsön által
lekötött értékpapírok értékesítésére nézve a bizottság
javasolja, hogy az elnökség továbbra is utasítsa-
sék a lombardirozott értékjegyek kellő időben való
eladására, miután ez ideig a pénzpiac alakulása az
eladásra javasolt pénzüveget keresztülvitelére nem
volt kedvező.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a tisztelt el-
nökség az elmúlt évben is reálisan és körültekintőleg
gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak,
hogy Sohár László társ. pénztárnok urat a múlt 1913.
évi számadásokra nézve a szokásos fenntartással fel-
menteni méltóztassék.

Áttérve az 1914. évi költségvetési előirányzatra,
annak tételeit 7828 K 36 fill. bevétellel, 7752 K
— fill. kiadással és így 76 K 36 fillérvnyi előirányzott
maradvánnyal van szerencsénk javaslatba hozni.

Budapest, 1914 február hó 13-án.

Soós Slemér,
számv. bizott. elnök.

Dr. Hóman Bálint, Dr. Döry Ferencz,
számv. bizott. tag. számv. bizott. tag.

Az ig. választmány a számvizsgáló bizottság jelen-
tését a benne foglalt indítványokkal együtt elfogadja
és a bizottságnak fáradozásáért köszönetet mond. Az
1914. évi költségvetést a bizottság javaslata alapján
a következőképp állapítsa meg:

**A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési
előirányzata az 1914. évre.**

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1913-ról	342 kor. 36 fill.
2. Értékpapírok kamatai (31,000 kor. korona- járadék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer- kölcsönkötvény után 4%)	1256 kor. — fill.
3. 3600 kor. be nem fizetett alapítvány után 5%	180 " — "
4. Tagdíjakból:	
a) pártoló tagok után 2000 K	} 5000 " — "
b) évdíjak után 3000 " }	
5. A társulati kiadványok eladásából	250 " — "
6. Alapítvány-befizetés	200 " — "
7. Rendkívüli bevétel	600 " — "
Összesen	7828 kor. 36 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 korona, jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor. — fill.
---	-------------------

2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai:	
a) 24 írói díja, ivenként 48 kor. 1152 kor.;	
b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor. 1392 kor. 36 fill.	
3. Nyomdai költségek	2200 " — "
4. Szinnyomatokért	500 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése	300 " — "
6. Irodai átalány	120 " — "
7. Társulati szolgál díjazása	120 " — "
8. Ujévi ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, stb.	200 " — "
9. Lombard-kölcsön utáni kamatok és költsé- gek	500 " — "
10. Alapítvány-tökésítés	200 " — "
11. Mon. Hung. Herald. III. füzetére	600 " — "
12. Rendkívüli kiadás	20 " — "
Összesen	7752 kor. — fill.
Bevétel	7828 " — "
Kiadás	7752 " — "

Előirányzott maradvány 76 kor. 36 fill.

Az elnök jelenti az ig. választmánynak, hogy a
társaság titkáranak, jegyzőjének és a Turul szerkesz-
tőjének megbízatása lejárván, ezen tisztviselői állások
betöltése szükségessé válik.

Áldásy Antal titkár ezzel kapcsolatban sajnálko-
zással közli a választmánynyal, hogy egyéb elfoglalt-
sága miatt a titkári teendőket a jövőben nem láthatja
el, a szerkesztésre ellenben, ha a választmány bizalma
öt érné, tovább is vállalkozik. Az elnök a titkár le-
mondását őszinte sajnálattal veszi tudomásul, kiemeli
a lemondott tisztviselőnek nagy buzgóságát a társ.
ügyeinek intézése körül, s az előtte is ismert okok
miatt kéri, hogy a választmány a lemondást vegye
tudomásul, a mi megtörténik.

Az erre megejtett titkos szavazáson a társaság tit-
kárává dr. Bártfai Szabó László eddigi jegyző, jegy-
zővé dr. Holub József, a Turul szerkesztőjévé pedig
dr. Áldásy Antal és dr. Holub József választattak
meg, a kik köszönetet mondtak a választmány bizal-
máért.

A titkár (Áldásy Antal) bemutatja a Nemes Csa-
ládok szerkesztői által a II. kötetbe kiszemelt csalá-
dok névsorát, a melyet a választmány több hozzászólás
után elfogad. Ezzel kapcsolatban az elnök jelenti,
hogy a kötet anyagának egy része a lemondott egyik
szerkesztő, Pettkó Béla tulajdonát képezte, a kitől
azt, hogy a kötet megjelenése elé akadály ne merül-
jön fel, 500 koronáért sürgősen meg kellett szerezni.
Az intézkedést a választmány tudomásul vette.

A pénztárnok jelentése szerint a bevétel az ülés
napjáig volt 1611 K 48 fill., a kiadás 1095 K 50 fill.,
az egyenleg 515 K 98 fill.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Hóman Bálint és
Varju Elemér vál. tagokat kérvén fel, az elnök az
ülést bezárja.

SZAKIRODALOM.

A magyar heraldika korszakai. A m. tud. akadémia történelmi bizottságának megbízásából írta Csoma József, Budapest, M. Tud. Akadémia, 1913.

A magyar heraldikai tudomány egyik legalaposabb ismerője több mint negyed századon át folytatott kutatásainak és tanulmányainak eredményeit foglalja össze a jelen munkában. Kizárólag a magyar *családi* czimerek művészetét tárgyalja, korszakokként, végigvezetve azok fejlődésén, alakulásain és hanyatlásán.

A mű tartalmilag főbb vonásaiban nem egészen ismeretlen a hazai heraldikával foglalkozók előtt. A nagytudományu szerző annak egyes részeit folyóiratunk egyes évfolyamaiban tette először közzé, de most, hogy összefoglalva is kiadta e tanulmányokat és az újabb kutatók eredményeivel bővített alakban tette azokat közzé, szélesebb körben is hozzáférhetővé lett munkája.

Csoma Józsefnek, társaságunk nagyérdemű másod-elnökének a hazai heraldika körül szerzett érdemeit mindenütt ismerik a hol a magyar heraldikával foglalkoznak. Széleskörű heraldikai tapasztalatai, az anyagnak az emberi korlátok közti, lehetőleg teljes ismerete, a külföldi heraldikai tudományban való alapos jártassága folytán első sorban ő volt hivatott a magyar családi czimerek történeti fejlődésének kérdését tárgyalni.

Munkája hat nagy fejezetre oszlik. Kezdődik a magyar heraldika első két századával, azon korszakkal, a midőn a magyar heraldikának kutforrásait csaknem kizárólag a pecsétek képezik. Ez a forrásanyag részint az idő, részint az anyag romlandósága miatt egyre pusztul, és be fog következni az időpont, a midőn heraldikánknak ez a legrégebbi forrásanyaga jóformán teljesen megsemmisül. Csoma szerencséje, hogy ő ezen anyagot még oly időben használhatta, a midőn az még nem szenvedett annyit az idők viszontagságai miatt. A magyar heraldika e legrégebbi fejlődési korban a legtisztább nyomokon halad. A sisakdísz mindazon czimereknél a hol azt ismerjük, ugyanaz a mi a pajzsalak, a mi a legtisztább heraldikai elrendezés. A czimerek ábrázolásánál ezen egész első korban a legnagyobb egyszerűséget látjuk. A magyar nemesség nem fogékony a czimer iránt. Verbőczinél megtaláljuk azon elv kifejezését, hogy a czimer a nemességnek Magyarországon nem főkelléke és a magyar nemesség csak társadalmi kényszerből vette fel a czimert és azt hosszú időn keresztül nem is fejlesztette. Innen van az, hogy a XIV. század végén ugyanazon egyszerű czimeralakokkal állunk szemben, mint a legrégebbi czimeremlékeknél és ha ebben az időben komplikáltabb a czimer az arra mutat, hogy az nem

magyar eredetű, hanem idegen behatás következménye. Különösen az egyszerűbb vidéki nemességnél tapasztaljuk azt, hogy a czimerekkel nem sokat törődött. A midőn a XIV. századdal a vidéki nemességből kikerült megyei tisztviselőkre nézve a pecsétek használatának szüksége — az oklevelek kiadása révén — elkerülhetetlenné vált, akkor czimerek hiányában a pecsétekre jelképeket vésettek. Csoma kimutatja, hogy az összes e korból származó alispáni kiadványokon található pecsétek közül legföljebb 10% czimeres, a többi jelképes. E jelképek a lehető legegyszerűbbek. Csoma 75 ilyen jelképet mutat be, a melyek számtalan variációban és kombinációban használtattak. Ebből a korból czimerek leginkább a zászlósúruk pecsétein maradtak reánk. Ezeknél három esetet különböztet meg a szerző. Vagy hű maradt az illető zászlósúr mint ilyen családi jelvényéhez és hatalmi állását csak a pecsét köriratában tüntette fel, vagy egyesítette az ősi czimert az ország czimerének egy részével mint hatalmi jelvényt, vagy pedig a a midőn az ősi jelvényt a pecséten a hatalmi jelvény teljesen leszoritotta.

A pecsétek mellett a heraldika legrégebbi korszakának maradványait a sirkövek képezik. Ezekből azonban csak néhány maradt reánk e korból, úgy hogy ezek a csekély számnál fogva a magánczimerkutatásokra nézve számbavehető forrást alig képeznek.

Részletesen méltatja továbbá Csoma a bécsi képes krónikának czimereit, amelyek nem nagy számban vannak ugyan és a melyek heraldikai szempontból kifogások alá is eshetnek, de azért becsek a középkori magyar heraldika szempontjából és ezért indokolt, hogy a szerző egyenkint foglalkozik velük.

E csekély számu heraldikai forráson, a melyek között mint említve volt a pecsétek a legjelentősebbek, épül fel a magyar heraldikának legrégebbi korszaka, mely alakulásában lépést tartott a nyugat heraldikájával, előbb minden valószínűség szerint a beköltözött idegen lovagok hatása, majd az Anjouk korában a fényes udvari élet befolyása alatt. Már ebben a korszakban mutatható ki egy bizonyos törekvés a naturalismus iránt, a mely később a magyar heraldikának egyik jellemző sajátja lett.

A második fejezetben a szerző áttér az első czimeradományozásokra. Részletesen ismerteti a Károly királytól származó első három armálist, melyeknek eredetie reánk maradtak, majd a Zsigmondtól származó Csentevölgyi armálist és a Semsey-féle armálist, mely utóbbinak csak szövegét ismerjük. Ezután áttér a késői gót korszakra, Zsigmond és utódai korára, a midőn a magyar heraldika a német heraldikát követi ugyan, de nem ragaszkodik vakon és szolgálai módra ahhoz, hanem azt átidomítja, annál is inkább, mert a

hazai izlés és felfogás ellensége volt a merev stilizálásnak. E korszak heraldikája következetesen egyszerű czimeralakokat használ, de ezeknek naturalistikus színezést, helyzetet és bizonyos cselekvő vagy szenvedő munkásságot jelző attributumot ad, úgy hogy e korban a természetes irányzat mindinkább előtérbe lép. E korból Zsigmond királytól maradt reánk a legtöbb armális, a melynek oka a magyar nemesség czimertelen állapotában teküdt, a melynek hiányát és hátrányát a Zsigmond királyt sűrű külföldi utazásaiban kísérő magyar nemesség csakhamar megérezve azt czimeradományok kieszközlésével igyekezett pótolni és megszüntetni. Ebben a fejezetben szerző részletesen foglalkozik a festett czimerek technikájával, pajzsos és a czimersymbolikával, méltatja a czimereket műtörténeti szempontból, szól a czimerek osztásáról, a sisakról, a takarókról és sisakdiszról és végül általános jellemzését adja e korszak heraldikájának.

A negyedik fejezet az olasz renaissance korát tárgyalja, a mely korszak czimeremlékei a heraldikus előtt már a hanyatlást mutatják, de viszont művészeti szempontból gyönyörű kivitellűek. Itt már a műtörténészszel találja magát szemben a heraldikus és e korszak heraldikai emlékei a magyar műtörténetnek örökbecsű emlékei. Mátyás, Ulászló és II. Lajos király czimeradományai képezik az olasz renaissance korának heraldikai emlékeit, a melyek közül nem egy párját ritkító műalkotás, ha mindjárt heraldikai tekintetben teljesen elhibázott. E korszak heraldikájának egyik jellemző motívuma a sárkányalak, a melyet a czimerfestők sűrűn alkalmaznak. Csoma itt arra utal, hogy ezen művészeti szempontból oly hatásos motívum alkalmazásával a czimerfestők nehéz helyzetbe hozták a sárkányrend után kutatókat és kimutatja, hogy csak azon családok őseinek valamelyikét tartathatjuk a Zsigmond alapította sárkányrend tagjának, a mely családok czimerében a renaissance kort megelőző időben is előfordul a sárkánymotívum. Szól behatóan az arcképfestésről a heraldikában és azt a nézetet, a mely a heraldikában arcképezésre gondolt nyomós argumentumokkal tudja megczáfolni. Épp úgy mint az előző korszakot tárgyaló fejezetben, itt is részletesen tárgyalja a czimer egyes alkotó részeit, a pajzsot, sisakot, takarókat, sisakdiszt, azok különböző alakjait és változatait.

Az V. fejezet a XVI. század heraldikájába vezet, a mohácsi vész utáni korbá. Itt külön tárgyalja a nemzeti fejedelmek czimeradományait és a Habsburg házból származó uralkodókéit. Részletesen foglalkozik a nemzeti fejedelmek adományain kívül I. Ferdinánd czimeradományával, a melyeken mindaddig a míg el nem ismert király Magyarországnak, a középkori, olasz renaissance hatását látjuk, míg az elismerés után

ez a hatás elmarad és a czimerek a német izlés hatása alatt készülnek. De azért az első Habsburgok által adományozott czimerek a későbbi magyar heraldikának legjobb termékei. Különösen Rudolfnak a prágai várban kelt armálisai heraldikai szépség tekintetében messze fölötte állnak az olaszos heraldika termékeinek.

A VI., utolsó fejezet végül a teljes hanyatlásnak korát tárgyalja, a midőn a heraldika elvesztette már gyakorlati fontosságát és csakis dekoratív fontossággal bír, mint a kiváltságos nemesség jelzője. E dekoratív fontosság magyarázza meg azt, hogy a czimernek oly külső díszei fejlesztetnek ki, a melyek a heraldika fénykorában nem képezték a czimerek alkotórészeit. E korszakkal szerző a többi fejezetekhez képest röviden foglalkozik, a mi érthető is vérbeli heraldikusnál. Azonban részletesebben szól a beszélő czimerekről, a melyeknek divatját a Habsburgok plántálták át hozzánk, szól a guny czimerekről, melyekből kettő maradt reánk mint uralkodótól adományozott, az egyik per eminentiam gunyczimer a Guthai, a mely az egyedüli ismert magyar gunyczimer 1582-ből. a másik egy tréfás czimer I. Lipóttól a Váradi, másképp Kalmár-féle, fülét vakaró oroszlán.

Ezzel végére jutottunk Csoma könyve ismertetésének. A magyar heraldikai tudomány ritka becses gyarapodása e könyv, a mely a nagytudományu szerzőnek egy emberöltőn keresztül végzett kutatásait foglalja össze. Reméljük, hogy a szerző e munka közzétételével nem tekinti tudományos munkásságát befejezettnek és hogy tőle a hazai heraldikai tudományos irodalomnak még számos becses gyarapodását várhatjuk.

y.

Folyóiratszemle.

Két új genealogiai folyóirat megindulásáról szóló hírrel kezdjük meg lapunk ez új rovatát, a melylyel az a célunk, hogy olvasóink figyelmét felhívjuk a különféle folyóiratok azon cikkeire, a melyek a társaságunk által művelt tudományok körébe vágnak és így megkönnyítsük azt a lépést, a mely minden kutatásnál és tudományos munkánál a legelső s a legfontosabb: a pontos bibliografiai tájékozódást.

A két új genealogiai szaklap az *ifj. Hellebronth Kálmán* szerkesztésében megjelenő *Családtörténeti Jegyzetek* és a *Kempelen Béla* által szerkesztett *Családtörténeti Lapok*; az elsőből három, ez utóbbiból pedig egy füzet fekszik előttünk.

Nem lépnek fel nagy igénynyel; a *Cs. L.* szerkesztője meg is mondja előszavában, hogy «nem akar az általános történelemnek még felderítendő vagy tisztázandó kérdéseire hozzányulni; szerényebb, de közvetlenebb érdekeket óhajt szolgálni: a heraldika s a

gyakorlati családtörténeti kutatás köréből vett cikkek mellett közkinccsé tenni azokat az adatokat, melyek eddig még ismeretlenek vagy hozzáférhetetlenek voltak».

A Cs. Ő. rovatai a következők: A) *Családtörténeti rovat*, B) *Tárczarovat*, C) *Kérdések és feleletek*. Az eddig megjelent három füzetben a következő családok ismertetését találjuk: *Bacsák (Benefai)*, *Bar-kassy, alias Munkácsy*, *Draskóczy alias Czeper*, *Kop-tsány*, *Tibold (Tibold-aaróczi)*, *Turchányi (Turcsányi és teresztenyfalvi)*, *Gosztony*, *Halász (Dabasi és gyóni)*, *Kelleő (Arokszállási)*, *Papp (Tyuskai)*, *Mohos*, *Bereczky*, *Kovácsy (Hadadi)*, *Kromholtz alias Galgóczy*, *Mátéffy*, *Molnár (Vajkai)*, *Rhorer (Küllői) Várady*. A Tárczarovatban három közlemény az egri káptalan levéltárában levő armálisokat és nemesi bizonyítványokat ismerteti; itt olvassuk *Vay Ádám* végrendeletét 1707-ből és *Berthóthy Dorottya*t 1601-ből, továbbá *dr. Kárfy Ödön* cikkét egy ismeretlen armálisról, a melyet 1580 decz. 3-án Prágában II. Rudolftól kapott Kis Ferencz s általa felesége Gyulay Anna, fiai, Bálint és János, valamint rokona Dombó Antal; végül pedig *Miskolczy-Simon János* közlését: Adatok a nagypalugyai és turóczi vidéki *Platthy*-család leszármazásához.

A *Családtörténeti Lapok* első (márcziusi) száma az *Apostol*, a *Gyergyószentmiklósi Kövér*- és a *Komáromi Pap-család* ismertetését közli továbbá tiz olyan címer leírását — a *Czímerleírások* rovatban — a melyek szakmunkákból hiányzottak vagy lényegesen hibásan közöltettek: *Adorján*, *Álgya*, *Altman*, *Baasi*, *Bátsmegvey (Párisi és nagybátsi)*, *Biró*, *Gellért*, *Katra*, *Püspök másképp Püspök-Ladány és Sacelláry (Szekási)*. *Kérdések és feleletek*, *Irodalom és Folyóiratok* című rovatok segítik elő az érdeklődők tájékozódását. Mindkét folyóirat havonként jelenik meg, a Cs. Ő. július és augusztus kivételével.

Nem sokkal nagyobb multra tekint vissza a dr. Alapi Gyula szerkesztésében megjelenő *Levéltárosok Lapja* sem, a mely évnegyedes folyóirat s 1913-ban indult meg. Hivatalos értesítője a törvényhatósági levéltárosok országos egyesületének, de ez egyesületi életre vonatkozó hírek közlése mellett állandó rovatai a I. *Családtörténet*, II. *Heraldika* s III. *Kisebbségi dolgozatok*. Azonfelül szemmel tartja az irodalmat s a folyóiratokat is.

Az első évfolyamban *Miskolczy-Simon János* a *Miskolczy Bodnár*-, a *Miskolczy-Simon*-, a *Losonczy Gyürky*- és a *Hanzély-családról* ír s *Nógrád vármegye címeréről*, *Rexa Dezső* a nemes *Baur* családot a az azzal rokon *Zlinszky*-ágot ismerteti, *Romhányi János* három közleményben a *nyitrai vármegyei 1754 5-iki nemesség igazolás feldolgozását* kezdi meg, *Spalowszki*

Gyula pedig a *Pozsonyvármegye levéltárában őrzött armálisokat mutatja be*. Dicséretreméltó gondosságra vall az évfolyamot bezáró *névmutató*, a mely nagyon megkönnyíti a kutatást, később pedig egy általános index készítését.

Közlemények Szepesvármegye multjából. V. évf. 1913. Állandó családtörténeti rovata van, a melyben a szerkesztő a szepességi nemesség igazoló pereket ismertette a vármegyei levéltár anyaga alapján (*Sárosy*, *Schmid*, *Schneider I—III.*, *Scholtz*, *Spilenberger Spóner*, *Stentzel*, *Styavniczky*, *Szegedy*, *Szentmiklós I—II.*, *Szeőke*, *Szerdahelyi*, *Szlavikovszky*, *Szonthag*, *Thron I—II.*, *Toperczer*, *Trangous*, *Trompler*, *Ujházy de Rozsnyóbánya*, *Vida*, *Vitkóczy I—II.*, *Winat*), ifj. *Hellebronth Kálmán*, a *Wieland-család* történetét és leszármazását adta. *Kray István* pedig a *Kray-családot*. *Dr. Iványi Béla Mária*ssy *István végrendeletét* közli 1515-ből, a ki kedves embere volt II. Ulászlónak és a Szapolyai családnak s a kit Ulászló 1504-ben czimeradományozással tüntetett ki. Ezt a családi levéltárban őrzik Márkusfalván s csak a szövege jelent meg.

Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából. IV. évf. 1913. *Dr. Czobor Alfréd* az Abauj vármegyében kihirdetett címeres nemesleveleket közli (1564—1711).

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1913-ban XIX. évfolyamában lépett s évnegyedes folyóirattá alakult át. Állandó, *Családtörténet* című rovatából a következő cikkeket emeljük ki: *Dongó Gy. G.*: Ki volt *Rákóczi Erzsébet* grófnő 1699-ben? *U. a.*: A *Torok Musztafa család*ról. *U. a.*: *Piliszy Ferencz* kibővített címerének leírása (1568 okt. 23. Miksa). *U. a.* *Botka Imre* és társainak nemesleveléből. (1617.) *Spi-sovszky Imre*: II. Rákóczi Ferencz fejedelem gavalérljai.

Századok. XLVII. évt. 1913. 1. f. *dr. Závodszy Levente dr. Szentpétery Imrének* Oklevéltani naptárát ismerteti, a melyet a M. T. Akadémia adott ki, helyreigazítja s pótolja néhány apróbb hibáját s hiányát. — 2. f. *Kállay Ubul*: *Új adatok keltezetlen oklevelek időpontjának meghatározásához*. — 6. f. *Dr. Závodszy Levente* ismerteti *Szerémi és Ernyei József*: *A Majthényiek és a Felvidék cz.* munkáját. — 9. f. *Eckhart Ferencz*: *Hiteles helyeink eredete és jelentősége*. *Dr. Iványi Béla Kempelen Béla*: *Magyar nemes családok III—VI.* kötetét ismerteti s bár elismeri, hogy Nagy Iván művének felette áll, kifogásolja, hogy a kiadott anyagot illetőleg sem teljes s nem jár el kellő kritikával. *Gárdonyi Albert Bártfai Szabó László*: A Sárvár-felsővidéki gróf *Széchenyi-család* története cz. munkájának második kötetéről ad ismertetést. — 10. f. *Kujáni Gábor*: *A Brodaricsok cz.* dolgozatában a

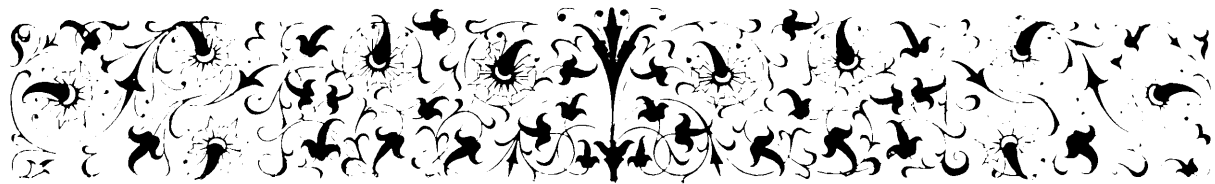
XIV. századtól kezdve a XVI. század közepéig végig kíséri a szlavoniai eredetű család történetét s megemlékezik a XVII–XVIII. században szereplő Brodarcsookról is, a kapcsolatot azonban nem tudja kimutatni. — A juniusi füzettel együtt jelent meg a Századok melléklete: *A magyar történeti irodalom 1912-ben*, a melyet nagy örömmel üdvözölünk, mert hijával lévén bibliografiai segédeszközöknek, megbecsülhetetlen szolgálatot tesz ez a repertorium, ha nem teljes is még egyelőre. A minket közelebbről érdeklő csoportok ezek: 11. Genealogia és 14. Diplomatika, czimertan, pecséttan, kortan. — XLVIII. évf. 1914. 1. sz. *Szentpétery Imre Csoma Józsefnek A magyar heraldika korszakai* cz. hézagpótló munkáját mutatja be nagy elismeréssel. — 2. 3. f. *Dr. Gárdonyi Albert: A királyi titkos kancellária eredete és kialakulása Magyarországon.*

Magyar Nyelv. IX. évf. 1913. A 9. (novemberi) füzetben, a Levélszékrenyünk rovatban *Gombocz Zoltán* a *czimer* szó etimológiájáról ír. A *czimer* szó — mint tudjuk — 1326-ban fordul elő először Károly király azon oklevelében, a melyben a sopronmegyei Imre fiának Miklósnak sisakdiszt ad, melynek *czimer* a közönséges neve (*crístam que vulgo cymer dicitur*). Magának a szónak többféle jelentése van: 1. crista, tollbokréta; 2. a nád vagy kukoricza virága, üstöke; 3. Wappen, Schild; 4. Titulus, Inschrift; 5. Aushängeschild. — *Középfelnémet* eredetű: < *Zimier(e)*, Helmschmuck und sonstiges richterlicher Aufputz an Mann und Ross, Schmuck überhaupt; < olasz *cimiero*, ciniere, Helmstutz, Helmgierte, auf dem Helm getragenes Wappenzeichen. A szó *végső eredete francia*: *cimier* < *czime*, Gipfel, Spitze, First.

Monatsblatt der K. K. Herald. Ges. «Adler». VII. Bd. 1914. Jänner. *Baron Blittersdorf* nagy elismeréssel és dicsérettel szól *Heydenreich* hatalmas munkájáról, *Handbuch der praktischen Genealogie*, a mely tulajdonképp átdolgozott, új kiadása a szerző 1909-ben *Familien-*

geschichtliche Quellenkunde czimben megjelent művének. Legközelebb mi is rátérünk részletes méltatására. Az idei 3. füzetben (März.) J. Graf Hardegg és Otto Graf Serényi (Brünn) felvilágosítást adnak arra az első füzetben megjelent kérdésre: kik voltak *Serényi Gábornak* (+ 1664. VIII. 6.) és feleségének, *Zahradeczky Erzsébetnek* (+ 1666), szülei. Gróf Serényi nemcsak a kérdésre felel meg, hanem a birtokában levő régi családfák és Calin de Marienbergnek a Serényi-családról szóló munkája alapján felviszi 16 ósig a családfát s még azonfelül a Serényieket két nemzedékkel S. Simonig, tehát a XV. század közepéig.

Archives Héraldiques Suisses: Schweizerisches Archiv für Heraldik. Organe de la Société Suisse d'Héraldique. 1913. 3. f. *Le collège heraldique romain.* A római patricziusok Libro d'oro-jába való felvétel felülvizsgálására IX. Pius megalapította a Congregazione araldica Capitolinaát; ennek a segítségére alapította Capagrossi-Guarna gróf az Istituto araldico Romanót, hogy munkájában támogathassa felvilágosításaival a Congregazione araldicát. 1870 után ez azonban feibomlott s az Istituto tulélte. XIII. Leó pápa szervezett ismét egy bizottságot a pápai aranykönyv vezetésére s ez a Collegio araldico később egyesült, majd 1904-ben teljesen összeolvadt az Istitutoval s megtartotta a *Collegio araldico* nevet. A congregation des études 1907 aug. 3-án ismerte el hivatalosan. Folyóirata a *Rivista Araldica*. — *La couronne des patriciens de Venise.* Mivel a régi dicső Velencei patricziusai által használt koronák alakjában nem volt meg a teljes egyöntetőség, a Consulta Araldica pontosan meghatározta ennek alakját s miután a belügyminiszterium jóváhagyta, megjelent a leírása a Bollettino della Consulta Araldicában (1912. Nr. 34.). E szerint ez a korona egy arany abroncsból áll, a melyet nyolcz stilizált virág díszít, közülök három egészen látszik, kettő félig, váltakozva ugyanannyi gyönggyel, a melyek közül négy látszik. *Hlb.*

HUNYADI JÁNOS SZÁRMAZÁSA ÉS A VAJDAHUNYADI FRESKÓK.

A történetírás segédtudományai között a legelső helyet a régiségtan foglalja el. Világosságot vet azon korszakokra, a melyekből írott emlékek nem maradtak fenn, és a nemzetek életének azon megnyilatkozásaira, a melyekről a fennmaradt írott emlékek nem beszélnek.

A történetíró köteles tehát a régiségtan munkásainak irodalmi tevékenységét éber érdeklődéssel kísérni, eredményét gondosan értékesíteni.

A Hunyadiak korának történetíróit nagy hála kötelezte le Vajdahunyad restaurációjának vezetője, Möller István műépítész, ki míg megbízatásában alapos szakértelemmel jár el, nemes lelkesedés sugallatára, hazánk ezen legjelentékenyebb profán műemléke építési történetének földterítését is föladatául tűzte ki.

Azon fényes kiadvány, melyet a műemlékek országos bizottságának nagynevű elnöke, báró Forster Gyula «Magyarország műemlékei»-nek szentel, nemrég megjelent III. kötetében hozza «A vajdahunyadi vár építési korszakairól» szóló dolgozatát.

A mű- és kulturtörténeti szempontból nagybecsű dolgozat, sajnos, téves történeti következtetéseket és megállapításokat tartalmaz, melyeknek helyreigazítását nemcsak az író és a kiadó tekintélye, hanem azon kegyelet is követeli, melyet történetünk egyik legnagyobb alakjának emléke sugalmaz.

Erre a Genealogiai és Heraldikai Társulat körében vállalkozom; mert genealogiai kérdésről: Hunyadi János származásáról van szó.

I.

A Hunyadi János által építtetett várkastélyt, halála után özvegye, műizléséről tanuskodó, re-

mek loggiával egészítette ki, melynek félköríves ablaknyílásai fölött a falterületet freskófestményekkel ékesíttette. Három ilyen ablaknyílás fölött egy férfi és nő vonatkozásainak ábrázolását látjuk.

Az első fölött a férfi alakjából nem sok maradt fenn, de hívó helyzetben fölemelt keze világosan kivehető. A női alak fejletlen leányt tüntet föl, tekintete a férfi felé irányul, magasra emelt jobbkezeben «valamely tárgyat» tart.

A második ablak fölött mind a két alak jól kivehető. A férfi vágyó tekintetet vet a leányra, jobb kezében gyűrűt mutat neki, balkezét szívére teszi. A fejlettebben ábrázolt nő elfordítja tekintetét, balkezét felemelve tartja, jelezve, hogy a férfit meghallgatni nem akarja.

A harmadik ablak fölött szintén épen maradt meg a két alak. A nő már áldott állapotban szomorú tekintettel van ábrázolva, jobb kezével rámutat a bal kezében fölemelt karkára, melyre két gyűrű van fűzve.

Möller ebben a három képcsoportban azt a hagyományt látja előállítva, a mely Hunyadi Jánosnak Zsigmond királytól származását hirdeti. Ezen fölfogásból kiindulva, úgy vélekedik, hogy az első képcsoportban Zsigmond király megismerkedik Hunyadi János anyjával; a másodikban a király gyűrűt ajánl föl neki; a harmadikban a leány a házassági ígéretre figyelmezteti a királyt, a ki «a házasságról hallani sem akar.»

Ezen magyarázat teljesen önkényes; mert a férfi alakja egyik képen sem viseli a királyi méltóság attributumait, mint lovag van ábrázolva. Annak igazolása végett, hogy a leány házasságra szólítja föl a férfit, azt hozza föl, hogy a középkorban a jegygyűrűt az esketési

szertartáshoz karikára fűzve hozták, és onnan vette le azokat a pap. Azonban ilyen szokásnak sem a házassági szertartást ábrázoló középkori képekben, sem az azt ismertető liturgikus és történeti munkákban nyomát nem találjuk.*

Egyébként ezekkel a részletekkel felesleges foglalkozni. Éppen Möller magyarázata kétségtelenné teszi, hogy a képsorozat és a jelezett hagyomány között összefüggés egyáltalán nincs.

Szerinte a képsorozat két főjelenetet tüntet föl; az egyikben a leány elutasítja a férfit, ki gyűrűt ajánlva házasságot ígér; a másikban az áldott állapotba jutott és a házassági ígéret beváltását követelő leányt utasítja el a férfi. Már pedig a hagyomány hallgat arról, hogy a király mily módon nyerte meg a leány kezét és semmit sem tud arról, hogy a leány a királyt házassági ígérete beváltására szólította föl.

A hagyomány két főjelenetet beszél el: az egyikben a király az áldott állapotba juttatott leánynak gyűrűt ad azzal az utasítással, hogy ha fia születnék, származását a gyűrű felmutatásával igazolja; a másikban a leány gyermekével utra kel a királyi udvarba, de utközben megpihenve, a játszó gyermek kezéből a gyűrűt holló ragadja el.

Ha tehát ezt a hagyományt akarta volna a vajdahunyadi freskók festője ábrázolni, ahhoz alkalmazkodva, szükségkép szerepeltette volna a gyermeket és a hollót; ellenben a házassági ígéretet és teljesítésének megtagadását mellőzte volna.

A három képcsoport motivumai közül a hagyományban egyetlen egy: a gyűrű fordul elő; ezt azonban sűrűn használják föl a középkori mondák és mesék; aminthogy a leány, ki az udvarló férfit és a férfit, ki a matronát elutasítja, a középkor novellisztikus alakításainak kedvencz témája, melyet később Cranach is drastikus módon dolgozott föl.

II.

Bizonyos ezekután, hogy a műépítész a képcsoportokat önkényesen és tévesen magyarázta. Merészek és tarthatatlanok tehát a következtetések, a melyeket azokból levon.

* Több egyházi és kulturtörténeti munkát néztem át, illetékes szakférfiakat kérdeztem meg. Möller műépítész urat felkértem, közölje velem a munkát, a melyből állítását merítette; de választ nem kaptam.

Azt állítja, hogy a képek «történeti jelentőséggel birnak», mert bizonyítják, hogy «a hagyomány történeti igazságon alapszik», és «világosságot vetnek Hunyadi János származására, mely eddig még bizonytalanságban van». Mint biztos tény hirdeti, hogy Hunyadi János «Zsigmond királynak fia».

Pedig még azon e-etre is, ha a művész a hagyománynak megfelelően alkotta volna meg művét és Hunyadi Jánosné meghagyásából tette volna ezt: ebből a tényből nem volna szabad levonni azt a következtetést, hogy a hagyomány «történeti igazságon alapszik».

Hunyadi Jánosnét semmi sem tarthatta volna vissza attól, hogy palotája disztítésére dicső férje származásáról szóló hagyomány motívumait használja föl, noha tudta, hogy az «történeti igazságon nem alapszik». Aminthogy Mátyás szívesen látta, hogy a Corvinus-családból származását hirdetik, noha ezt természetesen komolyan nem vette.

A nagy király ismerte a hagyományt, mely nagyatyjául Zsigmond királyt jelölte meg és tudta, hogy az a hagyomány nem alapszik igazságon. Ugyanis udvari történetirója, Bonfini, kétségkívül az ő és környezete felfogását fejezi ki, mikor első jegyzvén föl a mesét, nemcsak valótlannak, hanem valószínűtlennek is bélyegzi meg, arra utalván, hogy Zsigmond, kinek törvényes fia nem volt, a törvénytelen iparkodott volna trónra juttatni. Sőt még tovább megy; elmondja, hogy a mesét valószínűleg Czillei Ulrik koholta, ki tudvalevő a Hunyadiak esküdt ellenségére volt.

Nem lehet azzal az ellenvetéssel állani elő, hogy Mátyás azért utasította el a hagyományt, mert elfogadása árnyékot vetett volna rá és atyjára. Az ő korában a törvénytelen származást előkelő körökben nem tartották megbélyegzőnek; házassági frigyén kívül született gyermekek gyakran emelkedtek egyházi és világi magas méltóságokra, fejedelmi trónokra is; Corvin Jánosnak sem szolgált volna a törvénytelen származás akadályul a magyar korona elnyerésében. A királyi udvarnál tehát a mesét azért vetették el, mert tudták, hogy az mese.

Möller nem elégszik meg annak megállapításával, hogy Hunyadi János atyja Zsigmond

király volt. Anyja gyanánt teljes határozottsággal Morzsinai Erzsébetet nevezi meg.

Pedig ezen állítást ~~«merő képtelenségnek»~~ bélyegzi meg éppen a műemlékek bizottsága kiadványának első kötetében Varju Elemér a «Hunyadiak siremlékeiről» szóló ~~jeles~~ tanulmányában, melynek éppen műtörténeti következtetésekre támaszkodó alapos fejtegetéseit ezzel a fölhívással zárja be: «Dobjuk félre egyszersmindenkorra, most már visszavonhatatlanul, a Morzsinai Erzsébetről szóló együgyü históriát».*

Ezekután őszinte sajnálattal kell kijelentennem, hogy az érdemduz műtörténész, mikor kombinációk alapján történeti igazságnak tünteti föl azt, amit a történetírás kezdettől fogva mesének tart, illetékessége határain tullépett.

«Magyarország műemlékei» szerkesztőjének elfogulatlanságában és igazságérzetében bizva, nem kételkedem, hogy a következő kötetben helyreigazító fejtegetéseimet figyelemre fogja méltatni.

FRAKNÓI VILMOS.

KIHALTAK-E AZ ÁRPÁDOK 1301-BEN?

(Második közlemény.)

14. 1327 febr. 4. (Allevard.)

Eymini Antal «de St. Pierre en Allevard» és *Chaneli Péter alias Crouy* Allevard község syndicatusi tanácsosai és közigazgatási tisztviselői egynéhány más allevardi lakossal együttesen Marestal alias Cognat de Goncelin Humberttel, Goncelin adószedőjével a vámtarifák ügyében egyezséget kötnek.

Egy királyi család ivadéka, az országfejedlem rokona itt oly egyszerűen szerepel Chanel Péter néven, mint bármely más allevardei polgár; ő a városi tanács tagja és adó- (vám-)szedője. Darabunk ezen egyszerűsége s szerénysége oly páratlan a maga nemében, hogy az okirat valódisága s minden egyes pontjának szavahihetősége ellen még a megtestesült ellenség sem emelhet kifogást.

15. 1330 jul. 2. Allevard.

A *nemes Chaneli Péter ur* (en Allevard) alapítványt tesz, melynek értelmében az Allevardon lévő szent Hugo-völgyi Karthauzi-klastrom minden év husvét napján husz ezüstgarast kapjon, mely az adományozónak Allevardon lévő, az okiratban pontosan meghatározott egynéhány ingatlanára biztosítva van. Nevezett Péter a már korábban tett végrendelkezésére hivatkozik, melyben azon kívánságának adott

* ▲ Hunyadi János siremlékén a Hunyadi-czimer mellett alkalmazott Zápolyai-czimerrel bizonyítja, hogy ezen család sarja volt Hunyadi János anyja.

kifejezést, hogy nevezett klastromban örök nyugóhelyét kapja. Arról gondoskodik, hogy fia, *nemes Chaneli Vilmos lovag ur* ezen atyai alapítványt mindenkor tiszteletben tartsa. A darab ellen a legcsekélyebb kifogás sem emelhető.

16. 1331 máj. 27. Allevard.

Chaneli Péter, a nemes Chaneli Antal fia az Allevardi területen a Rossaire nevű telek szomszédságában fekvő ingatlanát Clavetis Lautelmet allevardei lakosnak adja el. Tanuk egynéhány előttünk már ismert allevardi polgár. Megtámadhatatlan darab.

17. 1336 febr. 9. Allevard.

A *nemes Chaneli Vilmos en Allevard* az Allevardon lakó Oyaun-család egynéhány tagjától több, Allevardhoz tartozó ingatlant vesz hasznóbérbe; ez ingatlanok egy része a Clausum (= Claus) és Rouzerias¹ felé vezető országút mentén fekszik. Vilmos atyja, a nemes Péter még él. A szöveg folytatásában egyszerűen Petrus Chanelis néven szerepel; a tanuk allevardi lakosok.

A legártatlanabb darabok egyike, mely magyarázatra nem szorul.

18. 1349 okt. 1. Allevard.

Az allevardbeli nemes de Pons János leánya Janka, a nemes Chanel Péter lovag fiának, az

¹ E Rouzeria 1331-ben mint Rossair szerepelt.

ugyanazon helységből való Vilmosnak az özvegye, az örököseinek birtokához tartozó ház utcai szobájában, melyben betegen fekszik, végrendeletét iratja. Sirja az elhunyt férjeé mellett, az Allevardon levő sz. Marcell-templom temetőjében legyen, mely czélből nevezett egyház javára alapítványt tesz. Anna nevű leányának 200 forintot hagyományoz; ha Anna egyenes örökösök hátrahagyása nélkül találna meghalni, hagyatéka fivéreire, Aymon és Jánosra háramlik. Ha ezek is egyenes örökösök hátrahagyása nélkül találnak meghalni, akkor az összes hagyatéka Janka nagybátyjaira: du Peloux Péter és . . . fivérekre és Janka anyjára, Katalinra száll át. A tanúk sorában sógora mint Chanelis Aymon lovag ur szerepel. Kifogástalan darab.

19. 1489 jun. 29. Allevard.

Közjegyzői nyilatkozat, melyből kitűnik, hogy Mailles-i Rikhárda, a *nemes Chanel János* özvegye, 1388 ápr. 20-án, a Crecy-i csatában elesett apósának, a nemes Chanel Vilmos lelki üdvére alapítványt tett, mely azonban hosszú éveken át nem érvényesült. Fenti napon tanusítja Tremblotte Ferencz a Sz. Marcellről nevezett allevardi templom nevében, hogy a nemes Chanel Hektor a nevezett templomnak ezen alapítványra vonatkozó összes követeléseit kiegyenlítette. A nyilatkozatot Hektor házában irták alá.

A Crecy-i csatát III. Eduárd angol és VI. Lajos francia király 1346 aug. 26-án vívták. A helység mai neve Crecy-en-Ponthieu.¹ Darabunkon semmi olyféle nincs, a mi bármely irányban is gyanut kelthetne.

20. Kelet nélkül.

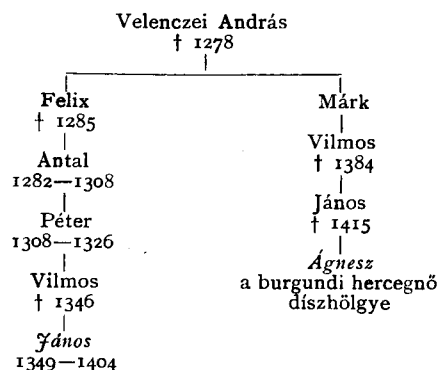
Az amiensi Notre-Dame-káptalan halottas könyvéből.

Meghalt a *főnemes Chanel alias Croy nevű Magyarországi János nevű lovag, Croy-Chanel Vilmos lovag és a bergeraci de Pontibus Janka asszony fia*, kinek lelki üdvére Croy Ágnesz asszony, János consobrinája s a burgundi hercegasszony diszhölgye alapítványt tett, mely-

¹ A Somme megye Abbeville nevű kerületéhez tartozó hasonnevű járásban.

ből halálának évfordulóján az alapítónak Duri nevű birtokából 30 ezüstgaras kiosztandó.

E Dury a Somme megye amiensi kerületéhez tartozó Saisne nevű járásban fekszik, mely körülmény arra enged következtetni, hogy ezen Ágnesz nem az Allevardon székelő Chanel-ágból, hanem a Márktól származó Croy-vonalból való; meg is állapíthatjuk, hogy mily foku rokonság van köztük. Tudjuk, hogy egy Croy János 1415-ben az azincourti csatában elesett. E János két burgundi herceg, Fülöpp és János, szolgálatában állt és ennek Ágnesz nevű leánya tényleg Izabella burgundi hercegnő († 1473.) diszhölgye volt¹ és így megkapjuk a következő nemzedékrendi töredéket:

A bejegyzés Jánosunkat «Magyarországi»-nak nevezi ugyan, de nem büszkélkedik királyi leszármazásával, mert ő is csak úgy, mint atyja, «főnemes lovag».

Anyjára nézve megjegyzendő, hogy Franciaországban egy de Pons nevű előkelő család létezett, melynek egyik tagja, III. Rajnald (= Renaut), ki 1263 körül élt, Bergeraci II. Illés Rudolf leányát, Margitot, nőül vette. Bergerac a Dordogne megyében fekszik és így még kérdéses, vajjon fenti Janka ezen de Pons-családnak a tagja-e.

21. 1401 febr. 8. Allevard.

Du Peloux Vilmos allevardi lakosnak három fia volt: János, Vilmos és Péter, kiknek elseje, János, 1401 előtt meghalt. Leánya, Jeanette (= Janka), két atyai nagybátyja gyámsága alá került. Fenti napon ő már *Jánosnak, Chanel János ur fiának* a neje s ugyanazon napon történik,

¹ Moréris: Dictionnaire historique 1740. III., 724.

hogy apósa az ő, valamint férjének, Jánosnak nevében mindkét gyámmal atyai öröksége ügyében egyezkedik.

Minden tekintetben kifogástalan darab ez.

22. 1404 ápr. 22. Allevard.

(Francziául.)

Dedin Vilmos közjegyző levele Chaneli János ur, a Viennoisi hadjárat lovagjához Estrablin-ben.

Emliti czimzettnek atyját, Jánost, ki a flamandok ellen Roosbeké-n vivott csatában derekasan harczolt és ugyanott Bourbon urtól a lovagságot kapta s még később is ennek szolgálatában állt. Fenti napon már nem él. Emliti a levélíró, hogy ifj. János Monteynard Rajmond, Murinaysi Péter, Torchefelloni János és Guyot, d'Urre János urakkal együttesen Rougemonti Theobald nevű ur ellen harczolt.¹ Arra is utal, hogy czimzettnek *családja annyi hadjárat után, melyekben ősei résztvettek, a «Jeruzsálem» nevet kapta.* Emliti továbbá a czimzettel rokon du Peloux-családot, czimzettnek fiát, az akkor még fiatal Rudolfot és végre Mailles-i Bergoin messire-t (= urat), kiről tudjuk, hogy családjának egyik tagja (Richarda) czimzettnek az anyja volt.

Estrablin az Isére megye Vienne nevű kerületében és járásában fekszik.

A Roosbekei csata (francziák és flamandok között) 1382 nov. 27-én vívatott.

A családnak «Jeruzsálem» csatakiáltására való czélzásban nem szabad interpolatiót keresnünk, mert a közjegyző czimzettet egyszerűen csak Chaneli János urnak nevezi s igen szerényen csak czimzettnek «ősei»-re hivatkozik, a nélkül, hogy ezeket egy királycsalád származottjaivá tenné s azon hadjáratokat felsorolná, melyekben résztvettek. A levélben semmi hihetetlen sincsen; különben sincs valamely nagy genealogiai értéke.

23. 1439 aug. 15. Allevard.

A nemes Chaneli Rudolf, a nemes Chaneli János ur fia Dedin János allevardi közjegyző

¹ *Torchefelon* az Isére megye la Tour de Pin nevű kerületében és járásában fekszik. *Monteynard* az Isére megye Grenoblei kerületének la Mure nevű járásában van. Saint-Allais szerint e Rougemonti Theobald Vienne érseke volt és a hadjárat 1402-ben folyt le.

előtt kijelenti, hogy apósától, de Closo Péter-től (= du Claux), de monte Bernarde lakójától, a neje, Margit (ezen Claux-i Péter leánya) után járó hozomány fejében 29 aranyforintot felvett. Valódi s megbízható darab.

24. 1443 ápr. 7. Allevard.

A nemes és hatalmas férfi, Chanel Rudolf, a nemes Chanel János és Peloux Jeanette fiának végrendelete.

Ősei oldalán, kikhez most behívják, akarja örök nyughelyét találni, mely czélból a papság javára nagyobb alapítványokat tesz, mint elődei tettek és ezt azzal indokolja, hogy ez *nemes-ségének és királyi családból való leszármazásának jobban felel meg.*

Nejének, Clau Margitnak, pénzt és egy-néhány háziállatot hagyományoz; menyének, Guiffreyi Katalinnak, *ékszerait* adja. Fiai, Chanel András és Claudius, megkapják a *Belle-Cambre*² nevű telkét összes tartozékaival. Leányának, Anna nevű domonkosrendi apácának évi tizforintnyi járadékot ad; főörököse különben fia, Hektor. A tanuk között — ha ez nem hibás — egy Chanelis Antal is szerepel.

Guiffrey a Dauphiné nemes családjai egyike, melynek tagja, Guido, a 16-ik század első fele legünnepelt^{ebb} hadvezéreinek egyike.

E darabot fenti Turul-dolgozat «több, mint gyanus»-nak mondja,³ a mire kétségkívül azon rövid és csak nagy általánosságban odavetett passus adott okot, melyben a családnak régi királyi házból való származása megvan érintve; erről azonban csak a következő pontban akarunk szólni.

25. 1488 decz. 28. Allevard.

A nemes Chanel Hektor ur, a nemes és hatalmas Chanel Rudolf férfit fia, la Tour és az allevardi Chanay nevű uradalom urának végrendelete.

¹ Ugyanezen megjelölést kapja egy 1434. évi okiratban is, a mint ezt Saint-Allais állítja.

² Saint-Allais szerint ennek *Bellecombe* volt a neve. Hogy András és Claudius, a mint ezt Saint-Allais állítja, a Bellecombe melletti *Chanay* nevű ingatlant kapták volna, arról a végrendelet mitsem tud.

³ Hogy Rudolf Allevard országfejedelmi várnagya volt, azt az okirat maga nem állítja; ezt csak Saint-Allais mondja.

Örök nyughelyét az allevardi Sz. Marcell-egyházban, őseinek régi temetési helyén szemeli ki magának, miért, magától értetőleg, a nevezett templomot többrendbeli adományozásban részesíti. Leányának, du Peloux Vilmos nejének 300 forintot ad, melyet azonban csak két évvel halála után kaphat. Broc Jakab nevű szolgájának három forintnyi évi járadékot adja és összes ruháit. Nejének, a nemes Guiffrey Katalinnak 25 forintnyi évi járadékot hagyományoz. Menyének, a nemes Grolée Michaelának, János nevű fia nejének *a 12 gyémánttal kirakott nagy aranykeresztjét adományozza, melyet azonban csak nejének, a nemes Guiffrey Katalin halála után mint ékszer és urunk Jesus Christusra való emlékeztetőt hordhat; egyúttal elrendeli, hogy családjának összes tagjai e keresztet tiszteletben tartásuk, mert már régmúlt időben a királyi vérből származó jámbor és nagyságos Croy Chanel András úrtól, családjának legkiválóbb tagjától hozatott és mert e kereszt még nevezett Croy Chanel ur hazajövele előtt Jesus Christus urunk szent sírja felett szenteltetett.* Egyebekben egyetlen fiát, Chaneli Jánost nevezi ki örökösének, megköveteli azonban, hogy e János *mindig azon békepecsétet és azon hadizászlót használja s hordja, melylyel az Aynard nevű közjegyző az 1279-ből származó okiratra ráillesztett, mert ez békés és háborus időkből származó oly pecsét és zászló, melyek a fehér és vörös színnel együttesen családjának dicsőségét és javát magukkal hordták és mindenkor családjának a magyar királyoktól való származásának jeleiül szolgáltak.*

E darabot is fenti Turul-értekezés «több, mint gyanusnak» nyilvánítja. A ki ily dolgokat csak a természeti ridegség és a számoló ész makacssága szemüvegén keresztül szokott megbírálni, e gyanut nagyon érhetőnek fogja találni; de mielőtt erre nézve bővebbet mondának, szükséges, hogy a következőt bocsássam előre.

A családi érzék, a családi összetartozandóság őrzése, a családi történet kikutatására s ápolására célzó törekvés, az ősök iránti kegyelet, egy családi levéltár létesítése és azon fáradozás, hogy a család multjára vonatkozó összes tárgyak és bármily néven nevezendő tényezők gyűjtése által a későbbi ivadékoknak az e téren történendő kutatást könnyebbítsük és az erre

szükséges érzéket egyáltalában felkeltsük: oly dolgok, melyek sem minden családban vagy egy és ugyanazon családhoz tartozó egyes tagokban mindig találhatók; sokszor évtizedek hosszú sora mulik, míg a család valamely tagjánál ily természetű hajlamok nyilvánulnak. De ez is megmagyarázható. Duzzadó ifjuságra teljbirtokában élvezzi az ember a jelen örömeit; az erőteljes férfikor küzd a jövő vívmányainak elérésére; de ha az útér már aggasztóan lassabban lüktet, ha a jelent már kiüritettük és a jövőtől már nincs mit remélnünk, akkor gyönyörködünk a multa való visszaemlékezésben. Pályája végére elérkezve, a hívő kedély abban leli vigaszt, hogy őseihez tér és akkor magától érthető, hogy a multa emlékeztető összes adatokhoz és az ősöket úgyszólva megtestesítő összes ereklyékhez görcsösen ragaszkodik, hogy bennök a saját énjének örök megsemmisülésének gondolata ellen oltalmat találjon.

Rudolf az ő végrendeletében csak az egy «regia» szócskával emlékeztet családjának királyi eredetére a nélkül, hogy részletekbe belebocsátkozna; ékszereit is csak egyáltalában említi; mi legyen már most az ő végrendeletében a «több, mint gyanus»? Fia, Hektor, már tovább megy; itt első pillantásra már több álladéka volna a gyanunak.

Benne a családi történet iránti érzék sokkal nagyobb mértékben jutott kifejezésre, mint összes elődjeiben. Az ő ideje előtt a család oklevelei talán valamely dohos helyiség porában heverték, a nélkül, hogy valaki megszemlélésre méltatta volna; ő volt talán az első, a ki alaposan átnézte és ez alkalommal elég támaszpontot és indokot találhatott arra, hogy végrendeletéhez a családi hagyománynak és a hiteles multnak is kegyeletteljes helyt adjon.

És mit mond különben?

András, őseinek egyik legkiválóbb tagja, részt vett egy keresztes hadjáratban, hazahozott onnan egy a jeruzsálemi szent sírnál szentelt keresztet, mely egyik nemzedékről a másikra átszállt és ékszerként viseltetett. Ezen András alatt Félix és Márk atyja, Velencei András értendő. A kereszteshadjáratot IX. Lajos francia király 1249-ben és 1250-ben indította. Mi legyen már most itt a «több, mint gyanus»? Miért nem tudott volna András e hadjáratban

részvenni! Ott, ahol az összes francia főnemesség zöme megjelent, a Croy, Airaines és Allevardon birtokolt földesurnak is jutott hely. Igaz ugyan, hogy IX. Lajos tudtunkkal nem volt Jeruzsálemben, de ez még sehogy sem teszi Hektor előadását «több mint gyanussá». András még a nélkül, hogy Jeruzsálembé kirándult volna, ezen állítólag a szent sirnál szentelt keresztet jóhiszeműleg szerezhette meg vételáron és így nagyon is elhihető, hogy e kereszt, mint a család majorátusi disztárgya, nemzedékről-nemzedékre átszállhatott; hisz Rudolf is említi végrendeletében ékszerait. És hogy Hektor ezen Andrásról mint családja optimatusáról (= legkiválóbbjáról) szól, teljesen természetes dolog. Akkori időben az volt a család disze s büszkesége, kiről be lehetett bizonyítani, hogy keresztshadjáratban részt vett.

Az 1279. évi okiratra való hivatkozás, különös tekintettel a családi czimert ábrázoló pecsétjére és a családi jelvény színeire, nemcsak bizonyítéka annak, hogy Hektor családjának okiratait különös tanulmányozás tárgyává tette, hanem annak is, hogy valódiságuk kifogástalan. Tudjuk, hogy úgy az 1279. évi, mint az 1282. évi osztálylevélben a II. András magyar királytól való leszármaztatást tárgyaló passus interpolált. Ha ezen interpolációk — nevezzük őket hamisítványoknak — már akkor is léteztek volna, midőn Hektor az okleveleket olvasta, alig lehetne elhinni, hogy ezen, az ő szemében bizonyosan gyanút nem keltett körülményt, mint királyi származása közelebbi bizonyítékát, ki nem emelte volna. De miután ezt meg nem tette, meggyőződve lehetünk róla, hogy ama interpolációk az ő korában még nem léteztek és hogy azokat csak 1790-ben beszúrták.

Az egész darabban tehát semmi sincs, a mi valódisága s szavahihetősége ellen szólna.

26. 1494 jun. 6. Grenoble.

A nemes férfi Chanel János, Allevard ura, a nemes Chanel Hektor fia tanúsítja, hogy a virivillei parochiából való nemes Grolée Hektor nejének, Grolée Michaela hozományát neki kifizette.

Parochia itt annyi, mint egyházi kerület. Viriville az Isère megye sz. Marcellini kerületének Roybon nevű járásában, tehát a Dauphinében fekszik.

28. 1530 máj. 9. Allevard.

A Viriville-i kerületből való Grolée Michaela, az Allevard-i kerületből való nemes Chanel János neje beteg unokájának, a nemes Chanel Katalinnak, a nemes Chanel Lajos Györgynek és a nemes Guersi Karolának, nevezett Katalin szülőinek házának és hozzátartozó kert és rét felét adományozza.

A tanuk között nemes Guers-i Vilmos is szerepel.

Ezt csak a nemzedékrendi sor betartása céljából vettem fel.

29. 1537 nov. 8. Allevard.

A nemes Chanel Lajos György, a nemes Chanel János és Grolée Michaela fiának végrendelete.

Ő is az allevardi sz. Marcell-templomban akar ősei mellett nyugodni, mely célból e templomot megajándékozza.

Nejének, Guers-i Karola asszonynak, örökösének házában addig ad özvegyi tartást, míg újra férjhez nem megy; azonkívül egy évvel halála után (1538-ban) 50 forintot kap.

Fiának, Jánosnak neje, de Veruniense Peluti Florentine mindazon ezüst és aranydisztárgyak felét kapja, melyeket ő maga (t. i. a végrendelező) a nemes de Mirapisee Levis Margit urnő s anyja, a nemes Virivillei Grolée Michaela urnő után örökölt. Ezekon kívül e menyének a gyémántokkal kirakott szent és tiszteletreméltó keresztet hagyományozza, melyet régi idők előtt Jeruzsálemből hoztak.

Fiának, Claudius Guidonak végkielégítésül 60 forintot hagyományoz.

Nemes Salvagni Aymonette asszonynak, Claudius Guido nevű fia nejének tiz forintot és egynéhány disztárgyat ad. Beteg és tehetetlen leányának, Katalinnak tiz forintnyi járadékot ad és arra hivatkozik, hogy az 1530 máj. 9-én kelt és az ő kezén levő okirat alapján anyja, a nemes Virivillei Grolée Michaela ezen leányról már elegendően gondoskodott.

A szent vallás ellenségei ellen most harczoló ifjabbik fiának, a János nevű jánosrendi lovagnak 40 forintot és lovainak egyikét adományozza.

Claudius nevű unokájának, János nevű legöregebb fia elsőszülöttjének husz forintot hagy, melyet azonban csak 18-ik születése napján

vehet fel. Főörököse különben legöregebb fia, János, fenti Florentine férje.

Peluti Florentina a *Pellet*-család sarja. Hogy a de Pellet la Vérune-Narbonne-családból származott — mint ezt Saint Allais állítja — nem találom bebizonyítottnak.

Mirafisee a mai Haute-Garonne megye toulousei kerületéhez tartozó Villemuri járásban fekvő *Mirepoix sur Tarn*, mely a *Levis*-család birtokát képezte. E család a francia főnemeség legrégibb és legelőkelőbb tagjaihoz tartozott. Azon helyzetben vagyok, hogy a Chaneli Lajos Györgytől említett örökséget megmagyarázhasam. *Lévis-Mirepoixi V. János, Languedoc lieutenant-general-ja, első nejével (Poitiersi Jankával) Margit nevű leányt nemzett, ki Grolée-i Méraud, Viriville és Chateauvillain urával egybekelt és 1518-ban elhalt.*¹ Miután tudjuk, hogy *Lajos György anyja virivillei Grolée Michaela volt*, megértjük az örökséget s így kétségtelen, hogy ezen adat a darab valódiságának egyik hatalmas bizonyítéka.

Itt is van szó ama bizonyos keresztről, melyet régmúlt időben kereszteshadjáratból a családba hoztak. Ezen ékszernek szerény, egyszerű s az őstre való hivatkozás nélküli felemlítése szintén tanuskodik azon célzatosság nélküliségéről, mely az egész darabot áthatja s sehogy sem képezheti a gyanúsító bírálat tárgyát.

Salvagni Aymonette a *Salvaing*-család sarja. E család a Dauphiné régi s tekintélyes családainak egyike és a Szavoyában törzsökös Alinge (= les Allinges) család egyik ága. Maga *Salvaing* a Genfi-tó szomszédságában feküdt. E család sógorsági viszonyban volt a *Sassenage*-családdal.

Az egész darab valódisága ellen kifogás nem emelhető.

30. 1543 máj. 8. Allevard.

(Francziául.)

A nemes Chanel János, kinek atyja nemes Chaneli Lajos György, az Allevardi egyházkerülethez tartozó Tourbet ura eladja a szintén az allevardi egyházkerülethez tartozó Mont-heurardi Sandroet Jánosnak egy telkét.

¹ Moreri Lajos: le grand Dictionnaire. 1740. V. (b) 143.

E darab újra bizonyítja, hogy az Allevardi földbirtoktest kisebb részekre fel volt osztva, melyeknek mindegyike külön saját nevét viselte. Jelen esetben a Chanel-ek a Tourbet nevű rész urai. A tanuk sorában oly allevardi lakosok vannak, kik a Montreynard, St. Pierre nevet használják.

33. 1568 febr. 1. Allevard.

(Francziául.)

A nemes Chanel Katalin urleány, a nemes Chanel Lajos György leányának végrendelete.

Egyetemes örökösét, fivérét, a nemes Chanel Claudius Guidot kéri, hogy a temetésével járó pénzügyi kérdéseket intézze el.

Fivérének, Jánosnak, 120 forintot ad. Nejének, Pellet Florence-nak, 30 forintot és ezüstneműjét.

Unokaöccsének, Claudiusnak, 60 forintot ad. Nejének, Charra Katalinnak, mindazon ruháneműt, melyet ő (t. i. a végrendelkező) néhai anyjától, a nemes Guers-i Charlotte-tól kapott. A tanuk között van Dupeloux Antal.

Csak a genealogiai összefüggés kedvéért itt besorozva.

34. 1562 ápr. 2. Grenoble.

(Francziául.)

Chanel Claudius levele atyjához, az Allevard-on lakó Chaneli Jánoshoz.

Mindig tudatában van annak, hogy *az Allevardi rue de Jerusalem (= Jeruzsálemi utca) azon hadjáratokról és csatározásokról van nevezve, melyekben mindkettejük ősei a szent földön résztvettek*. Méltó utódjuk akar lenni; résztvesz most a hugenották ellen a Champagne-ban folyó harcokban; vele van egy Charra Péter; említi unokafivérét is: Guersi Aymonet-et.

E Claudius már 1537-óta ismerjük; 1562-ben tehát már katonai szolgálatra képes volt.

Hogy a hugenották elleni hadjáratok 1562-ben legmagasabb fokukat érték el, az történeti tény; élénk bizonyítéka a fenti levél keltezősekor a Champagne-ban lezajlott *Vassy-i mérszáriás*.

A jeruzsálemi utca említése bizonyítja, hogy Velencei Andrásnak egyik kereszteshadjáratban való részessége Allevard lakosai előtt jól ismert dolog volt és hogy az ott lakott utódai

nem éppen az utolsó szerepet játszották, ha egyik ősük tiszteletére egy utcát jelöltek.

35. 1565 febr. 18. Alleverd.

Házassági szerződés *nemes Monthouvardi Chanel Claudius* és Charra Katalin urnő között.

Már a 30-ik sz. alatt láttuk, hogy Chanel János 1543-ban magát «Turbet urának» nevezte; e Turbet egy forrásnak volt a neve. Sandrot János ugyanazon darabban Mont-heurard urának nevezi magát. 1565-ben Chanel Claudius Monthouvard ura, a mi újabb fényes bizonyítéka annak, hogy a földesurak számos esetekben egyik kisebb birtokukról vették nevüket.

A menyasszony fivére azon Charra Péter, kiről Claudius 1562 ápr. 2-án irt levelében említést tesz.

Charra minden valószínűség szerint az Isére megye grenoblei kerületéhez tartozó Goncelini járásban még ma is létező *Pontcharra*.

36. 1594 máj. 22. La Mure.

(Francziául.)

De Bonne Ferencz, Digniérés és Jerres urának, altábornagy és a Dauphiné parancsnokló tábornokának levele *Chanel Claudius századoshoz*. La Mure az Isére megye grenoblei kerületében fekvő hasonnevű járás.

A levélíró de Bonne János, Lesdiguières urának a fia; született a dauphinéi Saint-Bonne de Chamsaur-ban 1543 ápr. 1-én. Az idő folyamán herceg, pair, tábornagy, Connetable s a Dauphiné kormányzója lett; meghalt 1626 szept. 28-án.

37. 1598 ápr. 20. Grenoble.

(Francziául.)

Ugyanazon Lesdiguières levele Chaneli Claudius urhoz Alleverd-on, 200 gyalogos századosához.

«Ez óráig nem voltam azon helyzetben, hogy Önnek, uram! a Barraulxi vár bevétele alkalmával tanusított magaviselete feletti megelégedésemet kifejezzem. Okossága, talpraesettsége és tettvágya következtében Önnek legtöbb része volt a sikerben, a mint ezt velem egynehány emberem, nevezetesen Charence hadapród (= cadet) közölte. Az volt a szándékom, hogy Ön számára még a csatatéren nemességi

oklevelet kiálltassak, *ha nem lett volna köz-tudomásu dolog* (= *si n'estoit notoire*), hogy ősai *másoknak adták a nemességet* (= *que vos ancêtres en oetroyoient aux autres*).

Barraux az Isére megye grenoblei kerületéhez tartozó le Touvet járásban fekszik. Barrauxnak e levélben történt bevétele 1598 márcz. 13-ára esik. *Lesdiguièresnek azon kijelentése, hogy Chanel Claudius ősai nemesítésre voltak jogosítva, jelen tárgyunkra nézve a legnagyobb jelentőséggel bír.*

53. 1718 nov. 11. Grenoble.

(Francziául.)

E napon született Grenoble-ban Ferencz Miklós, Crouy Chanel Claudius ur fia.

A 38-tól 52-ig érő darabok genealogiai szempontból csak annyiban érdekesek, a menyenyiben az egyes fildatiók egymásutánját rajzolják; ez okból nem is sorolhatom fel őket. Mindezen darabokban a család tagjai egyszerűen csak «Chaneli urak». Fenti (53-ik) darab az első, melyben hosszú szünet után a Crouy Chanel név ujonnan felmerül.

56. 1754 máj. 13. Grenoble.

(Francziául.)

Született Claudius Ferencz, a nemes Crouy Chanel Ferencz Miklós, szentszéki ügyész stb. fia.

Itt csak azért felemlítve, mert a család neve újabb szünet után megint mint Crouy Chanel napfényre kerül.

59. 1836 decz. 3. Laon.

(Francziául.)

Bizonyítvány arról, hogy *Magyarországi Croy Chanel Claudius Ferencz marquis* (szül. Grenoble-ban), laoni lakos, 83 éves, de Bagell Mária Charlotte asszony férje, laoni lakásában meghalt.

A gyűjtemény első darabja, melyben a család egyik tagja a marquis czímet használja.

66. 1790 márcz. 26. Grenoble.

(Francziául.)

XVI. Lajos francia király tanusítja, hogy a grenoblei törvényszék a *Chanel János Claudius és Chanel Ferencz Miklós nevű fivérek* részéről

beadott folyamodvány ügyében ítélezett. Kérésük oda irányult, hogy nevezett törvényszék őket az 1279. évi okirat, valamint Chanel Hektornak végrendelete alapján Crouy Chanel Félix, András fia s II. András király egyenes utódainak ismerje el és őket minden ezen származáson alapuló czimek, czimerek és egyéb szabaldalmak birtokában erősítse meg. A törvényszék helyt adott e kérésnek és kijelentette: «Crouy Chanel Félix, András fiától való eredetüket és egyenes fiágon való leszármazásukat az 1279 márcz. 1-én és 1286 decz. 9-én kelt okiratok alapján elegendően bizonyították» (=souffisament prouvé).

E törvényszéki döntésnek azonban csak fél értéke van. Az ügy megvizsgálásával megbizott törvényszéki ügyész nem vett magának sok

fáradtságot a folyamodványhoz csatolt okirati bizonyítékok áttanulmányozására, mert egyszerűen csak az 1279. és 1286. évi darabokra hivatkozott és az előbbiben létező interpolatiót készpénznek véve, a kérelmezőknek II. András-tól való leszármazását mint az ő szeme előtt bebizonyított ténynt nyilvánította. Az 1286. évi darabra való hivatkozás egyszerűen nevetséges, mert e darab egyebet nem bizonyít, mint azt, hogy Félixnek egy Guigonne nevű neje volt.

A birói ítélet indokolása tehát a leggyengébb termék e téren és nem bír tudományos értékkel; egyét azonban mégis becsülünk benne: annak a nyomatékos hangsúlyozását, *hogy a mellékelt bizonyító darabok eredeti példányait bemutatatták.*

DR. WERTNER MÓR.

A SZÉCHÉNYI-SZABÓ CSALÁD.

Az 1667-ben czimereslevelet nyert Széchényi-Szabó család egyik ágáról, melynek leszármazását, nemességét Nógrád megye 1841-ben igazolta, megemlékezik Nagy Iván (X. 439.), valamint Bártfai Szabó László is a Széchényi grófokról irt nagy munkájában (I. 108.). Mi ez alkalommal a család egy másik, ma is virágzó ágazatáról szólunk, mely családtörténeti munkákban még nem volt ismertetve.

Széchény Szabó György gyöngyösi főbíró s fiai Márton, Gáspár és György 1667 október 8-án nyertek I. Lipót királytól armálist, mely 1669 december 11-én hirdettetett ki Füleken, Heves és Külső-Szolnok megye közgyűlésén. A Nógrád megye levéltárában őrzött eredeti oklevél a következő czimert tartalmazza: kerek talpu, vörössel és kézzel hasított pajzs jobb oldali mezejében balról benyúló kékrűhás, könnyöklő jobbkar ezüst kettőskeresztet tart; a baloldali mezőben vértől csepegő, turbános törökfej lebeg, fölötte jobbról ezüst félhold, balról arany csillag; sisakdisz: jobbájában egyenes kardot, baljában zöld pálmaágot tartó, növény griff; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

Az oklevélből hiányzik az «e statu et conditione ignobili» kitétel, de az sincs benne határozottan megjelölve, hogy a szerző már azelőtt

is nemesi jogokat élvezett, vagy hogy ez alkalommal újból (denuo) nemesítették.

A Széchényi grófok elődei tudvalevőleg szintén viselték a Szabó nevet, mint ez az 1629-ben nyert armálisukból is kitűnik, hol az egyik testvér Sartoris (Szabó fia) társnévvel van nevezve. Ezen Széchényi Lőrincz 1620-ban atyjával, Mártonnal együtt Szécsényből Gyöngyösre költözött, az ottani rokonaihoz. Később, midőn innen elszármazott, a gróffá lett utódai is tartották a rokonságot a Gyöngyösön maradt Széchényi-Szabókkal. Minthogy a Szabó melléknevet mindkét ág viselte, kétségtelen, hogy a családnak egy közös ősapját is így hívták valamikor. Márton már így van nevezve, valamint kortársa, az 1618 táján Kecskemétre került Széchényi Szabó István is. Hogy a fent említett György főbíró elődei mikor szakadtak Gyöngyösre, nem tudjuk; hihetőleg nem sokkal 1620 előtt. Györgynek, a későbbi érsekprimásnak, Lőrinczen kívül aligha volt több fitestvére, mert különben azok neveit is belevétette volna az 1629-iki nemeslevélbe, noha az ellenkező esetre is van példa (Deák, Pettkó cs.). Ha az akkor élt többi Széchényi-Szabók György primásnak elsőfoku unokatestvérei voltak — a mi valószínű, — azon esetben is már Mártonnak

atyja kell hogy viselte legyen a kettős nevet. Ha pedig netán másodunokatestvérei voltak, akkor Mártonnak nagyatyja volt az első közös ősük, aki átörököltette utódaira a Szabó vagy Széchényi-Szabó nevet. A korábbi elődöknek tán más neve is lehetett. Széchényi néven valószínűleg hiába kutatnánk utánuk az esetleg fennmaradt régi összeírásokban.

A primás az 1687-ben kelt alapítólevélben említi, hogy atyja Szécsény várában katonáskodott (s később a török harcokban el is esett). Ugyancsak Lőrincz is feljegyezte, hogy 1620 előtt Szécsényben laktak s Bethlen Gábor hada égette fel a szécsényi házukat. Ha az említett házuk nem Szécsényben, hanem Szécsénykén vagyis Kisszécsényben feküdt volna, bizonyára pontosabban megjelölte volna ezen község nevét, megkülönböztetésül Szécsénytől, ahol az atyja tényleg lakott és a várbán katonáskodott. Írhatóbb is, hogy Bethlen katonái itt az ellenséges királyi vár mellett dúltak és égettek, nem pedig távol egy ártatlan kis faluban. De különben is ezidőben Szécsény alatt csakis Szécsényt értették, mert Szécsényke csupán Alsó- és Felső-Szécsényke s Kis-Szécsényke név alatt fordul elő az egykoru írásokban (pl. nógrádmegyei jkv. 1598, 20. l.). Szécsényke vagy Kisszécsény sehol nincs pusztán csak Szécsénynek nevezve.

Lőrincz 1610-ben, bátyja, György pedig 1592-ben született Szécsényben (Katona István Hist. Crit. XXXV. 853.). Az a Széchényi Tamás és Mihály pápai alkaptány, kik 1565-ben a nógrádmegyei Alsó-Szécsénykére és Becskére új adományt szereztek s kik közül az utóbbi a Márton atyjának vélelmeztek, beleillenének ugyan az időrendbe, azonban Mártonnak atyja — ha nem nagyatyja — már a Szabó nevet is kellett hogy viselte legyen, ezen megadományozottakat pedig aligha lehetett illetni azzal a melléknévvel. A ragadvány név — ha megkülönböztetés céljából keletkezik is — rendszerint *való* alappal bír, legtöbbször az ismerősök ruházzák fel vele az illetőt, ritkábban maga-maga. Az, hogy a Kisszécsényben lakott birtokos Széchényiek közt Széchényi-Szénás és Széchényi-Nagy nevéek előfordultak, érthető, a Szabó melléknév azonban már kevésbé volna közöttük megmagyarázható.

Miután az 1629-iki nemeslevél polgári ere-

detüeknek s szabó fiainak is nevezi a meg-nemesítettüket, legalább is nem látszik indokolatlanul az a feltevés, hogy az ősök valamelyike szabómester lehetett.¹ György magas főpapi méltóságában azt írja, hogy atyja, Márton, tiszt (militiae officialis) volt a szécsényi végvárbán. Nem vonjuk kétségbe, de megemlítjük, hogy azon időtájból ismeretes az ottani tisztek névsora s ezek közt a Márton hadnagy neve nem fordul elő. De ha katonáskodása előtt ő nem is volt mesterember, bizonyára az volt az ő atyja, ki ugyanis kétségtelenül Szabó nevű volt. Lehet, hogy ez volt az eredeti nevük s a Széchényi nevet a lakóhelyük után vették fel, talán az onnan történt elköltözés után, a mi gyakori szokás volt. Az 1600-as év táján különben a családnév még nem volt nagyon megszilárdulva, különösen az alsóbb néposztályban. Szabó nevek első felvételét inkább a népesebb helyeken kell keresnünk, a milyen Szécsény városa is volt, hol a szabóknak régi czéhök virágzott. Érdekes, hogy a szécsényi szabó czéhnek 1619-ben készült pecsétnyomója nemesi czimerhez hasonló paizsba foglalt, kiterjesztett szárnyu madarat ábrázol (Nagy Iván közlése, Történelmi Tár, VI. 259.), mely a Széchényiek 1629-ben nyert galambos ciméréhez hasonlít. A nemességszerzőnek ifjúkori otthonában alkalma lehetett látni azt a gyakori jelképet s tán a reminiscenciák hatása alatt választotta azt czimerül, mely babérággal kibővítve, baccalaureus rendfokozatához s papi tisztéhez is jól illett.

Az is nehezen hihető, hogy — mint sok esetben — csak felületességből, tévedésből került volna a czimerlevélbe a nemességtelen állapotról szóló sablon. Ő akkor, mint meglelt férfikoru (37 éves) papnövendék, Bécsben lakott. Mődjában állhatott a kancelláriával érintkezni, s az ő személyéről, képzettségéről szóló elismerő adatok benne is vannak az éppen nem sablonos szövegben. Fraknoi Vilmos, ki szintén

¹ Régi feljegyzések szeriut 1705-ben Pálffy Miklós gróf azért nem adta a leányát Széchényi Zsigmond grófhhoz, mert ez jobbagysorból eredt s a szóbeszéd szerint a primás testvére, Lőrincz is szürszabó volt (Bártfai Szabó: Széchényiek I. 17.). Ez utóbbi azonban nem valószínű, mert Lőrincz tanult ember volt (legalább később) s főpap testvére után dus vagyonban részesedett.

kétségtelennek tartja a család polgári eredetét, azt írja: «Nem merülhet fel kétség az iránt, hogy a Pázmán-intézet növendéke a királyi kegyet biboros főpapja (Pázmán Péter) vagy jezsuita előljárói pártfogásának köszönhető, sőt talán a kezdeményezés tőlük eredt, azzal a szándékkal, hogy az egyházi méltóságokhoz az utat egyengessék neki.»¹

Széchényi Lőrincz feljegyezte, hogy a Bethlen-féle szabadságharcok alatt megégett a szécsényi házuk. Ház alatt nem feltétlenül nemesi kuriát kell érteni, mint azt Bártfai Szabó véli, s mint városi polgároknak viszont nem okvetlenül jobbagyosorban kellett élniök a közvetlen elődöknek.

A régi Széchényiektől való származás egyik legerősebbnek látszó érve az, hogy az 1565-iki eredeti adománylevelé a gróf Széchényiek levéltárában van s már a családi levéltárról 1730 körül készült első lajstromban is benfoglaltatik. Kétséges azonban, hogy öröklött oklevél-e, hogy a 17-ik században is a család birtokában volt-e az. Ha György, a ki pedig tudományos ember volt, 1629-ben fel tudta volna mutatni, semmi esetre sem került volna nemeslevelébe az «*in statu et conditione ignobili*» kitétel, mert ha a nemesi birtok veszendőbe ment is, a nemesség nem enyészett el. Ez az oklevél fényesen bizonyította volna az ő nemességét, mert a birtokos nagyatyától való pár évtizedes leszármazást tanukkal is könnyen lehetett volna igazolni, s akkor legfeljebb czimeradományra emelt volna igényt, bár a régi Széchényieknek czimerük is volt. Az adományos mindenkor kétségtelen nemesnek tekintetett, mert nádori adományt csak nemes nyerhetett, a királyi adomány pedig, mely már nagyobb fekvőséggel járt, ipso facto nemessé tette a donatariust. Miksa király pedig egregius-oknak nevezi s az őseiktől örökölt alsószécsényi és becskei birtokaikban erősíti meg Széchényi Mihályt és Tamást. Az 1697. évi grófi diploma, mely először hivatkozik ezen Mihály veszprémi alkapitányra, csak az Istvánffy Historiájára s nem egyszersmind a család kezénél levő oklevélre utal.

Hogy a Gyöngyösön maradt ágból eredő Széchényi-Szabó György 1667-iki armálisában már nem található az ignobilitásról szóló for-

mula, ez azzal is magyarázható, hogy ezen armális megszerzésénél az akkor már győri püspök György, a nagytekintélyű rokon is közrejárhatott mint protector, vagy legalább is hivatkozhatott rá az impetrátor. Bizonyára a főpapi rokonsággal áll vonatkozásban a gyöngyösi főbíró czimerében levő ezüst kettőskereszt is, mely később a grófi czimerben is helyet foglalt. Ezen gyöngyösi ág tagjainak az 1667-iki armáliston kívül gyökerező nemességéről nincs biztos adat, mert az a «nemzetes és vitélő Szécsényi Szabó Lőrincz Deák Uram», a ki a 17-ik század közepe táján Gyöngyösön a városi jegyzőkönyvekben s az anyakönyvekben (mint koma) gyakran szerepel, azonos a primás testvérével, kinek Gyöngyösön több gyermeke is született.

Pesty Frigyes Helységnévtára, illetve Becske előljáróságának 1864-ben kelt értesítése szerint a Becske határában levő Mártonrét Széchényi Márton nevű tulajdonosától vette nevét. Bártfai Szabó a primás atyját ezen az alapon is Szécsénykéről kívánja eredeztetni. Az tény, hogy Nógrád megye levéltárában a Szécsénykei Széchényiekről szóló feljegyzések közt nem találunk Márton nevűt, a mi azonban nem jelenti azt, hogy nem élt közöttük ilyen nevű. A pusztai tradíciónak a Szécsényben élt Szabó Mártonra való alkalmazása kissé erőltetett dolog. Ez az egybevetés — pozitív adatok hiányában — nagyon ingatag talaj ahhoz, hogy sokat építhessünk rá. Kétséges, hogy azon rét elnevezése oly régi hagyományon alapul, mely 300 év múltán is élénken fennmaradt. S kérdés, hogy a Széchényiek valamelyikének keresztnevéhez fűződik-e az. Tudunkkal az utóbbi pár évszázad alatt több más család is birt ott, kik között akadt több Márton nevű, pl. Becskén 1755-ben Plachy Márton, Szécsénykén 1770-ben Sembery Márton.¹

Hogy Széchényi-Szabó Márton és utódai valamelyes érintkezésben álltak volna valaha Szécsénykével, arról semmiféle irás nem szól, mert az csak nem érv, hogy a primás gyermekkorában megfordult Püspökhatvanban, mely Szécsénykéhez tán tizedik falu, egy másik (Pest) vármegyében.

Azon «szembeötlő tény»-nél, hogy az 1667-ben

¹ Gróf Széchényi Ferencz, 11. l.

¹ Nógrád megye monographiája 16. és 121. l.

armálist nyert Széchenyi-Szabó György utódai később «visszamentek» Becskére, ne gondoljunk semmiféle régi tradícióra vagy évszázados birtoklásra. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy a Gyöngyösről Szécsénybe *visszaköltözött* Széchenyi-Szabók egyike, János, véletlenül Széchenyi Zsuzsánnát vette nőül, a Szécsénykén és Becskén birtokos Szécsénykei Széchenyi (tulajdonképpen Horváth-Széchenyi) családból. Ezen a révén János Becskére, a felesége birtokára költözött (nógrádmegyei levéltár, Perek III. 1839, 19.). Itt laktak gyermekei is, kiknek nemesiségét Nógrád megye 1841-ben igazolta.

A Szécsénykén és Becskén birtokos Széchenyi Miklós fia, Péter, a 16-ik század második felében fiörökös nélkül hunyt el. Ennek következményeként az ő Klára nevű nővérének néhai Horváth Lukácsnének fiai, Széchenyi Ferencz és Lajos, valamint Ferencznek Miklós nevű fia királyi adományt nyertek az egész Pusztaszentlászló-Szécsénykére és a becskei rész-birtokra, melyek Klára atyjának néhai Széchenyi vagy Széchenykey Miklósnak voltak a tulajdonai; továbbá a néhai Széchenyi Péter által birt felsőszécsénykei rész-birtokra és ugyanott levő nemesi udvarházra, mely fekvőségek magszakadás címén a koronára voltak szállandók. Ezen nemesi birtokokról és a bennök rejlő jus regium-ról szóló adománylevelet Feirköy István, Rudolf király helytartója 1590 május 13-án állította ki Zólyom várában. A birtokbaitatás «propter metum et Tyranidem Turricam» nem a helyszínen, hanem Zólyom város színe előtt történt 1591 január 16-án. A beiktatás ellen egyetlen Széchenyi nevű rokon sem emelt óvást, egyedül Fogacsy Mihály, két alsószécsénykei jobbágytelek miatt; később ő is visszavonta a tiltakozást.¹

Hogy az 1565-ben adománylevelet szerzett Széchenyi Mihály és Tamás már ekkor nem voltak életben s fiúutódai sem maradtak, kétségtelennek látszik. Ugyanis ha csak egy férfisarjadék élt volna a Széchenyi-családból, az bi-

zonyára jogigényt emelt volna a családi birtokokra, az ősiségi törvény alapján, vagy legalább is tiltakozott volna a nőágból származó Horváth-Széchenyiek beiktatása ellen, mint a hogy Fogacsy Mihály ellenmondást jelentett be egy rész-birtok ügyében, noha azidőtájt törökháború gatta területen feküdtek is azok.

Széchenyi-Szabó Márton, ki akkoriban a közeli Szécsényben lakott, könnyen értesülhetett a Szécsénykén lakott Széchenyiek defectusáról, majd az 1590. évi adományozásról és az azt követő statutióról: s azt csodálatos módon szó nélkül hagyta. Pedig ha felmutatta volna a Mihály és Tamás 1565. évi adománylevelét s tanukkal igazolta volna, hogy ő Mihálynak fia, biztosan visszakarta volna az ősi földeket. Érdemes lett volna értük lépést tenni, mert a Széchenyiek nagy monografiájában (I. 97.) azt olvassuk, hogy Balassa Ferencz kivitte, miszerint Esterházy Miklós nádor 1645 szept. 18-án a fiágon kihalt Széchenyi Miklós vagyonát nádori adományként neki adja. Ez ellen mind (Horváth-Széchenyi) Miklós leányai, mind Lajos fia, László tiltakoztak, — úgy látszik, nem eredmény nélkül. Érthetetlen, hogy Széchenyi-Szabó Mártonnak fiai, kik tudományos s már ekkor emelkedő helyzetben levő férfiak voltak, most sem álltak elő azzal a donationalis levéllel. Pedig nem mondhatnók, hogy Lőrincz és utódai nem érdeklődtek volna elődeik és rokonaik vagyoni viszonyai iránt. Tudjuk, hogy Széchenyi Lőrincz az anyai birtokainak kikutatása céljából 1650 körül lement Inárcsra, «sorba vette az ott lakó családokat, kinek mennyi joga van az ősi földekhez. Sok jövevényt talált, kiknek ott semmi keresetök sem volt». Továbbá «a kurucz háboruk vége felé Széchenyi György is kutatást indít anyai vagyonának visszaszerzése ügyében, de az Ebergényi által eszközölt tanukihallgatás nem járt lényeges eredménnyel». ¹ Különös dolog, hogy ezek az élelmes elődök csak az anyai vagyon után kutattak, míg a szécsénykei és becskei jelentős örökség iránt sohasem érdeklődtek, a mit pedig hatalmas befolyásukkal könnyen megszerezhettek volna, ha az akkor még nagyon élénk származási traditio s a bizonyítás sikerére való kilátás őket ide vezette volna.

¹ Az iktatással megbizott garamszentbenedeki konventnek 1591 Invocavit vasárnapján, márcz. 3-án (s nem január 16-án, Marczell napján, mint Bártfai Szabó közli) kelt jelentése, szokás szerint az adománylevél szövegével, feltalálható hiteles másolatban Nógrád megye levéltárában (Perek VII. 322.).

¹ Bártfai Szabó: A Széchenyi cs. tört. I. 761.

A mi az 1590. évi kir. adományozás tárgyát illeti, ott az egész Pusztá-Alsószécsénykéről van szó (totales Possessionem desertam Alsó-Szécsényke vocatam, et Portionem Possessionariam in Possessione Becske vocata stb.). Így valószínű, hogy már ekkor bele volt olvadva az 1565. évi adomány állaga is, melynek szerzői mint katona-emberek gyermektelenül hunytak el, tán azon időtájban, mint rokonuk, az 1542. évi nógrádmegyei adólajstromban s 1558-ban is szereplő Széchényi Péter s ennek nővére, Klára, kinek két fia felujította a Széchényi vagy Szécsénykey nevet.

Bártfai Szabó László Nagy Iván nyomán Széchényi Klárát fusított leánynak mondja. Az eset hasonlít a fusításhoz, de nem kifejezetten az, legalább is az irások nem szólnak ezen minőségéről. A «*praefectio in haerodem masculinum*» a fiatlan birtokos életében rendszerint annak kérésére szokott királyi kiváltságképen engedélyeztetni, melynek folytán a nemesi ingatlanban a leány vagy nővér fiuként örököl. Az 1590. évi donatio idején Széchényi Miklós, valamint fia Péter és leánya Klára Horváth Lukácsné már valamennyien néhaiak, s Széchényi Ferencz és Lajos rendes királyi adományképen nyerik az anyai nagyatyjuk és nagybátyjuk ingatlanait, melyeknek bizonyára már addig is birtokában voltak.

Ha az esetet fusításnak vesszük, akkor is tudnunk kell, hogy az 1397. évi temesvári országgyűlés rendelkezéseinél fogva a fusítási kérelemnek csak akkor adhatott helyet a király, ha az illető nemesnek az ötödik ágon belül egyetlen firokona sem volt. Werbőczy (Hármas-könyv I. r. 39. c. 3. §.) szerint is a fusítás a nemzeti jognak, az atyafiaknak sérelme nélkül történhetik csak.

Azt hiszem, tisztán áll előttünk, hogy a Szécsénykei Széchényi-család 1590 előtt fiágon kihalt, s hogy a Szécsényben lakott Széchényi másképen Szabó Mártonnak, azzal a régi nemes családdal semmiféle rokoni összeköttetése nem volt.¹

¹ Ha idővel — a mit nem remélünk — olyan adat kerülne napvilágra, a mely akár primás, akár a gyöngyösi főbiró elődeinek korábbi nemességét kétségtelenné tenné, az még eo ipso nem igazolná a Szécsénykei Széchényiektől való származását.

Ez a dolognak a lényege, ezen fordul meg a kérdés, hogy a gróf Széchényiek a Záh-nemzetségből származnak-e vagy nem. Ugyanis a régi Széchényieknek a Gyürkyekkel, Péteryekkel egy törzsből való sarjadása s Árpádok-korabeli eredete Bártfai Szabónak egyébként szorgalmas kutatások alapján megirt jeles munkájából nyilvánvalónak látszik, habár az izenkénti leszármazást nem is lehet megállapítani. Az is tény, hogy Szécsényke vidékén az őspalócz Záh-nemzetség volt elterjedve. De a régi Széchényieknek ezen genusból való származását Horváth Sándor a gróf Széchényiek monografiájáról irt mélyreható birálatában¹ megdönteni igyekszik.

A gyöngyösi főbirónak, Györgynek elődeit névszerint nem ismerjük s így a grófi ággal való mikénti összetartozását sem állapíthatjuk meg pontosan. Az azok elődeivel való biztos és közeli rokonság s a kronológia tekintetbe vételével azt következtethetjük, hogy ezen Györgynek atyja elsőfoku unokatestvér volt a primással és Lőrinczczel, s így Márton hadnagy, valamint a gyöngyösi főbirónak nagyatyja s bizonyára az 1618-ban Kecskemétre vetődött katona, Széchényi-Szabó István, hárman édestestvérek voltak. Szécsényből előbb a főbiró nagyatyja költözhetett Gyöngyösre, az ő példáját követte később, az 1620-iki leégés után Márton is, családjával. A főbirónak vagy az atyjának fitestvérei is lehettek, mert a gyöngyösi anyakönyvek szerint a XVII-ik század közepe táján Gyöngyösön Széchényi-Szabó Péter, Ambrus, János és Pál is éltek, kik Györgynek testvérei és unokatestvérei voltak bizonyára.

Mint Nógrád megye monografiájában (512., 519. l.) olvassuk, Szécsény város lakosai 1600 körül protestáns vallásuak voltak, mint akkor általában csaknem egész Nógrád megye, különösen a nemesség. Szécsényben református és ág. evangélikus egyház is volt s ezekkel rend-

¹ Századok, 1912. évfolyam 378—389. és 690—713. l. A kifejlődött polemia során Bártfai Szabó László felhívta a történelemmel foglalkozókat, hogy tovább kutassanak a Széchényiek származása ügyében. Egyébként is kötelessége a magyar történetírásnak, hogy a nagy Széchényi István családjának eredetét felderítse. A kérdés tisztázása az általunk tárgyalt nógrádmegyei család történetével is összefügg, azért is foglalkozunk vele tüzetesen.

szerinti kapcsolatban nyomda is állott fenn már a XVI-ik században. A ferenczrendi szerzetesek sokáig száműzve voltak Szécsényből és Fülekről, a környéken csak a gyöngyösi ferenczrendiek maradtak meg, kiknek kolostora az egész török hódoltság alatt fennállott. A barátok innen messze vidékekre eljártak a megmaradt katólikus hivek gondozása végett. (1691-ben Széchényi György érsek 10,000 forintot adott a szécsényi rendház felépítésére.)

Nagyon valószínű, hogy a Széchényi-Szabók is protestánsok voltak az ősi fészekben s Márton házanépének a katólikus hitre való áttérésében némi ösztönt adhatott az a körülmény is, hogy szécsényi hajlékukat éppen a protestáns vallásszabadság védőjének, Bethlen Gábor fejedelemnek vitézei perzseltek fel a királyi vár tövében. Széchényi György primás életkörülményei tán ebben is találkoznak nagy elődje és pártfogója, Pázmán Péterével, ki tudvalevően előbb a református egyház hivei közé tartozott. Mindkettő kiváló magyar államférfi s az ecclesia militans erős bajnoka volt (Pázmán persze hatalmasabb méretekben s irodalmi téren is). Jótékony adományai mellett mindkettő nagy vagyont gyűjtött rokonainak, kik a mágnások sorába is felemelkedtek, de míg a gróf Pázmán-család rövid idő alatt kihalt, a Széchényiek ma is virágoznak s a «legnagyobb magyar»-t, gróf Széchényi Istvánt adták a magyar nemzetnek.

Heves megyében, mint Szederkényi Nándor a vármegye történetében¹ írja, a társadalmi érintkezésnek és forgalomnak központja Gyöngyös város volt a török hódoltság idején. Az ipari és kereskedelmi élet Gyöngyös falai közt volt a legélénkebb a törökök és magyarok közt. De épp e mindennapos érintkezésből kifolyólag sok véres összetűzés is volt a két nemzet fiai közt. Különösen a füleki és a szécsényi végvárok magyar vitézei gyakran belátogattak Gyöngyösre és valóságos hajtóvadászatot rendeztek az ott időző egrid és hatvani törökökre. A törökök azután a sérelmekért legtöbbször a gyöngyösi polgárokon vettek elégtételt.

Széchényi-Szabó György 1663-ban választotta a város egyik birájává, a gyöngyösi jegyző-

könyvek szerint s 1676-ig viselte ezt az állást,² bizonyára megszakitásokkal.

Evlia Cselebi híres török történetíró, ki 1664—1666-ban utazta be Magyarországot, éppen az ő főbirósága idején járt Gyöngyösön. Evlia az ő naiv és tulzó modorában ír Gyöngyösről (Gengös). «Nyolcz birája, kezükben ezüst bottal, vállukon prémes mentével, biró néven kormányozzák a várost . . ., van 1060 boltja, melyek mindegyikében szép bájos, hitetlen leányok üldögélnek és mindenféle árucikket árusítanak, stb.»² Említi az 1000-nél több szabó- vagy posztóműhelyt is.³

A város ezen időben nagyobb kölcsönügyleteket kötött az egrid törökkel a városi adó ügyében. De miután 1671-ben az előljáróság késett az adó beszállításával, a biró Eger várában kalodába veretett.

1670-ben I. Lipót király megerősítette a város régi privilégiumait.

1667-ben, mint elől említettük, nemeslevelet nyert Széchényi-Szabó György Lipót királytól, a fent leirt czimerrel.⁴ A paizsfőben levő csillag és félhold Gyöngyös város cimeréből van átvéve. A véres törökfej talán György urnak vagy valamelyik elődének hőstettére emlékeztet, a mire ott elég alkalom nyílt. A kettős keresztel bizonyára főpapi rokonságára, a kardot és

¹ Egyszerre több birája is volt a városnak, így a Sz. Sz. György idejében 1664-ben Csöke Lukács és Rédey Gergely, 1665-ben Süteő György, 1666-ben Dévay János és Miskey István, 1667-ben Koncz Pál, 1670-ben Balogh Menyhért és Petes András, 1671-ben Csöke Lukács, Rédey Gergely, Víz Miklós és Csala Bálint (Szederkényi III. 240., 348., 349.). Bártfai Szabó Gyárfás Mihályt és Dékán Jánost említi Sz. Sz. György birótságainak (I. 105.).

² Evlia II. 123. és Heves megye monographiája 119., 518.

³ Innen a sok Szabó családnév Gyöngyösön azon időben: Pásti Szabó, Losonczy Szabó, Szombati Szabó, Putnoki Szabó (Bártfai Szabó I. 102). Látjuk, hogy Gyöngyösön is, Szécsényben is fejlett volt a szabóipar: talán ez a körülmény is némi magyarozatául szolgál az első Széchényi-Szabók Gyöngyösre történt átvándorlásának. Azt is megemlítjük, hogy Szécsényben is, Gyöngyösön is a Kacsics-nembeli régi Széchényiek leányági utódai, a Losonczyak, majd a Forgáchok voltak a földesurak az 1600-as években.

⁴ Említve van Orosz Ernő jeles munkájában is: Heves megye nemes családjai. 272. l.

¹ III. k. 212. l.

pálmaágot tartó griffel pedig küzdelmes, de eredményes munkásságára kívánt utalni a város érdemes főbirája.

A neméslevení aranybetűje Georgius Széchény Szabónak nevezi őt, nyilván íráshibából Széchény Szabó helyett. A város nevét régenten Zecyén, Széchén, Szécsén formákban írták, a Széchény név tehát régebben a Szécséni kiejtésnek felelt meg. A primás is legtöbbször Szécséninek írta magát, míg az 1629-ik armálisában Szecheni, Szecheny és Szechenj háromféle változatban, az 1697. évi grófi oklevélben pedig csak Széchény alakban fordul elő a név. Az 1841. évi nógrád megyei nemesi bizonyítványban Szécsényi Szabó (előnévvel), legutóbb pedig, a 130,464/1913. sz. kormányhatósági bizonyítványban az 1667-iki armálisnak megfelelő, de helyesbített formában Széchény-Szabóként állapított meg a család nemes ágának kettősneve. A nyelv fejlődésével Szécsén község nevének utolsó betűje meglágyult s a családnevet is ma Szécsényinek ejtjük ki.¹

Gyöngyösön még a közelmúltban is éltek Széchényiek, kik — úgy látszik — a főbiró oldalági rokonainak: testvéreinek vagy unokatestvéreinek voltak a leszármazottjai, mert nem igen gyakoroltak nemesi jogokat. A nemes ág — tudunkkal — nem sokáig virágzott Gyöngyösön. A nemességszerző Györgynek egyik fia még a XVII-ik század végén Nógrád megyébe települt vissza. Szerényebb körülmények közt élő utódai Szécsényben lakván, a Széchény társnév viselését már fölöslegesnek tartották. Az átköltözött családtag magával hozta az eredeti nemeslevelet is, mely később idegenek, valószínűleg nőági utódok kezére került. Széchényből 1827-ben Nógrád megye levéltárába hozták be. Itt ideiglenes letétben állt, azután újra a család kezébe jutott, mignem napjainkban ismét a vármegye őrizete alá sikerült azt megszerezni.

Midőn 1841-ben a család Becskén lakó tagjai, a nemesi jogok állandó gyakorlásának igazolása mellett, a Széchény-Szabó családból való

¹ Gróf Széchényi István a Széchenyi alakot hozta divatba, a család azonban utjabban visszatért a Széchényi helyes formához, mely a község régi nevének jobban megfelel (Szécsényt sohasem ejtették ki Szécsennek vagy Szécsenynek).

eredetüket bebizonyították, az anyakönyvek nyomán azon Szabó Györgyig vezették fel származásukat, a ki — mint volt kurucz vitéz — az 1709. és 1711. évi nógrádmegyei nemesi összeírásba fel van véve s a kinek Szécsényben 1728-ban Mátyás nevű fia született, az anyakönyv szerint. A nógrádmegyei nemesi bizonyítvány ezen Györgyöt azonosnak vette a nemességszerző hasonnevű, legifjabb fiával, ki már a nemeslevélben is meg van nevezve. Ez a származtatás azonban már az időrend miatt is valószínűtlen, de az armálisban említett ifjabb György, ki később Gyöngyös városánál tanács-tag volt, már 1719 előtt el is hunyt, mert egy ekkor kelt ügyvédvalló levélben az özvegye említették.¹

Azonban Nógrád megye 1684. évi nemesi összeírásában azon felkelt nemesek közt, a kik később Budavárának visszavételénél is harcoltak, «Andreas Szabó de Szécsén» is szerepel. Mivel nemes ember, így kétségtelenül a gyöngyösi főbirónak a leszármazottja. A 17 évvel azelőtt kelt nemeslevélben azonban a nemességszerzőnek ilyennevű fia nincs felvéve; az is biztos, hogy nem az armális kelte után született. Az 1654. évi gyöngyösi jegyzőkönyv szerint Szécsényi Szabó György és neje, Kompolti Ágota asszonnyal már Marci nevű fiok is megjelenik a tanács előtt. Ez a Márton, ki atyja első fiának mondatik a nemeslevélben, annak kiállításakor már kétségen kívül családos, gyermekes ember volt maga is. Az unokákat nem igen szokták a nemeslevélbe felvenni s így bizvást elfogadhatjuk, hogy az a Szécsényi Szabó András, ki 1684-ben már felnőtt ember volt s a kutyabőrt is magával vitte új otthonába, Szécsénybe, a gyöngyösi főbiró legidősebb fiának volt a (tán legidősebb) fia. Ismerjük azt a magyar jogszokást, hogy a család nemesi iratait rendszeresen a legidősebb (az ősi hajlékot meg a legifjabb) testvér örökölte. Ez is az álláspontunkat igazolja.

Egy Széchényi Andrásnak ugyan 1701-ben Gyöngyösön születik gyermeke, de ez tán nem volt vele azonos, hanem valamelyik unokaöcscse lehetett. Bár az sincs kizárva, hogy ő később

¹ Az egri kápt. levéltára, prot. B. B. 3. sz. és D. D. 220. sz. Bártfai Szabó I. 756.

visszaköltözött Hevesbe. Azonban fia, ki kétség-telenül a fenti Györggyel azonos, tovább is Nógrád megyében maradt s atyja az armálist is nála hagyta Szécsényben. Ez a György tehát, ki 1680—90 táján születhetett, nem fia, hanem dédunokája volt a gyöngyösi főbirónak, a mi a kronológiával is szépen megegyezik.

Ezen Szabó Györgynek, mint szécsényi hadnagynak, fenmaradt egy latinnyelvű aláírása egy 1735. május 12-én Szécsényben kelt okiraton, melyet tanúképen írt alá. («Coram me Gyeorgyio Szabó Ductore Szécsénii m. p.» Nógrádmegyei ltár. Pignoraticia II. 1712—1775.)

György fiának, az 1728-ban Szécsényben született Mátyásnak János nevű fia 1777-ben Csitáron született. Ez, mint már említettük, Széchényi Zsuzsánát¹ vette nőül s ezen a révén később Becskére költözött. Fiai közül István 1797-ben Ilinyen, Pál 1800-ban már Becskén s Károly 1813-ban szintén Becskén látott napvilágot. Ez a három becskei közbirtokos testvér a megyétől 173/1841. közgyűlési szám alatt Szécsényi Szabó néven nemesi bizonyítványt nyert, melybe az 1667. évi nemeslevél szövege is bele van foglalva. A család Becskén kihalóban van, mert jelenleg csak Pálnak Zsigmond nevű fiától származott unokája, Zsigmond él ott, ki idős ember és gyermektelen. Egyik nagybátyja, Pál, Kis-Zellőn volt gazdatiszt, két unokatestvére, János és István, régebben elszármazott a faluból s az előbbi Dudaron Veszprémmegyében volt jegyző. Ezek vagy utódaik talán még élnek.

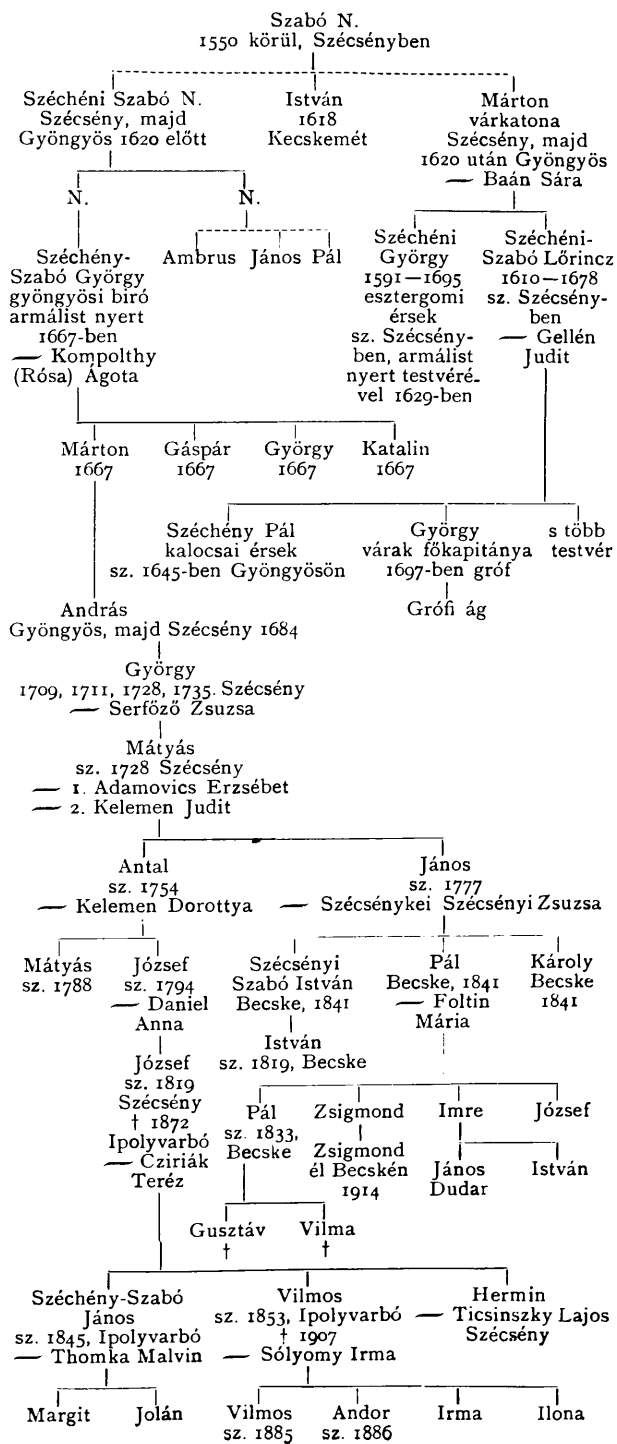
Az 1728-ban Szécsényben született Mátyás-

¹ Ezen családból János, Gábor és három Ferencz «Szécsénykei de eadem» néven vannak felvéve az 1754—1755. évi nemesi összeírásba. Az utódaik számára 1785. április 25-én kiadott testimoniálisban a családi nevük már Szécsényi-re van helyesbitve. Ugyanitt említve van, hogy már az 1658. évi jegyzőkönyv is feltünteti nemesiségüket s hogy Szécsénykén ősidők óta öröklött jószáguk van. Czimerük az 1830 körül élt Szécsénykei Szécsényi Miklós szolgabírónak részben színjelzéses pecsétje után a következő: négyelt paizs 1. és 4. mezéjében vízszintes piros pólya, a 2. és 3. mezőben magyar vitéz; sisakdisz: két sasszárny közt csillag; foszlányok. A család néhány évtizeddel ezelőtt halt ki. A szécsénykei és becskei birtokok egy része öröklés útján a Soókyakra, ezekről pedig a jelenben élő Sipeki Balás Jánosra s testvéreire, Lajos rozsnyói r. kat. püspökre szállt.

Turul. 1914. II.

nak Jánoson kívül még egy Antal nevű idősebb fia is volt (szül. 1754), kinek fia, József (szül. 1794) és ennek hasonnevű fia (szül. 1819) is még Szécsényben születtek. Ezen utóbbi József

A Széchényi-Szabó család származási táblája.

a közeli Ipolyvarbóra költözött s a Szentiványi családnál volt gazdasági tiszt. Idősebb fia, János (szül. 1845) ügyvéd, ipolyvarbói földbirtokos, vm. törvényhatósági bizottsági tag, évtizedek óta élénk részt vesz Nógrád megye közéletében. Nemességét, czimerét és Széchény-Szabó kettős családnevét a belügyminisztérium 1913-ban igazolta, az ő és unokaöccsei számára. Az atyjáról reá maradt nemeslevelet Nógrád megye levél-

¹ Nógrád megye monographiája, nemes családok 621. lap.

tárában helyezte el.¹ Nejétől, Tomkaházi és Fokusfalvi Thomka Malvintól két leánya van. Jánosnak néhai öccse, Vilmos (1853-1907) okleveles gazda, a drahi-pusztai és pusztanagykereszturi birtokain gazdálkodott. Ez utóbbit jelenleg özvegye, Sólyomy Irma és négy gyermeke (két fiu, két leány) birja, kik közül Vilmos m. kir. gazdasági segédfelügyelő, tartalékos trénerhadnagy, Andor pedig a cs. és kir. 2. számú huszárezredben hadnagy.

A származási tábla a 69. oldalon van.

MISKOLCZY-SIMON JÁNOS.

A DUBRAVICZKY-CSALÁD TÖRTÉNETE.

(Első közlemény.)

XVII. század.

A XVI. század végén, a Dubraviczky-családot alapító két testvér közül az idősebbnek, Hotutinai Györgynek ágán már csak Dubraviczky Mártonnak két fia, Benedek és Uriel, s György fiától származó unokája Mihály volt életben. Közülök Uriel utódok nélkül halt el. Benedekről még egy pár XVII-ik századbeli okiratban is van említés. Így 1612-ben, midőn Littassy István néhai Mocskos Simon jogán statuáltatni akarja magát Nemchen és Egyházasnénye birtokába: a beiktatásnak a garamszentbenedeki konvent előtt ellene mond Dubraviczky Benedek.¹ Keszihóczy Palásthy László 1621-ben kelt végrendeletében megemlíti, hogy 200 frtért van nála zálogban Dubraviczky Benedeknek egy jobbágya Drenón.² Ez az utolsó adatunk Dubraviczky Benedekre vonatkozólag. Az 1632-ik évben, midőn Zólyom megye a török ellen nemesi fölkelést rendelt el, már özvegye, Siroky Ilona fordul elő az összeírásban.³ Ugyanő szerepel az 1642-ik évi összeírásban is, a mikor az országgyűlés költségei a birtokos nemesekre vettetek ki.⁴

Dubraviczky Benedeknek és Siroky Ilonának két fiáról és egy leányáról van tudomásunk.

A leány, Katalin, Horváth György felesége lett. A fiuk közül Györgyről csak egy pár adatunk van. 1628-ban rokona, a másik ágbeli Dubraviczky István Zólyom megye rendei útján szólítja őt fel, hogy Dubraviczán zálogban birt jobbágyát a zálogos összeg fölvétele után bocsássa vissza.¹ 1640-ben Tercsy István nádori adományt nyer a Pribelen, Csehin és Sirákon fekvő részbirtokokra, s a beiktatóparancs egyik nádori emberül Dubraviczky Györgyöt — ekkor már Hont vármegye jur. assessorát — nevezi meg. Habár nem ilyen minőségben, hanem mint szomszédos birtokos, jelen is van a beiktatásnál Pribelen és Csehiben.² Dubraviczky Györgyre vonatkozólag nincs több közvetlen adatunk; az Ebeczki Tihanyi-család leveles ládájának adataiból tudunk róla meg annyit, hogy felesége Virágh Mária volt, a kitől fia nem maradt, csak két leánya, u. m.: Mária, a ki Ebeczki Tihanyi Györgyhöz ment nőül és Katalin, aki Káli Sárközy János felesége lett.³

A másik fiuról Zsigmondról valamivel több adatunk van. 1628-ban őt is felszólítja Zólyom megye rendei előtt rokona, Dubraviczky István, dubraviczai zálogos jobbágya visszabocsájtására.⁴ 1632-ben Jelsith Horváth György a Dubraviczán

¹ Garamszentbenedeki lev. Ex. Pr. C. 1—3.

² Palásthy lev. Esztergom.

³ Zólyom megye lev. II. sz. jk. 40. l.

⁴ U. o. 12. sz. jk. 142. l.

¹ U. o. III. sz. jk. 334. l.

² Garamszentbenedeki lev. D. 4. 6.

³ Ebeczki Tihanyi-család lev.

⁴ Zólyom megye lev. III. sz. jk. 334. l.

lévő «nemesülés helybeli részét, a mely a néhai Ntes és Vló Dubraviczky Benedek Uramról per sortem divisionis jutott volt Dubraviczky Zsigmondnak», s a mit Dubraviczky Zsigmondtól ő 100 frtért bir zálogban, ugyanezen összegért Osztrólczyk Menyhértnek adjazálogba.¹ 1635-ben a dubraviczai ősi kuriának neki jutott egyharmadrészt 200 frtért adja zálogba Dubraviczky Zsigmond Bakó Ferencznek, a Dubraviczky Katalin, Chomory Gergelyné unokájának,² majd még ugyanaz évben ugyancsak Bakó Ferencznek szintén Dubraviczán egy jobbágytelket zálogosít el 115 frtért.³ Dubraviczky Zsigmond ez ősi zólyommegyei birtokoktól azért vált meg, mert ő maga Hont megyében települt meg, s 1640-ben már e megye szolgabirája volt. Ez évben ő is jelen van mint szomszéd birtokos Pribelen és Csehiben Tercsy István beiktatásán, sőt jelen van Sirákon is, a hol Tercsy István a Kürtössy István és Gyürky Miklós magvaszakadtával uratlanná vált két kuriát kérte föl s ezekbe akarta magát statuáltatni, de a beiktatásnak ellene mondott Dubraviczky Zsigmond.⁴ Hasonlóképen ellene mondott annak is, mikor 1651-ben Jánossy György, Dubraviczky Fruzsina második férje a Zólyom megyében Dubraviczán, Hont megyében Dacsó-Lámon és Sirákon és Nógrád megyében Nagy-, másképp Ipoly-Kéren fekvő részjóságokba akarta magukat beiktatni.⁵ Ez az utolsó adatunk Dubraviczky Zsigmondról; az 1659-ik évi zólyommegyei összeírásban már özvegye van fölvéve.⁶ Szintén az Ebeczki Tihanyi-család levéltárának adataiból tudjuk, hogy felesége Bihács Mária volt, a kitől két leánya és egy fia maradt. Leányai közül Fruzsina az 1660—1684. évek közt szereplő Ebeczki Tihanyi Istvánhoz, Tihanyi János és Ebeczki Ebeczky Zsófia fiához ment nőül, Borbála pedig Bodonyi Zsigmondné lett.

Dubraviczky Zsigmond és Bihács Mária fiáról, Benedekről csak egyetlen okleveles adatunk van. 1659-ben, midőn Borfői Bory Márton a hontmegyei Unyatin birtokába akarja magát beiktatni: a beiktatásnak ellene mond Dubra-

viczky Benedek, mint Bory János özvegye, Radikóczy Dorottya, továbbá Bory Zsuzsanna és Géczy Péterné Siráky Mária, továbbá Paxy János és a saját felesége Paxy Mária meghatalmazottja.¹ Dubraviczky Benedek utódok nélkül halt el, s benne nagyapja, Benedek ágazata fiágon kihalt. Felesége Paxy Mária sokkal túlélte őt, s még 1694-ben is életben volt, s midőn a Jezsuiták ez évben megszerezvén a bozóki præpostság birtokait, magukat Unyatinba is statuáltatni akarták, a beiktatásnak ellene mond.²

Dubraviczky Mártonnak György fiától származó unokája, Mihály 1582-ben, midőn nagybátyjával együtt új adományt kapott Dubravicza felére, még kiskorú volt, az adománylevél mint «gyermek»-et említi. De 1592-ben már nős ember, felesége Libercsey Borbála, a kivel, mint említettük, Nógrád vármegyében, többek közt Kis-Libercsén, Nagy-Paróczán és Tót-Hartyánban kapott rész birtokokat. 1592-ben felesége egyik Kis-Libercsén lévő jobbágytelkét 50 frtért adja zálogba Lentvoray Pálnak.³ 1601-ben pedig feleségével együtt Nógrád megye alispánja Nagykeri Kéry Ferencz előtt adják zálogba Nagy-Paróczán fekvő három jobbágytelküket 75 frtért Tercsy Györgynek.⁴ Majd még ugyanezen évben ugyancsak Tercsy Györgynek Tót-Hartyánban is zálogba adják két jobbágytelküket.⁵ 1602-ben ismét Tót-Hartyánban és Romhányon lévő birtokrészeket adnak zálogba.⁶

Dubraviczky Mihály, mint említettük, Nógrád vármegyébe települt át; de azért Zólyom megyével sem szakadt meg összeköttetése. 1625-ben, midőn Zólyom vármegye a rablók üldözésére taksát vet ki birtokos nemesekre, Dubraviczky Mihályt is megrója 2 frttal.⁷ Majd 1632-ben, midőn a nádor felhívására a megye elrendeli a török ellen a nemesek személyes fölkelését, Dubraviczky Mihály is össze van írva az insurgensek között.⁸ 1631-ben, midőn Dubraviczky Dorottya, a Márk leánya, egy Dubraviczán ki-

¹ Palásthy-levélt. Esztergom.

² Garamszentbenedeki lev. 10—11.

³ Garamszentbenedeki lev. 10—12.

⁴ U. o. Ex. Pr. D. 4—6.

⁵ U. o. statutiók 4. 34.

⁶ Zólyom megye lev. XVI. sz. jk. 482. l.

¹ Garamszentbenedeki lev. statutiók. B. 1—29.

² U. o. T. 43.

³ U. o. Ex. Pr. G. 443.

⁴ Csal. lev.

⁵ Nógrád megye lev. 1601. évi jk. 105. l.

⁶ Nógrádm. lev. 1602. évi jk. 169. l.

⁷ Zólyom megye lev. VII. sz. jk. 62. l.

⁸ U. o. 12. sz. jk. 38. l.

állított okiratban megnyugtatja öcscsét Istvánt az iránt, hogy őt a dubraviczai ősi javakból teljesen kielégítette: ez okiratot tanu gyanánt Dubraviczky Mihály is aláírta.¹ Még egy 1638-ik évi okiratban is előfordul a neve, mint tóthartyáni birtokosé,² de — ugylátszik — ezután nemsokára meghalt, mert az 1642-ik évben Zólyom megye már özvegyére rója ki, mint birtokosnemesre az országgyűlési követek költségét.³ Özvegye előfordul még az 1647. és 1649. évi összeírásokban is.⁴

Dubraviczky Mihálynak és Libercsey Borbálának egy fiáról és három leányáról van tudomásunk. A leányok közül Judit rokonához, a másik ágbeli Dubraviczky Istvánhoz, Márk fiához ment nőül, Anna pedig Lukaviczky Istvánné lett, míg a harmadik leány, Katalin, előbb Kajaly Miklósnak, majd Bohus Andrásnak volt a felesége, azonban magtalanul halt el s az osztály szerint Nagy-Paróczán, Tót-Hartyánban és Kis-Libercsén, továbbá Dubraviczán neki jutott részjóságokon 1657 máj. 6-ikán Kis-Libercsén osztóznak meg bátyja János, továbbá Dubraviczky István, mint feleségétől Dubraviczky Judittól született kiskoru fia Gábor gyámja és Lukaviczky Borbála, a Dubraviczky Anna leánya.⁵

Dubraviczky Mihály és Libercsey Borbála fiáról Jánosról nem sok adatunk van. 1640 jun. 30-ikán Gács várában kelt magyarnyelvű okirattal adja zálogba Madách Gáspár, Madách György, Nováky János és Jánossy Tamás, Gács várának kapitánya, tanuk előtt egyik Alsó-Kis-Libercsén lakó félházhelyes jobbágyát, Oswald Jánost 150 magyar forintban Libercsey Mihálynak.⁶ 1641 jan. 8-ikán tanuskodik Felső-Petőfálván, sógora, Lukaviczky István házánál.⁷ A zólyom megyei összeírások szerint 1642-ben az országgyűlési követek költségeire történt kivetésnél 1 tallérral,⁸ 1644-ben szintén ennyivel,⁹ 1647-ben a törökelleni segélyre 24 dénárral,¹⁰

1649-ben 50 dénárral,¹ majd még ugyanezen évben újból 6 frttal van megróva,² s az 1642-ben elrendelt nemesi fölkelésre személyesen van kötelezve.³ Azt már fentebb említettük, hogy 1657-ben osztozkodott sógorával, illetve unokahugával magtalanul elhunyt nővére javain. Úgy látszik, nem sokkal ezután elhunyt, mert az 1659-ik évi összeírásban már özvegye van megróva 1 frttal.⁴ Özvegye nevét nem tudjuk.

Dubraviczky Jánosnak két fiáról és egy leányáról van tudomásunk. Leánya Mária, Losonczi Gyürky Benedekhez ment nőül. A fiuk közül Mihályról csak kevés adatunk van. 1660-ban testvéreivel, Gyürky Benedeknével és Györgygyel, valamint unokatestvérével Dubraviczky Gáborral együtt tiltakozik Libercsey Mihálynak egy kislibercsei birtokrészbe leendő beiktatása ellen.⁵ Az 1664-ben a török ellen elrendelt zólyom megyei nemesi fölkelés alkalmával Dubraviczky Mihály is össze van írva, mint személyes fölkelésre kötelezett birtokos nemes.⁶ Több adatunk nincs róla; úgy látszik, ezután nemsokára elhalt, még pedig utódok nélkül.

A másik fiu, Dubraviczky György 1660-ban még gyermek, de azért testvéreivel együtt az ő neve is be van foglalva a Libercsey Mihály beiktatása elleni tiltakozásba. Egy 1677-ben megjelent s a Dubraviczán levő nemesi kuriákra vonatkozó tanuvallatásnál Dubraviczky György is szerepel mint tanu, s a jegyzőkönyv «circiter» 26 évesnek mondja; e szerint 1651 táján született.⁷

Az 1683. és 84-ik évi insurrectióban személyesen vesz részt, ez utóbbi évben mint kocsimester, magister curriculumum.⁸ Az 1687—98. évi zólyom megyei összeírásokban mindig föl van véve s kivetéssel megróva mint birtokos nemes.⁹ 1698-ban rokona, Dubraviczky Zsuzsánna, ifj. Keszihóczi Palásthy István özvegye kálnói birtokrészét zálogba adja Szeleczy Jánosnak és

¹ Csal. lev.

² U. o.

³ Zólyom megye lt. XII. sz. jk. 141. l.

⁴ U. o. 15. sz. jk. 335. és 412. l.

⁵ O. L. Caus. tab. 4—3426. és Csal. l.

⁶ Csal. lev.

⁷ O. L. Caus. tab. 4—3426.

⁸ Zólyom m. l. 12. sz. jk. 141. l.

⁹ U. o. 138. l.

¹⁰ U. o. 15. sz. jk. 9. l.

¹ U. o. 15. sz. jk. 337. l.

² U. o. 15. sz. jk. 412. l.

³ U. o. 12. sz. jk. 30. l.

⁴ U. o. 16. sz. jk. 479. l.

⁵ Garamszentbenedeki lev. B. 2—7.

⁶ Zólyom megyei lev. 16. sz. jk. 380. l.

⁷ Csal. lev.

⁸ Zólyom megyei lev. 20. sz. jk.

⁹ U. o. jkk.

Gyürky Borbálának, s a Dubraviczán kelt okiratot mint tanu aláírja Dubraviczky György is, ekkor már Zólyom megye juratus assessora.¹ Midőn a zálogba adó ugyanezen birtokrészre 1700 febr. 24-ikén auctiót vesz föl, ismét Dubraviczky György tanuskodik.² Az 1704-ik évi fölkelésben már nem személyesen vesz részt, hanem egy lovast állit.³ Később elöregedve, nem vesz részt már a megyei életben sem; de az 1732-ik évi nemesi összeírásba még föl van véve,⁴ sőt még 1733-ban is pörösködik Mikulay Mihály ellen.⁵ Ez az utolsó adatunk róla; ő volt Hotutinai György ágán az egyetlen férfi, a ki családját a XVIII. századba áthozta. Két feleségéről van tudomásunk, de családi nevét egyiknek sem tudjuk. A póniki róm. kath. egyház anyakönyvében 1699 okt. 20-ikán *Zsófia* asszony Ns. Dubraviczky György neje van bejegyezve keresztanyául; míg csaknem 50 évvel későbből, 1749 febr. 6-ikán Dubraviczky György özvegye *Anna* asszony szerepel ugyancsak keresztanya gyanánt.

A család másik ágából, Hotutinai Péter lezármazóiból, mint említettük, a XVI-ik század végén már csak egyetlen férfi, a János fia, Márk volt életben, a ki családját a XVII-ik századba is átterjesztette. Feleségétől, Jákóffy Katalintól öt leánya és két fia maradt. Anna nevű leánya úgy látszik mint hajadon halt meg. Nagy Iván ugyan ezen Annáról írja, hogy előbb Lentvoray Pálnak, másodsor pedig Jelsith de Szemerkevich Miklós divényi várnagynak volt a felesége; azonban már az a körülmény, hogy 1596-ban már ezen Annának első házasságából felnőtt fia volt, Lentvoray György, a ki ez évben anyjának — ekkor már az oklevél szerint Jelsith, másképp Szabó Miklós feleségének — Busán egy malmot és két sessiót 150 frton ad zálogba⁶ és hogy 1602-ben már ezen második férjével iktattatik be a hontmegyei Nagy-Thur birtokába,⁷ mutatja, hogy a kérdéses Anna nem leánya, hanem nővére volt Dubraviczky Márknak. De igazolja

ezt az a körülmény is, hogy Dubraviczky Márk és Jákóffy Katalin Fruzsina leánya először épen Jelsith de Szemerkevich Miklós fiához, Jelsith Horváth Györgyhez ment nőül; ugyanő özvegyen maradván, másodsor Jánossy György felesége lett.

Dubraviczky Márk és Jákóffy Katalin harmadik leánya, Mária, Trombitás Pálhoz ment nőül. A negyedik leányról, Dorottyról csak egyetlen adatunk van; 1631 jun. 16-ikán egy Dubraviczán kelt magyar nyelvű okiratban rokonai Dubraviczky Mihály, továbbá Asguthy Zsigmond előtt nyugtatja meg szerelmes öcscsét Istvánt, hogy őt a dubraviczai ősi jószágokból teljesen kielégítette, s hogy e szerint István öcscsén sem neki, sem gyermekeinek többé semmi követelése sem lehet.¹ Mint ebből kitűnik, Dubraviczky Dorottya szintén férjnél volt, de férje nevét nem tudjuk.

Az ötödik leány, Sára, a ki először Kékesdy György jegyese volt, szintén kétszer ment férjhez, először Etrekarcsai Etthre György, másodsor pedig Pethő Gergely felesége volt.

Ez öt leányon kívül Dubraviczky Márknak és Jákóffy Katalinnak két fiáról van tudomásunk. Midőn 1651-ben Jánossy György be akarja magát iktattatni az elhunyt felesége Dubraviczky Fruzsina és ennek első férje, Horváth Jelsith György után maradt jószágokba: a beiktatásnak ellene mond Dubraviczky György és fia Márton is.² A tiltakozás Dubraviczky Fruzsínát György nővérének — «soror sua» — nevezi, s csak ez az egy adatunk van arra nézve, hogy ez a György is Dubraviczky Márk és Jákóffy Katalin fia volt. Igaz, hogy a «soror» jelenthetne távolabbi rokonságot is, de az a György, a ki ez időben a család másik ágából élt, sokkal távolabb állott a rokonság fokán, semhogy a tiltakozás ő tőle származhatott volna, s erről különben is tudjuk, hogy csak 1651 táján született. Az 1659-ik évi zólyommegyei összeírásban is föl van véve Dubraviczky György, a mikor is 24 dénárral van megróva.³ 1671-ben pedig a háboru céljaira Zólyom megye által megajánlott kétezer mérő gabonához ő is öt mérővel járul

¹ Palásthy-levt. Esztergom.

² U. o.

³ Zólyommegy. lev. B. fasc. II. N. 207.

⁴ U. o. Acta Nob. fasc. III. No. 4.

⁵ Nógrád megye lev. XIV. sz. jk.

⁶ Garamszentbenedeki lev. Ext. Prot. G. 541.

⁷ U. o. Ext. Prot. C. 14.

¹ Csal. lev.

² Garamszentbenedeki lev. Ext. Prot. N. 414.

³ Zólyommegy. lev. 16. sz. jk. 479. l.

hozza.¹ További adatunk e Györgyről nincsen. Fiáról Mártonról is csak egy adatunk van még. 1666-ban Gyürkiben birtokos, a jobbágya jelen van Horváth Andrásnak és Armpruszter Mihálynak Borsos-Berény stb. birtokába való beiktatásánál, a mely birtokrészek Kajaly András hűtlensége folytán szálltak a koronára. A beiktatásnak a saját, továbbá Kuthy Jánosné Kajaly Ilona nevében ellene mond Dubraviczky Márton is.² Ez az utolsó adatunk róla. Ugy látszik, leszármazói nem maradtak; 1680-ban Dubraviczán lévő fél kuriáját, a melyet eddig két zsellérral együtt Gyürky Benedek birt. zálogban, Battik Gergely váltja magához, azon birtokrészét pedig, a melyik Asguthy Istvánnál és Jánosnál volt zálogban, valamint Illyefalván levő kőházát Gyürky Miklós kapja zálogban 200 tallér fejében.³

Sokkal több adatunk van Dubraviczky Márk és Jákóffy Katalin másik fiáról Istvánról, a ki 1578 táján született. 1622-ben a szelei stb. birtokokra nézve megújítja a zálogos szerződést Littassy Istvánnal.⁴ De 1626-ban Battik György, Trombitás Annának, a Dubraviczky Mária leányának férje, kiváltja ezen birtokokat, s ekkor Dubraviczky István ugy egyezik meg sógorával, hogy ezen kiváltott jószágokért s ezenfelül még 250 frt készpénzért örökösen bevallja neki Dubraviczán levő ősi kuriáját minden tartozékával együtt.⁵ De ez egyezés nem léphetett életbe: nővére, Fruzsina, mindjárt megkötése után tiltakozott ellene Zólyom megye rendei előtt⁶ s maga Dubraviczky István is visszavonja azt még ugyanezen évben a garamszentbenedeki konvent előtt⁷ s még ugyanezen évben a dubraviczai ősi házat — de már ekkor a hozzátartozó földek nélkül — rokonának Asguthy István viczispánnak és testvérének Zsigmondnak adja zálogba.⁸

1628-ban szelei stb. birtokát sógorának Battik Györgynek adja zálogba⁹ s viszont ugyanezen

évben felszólítja rokonait, Dubraviczky Zsigmondot és Györgyöt, hogy Dubraviczán nekik elzálogosított jobbágyait bocsássák vissza az ő kezére.¹ 1613-ban, mint fentebb láttuk, kielégíti nővérét Dorottyát. Midőn 1632-ben a nádor a török ellen Zólyom megyében nemesi fölkelést rendel el: az insurgensek között van Dubraviczky István is.² 1641 jan. 8-ikán mint tanu jelen van Felsőpetőfalván vőtársa Lukaviczky István házánál, s az okirat ekkor Zólyom megye juratus assessorának nevezi.³ A zólyom megyei összeírásokban, midőn vagy az országgyűlési követek költségeire, vagy a török elleni segélyre stb. megadóztatják a megye birtokos nemeseit, 1642—1659-ig mindig föl van véve Dubraviczky István is.⁴

Dubraviczky István már nem volt fiatal ember, mikor megnősült. Rokonát, a másik ágból származó Dubraviczky Mihály és Libercsey Borbála leányát, Juditot vette nőül. Felesége 1651-ben már nincs életben; ekkor ő osztozik, mint kiskoru fia Gábor tutora sógorával, Dubraviczky Jánossal és hugával Lukaviczky Borbálával, Dubraviczky Anna leányával, sógornője, a magtalanul elhalt Dubraviczky Katalin — először Kajaly Miklósné, másodsor pedig Bohus Andrásné — Nagy-Parócza, Tót-Hartyán és Kis-Libercse Nógrád, és Dubravicza zólyom megyei községekben fekvő javain.⁵ 1659-ben a dubraviczai ősi kuriát örökáron eladja unokaöcscsének, Battik Péternek és fiának Györgynek, s ennek nejeinek, Boldogházi Kiss Erzsébetnek.⁶ Még egy 1663 máj. 4-ikén kelt tótnyelvű okiratban szerepel Dubraviczky István, mint tanu, a ki ekkor circiter 85 évesnek vallja magát,⁷ de ugy látszik, nem sokkal ezután elhunyt, mert az 1664-ik évi megyei összeírásban — a török elleni fölkelés alkalmából — már nem fordul elő, s 1665-ben már fia egyezkedik rokonaival.⁸

Dubraviczky Istvánnak s Dubraviczky Juditnak egy fia és egy leánya maradt. Leányuk

¹ U. o. B. fasc. II. N. 97.

² Garamszentbenedeki lev. B. 1—20.

³ Zólyom megy. lev. Az alispán feljegyzése.

⁴ Palásthy-lev. Garamszentbenedeki lev. 6—9.

⁵ U. o. 5—48.

⁶ Zólyom megy. lev. III. sz. jk. 264. l. és Orsz. lev. Causa. tab. 4—975.

⁷ Garamszentbenedeki lev. 31—1.

⁸ Családi lev.

⁹ Palásthy-lev.

¹ Zólyom megy. lev. III. sz. jk. 334. l.

² U. o. 11. sz. jk. 381. l.

³ Orsz. Lev. Caus. tab. 4—3426.

⁴ Zólyom megy. lev. jkk.

⁵ Orsz. Lev. Caus. tab. 4—3426. és Csal. lev.

⁶ Garamszentbenedeki lev. Extr. Pr. P. 17.

⁷ Csal. lev.

⁸ U. o.

Zsuzsanna Palásthy Gáspár és Batta Zsófia fiához, Palásthy István ezredeshez² ment nőül. Midőn 1696-ban a póniki plébános az anyakönyv megkezdéseül összeírja a dubraviczai lelkeket, Dubraviczky Zsuzsanna már özvegyasszony s körülbelül 50 évesnek van fölvéve, s így 1646-ban születhetett.¹ 1698-ban gyermekeivel együtt zálogba adja kálnói birtokát Szeleczky Jánosnak és nejének, Gyürky Borbálának; 1700 febr. 24-ikén, majd ismét 1701 jan. 19-ikén a zálogos summára auctiót vesz föl.²

Dubraviczky István és Dubraviczky Judit fia Gábor egy 1677-ik évi tanukihallgatás alkalmával circiter 37 évesnek vallja magát,³ e szerint 1640 táján született. 1660-ban rokonaival, Dubraviczky Máriával, Gyürky Benedeknél, továbbá Dubraviczky Mihályval és Györggyel együtt ő is ellene mond Libercesy Mihálynak és Ferencznek egy kislibercsei birtokrészbe leendő beiktatásának.⁴ 1665-ben Koza Györggyel és feleségével Lukaviczky Borbálával, a Dubraviczky Anna leányával olyan egyezsége lép, hogy Kis-Libercsén lévő félházhelyükért átengedi nekik a maga Nagy-Paróczán levő puszta félházhelyét,⁵ 1667-ben pedig egy kislibercsei jobbágytelkét rokonának, Asguthy Istvánnak adja zálogba.⁶ Egy 1670 máj. 23-ikán megejtett tanuvalatás alkalmával az Asguthyak azt vallják, hogy Dubraviczky István, a Gábor atyja, felesége Dubraviczky Judit pénzén váltott ki Dubraviczán öt darab földet Dubraviczky Györgytől és Zsigmondtól, s azokat fiának át is adta.⁷ 1671-ben a háboru céljaira Zólyom megye által megajánlott 2000 mérő gabonához Dubraviczky Gábor is öt mérővel járult hozzá.⁸ 1673-ban egyik kislibercsei kuriáját 112 tallérért eladja sógorának, Losonczy Gyürky Benedeknek és nejének, Dubraviczky Máriának.⁹ 1674-ben pedig Tót-Hartyánban levő Franyovszka nevű félházhelyét 12 tallérért 12 évre zálogba adja Losonczy

Gyürky Istvánnak.¹ 1677-ben egy Felső-Petőfalván kelt okiratban feleségével együtt ismét egy kislibercsei telkület adja zálogba 180 talléron Gyürky Benedeknek és Dubraviczky Máriának.² 1681-ben pedig ismét egy Kis-Libercsén lévő jobbágytelkület zálogosítja el rajta lakó jobbágyokkal együtt 180 talléron Riazik Györgynek.³ Ez az utolsó adatunk Dubraviczky Gáborról.

Dubraviczky Gábor Garamszeghi Géczy Évát, Géczy Gáspár és Zathureczky Dorottya leányát vette nőül, a ki a fentebb említett 1677. évi tanukihallgatás alkalmával 34 évesnek vallja magát. Egy leányuk és egy fiuk maradt. Leányuk, Anna, Paxy Istvánhoz ment nőül, s testvérével 1706-ban osztozott. Egyetlen fiuk, Péter élete és szereplése már a XVIII. századba nyulik át.

XVIII. század.

Dubraviczky Gábor és Géczy Éva fia Péter, a nógrádvármegyei Kis-Libercsén lakott. Mint-hogy úgy a dubraviczai ősi javakat, valamint a pestmegyei szelei stb. jószágrészeket már atyja, illetve még nagyatyja legnagyobb részben elidegenítette, illetve elzálogosította: az ő szereplése Nógrád vármegyére szorítkozott. E megyének volt előbb szolgabirája, majd főpénztárnoka — generalis perceptora — s végül táblabirája.

Első okleveles adatunk Dubraviczky Péterről 1694-ből van, a mikor az atyja által még 1674-ben Gyürky Istvánnak zálogba adott tóthartyáni félházhelyre vonatkozó zálogos szerződést megújítja.⁴ 1702-ben rokona Gyürky Mária, Alberty Jánosné egyezkedik vele, s beleegyezik, hogy azon Varganovszka és Valentovszka nevű zsellértelkeket és egy egész puszta kuriát, a miket eddig Kis-Libercsén közösen birtokoltak, feloszthassa.⁵ 1710-ben Bezzegh Annától egyik kalondai jobbágyát, Krizsán Tamást, illetve ennek jobbágytelkét szerzi meg örökaron 100 talléron.⁶ 1713-ban már mint a megye szolgabirája nevezi meg a megye rendei előtt prokuratorait,⁷ 1714-ben pedig Nógrád vármegye

¹ Póniki róm. kath. anyakönyv.

² Palásthy-levt.

³ Csal. lev.

⁴ Garamszentbenedeki lev. B. 278.

⁵ Orsz. lev. Caus. tab. 4—3426. és Csal. lev.

⁶ Csal. lev.

⁷ U. o.

⁸ Zólyommegy. lev. B. fasc. II. N. 97.

⁹ Csal. lev.

¹ U. o.

² U. o.

³ Orsz. Lev. N. R. A. Fasc. 535. No. 5.

⁴ Csal. lev.

⁵ U. o.

⁶ U. o.

⁷ Nógrádmegy. lev. jk. 362. 1.

rendei a lemondott Losonczy István helyébe a megye főpénztárnokává választják.¹ 1715-ben Kis-Libercsén azt a félházhelyet, a melyet még 1640-ben Dubraviczky János zálogosított el Libercesy Mihálynak, ennek unokájától, Ráday Ilonától és férjétől Tussay Györgytől Dubraviczky Péter váltja ki 80 talléron.² 1726-ban viszont ő tőle váltja ki Lukanyényei Luka György nála zálogban volt nagykürtösi jobbágytelkét.³ 1727-ben megváltik hivatalától s Nógrád megye rendei bizonyítványt adnak neki arról, hogy ugy szolgálirói, mint később főpénztárnoki tisztében mindig hűségesen járt el, s hogy mindenről pontosan elszámolt.⁴

Ettől kezdve Dubraviczky Péter a megye közéletében már csak mint táblabíró vett részt, s összes törekvését arra fordította, hogy családjának Dubraviczán és Szelén fekvő s elzálogosított ősi javait visszaszerezze. Már 1728-ban egyik rokonával ifj. Lepiny Jánossal kezd levelezést a dubraviczai birtokrészek kiváltása tárgyában.⁵ A Battikok nem is idegenkednek az általuk birt birtokrészek visszabocsájtásától, ennek dacára azonban ez ősi birtok visszaszerzése Dubraviczky Péternek nem sikerül, s csak jóval később, mintegy félszázad múlva valósítja azt meg — legalább részben — egyik unokája.

Nagyobb sikerrel járt a szelei birtok tárgyában való egyezkedés. 1730 aug. 14-ikén Kis-Libercsén köti meg az egyezséget rokonaival Battik Györggyel és Szathmáry Király Miklóssal — anyai ágon szintén Battik-leszármazó — a mely szerint «consideratióban vévén Nemzetes és Vitézlő Dubraviczky Péter bátyánk Urunk eő kegyelme maga és 2 fiai Pál és Péter egyedül ezen Dubraviczky Fiu ágon lételöket» úgy egyeznek meg bátyjukkal, hogy a szelei, györgyei és félegyházi birtoknak a Battik-családot illető fele részéből mind a három határban egy-egy telket átengednek neki ingyen minden fizetés nélkül, s ezenkívül a birtok «tertialitásának felét, a mely Dubraviczky Ferencz része volt, letevén a leteendőket» szintén Dubraviczky Péter birtokába bocsájtják. Az egyezségre főleg az indi-

totta a Battik-örökösöket, mert mint az egyezés mondja, «néhai Dubraviczky Mihály leányágon lévő maradékai, azon két tertialitás egyikének felét, oly okból, hogy az volna említett néhai Dubraviczky Mihály unokájának Ferencznek része, kitől ők származnak, controversiába vették»¹ s ők Dubraviczky Pétertől, mint egyes fiági leszármazótól várták és reménylették, hogy a magáéval együtt az ő jussukat is megvédelmezi. Dubraviczky Péter azonban csakhamar megbánta az egyezséget, s 1731-ben a váci káptalan előtt ünnepélyesen visszavonja és semmisnek nyilvánítja azt,² 1733-ban Hont megye rendei utján szólítja föl Battik Györgyöt a szelei stb. birtokokra vonatkozó s a Dubraviczky-családot illető okiratok visszaadására, s a megye rendei 1733 márcz. 16-ikán Börsönyben tartott gyűlésükön kötelezik is erre Battik Györgyöt. Battik György ekkor Hont megye rendei előtt egyezségre lép Dubraviczky Péterrel s kötelezi magát, hogy Szelén a Dubraviczky Ferenczfele részt 400 frt zálogos összeg lefizetése után minden ellenkezés nélkül kezére bocsájtja, s a Dubraviczky István által elzálogosított részből egy telket szintén átad neki minden fizetés nélkül, oly feltétellel, hogy viszont a többi rész-birtokában őt békében hagyja. Kötelezi magát Battik György arra is, hogy a Dubraviczán általa zálogban birt ősi részjóságokat is visszabocsájtja a megfelelő zálogos summa letétele után.³ Ennek dacára a tárgyalások a zálogos birtokrészek kiváltása iránt még azután is évekig húzódtak. Battik György 1737 ápr. 25-ikén Osgyánban kelt levelében értesíti Dubraviczky Pétert, hogy a jövő héten lemegy Szelére, s Szathmáry Király Miklós is ott lesz, s hívja, hogy jöjjön ő is oda, ott a helyszínén majd könnyebben megegyezhetnek.⁴ Ugy látszik, az egyezés ez alkalommal — s most már véglegesen — létre is jött. Maga az egyezés-levél ugyan nincs meg, de tartalmát egy 1760-ban megindult perben eszközölt tanuvallatásból ismerjük. Elmondják ekkor a tanuk, hogy Tápió-Szele — már ekkor így nevezik — a melyet a

¹ U. o. jk. 695. l.

² Csal. lev. t.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

¹ Pestmegy. lev. t.

² Orsz. lev. t. El. Cap. Eccl. Vacensis. C. 998.

³ Nógrádmegy. lev. t.

⁴ Csal. lev. t.

Buda visszafoglalása után az országból kitakarodó török hadak feldultak, majd a pestis és Rákóczi szabadságharcza teljesen elnéptelenített, 1716-ban épült újra a régi falu helyén. A község «8 részre delineaáltatott, s ebből $\frac{1}{8}$ rész Dubraviczky Márk jussára felhagyatott.» Az egész falu 40 sessióból áll, s ebből fele, 20 sessió illetné a Battik-családot, de ebből 1 sessiót egyezés szerint Dubraviczky Péternek engedtek át. Ezenkívül a másik felerésznek egynegyede vagyis 5 sessió jutott még vissza Dubraviczky Péter birtokába, míg a többi 15 sessiót Dubraviczky Mihály leszármazói: a Mocsáry, Komjáthy, Darvas, Török, Pongrácz, Dömők, Ráday, Laszkáry, Niklészy stb. családok tagjai birtokolják, vagy olyanok, a kiknek az illetők ezeket elzalogosították, mint pl. a Berkó, Csernus, Báthory, Györe, Gyürky, Kanyó, Laczkó, Simonyi, Szántó stb. családbeliek.¹

Dubraviczky Péter e közben folyton törekedett a dubraviczai ősi birtokok kiváltására is. 1733-ban Zólyom megye rendei előtt tiltakozik az ellen, hogy Ns. Urbány János Dubraviczán azon részirtokot és nemesi kuriát (curiam nobilitarem), a mit Battik György birt zalogban a Dubraviczky-családtól, s bizonyos feltételek mellett Urbány Jánosnak cedált, elidegenítse vagy zalogba adja; tiltakozik továbbá az ellen is, hogy azon a kurián lévő rombadült kastélyt — ruinatum castellum — felépítse s ez által a kiváltást megnehezítse.² Kandó István 1734 márcz. 15-ikén kelt s Dubraviczky Péterhez intézett levelében igéri, hogy a Dubraviczára vonatkozó s nála levő, de a Dubraviczky-családot illető okiratokat készséggel átadja.³ Még ugyanezen évben fel is szólítja rokonát, Battik Györgyöt, a birtok kiváltása iránti egyezkedésre.⁴ 1736 febr. 11-ikén Holecz György veszi át Ocsován Kandó Istvántól Dubraviczky Péter részére a Dubraviczára vonatkozó okiratokat,⁵ de a dubraviczai ősi birtok visszaszerzése Dubraviczky Péternek, mint fentebb említettük, ennek daczára sem sikerült.

Dubraviczky Péter Kopcsány Borbálát, Kop-

¹ Pestmegy. lev. és Csal. lev.

² Zólyommegy. lev. Fasc. IV. N. 2.

³ Csal. lev.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

csány István és Szigethy Katalin 1670-ben született leányát vette feleségül, a kivel Nógrád vármegyében Kis-Zellőn és Kis-Kürtösön, Hont megyében Palojton s még másfelé is kapott részirtokot.¹

Kopcsány Borbála 1737-ben már nincs életben. Ez évben fia Dubraviczky Pál adja zálogba apja megbízásából Bohunka Györgynek az édesanyját Kis-Zellőn illető részirtokot 65 frton,² 1741-ben pedig Dubraviczky Péter, mint Kopcsány Borbálától született gyermekei természetes gyámja és sógornője Kopcsány Krisztina, Berczely Pál özvegye együtt tiltakoznak Nógrád megye rendei előtt sógora, illetve testvére, Kopcsány Bálint ellen, a ki apját, Kopcsány Istvánt arra igyekszik rávenni, hogy őket végrendeletével megrövidítse.³

1733-ban a paróczai rétek miatt pörösködik Dubraviczky Péter.⁴ 1734-ben úgy egyezik meg sógorával, az unokahuga, Paxy Éva férjével, Nagy Istvánnal, hogy ennek Félegyházán lévő féljobbágytelkéért cserében átengedi neki Kis-Libercsén azon jobbágytelek felét, amit eddig közösen birtak, a melyen Krizán nevű jobbágyuk lakott,⁵ 1741 márcz. 16-ikán Kis-Libercsén egyezkedik unokaöccsével, Paxy Istvánnal, testvérnénje Dubraviczky Anna fiával s ez alkalommal az 1706-ik évi osztályegyezséget némileg módosítják, s egy pár jobbágytelket elcserélnek.⁶ 1744-ben a törincsiek ellen tiltakozik a miatt, hogy birtokának határát háborgatják.⁷ Ez az utolsó adatunk Dubraviczky Péterről, a ki rokonaival, a másik ágból származó Ferenczcel együtt Nógrád megye 1734-ik évi nemesi összeírásában is fel van véve.⁸

Dubraviczky Péternek és Kopcsány Borbálának két fia és hat leánya maradt. A leányok közül a legidősebb, Judit, Hangátsy Zsigmondhoz, a második, Juliánna, Siroki Egry Mártonhoz ment nőül. A harmadik leány, Anna, Alsókáldi Káldy Pálnak lett második felesége. A negyedik

¹ U. o.

² U. o.

³ Nógrádmegyei lev. jk. 119. 1.

⁴ U. o. P. 4—8.

⁵ Csal. lev.

⁶ U. o.

⁷ Nógrádmegy. lev.

⁸ U. o.

leány, Katalin, dr. Vághy György orvoshoz, az ötödik, Borbála pedig Alsódraskóczi Morvay Andrásához ment nőül. Végül a legifjabb leány, Éva, 1750-ben Siroki Egry Dániel felesége lett.

A két fiutestvér — Pál és Péter — az 1753 4-ik évi országos összeírásban úgy Nógrád, mint Pest megyében is föl van véve a birtokos nemések között.¹

A nyolcz testvér 1761 máj. 8 ikán osztzkodott. A Kis-Libercsén kelt osztálylevél szerint Dubraviczky Pál Nemes-Palojtán, Hont megyében kapott részjóságot, míg a kislibercsei residentialis ház tartozékaival együtt Péternek jutott. Judit, Hangácsyné, Kiszellőn kapott «curialis pusztahelyet»; Juliannának, Egry Márton özvegyének, nyil szerint a tóthartyáni rész-birtok jutott. Anna, Káldy Pálné, szintén Kis-Libercsén, míg Katalin, dr. Vághy György felesége Kis-Kürtösön kapta ki részét. Borbála, Morvay Andrásné és a legifjabb leány, Éva, Egry Dánielné szintén Tót-Hartyánban kapott rész-birtokot. Megjegyzi az osztálylevél, hogy a «Zólyom vármegyében Dubraviczán levő rész közre marad.»² Az osztálylevélben, mint látjuk, nincsen szó a szelei birtokról, ezt ugyanis, mint csupán férfiágot illetőt, a két fitestvér magának tartotta fenn. A testvérek ekkor bele is nyugodtak ebbe, de mint látni fogjuk, leszármazóik később igényt formáltak a szelei birtokhoz is, s pörösködtek a fiági leszármazókkal.

A két fitestvér közül Pál volt az öregebb. Atyja halála után ő vette kezébe a dubraviczai ősi birtok visszaszerzésének dolgát. 1749 május 9-ikén Kis-Libercséről ir Bácsmegyey Sámuelnek, s fölkeri őt, mint a többi atyafiaknak is meghatalmazottját, hogy a dubraviczai részjóságot visszaszerzéséért és a Dubraviczkyakat illető okiratok kiadása iránt barátságosan egyezzenek meg.³ 1753 jun. 19-ikén Losonczon egyezséget is köt Bácsmegyey Sámuel, ugysis mint az Asguthy leszármazók meghatalmazottja, továbbá Fáy Ádám, szintén leányági Dubraviczky leszármazó, Dubraviczky Pállal, a melyben arra kötelezik magukat, hogy a birtokukban levő s

a Dubraviczky-családot illető okiratokat záros határidő alatt átadják neki.¹

Dubraviczky Pál akkor még Kis-Libercsén lakott, s innen ir még 1754 szept. 24-ikén is öccsének, Péternek, Szelére gazdasági dologban,² de a következő évben már Szelére költözött, a hol magának residentialis házat építtetett. Idetelepülésének az volt az oka, hogy megnősült: Laszkáry Ilonát, Laszkáry János és Nagyréti Darvas Erzsébet leányát, Ócsai Balogh József özvegyét vette feleségül, a ki maga is szelei birtokos volt: Itt született 1759-ben egyetlen fiuk, Márk, de a ki kiskorában el is halt.

1756-ban több libercsei birtokossal együtt tiltakozik Dubraviczky Pál a birtokháborító szomszédok ellen.³ 1759-ben pedig öccsével, Péterrel együtt a tóthartyáni birtokrészek tárgyában inquiráltat.⁴ 1760-ban Dubraviczky Pál és Péter kérésére Mária Terézia határjárást rendel el Szelén.⁵ Ugyanezen évben indul meg a leányági örökösökkel az a pörlekedés, a miről már többször szólottunk.⁶

Mint említettük, a szelei 40 telekből 15 telek ekkor sokfelé oszolva Dubraviczky Mihály leányági leszármazóinak kezén volt, s hasonló volt az eset az ekkor még Szelétől különálló félegyházi határban és Györgyén is. Dubraviczky Pál és Péter most már azt vitatták, hogy ezen birtokok csak a férfiágot, s így kizárólag őket illetik, s perbe idézték a leányági leszármazókat. Ez az a táblai per, a melyben a családtagok több ma már a család birtokában meg nem levő s fentebb fölemlített oklevelet felmutattak, s a melynek iratai az Országos Levéltárban Caus. tab. 4—975. jelzet alatt található, s a mely évekig huzódva végre is a fölpörösök elutasításával ért véget.

Dubraviczky Pál maga e pörösködés közben 1764-ben el is halt, s özvegye folytatta tovább, sógorával együtt a pört. Ő sokkal túlélte férjét s csak 1794-ben hunyt el szelei residentialis házában. E házon kívül Dubraviczky Péternek is volt már a 18-ik század közepén Szelén ku-

¹ Nógrád- és Pestmegy. lev. t.

² Csal. lev. t.

³ U. o.

¹ U. o.

² U. o.

³ Nógrádmegy. levélt. jk.

⁴ U. o.

⁵ Csal. lev. t.

⁶ Orsz. lev. Causa. tab. 4—975.

riája, sőt residentiális házat építettek itt Káldy Pál és felesége Dubraviczky Anna, továbbá dr. Vághy György és neje Dubraviczky Katalin is. Id. Dubraviczky Péter leányai ugyan, mint a fentebb említett osztályegyezségből látjuk, nem kaptak részt a szelei birtokból, mert azt, mint csupán fiágot illetőt — a mint azt az 1767-ben megejtett tanuvallatás igazolja — a két fitestvér, Pál és Péter a maga számára tartotta fenn; azonban Káldy Pál és neje 1764-ben a Battik-ágon leszármazó Szathmári Király Miklós özvegyétől Szentmiklósi és Óvári Pongrácz Erzsébettől Tápió-Szelén egy házhelyet és a félegyházi és györgyei portióban öt illető résznek felét, 1200 Rh. forintban, majd Nagyréthi Darvas Sándor özvegyétől Szentmiklósi Pongrácz Zsuzsánától ennek szelei, györgyei és félegyházi portióját 1500 Rh. frthan zálogba vették, dr. Vághy György és Dubraviczky Katalin pedig Török Andrásnétól szerzett ugyanitt zálogos birtokot.¹ —

Dubraviczky Péter és Kopcsány Borbála ifjabb fia Péter 1723-ban született. A szelei birtokrész kiváltása után eleinte ő gazdálkodott azon s ott is lakott. 1754-ben egy Nagy-Kátán febr. 10-ikén kelt adóslevél szerint a Szeléhez tartozó Berencsik pusztán (ma Birincsek határ-rész) fekvő 3 drb. földjét 10 évre 100 frtéért zálogba adja a nagykátai plébánosnak, oly feltétellel, hogy «a zálogos összegből minden évben 10 frt defalcálódjék.»² Midőn 1761-ben testvéreivel megosztozik, ő kapja a kislibercsei residentiális házat, s ettől fogva állandóan itt lakik, míg a szelei birtokon bátyja, Pál gazdálkodott. 1760 szept. 25-ikén 200 Rh. forintért zálogba veszi Irsai Szabó Lőrincznek és feleségének, Leleszi Kovács Katalinnak paróczai rész-birtokát, a kire (t. i. ez utóbbira) ez anyjáról, Petykó Annáról, Dubraviczky Mihály dédunokájáról szállott.³

A megyei közéletben nem szerepelt, csak családjának élt, elhunytáig így van bejegyezve 1775 nov. 10-ikéről az alsósztrégovai ev. egyház anyakönyvébe: Perill. Dnus Petrus Dubraviczky de eadem, annorum 52 in Kis-Libercse extinctus,

vir placidus, pater familias providus. Vagyis békés ember, gondos családapa.

Dubraviczky Péter Kubini és Nagyolaszi Kubiny Ágoston és Domovetzi Zmeskál Zsófia 1733-ban született leányát Polixenát vette feleségül, a ki 1763 jan. 6-ikán osztozik Kóváron testvéreivel, Kubinyi Lőrinczczel, a mikor is Hontmegyében, Kóváron, Terbegeczen és Nagy-Csalomján kapott részbirtokokat.¹ Ő jóval túlélte férjét, 1797 jul. 28-ikán hunyt el, s az anyakönyv megjegyzi róla: Domina religiosa ac proba — vallásos és kegyes urnő. Családjá, illetve fiai érdekeit ő is szíven hordta, s igyekezett ezek jussait biztosítani, s 1778-ban Albert királyi helytartótól parancsot eszközölt ki a garamszentbenedeki konventhez az iránt, hogy a konvent levéltárában található s a Dubraviczky-családra vonatkozó okiratokat részére hiteles alakban adják ki.²

Dubraviczky Péternek és Kubiny Polixenának öt fia maradt, Antal, György, Péter, István és Bálint. Az öt testvér, midőn 1796-ban nagybátyjuk, Dubraviczky Pál özvegyének halálával az ő szelei birtokrésze is reájuk szállott, megosztozott egymással, még pedig úgy, hogy mind az öt testvérnek, úgy a szelei, mint a nógrád- és hontmegyei birtokokból megfelelő rész jutott; Szelén, mint az osztálylevél mondja: «egy egész oktávanak és a Battik-féle huszadrésznek egy quintalitása.»³

A legidősebb testvér, Antal, a ki 1755-ben született, Szelén települt le. Már anyja életében is ő birta az egész szelei birtokot haszonbérben, midőn pedig 1796-ban testvéreivel megosztozott, ezek közül György, Péter és István a maguk szelei birtokrészét szintén neki adták zálogba 16 évre 7—7 ezer forintért.⁴ Nógrád megyének már 1776-ban,⁵ később pedig Pest megyének is táblabirája lett, de a közéletben csak ritkán vett részt, s teljesen családjának és gazdaságának élt. Ennek daczára megyeszerte általános tekintélynek örvendett s az 1820 máj. 8-ikán tartott tisztujtáson a nádor-főispán az első alispáni

¹ Csal. lev.

² U. o.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ Nógrádmegy. levélt. jk.

¹ Csal. lev.

² U. o.

³ Családtörténeti jegyzetek. I. füz. 124. l.

állásra őt is kandidálta.¹ Nagy kort érve 1834-ben hunyt el. Sarudi Battik Márkus és Kelecsényi Fejérpataky Anna leányát, Magdolnát vette nőül, akitől született gyermekeiről — mint a kik már a XIX. században szerepeltek — később lesz szó.

A második testvér, György 1759-ben született s 1801-ben hunyt el. Nógrád megye már 1779-ben juratus assessorává választja.² 1784-ben a királyi tábla hites jegyzője, s mint ilyen előbb nagynénjének férje dr. Vághy György, majd pedig Nedeczky László részére ő eszközöl tanuvallatásokat.³ 1784-ben szerzi meg az ügyvédi oklevelet,⁴ s csakhamar ezután megnősült s Zólyom megyében, Hajnikon települt le.

Dubraviczky György Schindler Sámuel Zólyom megyei táblabíró és Garamszeghi Géczy Terézia 1772-ben született leányát Amáliát vette nőül 1788 jan. 6-ikán. Schindler Sámuelnek anyja Hajniki Bezzegh Mária volt, s ő utánna szállott a hajniki részbirtok Dubraviczky Györgynére, Schindler Amáliára. Dubraviczky György azután 1791-ben és 1792-ben azt a hajniki kuriát és részbirtokot, amit már ipa zálogban birt Bezzegh Istvántól, illetve Mikoviny Jánostól, a kinek felesége szintén Bezzegh leány volt, örökáron megszerzi⁵ s így hajniki birtokát megnagyobbítván és örökössé tévén állandóan Zólyom megyei lakos lesz. E közben sikerül neki — a mit már nagyatyja Péter is megkísérelt — az ősi dubraviczai javaknak egy részét s köztük az ősi kastélyt is megszerezni, illetve visszaváltani; 1791-ben váltja vissza azokat a részbirtokokat, a melyeket ekkor Bohus Jánosné, Urbany Anna és Okolicsányi Lászlóné Fáy Katalin birtak zálogban.⁶ Ez időtájból való Dubraviczky Györgynek egy sajátkezű följegyzése, a melyben elsorolja birtokait; a hajniki — most már örökösen megszerzett — jószágokat 7 ezer frtra, teszéri részbirtokát 3 ezerre, a körmöczi bányákban való jussát (felesége nagyatyja Schindler János Jeremiás Körmöcz város tanácsnoka volt) 3 ezer ötszáz frtra, a Dubraviczán kiváltott részeket 9 ezer frtra, a Pest-, Nógrád- és Hontmegyei

birtokokban való részét 7 ezer frtra, s így összes értékét — az instructiókon kívül — több mint 30 ezer frtra becsüli.¹

Zólyom megye rendei az ősi megyebeli család visszatelepült sarját csakhamar tisztviselőik közé emelik: előbb szolgabíróvá, majd 1796-ban Prónay Pál helyébe megyei főpénztárnokká választják.² Mint ügyvéd ember, s testvérei közt leginkább tollforgató, rendszeren ő intézi a család közös dolgait, ő készíti a testvéreivel való osztályegyezség tervezetét s az ebből folyó zálogos szerződéseket. Mikor unokatestvérük Kopcsány Borbála, mint családjának utolsó sarja 1796-ban meghal, s vagyona az oldalági örökösökre száll: akkor is ő készíti az örököstársakkal való egyezséget.³ De a halál korán ragadta el családjá köréből: alig 42 éves korában hunyt el 1801-ben, s a megye rendei, midőn helyettesítéséről gondoskodnak, egyuttal kifejezést adnak sajnálatuknak a veszteség fölött, a mi a megyét a pontos és lelkiismeretes tisztviselő elhunytával érte.⁴ Özvegye több mint 50 évvel élte őt túl, s róla és gyermekeiről később a XIX-ik században lesz szó.

A harmadik testvér, Péter, 1763-ban született. Ő állandóan Kis-Libercsén lakott, s mihelyt fölserdült, özvegy édes anyjával együtt egész ennek 1797-ben bekövetkezett haláláig közösen gazdálkodott a nógrádmegyei birtokokon. Midőn anyjuk halála után testvéreivel megosztott: neki jutott a kislibercsei kuria s négy testvérétől ő vette zálogba ezeknek a nógrádmegyei birtokokban való részét 16 évre 280—280 Rh. forint.⁵ Nógrád megye közéletében is részt vett, előbb hosszabb időn át a megye szolgabírája, majd főpénztárnoka volt, s ez utóbbi hivataláról 1815-ben mond le, a mikor is a megye rendei elismerést és köszönetet szavaznak működéséért.⁶ Élete végéig táblabírája marad megyéjének s az alsósztrégovai ev. egyház felügyelői tisztét is viseli.

Dubraviczky Péter 1787-ben nősült meg: Trebosztói Révay Péter és Beniczky Krisztina

¹ Pestmegy. lev. jk.

² Nógrádmegy. lev. jk.

³ Csal. lev.

⁴ U. o.

⁵ Csal. lev.

⁶ U. o.

¹ U. o.

² Zólyommegye lev. C. 100. 217.

³ Csal. lev.

⁴ Zólyommegye lev. C. 108—136.

⁵ Csal. lev.

⁶ Nógrádmegye lev. jk.

1765-ben született leányát, Esztert vette feleségül. Házasságuk gyermektelen maradt, s Dubraviczky Péter házvezetőnője Gálos Gáborné Kármán Zsuzsánna leányait Antóniát és Johannát nevelte a saját leányai gyanánt. 1825-ben kelt végrendeletében összes *szerezett* javait a nevelt leányaira hagyja, s a végrendelet záradékában felesége is hozzájárul e rendelkezéshez.¹ Dubraviczky Péter 1827 jan. 18-ikán hunyt el, s egyik nevelt leánya Antónia, még ugyanez év jun. 19-ikén Szentmiklósi és Óvári Pongrácz Boldizsár felesége lett. Őt még nevelőanyja, Révay Eszter adta férjhez, a ki azonban alig egy hónap mulva, jul. 29-ikén maga is elhunyt. A másik leány, Johanna, pár év mulva nénje mostoha fiához, Pongrácz Boldizsárnak első házasságából született fiához, Károlyhoz ment nőül, a ki később Nógrád megye alispánja lett. A nevelt leányokra, mint említettük, csak Dubraviczky Péter szerzett javai szállottak, az ősi javak, hosszabb pörösködés után visszajutottak a testvérek, illetve ezek gyermekei birtokába.

A negyedik testvér, István, a katonai pályára lépett, s mikor 1796-ban a testvérek megosztóznak, ő távol van, mint a Zedwitz-ezred főhadnagya a francia háboruban vesz részt. De még ugyanezen évben kilép a hadseregből, Kóváron települ meg s a többi négy testvér részét is a hontmegyei birtokokban zálogba veszi tőlük 16 évre 510—510 frtért.²

Csakhamar családot is alapított. Csejthey Zsigmond és Markoshetyei Stettner Zsuzsánna leányát, Juliánát vette nőül Komárom megyéből. Családjának és gazdálkodásának élve, a megyei közéletben nem igen vett részt. Halálának évét sem tudjuk; az utolsó reávonatkozó adatunk 1815-ről szól, a mikor Hont megye rendei előtt Kardos János ellen pörösködtek.³ Felesége sokkal túlélte őt; róla és gyermekeiről később lesz szó.

A legfiatalabb testvér, Bálint, a ki 1772-ben született s így atyja halálakor még alig pár éves volt, a testvéreivel való osztozáskor szintén Szelén települt le, s neki jutott nagybátyjuk, Dubraviczky Pál residentiális háza. Ő maga

vette át szelei részbirtokát, s azon maga gazdálkodott, míg a nógrád- és hontmegyei birtokrészeket ő is zálogba adta bátyjainak, Péternek, illetve Istvánnak. A megyei közéletben csak mint táblabíró vett részt.

Dubraviczky Bálint kétszer nősült. Először 1756-ban Románfalvi Fejérváry Apollóniát vette nőül Törtelről, a kitől 1797-ben egy fia született, Márk, de ez még kiskorában elhalt. Másodszor báró Rüdtt Ferencz és báró Hellenbach Karolina leányát Vilmát vette nőül, de őt korán özvegyül hagyta, úgy hogy kiskoru gyermekei fölött bátyja, Antal gyámkodott. Róluk később, a XIX. században lesz szó.

*

A család másik ágából — mint említettük — csak az egy Dubraviczky György hozta át családját a XVIII. századba, a ki nagy kort érve, 1733 után hunyt el. Egyetlen fiáról, az 1689-ben született Ferenczről vannak adataink, a kit Nógrád megye 1724-ben igtatott juratus assessorai közé.⁴ Az 1732-ik évi nógrádmegyei nemesi összeírásban atyjával együtt van fölvéve a birtokos nemesek közé, de 1734-ban már csak maga fordul elő az összeírásban a másik ágból való Péterrel együtt.⁵ Ugyanezen évben a megye rendei előtt Nándori Bene Ferenczcel pörösködik.⁶ 1744-ben a zólyommegyei insurgensek között is össze van írva, de ekkor már 55 éves lévén, az insurrectióban személyesen nem vett részt.⁷ 1745-ben paróczai kurialis házáat, a mit Petykó Andrástól birt zálogban, 39 frt 15 denárban rokonának, Irsai Szabó Lőrincznek engedi át.⁸ Még 1748-ban Nógrád megye rendei előtt inquiráltat hatalmaskodás miatt Kalmár István felesége ellen,⁹ de már 1750 decz. 8-ikán elhunyt Dubraviczán 61 éves korában.¹⁰ Pár nap mulva, decz. 13-ikán követte őt leánya, a 17 éves Polixena is.¹¹

Dubraviczky Ferencz feleségének nevét nem

¹ Csal. lev.

² U. o.

³ Hontmegye lev. jk.

⁴ Nógrádmegyei lev. jk.

⁵ U. o. Acta Nob. fasc. III. No. 4.

⁶ Nógrádmegyei lev. jk.

⁷ Zólyommegyei lev. 1744. kev. j. 484. l.

⁸ Családtörténeti jegyzetek I. füz. 124. l.

⁹ Nógrádmegyei lev. jk.

¹⁰ Póniki róm. kath. egyh. anyakönyve.

¹¹ U. o.

tudjuk; Juliánna leányán kívül még csak egy fiáról Gáborról vannak adataink, aki Nógrád megye rendei előtt mint «honoratus esküdt» 1764-ben teszi le az esküt.¹ Hivatalos működéséről azonban csak egy adatunk van: 1774-ben egy becsületsértési pörben küldi őt ki a megye vizsgálatra.² 1779-ben Fáy Mihálytól 7 drb., a Dubraviczky-család szelei birtokaira vonatkozó oklevelet vesz át, maga is just akarván formálni ezen, csak a család másik ágát illető birtokokhoz;³ de úgy látszik, meggyőződött igénye alaptalan voltáról, mert nem pörösködött. Dubraviczán azonban már atyjának sikerült egy birtokrészt visszaszereznie — mint láttuk, éppen ott is halt meg — s maga Dubraviczky Gábor is birtokában volt e résznek, s 1772-ben Zólyom megye rendei előtt vádolja be egyik itteni jobbagyát, Sággh Jánost, hogy tőle megszökött.⁴

Dubraviczky Gábor Siroki Egry András és Nándori Bene Zsófia leányát Évát vette feleségül, a kivel többek közt Bakón kapott rész-birtokot s maga is itt települt le. Itt hunyt el 1786 ápr. 29-ikén. Az ev. egyház anyakönyvébe így van bejegyezve halála: Perill. ac Generosus Dnus Gabriel Dubraviczky de eadem, dignus

¹ Nógrádmegy. lev. jk.

² U. o.

³ Csal. lev.

⁴ Nógrádmegy. lev. jk.

qui diutius vixisset, reliquit viduam Evam Egry, cum tribus liberis. Memoria eius sit benedictus.¹

Dubraviczky Gábornak és Egry Évának, e bejegyzés szerint, három gyermeke maradt, de ezek közül az atyja halálakor még csak egy pár hónapos leány, Anna, csakhamar elhalt. A két fiu, Mihály és János atyjuk halálakor még kiskorú, 13 illetve 11 éves volt. A gyenge anyai kéz úgy látszik nem tudta a fiuk nevelését elég erélyesen irányítani, s úgy mindkettő katona lett. Az idősebb testvér, Mihály unt rá előbb a katonáskodásra, s 1811-ben ezredese, Rosenau báró fordul érdekében Nógrád megye rendeihez, s a megyétől segítséget kér a számára, hogy Egry Györgynél zálogban levő bakói rész-birtokát kiválthassa.² 1814-ben már kiszabadult a katonaságtól, Bakón lakik, s testvére, a még katonáskodó János Troppauban kelt meghatalmazásával jogosítja őt fel, hogy az édesanyjuk után jutott kovári rész-birtoknak őt illető részét 2350 frtért eladhassa, s a vételért felhasználhassa.³ Mihályról még csak annyit tudunk, hogy Lankovics János és Vladár Zsuzsánna leányát Máriát vette nőül, azonban magtalanul hunyt el.

BENKÓ IMRE.

¹ A szügyi ev. egyház anyakönyve.

² Nógrádmegy. lev. jk.

³ Csal. lev.

VEGYES.

Tolna vármegye pecsétje.¹

Megyei pecségekről az 1550. országgyűlés rendelkezett először s előírta, hogy azoknak a különböző alkalmatlanságoknak elkerülése végett, amelyek a vármegyékben eddigelé többször azért fordultak elő, mert a pecsétek bizonytalanok és ismeretlenek voltak, minden vármegyének legyen pecsétje, amelyet az alispánok meg szolgabírák, meg esküdttársaik pecsétei alatt szekrényben kell tartani.² Ezt

¹ Szerző e dolgozatát a Her. és Gen.-Társaság 1913. szept. hó 25-én tartott ig.-vál. ülésén olvasta fel a vármegyei, budapesti és bécsi levéltárak adatai alapján részletesen megrajzolt megyetörténetbe beillesztve. Jelen közlemény azonban csak a pecsétre vonatkozó részleteket adja.

² 1550: LXII. t.-cz.

megelőzőleg csak Hunyad-, Somogy- és Sáros vármegyéknek és Fogaras vidékének volt tulajdon pecsétje, a többiekben, így Tolnában is, a fő- vagy alispán s a szolgabírák pecsétjeit találjuk a megyei kiadványokon, de ezek nem voltak egyebek, mint tulajdonosaik családi pecsétei.¹

Több vármegye — így pl. Zala is — még 1550-ben kért és kapott is pecsétet. Egy későbbi forrás határozottan említi, hogy volt régi pecsétje Tolna vármegyének is, de mivel hosszú ideig szenvedett a török uralom alatt, a háborúk zavarai közt elveszett. Hogy ez milyen volt,

¹ *Gábor Gyula*: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest, 1908 109—111. l. — *Tagányi Károly*: Magyarország címertára. Budapest, 1880 21., 27. l.

nem tudjuk, a XVI. század közepe tájáról u. i. nagyon kevés megyei kiadványunk maradt meg, mert a vármegye nagyrésze török kézen volt már ekkor s bár végképen nem szakadt el Ferdinánd egész uralkodása idején, utolsó éveiben már csak foszlányai adóztak a magyar királynak s 1565-ben ezekkel is utoljára találkozunk.¹ Minthogy nagyon megfogyatkozott testében, Baranya-Tolna együtt említetik a megyék 1564-iki adóhátralékának kimutatásában s az 1564-iki dikális összeírásokban² és hatóságuk is közös volt ekkor már, mint azt egy 1563-iki oklevélben olvassuk.³ E kiadvány zárlatán nem megyei pecsét, hanem családi pecsét van s így nincs kizárva, hogy az 1564-iki pecsétadományok azon szavai, hogy volt a vármegyének pecsétje, de a török időkben elveszett, talán csak jóhiszemű, azonban minden alap nélkül való megokolás volt.⁴

Buda visszafoglalása után Badeni Lajos örgróf vette át a dunántúli és drávamelléki császári hadak vezérletét szeptember 23-án már megvette Simontornyt, majd Pécsét, Siklóst és Kaposvárt s evvel a török ellenállás e vidéken is meg volt törve.⁵

Megindult újra a megyei élet, de első éveiből csak egy-két elszórt adatot ismerünk, mert a vármegyei levéltár csak az 1696. évtől kezdve őriz iratokat s az első két-három évtizedből még ezek is nagyon hiányosak. Az 1696-iki alispánválasztásról s az ezt követő megyei harcokról már tisztább képet alkothatunk magunknak, de — sajnos — ez még mindig nagyon vázlatos, pedig épen nem szükölködnék érdekesebb-nél-érdekesebb részletekben.

1696 február 10-én tisztújító közgyűlést tartott Tolna vármegye közönsége, amelyen Broderich András tolnai póstamester és a tolnai katonai élelemraktár felügyelőjét választották meg alispánná. Első dolga volt, hogy a királyhoz pecsét-engedélyezésért folyamodott. Gyorsan elintézték Bécsben a folyamodványt, mert 1696 márczius 2-án — tehát megválasztatása után

alig három hétre — Bécsben kelt diplomájával eleget tett Lipót Broderich kérésének.

Broderich azonban nem élvezhette nyugodtan méltóságát, mert hatalmas ellenzéki táborral találta magát szemközt, amely mindent elkövetett, hogy hivatalos működésében a szerinte törvénytelenül megválasztott alispánt megakadályozza. Nem látjuk teljesen tisztán a dolgokat, de valószínű, hogy a főispán, Radonay Mátyás, pécsi püspök erőszakkal választotta meg a megye közönségének ellenére a neki kedves német viceispánt.

Alig várták már Broderich és tisztviselőtársai, hogy kiteljék az esztendejük s 1697 febr. 5-én meg is tartották a valedictóriát. Broderich ellen rögtön szigorú vizsgálat indult meg, azon panaszok alapján, amelyet a vármegye közönsége nyújtott be ellene s azért is, mert a tolnai raktárban súlyos szabálytalanságoknak jöttek a nyomára.

Minthogy a vármegye pecsétjét lemondásakor nem adta át Broderich, hanem magával vitte, a magyar királyi udvari kancellária felszólította, hogy szolgáltatassa azt be. Broderich azt felelte erre a kancelláriának, hogy az ő és tisztviselőtársai lekötözése után tisztújítást nem tartottak, főispánja nincs a vármegyének, az 1559: LXII. t.-c. pedig úgy rendelkezik, hogy a vármegye pecsétjeit a törvényes alispánok, szolgabírák és esküdtek pecsétjével lepecsételt ládában kell tartani; minthogy tisztviselői nem voltak a vármegyének, ő nem tartotta tanácsosnak nem hites egyénnek átadni a pecsétet. Mivel a nádor arról értesítette őt, hogy a főispáni szék üresedése esetén úgy a pecsétnek, mint a vármegyei iratoknak őrzése az ország törvényei szerint őt illeti, neki fog kellenie a pecsétet is átszolgáltatnia.

1697 július 12-én Bécsben kelt a kancellária határozata, amelyet rávezettek Broderich kérvényének hátára s így juttatták vissza hozzá. Ebben megismétli a kancellária előbbi határozatát s meg is okolja: a vármegyének öfölsége, a magyar királyi udvari kancellária útján engedélyezte a pecsétet s most, mikor nincsenek törvényes tisztviselői a vármegyének, a pecsétet a kancelláriának, mint öfölsége közvetlen dicszerűségének kell átszolgáltatni.

Broderich nem mert tovább ellenkezni s átadta a pecsétet, de kérte, hogy a kancellária térítse meg neki azokat a költségeket, amelyekbe neki a pecsét kieszközlése került. Kéri egyben a kancelláriát, hogy kérvénye hátán nyugtassa a pecsét átvételét. A kancellária eleget is tett e kérésének s elismerte, hogy Broderich a pecsétet s a róla szóló királyi diplomát átszolgáltatotta s egyben megjegyezte, hogy költségeinek megtérítéséről majd a vizsgálat befejezése után lehet szó. Minthogy azonban sem a pecsét, sem vele a diploma nem került elő, sem vele megpecsételt kiadványt nem ismerünk, nem tudjuk, milyen volt a czimeres pecsét.

¹ *Acsády Ignác*: Két pénzügytörténelmi tanulmány. Budapest, 1894 158. és 174. l.

² U. o. 156. és *Acsády I.*: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt. 1526—64. Budapest, 1888 262. l. — Magyar Könyvszemle 1892. 93. 215. l.

³ „Nos Andreas Pernezy de Osthopan vicecomes et iudices nobilium comitatum Baroniensis et Tholnensis.» Datum in oppido Zygeth f. 2. p. p. f. Gregorii papæ a. D. 1563. N. Múz. lev. *Törzsanyag.* Az 1563. ápr. 24-én Szigetvárt tartott sedrián az összegyűlt nemesek *Baranyából s Tolnából voltak.*

⁴ *Várady Ferenc*: Baranya multja és jelenje. II. k., 428. l. Baranya vm. 1694 okt. 10-én nyert pecsétet. (Lib. Reg. XXIII. 332. l.)

⁵ *R. Horváth Jenő*: Magyar hadikronika. Budapest, II. k. — *Szilágyi S.*: A magyar nemzet története. VIII. k. 454. l.

A vármegye azonban nem lehetett meg pecsét nélkül s azért még 1698-ban vagy 1699 elején új pecsétért folytatódott Lipóthoz. A pecsétkérő folyamodvány, melyet Tolna vármegye levéltára őriz, így szól:

«Sacratissima Cæsarea Regiaque Maiestas, Domine, Domine nobis naturaliter clementissime.

Maiestati Vestræ Sacratissimæ humillime repræsentare volumus, qualiter egregius Andreas Brodericz his non ita dudum evolutis temporibus sine præscitu et annuentia nostris, propria duntaxat auctoritate, certum pro comitatu nostro sigillum exsculpi et confici curans eodeum veluti vicecomes noster (qui tamen per nos nullatenus eotum etiam pro legitimo vicecomite nostro agnitus extitisset), in nonnullis sine præscitu nostro, ne fors expeditis et emanatis præiudiciosis, et damnosis, expeditionibus usus fuisset. Quem abu-um et ne fors exinde etiam imminens damnum et præiudicium evitare volentes Maiestatem Vestram Sacratissimam veluti Dominum Dominum nostrum naturaliter clemen-

tissimum de genu humili interpellamus, dignetur Maiestas Vestra Sacratissima ex innata gratia et clementia sua intuitu fidelitatis fideliumque servitiorum nostrorum hactenus præstitorum et in futurum etiam pari fidelitatis et constantiæ fervore per nos præstandorum sublato et cassato ac annullato antelato in præiudicium nostri per præspecificatum Andream Brodericz fieri procurato sigillo (quod ut actu ubi lateat, in præsentiarum rescire nequirimus) novum nobis sigillum seu arma iuxta subsequentem delineationem cum solito privilegio eatenus emanando clementissime conferre ne dedignetur. Quam Maiestatis Vestræ Sacratissimæ clementiam humillinus promereri servitiis admitemur, benignam præstolaturi resolutionem.

Maiestatis Vestræ Sacratissimæ humillini perpetueque fideles subditi.

Universitas comitatus Tolnensis.¹

¹ A felségfolyamodvány bal sarkában foglal helyet, mint a címerkérő folyamodványokon, a pecsét rajza. (Lásd I. ábra.)

Kívül: Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ etc. Regiam Maiestatem, Dominum, Dominum nobis naturaliter clementissimum, humillimum memoriale introscripti comitatus Tolnensis.

Præsentem instantiam Maiestati Vestræ Sacratissimæ humillime recommendo. Paulus Esterházy.

Annuit excelsa cancellaria, ut expediatur cum cassatione prioris sigilli. Franciscus Somogyi.»

A nádor is figyelmébe ajánlotta Lipótnak a vármegye kérését s a király eleget is tett 1699 szeptember hó 1-én Bécsben kelt diplomájával a vármegye kérésének.¹ Elmondja ebben, hogy mily szép dolog az alattvalók ragaszkodása a fejedelemhez és szolgálata s mennyire erősíti a birodalmat, ha ezt nemcsak szívesen fogadja, hanem meg is hálálja; tekintve továbbá azt, hogy Esterházy Pál nádor is ajánlotta, eleget tesz Tolna vármegye kérésének. Megemlíti, hogy

mivel hosszú ideig nyögött török iga alatt a vármegye s a háborúk zavarai közt elveszett a pecsétje, még Broderich alispán kérésére adott neki pecsétet, mnt hogy azonban őt nem ismerte el a vármegye közönsége törvényes alispánnak s a saját felelősségére készítette el a pecsétet, azt megsemmisíti s újat adományoz. Az oklevél a pecsét képét így írja le:

«Nempe sigilli ipsius figuræ sphericæ seu rotundæ fundum seu infimam partem tabulato rubro et candido marmore strato occupante super cuius meditullis divus Stephanus primus rex Hungariæ aurei coloris regio throno insidens, toga rubra cœruleoque paludamento vestitus, dextra quidem regium sceptrum tenens, sinistra vero manibus ad genu deflexa aureum pomum contrectans; a summitate vero throni bini angeli facie ad invicem conversi regiam coronam capiti eius inponendam in ære deportantes, a dextro demum eiusdem divi Stephani latere divus Emericus iuvenili figura rubram et

¹ Orsz. Levéltár Lib. Reg. XXV. 213—214. l.

viridem indutus togam et ducali pileo caput redimitus dextra ternos candidi lilii flores gestans; a sinistro tandem latere coronata insignia regni Hungariæ apparere; circumferentiam deminique ipsius sigilli hæc epigraphæ: Sigillum Comitatus Tolnensis Anno 1699 circumdare visuntur.»

A diploma nem maradt meg, pontos rajzát nem ismerjük, de a leírás szerint s a róla készült pecsét képe után azonos volt a folyamodványon bemutatott képpel.

Ezt a pecsétet használta azután Broderich is, második alispánsága idején 1704—1712. Valószínűleg Győrben halt meg s a pecsétét, melyet magával vitt, a káptalanhoz került, mert az 1712 november hó 18-án Szekszárdon tartott közgyűlés elhatározza, hogy a győri káptalannak köszönetét fejezi ki a vármegye pecsétjének lú megőrzéséért; s az alispánnak kötelességévé teszik, hogy azt onnan mielőbb szerezzék vissza.

A hosszú használattól természetesen erősen megkopott az 1699-ben készült pecsét s mikor 1836-ban a vármegye újat akart vésetni, a pecsét feliratát magyarral óhajtotta felcserélni. V. Ferdinánd 1836 szeptember 1-én kelt diplomájával¹ megengedte ezt s az új, kevésbé izléses pecsétnek felirata ez lett: TOLNAVÁRMEGYE PETSÉTJE. MDCXCIX. MEGUJITATOTT: MDCCCXXXVI.²

Dr. Holub József.

Ujabb adalékok Hradnai Holy Pál ismeretéhez.

Hradnai Holy Pál személyéről a Turul 1908. évf. 187-ik oldalán egyet-mást közöltem, a mi családi és közszereplési viszonyaira némi világosítást vetett; azt azonban, vajjon voltak-e utódai, nem tudtam kiböngészni. A következő adatok ugyerre, mint élettartamára is szolgálnak bővebb adalékkal.

a) Paulus Holi és Sárkány Ambrus Pozsonymegye főispánjai a szolgabírákkal együttesen Somorján 1505 a. g. 4-én a Balogh nb. Nebojszai családbeliek ügyében okiratot állítanak ki.³

b) Családi viszonyairól szól a következő adat. Ákosházi Sárkány Ambrus 1522-ben végrendekezett, mely végrendekezését fivéreinek, Jánosnak és Ferencznek kérésére az esztergomi káptalan 1538-ban átírta. Ezen átírat eredetijét a Festetics-család keszthelyi levéltára Zalad. C. 230. alatt őrzi, honnan néhai Füssy Tamás, a Történelmi Tár 1901. évf. 137—146-ik oldalán közzétette, de legyen mindjárt kiemelve, hogy a közlés helyiyel-közzel meg nem bízható. Elő-

fordulnak nála t. i. a következő kitételek: 1. Sárkány Ambrus elmondja, hogy akkor, midőn Zábláti Zsófiát nőül vette s vele ezer forint hozományt kapott «ex ordinatione dominorum Pauli Soly et Clementis Roson», ugy lett megállapítva, hogy ha Zsófia őt tulélné, férjének hagyatékából kétezer forintot kapjon stb. 2. Ambrusnak van egy soror-ja, Zsófia, «quem filio egregii Pauli Soly Martino desponsadi». 3. «domino Paulo Soly debes florenis duobur kullibus», mely adósságot fivérei, János és Ferencz, nevezett Pál urnak kifizetni tartoznak. A Történelmi Tár fentidézett kötetének névmutatójában szintén a «Soly család» szerepel és így első pillanatban bizonyosnak látszik, hogy Füssy közlése hibátlan. De nem így áll a dolog. Elöttem mindjárt gyanusnak látszott a közlésnek ezen passzusa, a mi arra indított engem, hogy Keszthelyre felvilágosításért forduljak.

Aggályaim jogosultaknak bizonyultak, a mennyiben két szakember¹ megállapította, hogy az okirat eredetijében *nem Soly, hanem Holy olvasandó*, a mi azonban nem sajtóhiba, hanem hibás olvasás s felismereti hiányosság, a miből kiviláglik, hogy okiratkiadáshoz maga az olvasás nem elegendő. Ennek alapján megkapjuk a következő határozott eredményt.

Tudjuk, hogy Zábláti Lőrincznek két leánya volt, kiknek egyike, Zsófia (tehát nem Borbála, a mint ezt más helyen találjuk), 1522-ben még Sárkány Ambrusnak a neje, míg a másik kinek nevét nem ismerjük — 1504-ben mint hradnai Holdy Pál felesége felmerül. Ha már most Sárkány Ambrus azt mondja, hogy akkor, midőn Zábláti Zsófiát nőül vette, Roson Kelemen mellett még Holy Pál ur rendezte a házassági szerződés pénzügyi, illetve hozományi kérdést, biztosra vehetjük, hogy e Holy Pál nem más, mint hradnai Holy Pál, ki 1504-ben mint sógora szerepel. Több mint valószínű az is, hogy akkor, midőn Sárkány Ambrus Zsófiát nőül vette, Holy Pál már Zábláti Lőrincznek a veje volt.

A végrendeletből tudjuk, hogy Sárkány Ambrusnak egy Zsófia nevű sorora volt, *ki Holy Pál fiával, Mártonnal 1522-ben el volt jegyezve*. Hogy mit jelentsen itt ez a soror, nem egészen világos, mert a végrendelező, miután elrendeli, hogy e sorora négyszáz forint hozományt kapjon, azt is mondja, hogy van neki és két fivérének — Jánosnak és Ferencznek — egy közös nővére («Habeo unam communem sororem cum ipsis fratribus meis»), Dorottya, kit minap (dum) Bothka Mátyáshoz férjhez adott és kinek évi husz forint járadékot hagyományoz. Azon

¹ Eredetije Tolna vármegye levéltárában. Orsz. Levéltár Lib. Reg. LXVI. 449. l.

² L. a 2. ábrát.

³ Hédervári oklevéltár I. 502.

¹ Rummer Mihály levéltáros és Dr. Lakatos Vince urak fogadják e helyen őszinte köszönetemet.

körülmény, hogy Ambrus Dorottyát közös nővérüknek mondja, míg Zsófiáról ezt ki nem emeli, legnagyobb valószínűséggel úgy értelmezendő, hogy Zsófia nem édes nővére, hanem csak tágabb értelemben veendő női rokon, kiről azt sem tudjuk, vajjon a Sárkány-család ivadéka-e; a végrendelet fogalmazása inkább arra enged következtetni, hogy Ambrusnak csak anyai ágon rokona.

Holy Pál ezek szerint fiával, Mártonnal együtt 1522-ben még él. *Dr. Wertner Mór.*

Várady Mihály családkönyve.

Az a kis hártyakötésű könyvecske, a melyet Várady Mihály 1662 január 27-én készítettett magának, hogy beléje életének legfontosabb eseményeit feljegyezze, két részből áll. Az elsőt Várady sajátkezű bejegyzései alkotják (1667—1691-ig), a második rész az ő vejére, Bonis Zsigmondra és ennek leszármazottaira vonatkozik, s benne az utolsó bejegyzés 1812 április 12-éről Bonis Borbálától való.¹

A kézirat különösebb figyelmet azért érdemel, mert Várady feljegyzései itt-ott a köztörténetre is kiterjedő részletet foglalnak magukban.

A mint a könyvecskében olvassuk, Várady atyját, Pált, korán elvesztette, s mostohaatyja Hartyáni András gondoskodott felneveltetéséről. Hogy mikor született, a kéziratból nem tűnik ki. Alig lehetett több 25 évesnél, a mikor a már betegeskedő Wesselényi nádor udvarába került. Erre vonatkozó feljegyzései a következők.

«En Váradi Mihály 1667. 24. Februarii indultam megh Besterczere méltóságos groff Vesselényi Ferencz országunk palatinussa szolgaltytara.

Die 1. Martii be érkezvén Beszterczere, holot az extra ordinariara gyülekezet uraknak s főrendeknek soksága miat az varoson kívül az hostatban rendeltettünk szálásra.

Die 4. Martii meltságos palatinus urunk bejaroj köziben öt loval nagy erdemem felet valo beczülettel s kedvesseggel fogadot.

Die 23. Martii oszlottanak el az extraordinariara gyülekezet uri rendek Beszterczérül.

Die 24. Martii Sakmardi Janos personalis megh holt ugyan Beszterczen, kinek belit Beszterczen temetvén el, holt testét Horvát országban fel vittek, nagy pompával ki kísérvén Beszterczérül.

Die 27. dellgesti három s negy ora között holt megh Vesselény Ferencz kegyelmes urunk, palatinusunk, kinek hidegh testet ugyan azon

¹ Most a szintén az anyai ágon leszármazott Soós Elemér tagtársunk tulajdonában van. Az ő szíveségéből ismertetem.

nap estveli 6 ora tájban koporsóban tévén, kísértük ki Lipczere ugyan azon éjel¹

Die 8. Aprilis igen el oszolvan az udvari szolgak indultam en is hazam felé Lipczérül 12-dik be érkezven Isten kegyelmébül bekevel Kassara.»

Várady Mihály emelkedésének ezen váratlan abban maradása után teljesen visszavonul a közéletől. Kassán telepedik meg, s az apai házba vezeti 1668 január 31-én nejét a Restéról származó Udvarhelyi Erzsébetet, aki alig töltötte be akkor a 14-ik esztendejét. A házasságból öt gyermek származott. Tizenegy évvel később, 1679 április 2-án elhunyt Váradyné, férje április 12-én a kassai veres torony alatt levő családi sirboltba temettette el.

A temetés esztendeje arról is emlékezetes, hogy az országon a döghalál száguldott végig. «Ez 1679. esztendő az ur Isten valoban sok ostorival s csapasival tetéze megh ez siralmas üdőben, mert édes hazánknak mind az idegen nemzet pogany és az magunk saját nemzete miatt valo rettenetes kimeletlen pusztitasa mellé az emberek szertelen pusztito orszaghos döghalal is reánk bocsáta, melly miatt mind falukon varosokon megh szamlalhatatlan sok nep hala megh annyra, hogy sok helyeken megh az mezej veteményeket sem volt ki betakarítani, hanem kinlabon vesztenek az szép vetemények. A hegyek allyan hasonlokeppen az munkások elfogyása miatt a szőlők nagyobb reszent mind miveletlen marattanak.» Várady megható sorokban írja le, hogyan ragadta el a betegség egyik rokonát a másik után.

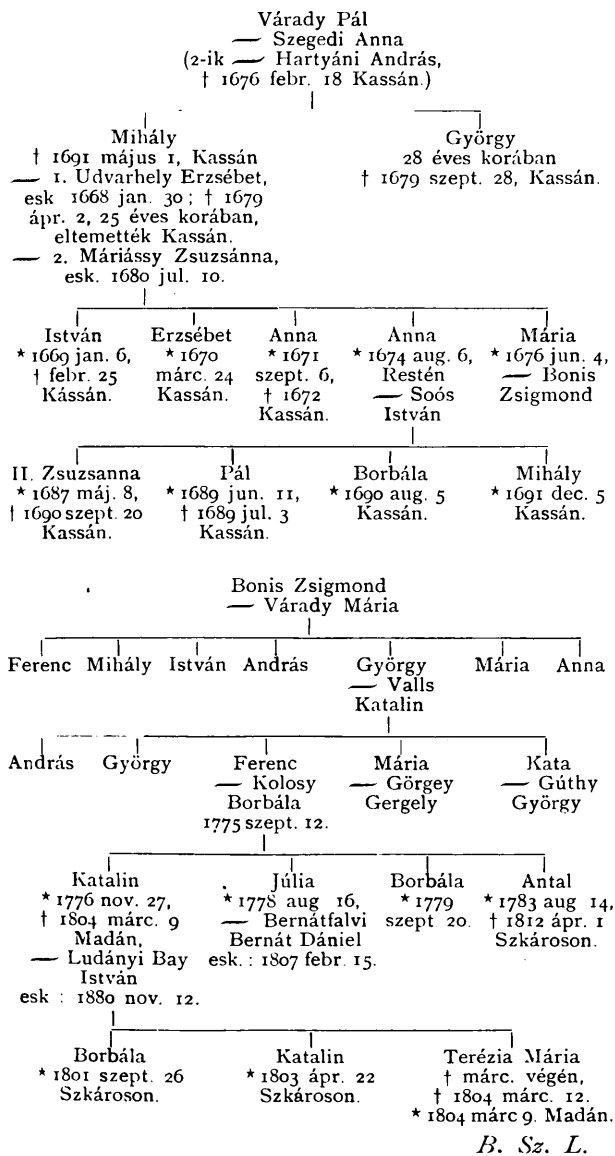
1680 nyarán másodsor nősul meg irónk, a ki ezen elhatározását a naplóírók szokásos menetetődzésével vezeti be. A kiszemelt hajdon Márkusfalvai Máriássy Imre leánya, Zsuzsanna volt. Julius 5-én este kapuzárta után indul el a kérő Kassáról Lócsére, a hol Máriássy akkor a háborus viszonyok miatt családjával együtt tartózkodott. Thököly Imrének szerinte 8000-re menő serege éppen akkor a város körül táborozott, s Váradi éjjel a csapatoktól alig fél mértföldnyire tartott kerülő utakon Lócsére. Az eleségszerző lovasokkal többször találkozott. Julius 8-án hajnalban mégis beért a városba, harmad-

¹ Ugy gondolom, hogy ezen szemtanutól eredő egykoru feljegyzés teljesen eloszlatja azt a nehézséget, a mely a nádor halála helyének és idejének meghatározására nézve eddig fennállott. Pauler bizonyosan rosszul értesült leírások alapján mondja, hogy Lipsén márczius 28-án halt meg Wesselényi (Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése. Budapest 1876, I. k. 136. l.); kitűnik továbbá, hogy Teleki Mihályt is hibásan értesítették a nádor elhunytáról (Teleki M. levelezése IV. k. 77., 84., 91. l.), végül hogy Acsády volt az egyetlen, a ki úgy az időt, mint az elhalálozás helyét illetőleg helyes eredményre jutott. (Gróf Wesselényi Ferencz nádor halála, Századok, 1884, 492. l.)

nap a kézfogót és esküvőt is megtartották. Hasonló viszonytárságok között jutott vissza második feleségével július 14-én Kassára. Ebből a házasságból négy gyermek született, az utolsó atyja halála után.

Váradai Mihály elhunytát fia a következő módon jegyezte fel: Amo 1691 die 1. Mai reggeli 10 orakor holt meg szegény edes atyiam uram Várady Mihály uram, nyokodgyék az Urban mind addig, miglen amaz napon teste lelkével egyesülvén öröke elni fog ama veghetetlen örömben.»

A könyvecskében található feljegyzésekből az alábbi két családfa állítható össze:

* A többi családtagot ill. l. a Nagy Iván XII. k. 36. lapján közölt családfát.

Javítás a veszprémi püspökök sorozatához.

Fraknoi Vilmos «A veszprémi püspökség római oklevéltára» II. kötetének bevezetésében azt írja, hogy a Demeter halálával megüresedett püspöki széket a *Hédervári-nemzetségből származó I. Mihály* nyitrai püspök foglalta el.¹ Ennek alapján azután mint Hédervári Mihályt vette fel őt Lukcsics József dr. is a veszprémi püspökök okmányok alapján kijavított névsorába,² bár Fraknoi fenti megállapítását nem igazolja semmi-féle oklevél. Fraknoi e tévedését helyreigazítja a Nemzeti Múzeum levéltárának egy oklevele, mely a Rumi levéltárból került oda, s a mely közelebbről megmondja, ki volt ez a Mihály veszprémi püspök. Zsigmondnak 1399 április hó 26-án Visegrádon kelt oklevele ez, a melyben a király Mihály veszprémi püspöknek érdemeiért a magtalanul elhalt Hollósi János fia Mihály, fia Böröczknek, Hollósi nevű vasvármegyei birtokát Rempesholló a szomszédságában új adományul adja *«memorato domino Michaeli episcopo Vesprimiensi et per eum Martino et Georgio filiis Stephani de Kapolna, uterinis, item Johanni filio Petri Abrahe et Benedicto filiis dicti Martini necnon, Stephano filio Pauli, patruelibus fratribus suis! Kápolnai Mihály* volt tehát ez a veszprémi püspök, a ki 1393-ban lett nyitrai püspök,³ s 1399-ben nyerte el a veszprémi püspöki széket s 1402-ben halt meg.⁴ *Holub József.*

Albánia czimere.

A «Hof Kalender» 1914-ki évfolyama még nem szól az új albán fejedelemségről, csak azt jegyzi meg, a kötet végén adott pótlékban, hogy a londoni szerződés alapján (1912 decz.) Törökországtól független, keresztény uralkodó kormányzása alatt álló fejedelemség.⁵ Azóta fejedelme is van a Wied porosz hercegi családból származó I. Vilmos személyében, a ki új országa részére czimerről is gondoskodott már. A czimert ifj. Doepler Emil tanár tervezte nagy heraldikai stílus-érzéssel, a munkája úgy művészi, mint heraldikai tekintetben elsőrangú alkotás. A czimer a következő: vörös mezőben arannyal fegyverzett, vörös nyelvű lábában négy-négyágú villámcsomót tartó kétfejű sas; a sas mellén helyet foglaló vörös-sel és feketével aprózott szegélyű aranyzivpajzsban természetes színű kiterjesztett farku szembefordult páva. Ez a páva a Wiedek ősi czimere, a mely eredetileg jobbra

¹ *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* II. k. LV. l.

² *U. o.* IV. k. CXIII. l.

³ *Eubel*: Hierarchia catholica medii ævi. 386. l.

⁴ *Mon. Rom. Ep. Vespr.* II. k. LV. l.

⁵ 1195. l.

fordult csukott farku természetes színü páva volt, de a mostani hercegi czimerben, a melyet 1833 óta visel a család, aranyszivpajzsban a fent leirt szembefordult, kiterjesztett farku páva foglal helyet. A sas feje fölött nagyon szépen megkomponált korona, tetején Skander bég fehér csilaga. Az egész czimert ugyanilyen korona alatt biborbélésü hermelin palást övezi. A jelmondat: *Fidelitate et veritate.* Hb.

Fogarasi vidéke nemeseinek összeírása 1637-ben.

Az Országos Levéltár «Urbaria et Descriptiones» című gyűjteményében¹ van egy magyar nyelvű összeírás, melynek hosszú latin czime a következő: «Collustratio universorum nobilium boeronum et libertinorum ad arcem fogarasiensem, curiasque Comanensem et Porombakiensem pertinentium, necnon revisio literarum eorundem superinde factarum et coram nobis in specie productarum ex benigno mandato illustrissimi domini principis Georgii Rakoczi, dei gratia principis Transylvaniae, partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis etc. . . . in hoc anno currenti 1637. facta et usque ad 25 mensis julii examinata a 7-ma junii.» Az összeírást Ákos István és Pünkösti György eszközölték s 1842 október 26-n Budán kelt hiteles másolatban maradt reánk. Az összeírás illetve lustrálás alkalmával nemcsak armálisokat, hanem boeronatusi, libertinatusi okleveleket is mutatnak fel, még pedig néhányat a mohácsi vész előtről. Így pl.: Alsó Visten Marcul és Popa Komsa produkálják Tomori Pál fogarasi kapitány és porkolábnak Fogarason 1511 «feria tertia proxima ante fesum Sancti Stephani regis Hungariae» kelt oklevelét, «melyb-n insztráltatik, hogy Bornemissza János autoritásából az, az ki akkor László király gyermekeinek gondviselője volt, alsó felső Visti és alsó Árpási fél rész boerságokat az ösöknek és több boerok elejeknek — örökösen megatta volt».

Opra Tossan felmutatja Tomori Lőrincz és Miklós levelét, a melyből kitűnik, hogy Bornemissza János engedelméből kaptak boerságot Fogarason 1520. «feria (? a nap nincs kiírva) ante festum beati Bonifacii papae».

Opra Pirtoh felmutatja Tomori Pálnak boeronatusi oklevelét, mely Fogarason, 1511. «feria tertia ante festum Assumptionis Virginis Gloriosae» kelt.

Ezeken felül fel van sorolva az összeírásban sok donationalis, annuentionalis, confirmationalis stb. levél, exemptio domus stb., mi azonban csak az armálisokat fogjuk betűrendben felsorolni.

1. *Békési Mihály*, fogarasi lakos bemutatja

Bethlen Gábornak 1627 június 27-én Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione.»

2. *Bogdán* boér és fiai István, Péter és Bogdán alsóárpási lakosok bemutatják Báthori Zsigmondnak 1596. augusztus 8-án Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione.»

2. *Boijer Gáspár*, nagy berivoji lakos «személyére producallya» Báthori Gábornak 1608. szeptember 18-án Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione.»

4. *Boyer János* és Bukur, récsei lakosok bemutatják Báthori Ádrásnak 1599. szeptember 18-án Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione.»

5. *Boyer János*, bethleni lakos bemutatja Báthori Gábornak 1610 január 25-én Brassóban kelt «cum exemptione» ellátott armálisát. «Caret publicatione.»

6. *Boyer Jonasto*, récsei lakos bemutatja Báthori Zsigmondnak 1601 április 21-én Kolozsváron kelt armálisát.

7. *Boer Simon*, Popa Ztán, Márton és László, kopatseli lakosok bemutatják Báthori Gábor 1609 december 24-én Gyulafehérváron kelt és «cum exemptione» ellátott armálisát.

8. *Borbély György* és István, fogarasi lakosok bemutatják Báthori Gábornak 1612 július 7-én Gyulafehérváron kelt «simplex nobilitatio»-ját.

9. *Boyza János* és István, bethleni lakosok bemutatják Báthori Gábornak 1511 december 2-án Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione.» 161.

10. *Csiszár* Jakab, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábornak 1609 október 10-én Kolozsváron kelt armálisát, mely «nemine contradicente» kihirdettetett.

11. *Csürös (Czywres)* János, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábornak 1609 mart. 1-én Gyulafehérváron «cum exemptione domus» kiadott armálisát.

12. *Daróczi Mihály* (Balogh Miklós veje), fogarasi lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1628 május 6-án Gyulafehérváron kelt armálisát, mely «nemine contradicente» kihirdettetett.

13. *Dávid Ferencz*, fogarasi lakos bemutatja Báthori Zsigmondnak 1602 márczius 22-én Brassóban kelt armálisát. «Caret publicatione.»

14. *Füzesi Mihályné*, fogarasi lakos «producallya» második Rudolphus Czyaszar armálisát in persona, melyet urának adott volt az Czyaszar, 1587 április 1-én Prágában.

15. *Gyulai Mihályné*, fogarasi lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1618 április 18-án Gyulafehérváron kelt armálisát, mely «nemine contradicente» kihirdettetett.

16. *Hévízi András* deák, fogarasi lakos bemutatja Rákóczi Zsigmondnak 1607 április 29-én fogarason kelt armálisát, mely «caret publicatione».

¹ Urb. lt. Conscr. fasc. 14 Nr. 46.

17. *Hildvégi* Bálint, fogarasi lakos bemutatja Báthori Zsigmondnak 1602 május 12-én Gyulafehérváron kelt armálisát. «Caret publicatione».

18. *Horrváth* János, bethleni lakos bemutatja Báthori István lengyel király armálisát, melyet a király a producens atyjának 1575 november 8-án Thornban adott. «Caret publicatione».

19. *Lakatos Tamás*, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábornak 1612 november 7-én fogarason «cum exemptione domus» kiállított armálisát.

20. *Leszay* István és Ferencz, fogarasi lakosok «posteritási producallyák in persona Sigmund fejedelem armálissát», mely 1587 február 8-án Fogarason kelt. «Caret publicatione».

21. *Leszay István*, lészai lakos felmutatja Katalin fejedelemasszony nobilitatióját. Datuma nincs megmondva.

22. *Lupul Pultse*, pap fia felsőszombatfalvi lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1617 május 25-én Gyulafehérváron kelt nobilitatióját. «Caret publicatione».

23. *Lutsay Sorbán* ispán és öccsei Mátyás és András, lutsai lakosok bemutatják Bethlen Gábornak 1615 február 27-én Fogarason kelt armálisát.

24. *Makay Sámuel* (most porkoláb), fogarasi lakost «személyében Báthori Gábor megh nemesítette» 1611 június 1-én Nagyszébenben. «Caret publicatione».

25. *Nagy Mihály*, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábor 1609 december 24-én Gyulafehérváron «cum exemptione domus» kiállított armálisát.

26. *Ajtón Álló Nagy István*, fogarasi lakos bemutatja I. Rákóczy György 1637 április 20-án Gyulafehérváron a maga, felesége és gyermeke részére kiállított, armálisát. Kihirdettetett 1638 április 23-án a fejevári országgyűlésen.

27. *Nyerges* Mártonné fiai: György és Dávid, fogarasi lakosok bemutatják Báthori Andrásnak 1599 szeptember 20-án Gyulafehérváron kelt armálisát «cum exemptione». «Caret publicatione».

28. *Pattantyus* György, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábornak 1609 május 19-én Gyulafehérváron kelt «cum exemptione» armálisát. «Caret publicatione».

29. *Sáfür* János fia György fogarasi lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1628 augusztus 7-én Váradon kelt armálisát, mely publicáltatott «nemine contradicente».

30. *Szabó Mihály*, fogarasi lakos bemutatja I. Rákóczy György 1631 július 1-én Gyulafehérváron kelt armálisát «cum exemptione et

clausula, ut arte sartoria ad artem inservire debeat». Kihirdettetett «nemine contradicente».

31. *Szakaczy Tamás*, reisei lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1619 június 13-án Fogarason kelt armálisát, «cum exemptione domus». «Caret publicatione».

32. *Szászhalmi* György, fogarasi lakos bemutatja I. Rákóczy Györgynek 1635 május 21-én Gyulafehérváron kelt armálisát, «cum exemptione et clausula, ut in diminutionem arcis Fogaras proventuum eisdem minime uti possit. Imo generoso domino Stephano Kassay pro condigno salario servitutum praestare debeat filius eiusdem.» Publicáltatott «nemine contradicente».

33. *Szegedi* Andrásné, «koczyulata»-i lakos bemutatja Bethlen Gábor armálisát, «mely mind magára sonál». Datuma nincs kitéve.

34. *Székely* György posta, fogarasi lakos bemutatja Báthori Gábornak 1612 február 17-én Nagyszébenben kelt armálisát, «cum exemptione domus». «Caret publicatione».

35. *Szijgyártó Sándor*, fogarasi lakos bemutatja I. Rákóczy Györgynek 1634 augusztus 24-én Gyulafehérváron kelt armálisát, «cum conditione videlicet, ut ne eisdem in praeiudicium fisci et arcis Fogaras utatur.» Kihirdettetett «nemine contradicente».

36. *Ifj. Sztojka* Motok, «sesczyeőr»-i lakos, bemutatja Rákóczi Zsigmond fejedelem 1607 június 12-én Kolozsváron kelt armálisát. «Caret publicatione».

37. *Tamási* György, fogarasi lakos bemutatja Bethlen Gábor 1614 február 20-án Medgyesen kelt armálisát «cum exemptione».

38. *Török (Teöreök)* János, fogarasi lakos bemutatja I. Rákóczy Györgynek 1631 november 9-én Fogarason kelt armálisát «cum conditione, ut ne cum eisdem in praeiudicium fisci et Fogaras utatur». Kikirdetve ellentmondás nélkül.

39. *Török (Teöreök)* Zsigmond, bethleni lakos bemutatja Bethlen Gábornak 1620 május 5-én Kassán kelt armálisát, mely ellentmondás nélkül kihirdtetett.

40. *Ujvári Mátyás*, fogarasi lakos bemutatja Báthori Istvánnak 1581 november 22-én «In Moscovia, ex castris ad urbem Plescovia positis» kelt armálisát. «Caret publicatione».

41. *Ztan Algye* alsókománai lakos bemutatja Bethlen Gábor 1625 április 12-én Fogarason kelt armálisát, a mely «more solito» kihirdtetett.

Dr. Iványi Béla.

RA.

1865:26

Gyulafehér

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának április 30-án tartott ülésén *Fejérpataky László* elnöklete alatt jelen voltak *Aldásy Antal*, *Döry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Horváth Sándor*, *Soós Elemér és Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Éber László*, *Hoffeureich Károly*, *Oszvala Arisztida*, *Székúty Kálmán és Téglás Gábor* vendégek, *Bártfai Szabó László* titkár, *Sohár László* pénztárnok és *Holub József* jegyző.

Az ülés megnyitása után *Aldásy Antal* felolvasta *Fraknoi Vilmos* ig. vál. tagnak *Hunyadi János* származása és a vajdahunyadi freskók című, *Holub József* pedig *Wertner Mór* ig.-választmányi tagnak A Kondécsalád című tanulmányát.

Ezután *Aldásy Antal* bemutatta az V. László király által 1456 január 31-én Győrben *Zenthei* más-ként *Sároi Mátyás* részére adott czimereslevél fényképmásolatát, *Szabó László* titkár pedig a magyar családtörténet néhány újabb termékét.

Az elnök indítványára a választmány elhatározza, hogy *Báró Dániel Gábort* 90-ik születésnapja alkalmából üdvözlí.

A titkár a következő új tagokat ajánlja megválasztásra: *Gróf Toldalagi Józsefet* *Marosvásárhely* évdíjasnak, *Horváth Tibor* csornai premontrei tanárt évdíjasnak, *Andrássy Bélát* *Budapest*en pártolónak, *Sombory Lászlót*, *Haynal Imrét* és *Sarkantyus Gyulai Richardot*, mindhármat *Kolozsvárt* és évdíjasnak, a kik a Társaság tagjaivá megválasztatnak.

A továbbiak során a Hadtörténelmi Közleményekkel való csereviszony, az Egyesületközi bizottság átirata ügyében határozott a választmány és tudomásul vette a pénztárnok kimutatását 1103'68 korona pénztári egyenlegről, a titkár jelentését a Nemzeti Zsebkönyv II. kötete munkálatainak haladásáról, végül *Horváth Sándor* azon bejelentését, hogy a Társaság részére az egyik fővárosi pénzügyi pénzbeli adományt helyezett kilátásba. Végezetül az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Soós Elemér* és *Horváth Sándor* ig. vál. tagokat kérvén fel az ülést bezárja.

SZAKIRODALOM.

A Csikszentmihályi Sándor-család levéltára.

A család megbizásából szerkesztette *Sándor Imre*. *Kolozsvár*. *Stief J.* 1914. I. IX. 1539—1756. 8. XXIII, 365 l.

Midőn 1903-ban a Csikszentmihályi Sándor-család mezőkapusi ágának leszármazását egy nemességi per kapcsán (*Erzsébetváros* és vidéke 1903. jún 14-iki szám.)

kiadott emlékek és a család mezőkapusi ágának eredeti okiratai alapján *Szádeczky Lajos* felszólítására összeállítottam, a család régiebb történetére vonatkozólag annyi volt megállapítható, hogy a család csak a XVII. század utolsó éveitől fogva tudja kimutatni a leszármazási continuitást; voltak ugyan már azelőtt is a székelyek történetében szerepet vitt csikszentmihályi Sándorok, de azokkal a családi kapcsolatot megtalálni legalább eddig nem sikerült. (Genealogiai füzetek. 1903. 79—82. l. V. ö. *Sándor Imre* dolgozataival. *Nagy Iván* II. 147—48.)

Azt a hézagot, melyet a család régiebb, XVI. és XVII. századi történetében, a leszármazás folytonossága tekintetében akkor észleltem, teljesen kitölti *Sándor Imrének*, a család egyik érdemes és tevékeny írótagjának nemrég megjelent kötete. Szerző az anyagot közel harmincz levéltárból gyűjtötte össze, de elismerést érdemlő fáradságos munkájával megállapíthatta családjá oklevélileg igazolható elősét a XVI. század első felében Erdély politikai közéletében már jelentős szereppel bíró *Sándor Mihályban*.

Sándor Mihály az erdélyi fejedelemség megalakulása idejében jutott nagyobb szerepkörhöz. Mint *Fráter György* személyes hive, mindenkor a helytartó politikáját követte; azokból az okiratokból azonban, melyeket *Sándor Imre* közléadott, nem lehet felismerni, hogy *Sándor Imre* és *Fráter György* között a székelyek megadóztatása kérdésében szakadás állott be, mint szerző véli. Ez csak feltevés, de nem történelmi tény. Szerző ezen *Sándor Mihály* életrajzi adatainak felsorolása közben köztörténelmi vonatkozásokra is kiterjeszkedik. Így *I. Ferdinándnak* a székelyek adómentességét biztosító 1554 ápr. 26-án kelt diplomájával kapcsolatosan *Karácsonyi Jánossal* polemizál az adómentesség, nevezetesen pedig az ökörsütés kérdésében. Itt csak az a megjegyzésünk, hogy a *Mátyás-féle 1473-iki okiratban* említett »spontanea oblatio» kifejezést (*Székely oklev. I. 220.*) nem kell szösz szerint venni, mert a székelyeknek ezt az önkéntes megajánlást meghatározott esetben teljesíteniök kellett, rendszerességénél fogva tehát rendkívüli adó jellege volt. *II. Ulászló 1499-iki okirata* épen ezért az ököradót ténylegesen fennálló kötelezettségnek tekinti (*Szék. oklev. III. 141.*), épen úgy, mint *I. Ferdinánd* említett 1554 ápr. 26-iki okirata is. A bevezetés ezen részére még csak annyi mondanivalónk van, hogy székely »főnemes«-ről ebben a korban nem szokás beszélni; továbbá, hogy nem tartjuk helyénvalónak *Sándor Mihály* jellemzésével összefüggésben a családi jellemvonások kiemelését, mert arra családtag nem hivatott, épen érdekeltségénél fogva.

Sándor Mihály 1569 előtt halt el. Fia *István* Báthory István és Zsigmond fejedelemsége alatt szerepelt. István fia *Péter* (1587—1651.) az országos politikában már nem vett részt. Péter fiai közül *János* (1633—1705.) már nagyobb jelentőségre tett szert. 25 éves korában csiki alkaptány és országgyűlési követ, s mint ilyen vett részt az 1658-iki segesvári országgyűlésen. 1660-ban Barcsay Ákoshoz csatlakozott. 1674-ben vezetője volt azon csiki seregnek, melyet Bánffy Dénes elfogatására küldtek ki. 1681—87-ig felcsiki alkirálybírósgot is viselt. Az 1634-iki tatár beütés alkalmával feleségével és Mihály nevű öccsével fogságba került, honnan csak nagy anyagi áldozatokkal, a gr. Apor Istvántól kölcsön vett összeggel, szabadulhattak meg. Ebből a kölcsönből keletkezett az ú. n. tatár-per, mely 1848-ig elhúzódott. Közben megemlítendőnek véljük, hogy Teleki Mihály szerepének ismertetése a Duka vajda-féle pénzösszeg ügyében úgy, a hogy szerzőnél olvassuk, félreértésre adhat alkalmat, mert Teleki tudvalevőleg 1690-ben esett el. Sándor János egyébként, ki a Rákóczi-mozgalmakban Rákóczi hűségére esküdt, 1705 körül halt el, mint bujdosó.

Szerző ezek után rátér a családnak 1723 január 5-én keletkezett leszármazási táblájára és ezzel kapcsolatosan szövé teszi a *csiki székely krónika* keletkezésének kérdését is, melynek szerzőjét Szádeczky Lajos ismert becses tanulmányában a család egyik tagjában, Sándor Zsigmondban állapította meg. A leszármazási táblát 1723 január 5-én hitelesítette Bocskor Sámuel. Maga a kérdéses tábla szerző szerint «a XVII. század végén, avagy a XVIII. század elején ismeretlen feljegyzőtől való, de két oldallal utóbb már azt írja róla: «A csatolt facsimile alapján minden szakember meggyőződést szerezhet, magának arról, hogy a leszármazás XVII. századbeli írás munkája». Legyen szabad erre annyit mondanunk, hogy a tulkicsinyített facsimile az írás keletkezési idejének meghatározására alkalmatlan; az eredeti pedig (Orsz. levéltár: Gyulafeh. káptalan. Cent. Ji. 107.), mint arról magam is meggyőződtem, egyáltalában nem sorolható kétségtelen bizonyossággal a XVII. századba.

Feltéve azonban, de meg nem engedve, hogy az mégis a XVII. század legvégén keletkezett volna, még mindig nem bizonyítja azt, hogy mivel «ez a leszármazás kétségtelenül egyez a csiki székely krónikával, tehát csakis annak alapján készülhetett». A dolog megfordítva áll. A csiki székely krónika készült a leszármazási tábla alapján. E tekintetben bátor vagyok szerző figyelmét arra a körülményre felhívni, hogy Erdélyben éppen a XVIII. század első tizedeiben történtek a tömeges grófosítások és báróságok. Az egyes családok között valóságos versengés folyt minél több ős kimutatásában, mint arról az

egy-egy családi levéltárakban bőven található genealogica deductio-k kellően tanuskodhatnak. Az ősök gyártásának klasszikus példája a Trophaeum domus Estorasiense, mely az Esterházy-család tulajdonképeni őseül Örs vezért tekint, kinek felesége dák királyleány volt. A könyv éppen 1700-ban jelent meg Bécsben s megjelenésének bizonyára volt annyi hatása, hogy egyes családokat hasonló munkára ösztönözött. A nemesi családok közt az ősökért folytatott versengéseknek egyik gyümölcse a Sándor család truncusa is, mely a fenti okok miatt alig lehet korábbi időből való, mint a hitelesítési záradék kelte.

A leszármazási tábla feltűnő egyezést mutat a csiki székely krónikával, a miből azonban nem az következik, hogy «kétségtelenül a csiki székely krónika alapján készült». (261. l.) Egyedül azon tény is, hogy a leszármazási tábla nem említi Zandirhámot, a család első őst a krónika szerint, mutatja, hogy a krónika később készült, mert nem tehető fel, hogy a leszármazás összeállítója, ha ismerte a krónikát, készakarva mellőzte volna Zandirhámot a leszármazási táblába való beiktatását. Miért tette volna? Ellenben kétségtelennek látszik, hogy a bizonyára Sándor-családbeli krónikagyártó előtt ez a régebbi, 1723 körül keletkezett családi leszármazás szolgált alapul, s a krónika tulajdonképen ennek bővítése. Elhirtelenkedett ítélet tehát azon kijelentése, hogy Szádeczky «állításait ezen egyetlen irat véglegesen megczáfolja». Ha ennyit ér a krónika mellett felhozott többi érv is, melyekre Szádeczky Lajos valószínűleg válaszolni fog, — akkor kár volt ennek a hirhedt krónikának ügyét újból szövé tenni.

A Sándor-család egyébként a XVIII. század első felében Erdély politikai életében alig szerepel. A közölt okiratok is jobbara birtokügyiek. Az okirattár, melynek anyaga 1756-tal zárul, részletes és megbízható névmutatóval van ellátva. *Dr. Lukinich Imre.*

A pannonhalmi szent-Benedekrend története. XII. a. kötet, a dömölki apátság története. Irta Pacher Donát. Budapest 1912, 1—644+2 l.

A magyar benczések nagy monográfiájának sorrendben utolsó előtti, megjelenését tekintve utolsó kötetében Pacher Donát, a soproni főgimnázium igazgatója a vas megyei dömölki apátság viszontagságos multjáról számol be. Az apátság ősi temploma most a pördömölki gazdasági kertben megcsonkítva félszernek szolgál, az apátságnak romjait sem lehet megtalálni. Az író a templom román jellegéből azt következteti, hogy a lébényi, zámbocki, kapornaki, horpácsi templomokkal egyidőben a XIII. század első felében épülhetett. Nem királyi alapítás, hanem nemzeti

de sem az alapítás éve, sem a kegyuraságot gyakorló nemzetség neve nem állapítható meg biztosan. Az Arpádok korából csak egy apátját ismerjük Dömölknek, Jakabot 1252-ben, a XIV. század apátjait 1360-ig kevés hiánynyal, a XV. századból hármat, a XVI.-ból egyet. A szerzőnek nagy munkát kellett végeznie, hogy a történelemben szerepet nem vivő apátság történetére vonatkozó kiadott és kiadatlan anyagot összegyűjtse. A mű elolvasása azon meggyőződést keltette bennem, hogy a munkát nem sajnálta, s hogy szeretettel foglalkozik felvett tárgyával. Az apátság történetét hét fejezetre osztva mutatja be előttünk.

A középkori események rövid, de világos összefoglalása képezi az első részét a munkának. 1252-ben az apátság kegyurái Merse fia, Jakab apáttal együtt meggyeznek Pápa hával Mártonnal Kamund birtokot illetőleg, 1357-ben András apát Szigfrid pannonhalmi apát káplánja, a két apátság egymás közötti viszonyát még egy-két esemény világítja meg 1409-ben János opuliai herceg és pannonhalmi kormányzóval, továbbá 1409-ben és 1458-ban a kegyuraságot gyakorló Ostfiakkal. A XVI. század elején a pannonhalmi főapátokká lett apátok fiókapátsággá teszik Dömölköt, a melynek önállósága örökre megszűnik.

Két századon át (1516–1720) tart az apátság «élőhalott» korszaka. A törökök pusztító becsapásai a megye területére, a protestantizmus elterjedése, majd Bethlen felkelése jóformán az utolsó életerejétől is megfosztják a dömölkieket. Az apát egymaga, vagy egy-egy rendtársával édegel a megfogatkozott birtokokból, a XVII. század elejétől kezdve nem benzéseknak adományozzák az apáti czimet, ekkor a rendház is elpusztul. Magger Placid pannonhalmi főapát 1662-ben Győri Lászlót azon feltétellel nevezi Dömölkre apátnak, hogy székhelyén lakjék, de ez a viszonyok, az apátság állapota miatt akkor nem volt megvalósítható. Az apátság helyzete a javulás helyett a kurucz-korszak végéig inkább súlyosodik, hol van apátja, hol nincs, máskor kettő is van egyszerre, de azok se mozdítják előre a megújhadást.

A feléledés első jelenségeire Csatay Jeromos és Lancsics Bonifác apátok idejében akadunk (1720–1738). Rendbehozzák mindenekelőtt az ősi templomot, három szobából álló lakóházat raknak fölébe, s onnan kezdik meg Kemenesalja visszatérítésének nehéz munkáját.

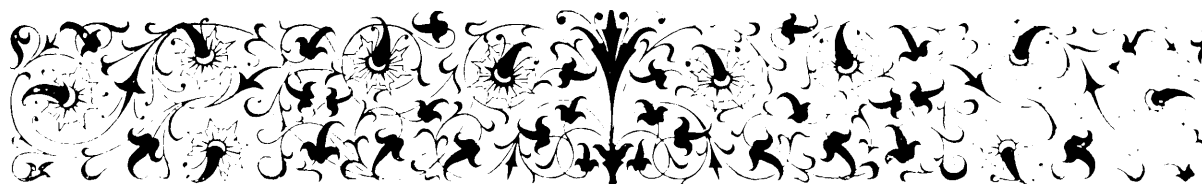
A mű negyedik fejezete a mai Kis-Czell keletkezését mondja el. Ez a magva az egész munkának.

A kité a magyar benzésrend Mária Terézia alatti küzdelmei érdekelnek, a ki erős lelkek harcza iránt érdeklődik, olvassa el a munka ezen kiváló tollal és történetirői érzékkel megírt fejezetét. Kaptik Oddo sanktlambrechtli benzés nevéhez fűződik az apátság mai székhelyének megalapítása. A kiváló egyházi író magány után vágyódik, átlép a magyar benzések közé, s kinevezik dömölki apátnak. Lelke két irányban űzi szünet nélkül: az ifjuság nevelésének előmozdítására Szent-István lovagrend és nemesi akadémia alapításával bajlódik, de ezen törekvése a hivatalos hatóságok és saját főapátjának ellenkezésén megtörik. Azután a dömölki apátság fényének emelésének szenteli erejét. Ezen a téren is ellenállással találkozik, gazdálkodni, pénzzel bánni nem tud, a csodatevőnek bizonyult Mária-képhez pedig ezrével mennek a zarándokok. Az apát a hivek lelkének gondozására segítséget kér Pannonhalmáról, de nem kap, kénytelen tehát maga gondoskodni ilyenekről. A lelkészek részére házat, templomot épített 1745–47 között. Csodálatra méltó kitartással küzdvén meg az anyagi bajokkal, Sajghó főapát féltékenységével, ellenfelei támadásaival. Kenyértörésre kerül a sor 1750 őszén, a mikor az apátság számára 30 ujonczot fogad fel és a főapát tiltakozása ellenére felesketti őket. Sajghó panaszára a királyné 1751 októberében a göttweigi kolostorba küldi Kaptikot, a főapátot pedig megdorgálja. Dömölk élére kormányzók kerülnek, 1768-ban nevezik csak ki Mákóczyt apáttá. Ő gondoskodik a most is fennálló templom és rendház felépítéséről és felszereléséről.

A fejlődésre rövid idő multával bekövetkezik II. József korszaka. Pannonhalmával együtt a fiókapátságot is feloszlatja a mindent az állam érdekei szempontjából elbíró császár. Az összeíró biztosok elszélesztik a rendtagokat, a vagyont leltárba írják, a könyvtárt felküldik Pestre az egyetemi gyűjteménybe.

A mű hatodik fejezete az apátságnak a visszaállítás óta eltelt idejével foglalkozik, a szervezés részleteit, az 1802 óta élt apátok jellemzését nyújtja, az utolsó fejezetben pedig sorra veszi az apátsághoz tartozó birtokokat, meghatározza helyüket, s elmondja mindazt, a mit történetükre vonatkozólag a középkortól kezdve talált. A kötethez járuló függelék az apátságban élt rendtagok névsorát nyújtja, az oklevéltár a Dömölkre vonatkozó legfontosabb 133 okiratot közli 1252–1910-ig, a név- és tárgymutató ebben a kötetben is hasznos kiegészítője a közölt anyagnak.

B. Sz. L.

A DUBRAVICZKY-CSALÁD TÖRTÉNETE.

(Második közlemény.)

XIX-ik század.

Dubraviczky Gábor és Egry Éva másik fia János szintén katonának állott: 1793-ban lépett be a Ferdinánd főherceg nevét viselő huszárezredbe, majd később a Lichtenstein-huszárokhoz ment át, azonban itt is csak a káplárságig vitte föl. Mint ilyen vette nőül 1811-ben Troppauban Korsitzky Borbálát, egy kőfaragómester leányát.¹ Czirer József Fülöp tábori lelkész adja rá frigyükre az áldást, s ugyanő kereszteli meg 1812 febr. 10-ikén Troppauban első és egyetlen gyermeküket, Antal Jánost.² 1817 aug. 15-ikén lép ki a katonai szolgálatból, a melyben ekkor kapott obsitja szerint két hónap hiján 24 évet töltött.³ Még ugyanez évben megújítja Egry György özvegyével azon zálogos szerződést, a mit még anyja kötött bakói birtokrájára vonatkozólag. Egry Györggyel, s auctió gyanánt megkapván Egry Györgynek Terbegeczen, Hont megyében lévő birtokrájáját, maga is itt telepszik meg.⁴ Így ez ősi birtoknak egy része, a mely már a XVI-ik században Kóváry-jusson a Dubraviczkyak kezén volt, ismét egy Dubraviczky-birtokába jutott vissza. E mellett anyai jusson Ilinyben is kapott egy részbirtokot, a mit 1819-ben 1950 frtért adott zálogba.⁵ 1822-ben inspectorságot visel Terbegeczen, s mint ilyen kéri Hont megye rendeit, hogy elődjét, Ns Szegezsdy Adámot szorítsák számadásra.⁶ Ugyanezen évben szintén Hont megye rendei előtt a

Leszenyeiekkal pörlekedik.¹ 1825-ben végrendelegzik Terbegeczen, s meghagyja, hogy terbegeczi kis birtokrájáját, 1 egész és $\frac{11}{12}$ házhely, felesége és egyetlen fia Antal birják háborítatlanul; megemlíti, hogy Szügyön egy félházhelye van zálogban, valamint Kóváron is Tihanyi Jánosnál. Meghagyja feleségének, hogy bár ő más valláson van, fiát, az akkor még csak 13 éves Antalt, az igaz evangélikus vallásban nevelje.²

Dubraviczky Jánosnak és Korsitzky Borbálának egyetlen fia maradt: Antal János, a kinek szereplése már nem terjedt községén túl. 1847-ben ugyanitt a nemesek hadnagya, majd 10 éven át a község birája volt,³ a szabadságharcban pedig mint nemzetőr-káplár vett részt.⁴ 1846-ban nagyanyja után kapott ócsai részbirtokát az ő megbízásából adja el rokona Tornyos Zsigmond.⁵ 1850-ben bakói birtokrájáját örökösen elcseréli az általa eddig is zálogos jogon birt terbegeczi birtokrájájért.⁶ 1851-ben pedig az atyja által elzálogosított ilinyi birtokrájáját adja el örökösen.⁷ 1855-ben hunyt el Terbegeczen.

Dubraviczky Antal Tarcsányi Pál és Frecska Mária leányát, Máriát vette nőül Esztergályból, kitől két leánya és három fia maradt. A leányok közül az idősebb, az 1832-ben született Juliánna Terézia, a ki 1883-ban halt meg, Nyáry István terbegeczi kisbirtokos felesége lett, míg a fiatalabb az 1838-ban született Mária ugyanott Konkoly Lajoshoz ment nőül. A fiuk közül az

¹ Csal. lev.

² U. o.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

⁶ Hontmegy. lev. jk.

¹ U. o.

² Csal. lev.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

⁶ U. o.

⁷ U. o.

1848-ban született Imre Antal Terbegeczen gazdálkodik, s jelenleg a község birája s az állami iskolai gondnokság elnöke; nejétől Kovács Ilkától, Kovács Ferencz és Potholiczky Erzsébet leányától egyetlen fia született, a ki kiskorában elhalt. A legifjabb fiu, az 1853-ban született Antal szintén Terbegeczen gazdálkodik; Gyürki Gyürky Pál leányát Erzsébetet vette nőül Gyürkiből; egy leánya és egy fia van; leánya Anna, hajadon, fia Gyula, okl. gépész 1910-ben vette nőül Szegezdsy Ferencz és Konkoly Mária leányát, Erzsébetet.

A legidősebb fiu, az 1835-ben született Lajos szintén Terbegeczen gazdálkodott, bíróságot és iskolaszéki elnökséget viselt, s ott él most is nyugalomban egyik fiánál. Ő Siroki és Egerfarmosi Egry Dániel és Andrassy Anna leányát Máriát vette nőül Garamkesziből, a kitől 12 gyermeke született, kik közül kettő kiskorában elhalt. Az életben levő három leány közül Vilma Ebeczken Borcsányi Jánoshoz, Emilia Kis-Kürtösön Petrovics Jánoshoz, a legifjabb pedig, Anna, Balassa-Gyarmaton Tót Gusztávhoz ment nőül. A fiuk közül az 1862-ben született Lajos — a ki a tanítóképzőintézetet végezte el — mint katona részt vett Bosznia occupatiójában s ott szerzett baja következtében hunyt el fiatalon, 20 éves korában. Az 1871-ben született Imre szintén 20 éves korában hunyt el 1891-ben. Az 1865-ben született János Vulkánban lakott, mint a bányatársulat könyvelője, majd Hidas-Kürtre költözött Pozsony megyében. Nejétől, Ottó Máriától, Ottó Ferencz és Kutasek Janka leányától nyolcz gyermeke született, a kik közül az 1893-ban született Mária 1909-ben Báthory Tamás határrendőrségi tisztviselőhöz ment nőül.

Dubraviczky Lajos és Egry Mária negyedik fia az 1867-ben született Gyula, Terbegeczen gazdálkodik, s vele lakik elaggott apja is. Ő unokahugát, Szegezdsy Ferencz és Konkoly Mária leányát Annát vette nőül, a kitől született három gyermeke a táblázaton látható. Az ötödik fiu az 1860-ban született Dániel, Vihnyén lakik s az ottani vasgyár alkalmazottja. 1895-ben vette nőül Midlár Bertát, kitől született hat gyermeke a táblázaton látható. A legidősebb fiu, az 1860-ban született Bertalan, a ki Plachy János és Stimmely Katalin leányát Máriát vette nőül, Czeriben gazdálkodik. Ugy ő, mint a leg-

ifjabb fiu Pál is, a ki Terbegeczen lakik s Csek-lész István leányát, Máriát vette nőül, gyermektelenek.

*

A család másik ágából, Hotutinai Péter le-származóiból, mint láttuk, Dubraviczky Péter és Kubinyi Polixéna öt fia terjesztette át a családot a XIX-ik századba, kik közül azonban Péter, mint említettük, 1827-ben gyermektelenül hunyt el.

Az öt testvér közül a legidősebbnek az 1834-ben elhunyt Antalnak feleségétől, Sarudi Battik Magdolnától négy leánya és három fia maradt. A leányok közül a legidősebb, az 1787-ben született Polixéna Ináncsi Ebeczky Sándorhoz ment nőül. A második, az 1790-ben született Anna, a ki 1852-ben halt meg, Nedeczei Ruttkay János felesége lett. A harmadik, az 1793-ban született Magdolna Fárádi Vörös Sándorhoz ment nőül s 1879-ben halt meg, míg a legifjabb leány az 1806-ban született Amália Nagyböcsai Sárközy Ábrahám hitvese lett, s nagy kort érve mint özvegy 1891-ben halt meg.

A fiuk közül legkorábban hunyt el a legifjabb, az 1798-ban született Antal; felesége, Szandai Sréter Mihály 1804-ben született leánya Éva, korán özvegyen maradván, Iglói Szontágh Sámuelhez ment nőül s 1890-ben hunyt el. Egyetlen leányuk az 1828-ban született Juliánna, Iglói Szontágh Albert felesége lett s 1861-ben halt meg.

A legidősebb fiú, az 1791-ben született Károly, megyei szolgálatba lépett s 1820-ig a kecskeméti járás esküdteje volt, ekkor azonban állásáról lemondott s megnősült. Alsómalatinai Malatinszky Ferencz és Domonay Katalin leányát, Ludmillát vette feleségül, a kit 1835-ben hagyott özvegyen. Gyermekei nem maradtak.

Dubraviczky Antal és Battik Magdolna második fia, az 1795-ben született László, katonai pályára készült s a nemes-testőrségbe lépett. Atyja halála után 1835-ben kilépett a katonaságtól s megnősült. Bibiti Horváth Gábor és Szubszky Mária 1810-ben született leányát, Piroskát vette feleségül s 1860-ban bekövetkezett haláláig Szelén gazdálkodott. Felesége őt jóval túlélte, 1876-ban hunyt el.

Dubraviczky Lászlónak és Horváth Piroská-

* Pestmegye levé.

nak négy leánya és két fia maradt. A leányok közül a legidősebb, az 1836-ban született Ilona Székhelyi Majláth Imréhez ment nőül 1858-ban. Az 1844-ben született Piroska 1865-ben Rákóczi Rákóczy Aladár felesége lett, de már 1867-ben elhunyt. A harmadik leány Mária, Székhelyi Majláth Istvánnak, Bars megye későbbi főispánjának lett a felesége, míg a legifjabb leány, az 1846-ban született Erzsébet, Bellusi Baross Miklóshoz ment nőül 1870-ben s 1894-ben hunyt el.

Dubraviczky László és Horváth Piroska idősebb fia Imre, a ki 1838-ban született, katonai pályára lépett, de mint kapitány ott hagyta a szolgálatot s 1863-ban megnősült. Viczián Antal és Szilasi és Pilisi Szilassy Julia 1842-ben született leányát, Ilonát vette nőül, a kit azonban 1875-ben özvegyen hagyott. Házasságuk gyermektelen volt s özvegye másodsor Baranyagyepesi Kun Aladár felesége lett s 1911-ben halt meg.

Az ifjabbik fiu, László, 1848-ban született. Az alkotmányos élet helyreállta után megyei szolgálatba lépett s először az abonyi járás szolgabírája lett. Majd egy pár évre visszavonult a közélettől s gazdálkodott, de azután újra visszatért a megyéhez s mint megyei jegyző Budapestre költözött. Mint a megye főjegyzője vonult nyugalomba az 1906. évi alkotmányválság idejében. Szilasi és Pilisi Szilassy György és Szilassy Borbála 1857-ben született leányát, Borbálát vette nőül 1874-ben, a ki súlyos szenvedés után 1911-ben hunyt el. Pár hónap múlva férje is követte őt a sirba. Házasságukból három gyermek született, kik közül kettő kiskorában elhalt. Borbála leányuk hajadon, Margit-Erzsébet 1902-ben Somogyi Körmendy Ferenczhez ment nőül. Egyetlen fiuk, az 1879-ben született Imre-László a budapesti m. kir. államrendőrség fogalmazója s 1907-ben vette nőül Diodváraljai Miksa Máriát, Miksa Béla és Frievaldszky Katalin leányát.

Dubraviczky Péter és Kubinyi Polixéna második fia, György, Zólyom megye főpénztárnoka, mint láttuk, 1801-ben hunyt el; felesége, Schindler Amália, több mint 50 évvel élte őt túl s 1855-ben, 83 éves korában halt meg Tápió-Szelén. Gondos, erélyes asszony volt, a ki ugy nagyterjedelmű, több vármegye terüle-

tén szétszórtan fekvő birtokai rendbentartására, mint gyermekei nevelésére is kiváló gondot fordított. Őt gyermeke közül az 1799-ben született Miklós kiskorában halt el. A legfiatalabb gyermek, az egyetlen leány, az 1800-ban született Otilia, előbb Galánthai Gáspár Imréhez, másodsor pedig Benedicty Györgyhez ment nőül s másodsor is korán özvegyen maradt. 1873-ban hunyt el Tápió-Szelén. A három felnőtt kort ért fiu közül az 1789-ben született Dénes volt a legidősebb. 1806 október 13-ikán ir alá Debreczenben öcscsével, Simonnal együtt az öreg kollégium törvényeinek.¹ Két évet töltött itt, de az 1808-ik év végén katonának állott s 1809 jan. 13-ikán már mint a br. Alvinczy ezred kadétja ir édesanyjának Cilliből.² Nemsokára a huszárokhoz lépett át s 1813-ban már mint a br. Frimont-ezred főhadnagya ir édesanyjának Bukovinából: Dragujestieből majd Ronchowból, ugyanezen év október havában pedig már Brüchesből.³ 1814-ben Mainzban van, 1815-ben pedig a szövetségesek occupatiós seregével Franciaországba vonul s innen ir Lyonból öcscsének.⁴ 1816-ban Colmár-ban állomásozik.⁵ 1818 decz. 25-ikén XVIII. Lajos francia király a becsületrend lovagkeresztjével tünteti őt ki; a franczianyelvű kinevezési okmány ma is megvan a család levéltárában.⁶ Mikor e kitüntetést megkapta, Dubraviczky Dénes már kapitány volt s ezredével együtt Páduában feküdt; ugyanitt hunyt el pár hónap múlva váratlanul 1819 nov. 24-ikén. Itt is van eltemetve családjától távol az idegenben.

Dubraviczky György és Schindler Amália második fia, Simon 1791-ben született. Mint említettük, bátyjával, Dénessel együtt 1806 okt. 13-ikán subscribál Debreczenben. De itt csak két évet töltött s 1809-ben, alig 18 éves korában már Bereg vármegye alispánja mellett találjuk joggyakorlaton. Innen ir édesanyjának márcz. 26-ikán Ardórol. Megírja, hogy Bereg vármegye az insurrectióban 92 huszárral és két század gyalogossal vesz részt s hogy azonban

¹ Debreczeni ref. főiskola anyakönyve.

² Csal. lev.

³ U. o.

⁴ U. o.

⁵ U. o.

⁶ U. o.

ezekre a saját határai védelmére szüksége van, mert a szomszéd Galicziában a lengyelek között parasztlázadás ütött ki s a felkelők, a hol csak megjelennek, gyilkolnak és gyújtogatnak. Zemplénbe már be is törtek s gróf Barkóczynek több faluját felégették s Bereg megye is segítséget kért ellenök Szabolcs, Szatmár és Ugocsa megyéktől. Megírja azt is, hogy Bereg megye, bár nagyobb, mint Zólyom megye, sokkal kevesebb insurgenst állított, mint az, s hogy ennek az az oka, hogy itt nagyon felületesen intézik a fölkelés ügyét s csak az megye el, a ki akar, illetve a nagyobb birtokos csak annyi insurgenst állít, a mennyit akar. Így pl. a «báró» (nincs megnevezve), a ki e megyében 597 Rh. frt jövedelmet vallott be, csak egy huszárt állított és tart fenn, éppen úgy, mint ők Zólyomban 67 Rh. frt jövedelem után. Majd azt írja, hogy mennyire resteli, hogy ő maga egészséges fiatalember létére nem vehet részt személyesen a fölkelésben, míg nála sokkal idősebbek elmentek; de végre is megnyugszik anyja akarataiban, a ki, minthogy legidősebb fia, Dénes már amúgy is a harctéren van, nem akart tőle is megválni, illetve nem akarta őt is a harczba eresztetni s éppen ezért óhajtotta, hogy távolabbi megyénél vállaljon szolgálatot.¹

1811-ben már nagybátyja, Géczy Péter mellett van joggyakorlaton; az 1812-ik évben pedig mint «vármegyei cancellista», vagy mint akkor nevezték, «kis követ», a pozsonyi országgyűlésen van jelen Zólyom vármegye követe, báró Radvánszky mellett s innen ir több ízben édesanyjának.² Pozsonyból Bécsbe is átrándul. Ugyanezen évben megszerzi ügyvédi oklevelét s azt Zólyom megyében kihirdetteti.³ De már az 1813-ik évben Pesten találjuk, a hol öccsével, a joggyakorlaton levő Imrével, együtt lakik, s Pest megye szolgálatába lép mint esküdt. Majd kiváltja nagybátyjától a még édesatyja által elzálogosított szelei birtokrészt s maga gazdálkodik rajta.

1818 márcz. 31-ikén a megye rendei a kecskeméti járás viceszolgabirójává választják.⁴ Az

1820-ik évi május 8-ikán és 9-ikén tartott tisztujtó széken már az első aljegyzőségre és a kecskeméti járás főszolgabirói állására is kandidálja az elnök, de Sárközy Imrével, illetve a régebbi főszolgabiróval, Zlinszky Antallal szemben kisebbségben marad s újból viceszolgabirónak választják meg.¹ De midőn 1825-ben Zlinszky Antal lemond állásáról, a nádor-főispán a főszolgabirói állásra a legközelebbi tisztujtásig Dubraviczky Simont helyettesíti, mint a ki már 12 év óta szolgálja kiváló buzgósággal a megyét.²

Nem sokáig marad a főszolgabirói állásban. Az 1829-ik év szept. 30-ikán a budai országházban tartott tisztujtó közgyűlésen, a melyen a nádor-főispán feleségével és gyermekeivel, István és Sándor királyi hercegekkel és Hermina királyi hercegnővel együtt személyesen megjelent: «A II-ik All Ispányi hivatalra» — írja a jegyzőkönyv — «candidáltak: Szilassy László, Beniczky Ádám, Földváry Gábor és Dubraviczky Simon, kik közül szinte hosszabb vetélkedés után a többség által Dubraviczky Simon Úr Másod All-Ispánynak kiválasztatott.»³

Mint alispán természetesen Pestre tette lakását s többször nyílt alkalma József nádorral, mint a megye főispánjával érintkezni, a ki csakhamar nagyon megkedvelte őt. De mindinkább megkedvelték őt megyéjének rendei is, s 1830 aug. 3-ikán az ugyanazon év szept. 8-ikára összehívott országgyűlésen Szentkirályi László szeptemvir mellé őt választják meg követül.⁴

Úgy a rövid ideig tartó koronázó országgyűlésen való szereplése, valamint különösen az 1831-ik évi cholerajárvány alkalmával kifejtett erélyes tevékenysége csak növelik népszerűségét s az 1832-ik év okt. 23-ikán tartott tisztujtó közgyűlésen, mikor az első alispáni állás betöltésére került a sor, mint a jegyzőkönyv mondja: «Mindezek után Ő cs. kir. főhercegsége az Első All-Ispányi Hivatalra e következőket méltóztatott kegyelmesen kandidálni, u. m. Dubraviczky Simon, Sárközy

¹ Csal. lt.

² U. o.

³ Zólyom megye lev. jk. 435. l.

⁴ Pest megye lev. jk.

¹ U. o.

² U. o.

³ Pest megye lev. jk. 1770. l.

⁴ U. o.

Imre, Mérey László, Madarassy István és Beniczky Ádám urakat, kik közül nevezetesen kitetsző s minden kételkedést eloszlató általános felkiáltással Dubraviczky Simon Úr Első All-Ispánynak kiválasztatott.»¹ Még inkább kitűnt az iránta való általános bizalom és szeretet az alig egy pár hét múlva, nov. 10-ikén megtartott követválasztás alkalmával. A Nádor — mondja a jegyzőkönyv — «Annál fogva nem kandidatióképen, hanem csupán a dolog közeli tése és a vélekedéseknek a mennyire lehet egyesítése tekintetéből egyedül propositióképen azok közül, a kiktől tapasztalta, hogy irántuk a Megye Rendei bizodalommal viseltetnek, némelyeket megnevezni fog, fennmaradván egyébb-aránt a Megye Rendeinek azon jussok, hogy a mennyiben bizodalomok a proponálandókon kívül másra hajolna, akarattjukat arra nézve nyilatkoztassák ki; mellynek következtében tisztelt Ő cs. és kir. fő Herczegsége fentérdekelték közül elsőbb is Megyebeli Első All-Ispány Dubraviczky Simon Urat említvén, a mint ennek nevét az egybengyült rendek meghallották, az eránta viseltető határtalan bizodalomnál s szeretetteljes tiszteletnél fogva, anélkül, hogy a többi Proponálandókat csak hallani is akarták volna, őtet, ugyanis Első All-Ispány Dubraviczky Simon Urat minden kételkedést kikeresztő egyesült akarattal Első követjeknek kikiáltották, a ki is ezen megkülönböztetést és a Megye Rendeinek ebbeli bizodalomokat a minden dolgaiban kitetszeni szokott szerénységgel megköszönte.»²

Követtársául a megye Pécsujfalusi Péchy Imre táblabíróát küldte, a ki a megyét már az 1825-ik évi országgyűlésen is képviselte, de a ki egy pár év múlva a megye liberális utasításaival ellentétbe jöven, visszahívását csak azzal kerülte el, hogy 1835-ben állásáról önként lemondott. Helyébe ekkor a megye Dubraviczky Simon követtársául Fáy Andrást küldte ki.

Dubraviczky Simon az országgyűlésen utasításainak is megfelelően a liberális ellenzékhez csatlakozik s annak csakhamar egyik — a túlzásoktól mindég tartózkodó, de meggyőződése mellett alaposan érvelő — kiváló harczosa lesz.

Élénk részt vesz a kerületi gyűlések tárgyalásaiban s felszólal minden fontosabb tárgynál. Így mindjárt 1833 január 10-ikén a főrendiházi napló behozatalát sürgeti, jan. 11-ikén a tárgyalás sorrendjének megállapításánál első helyre kívánja tenni az urbéri ügyeket. Febr. 20-ikán a vallási sérelmek, 21-ikén pedig az áttérések szabályozása tárgyában szólal fel. Ápr. 11-ikén hosszabb beszédet mond a vallásszabadság tárgyában. Majd jun. 11-ikén, midőn az alsó tábla a főrendeknek erre vonatkozó üzenetét tárgyalja, újból felszólal s ugyanő válaszol jul. 4-ikén a fejérvári káptalan követének erre vonatkozó beszédjére. Az alsó tábla ápr. 12-ikén a «sérelmek összeszedésére», jul. 16-ikán pedig a Buda és Pest közötti állandó hid tárgyában kiküldött bizottságba őt is tagul választja.¹ Közben egy hónapra eltávozik az országgyűlésről, de augusztus végén már ismét Pozsonyban van. Hogy mennyire népszerű volt már ekkor az országgyűlési ifjuság előtt is, bizonyítja Kossuth Lajos levele, a melyben 1833 szept. végéről ezt írja br. Wesselényi Miklósnak: «Egy hónapi távolléte után szép munkásságának körébe visszatért köztiszteletű Dubraviczkynek is.»²

A kerületi gyűlések ekkor az u. n. urbéri ügyeket tárgyalták, s a hosszú, több hónapi tárgyalásokban Dubraviczky Simon élénk részt vesz s alig van olyan gyűlés, a melyen fel ne szólalna s alapos tudásra és nagy jogi képzettségre valló fejtegetései a legtöbb esetben biztosítják véleményének elfogadását.

Okt. 31-ikén az «Országgyűlés rendbeszedéséről» lévén szó, sürgeti, hogy a főrendek köteleztessenek a személyes megjelenésre. Ugyane tárgyban szólal fel 1834 márcz. 4-ikén is, a mikor azt indítványozza, hogy mindenekelőtt «az országgyűlés rendeztessék el».

Ápr. 18-ikától május 22-ikéig a törvénykezés kérdésével foglalkoznak a kerületi gyűlések s Dubraviczky Simon ezen tárgyalásoknál is majd minden gyűlésen felszólal s mindig liberális szellemben. Így pl., bár maga buzgó evangélikus, máj. 15-ikén a protestans consistoriumok biráskodása tárgyában azt indítványozza, hogy a házassági válóperek tárgyalása a con-

¹ Pest megye lev. jk. 2233. 1.

² U. o.

¹ Országgyűlési napló.

² Történelmi Tár 1902. 165. 1.

sistoriumok hatásköréből elvonatván, a világi törvényszékekre bizassék.

1834 október havától egész 1835 január végéig a főrendi üzenetek kapcsán ismét az úrbéri ügyeket tárgyalja az alsó tábla s ezek megvitatásánál megint Dubraviczky Simon a leggyakoribb szónok.¹

Az országgyűlésen kapja meg Bajza József és társai felhívását a Kisfaludy Károly emlékére leendő gyűjtésre; lelkes buzgósággal karolja fel az ügyet s követársai és az országgyűlési ifjúság körében 1562 frt 50 krt gyűjt e célra.²

1835 jan. 26-ikán ismét sürgeti, hogy «a regalista mágnások a dietára parancsoltassanak». Résztvesz májustól júliusig a kisebb fontosságú ügyek tárgyalásaiban; aug. 5-ikén és 7-ikén pedig a vallásügyi sérelmekről, aug. 18-ikán és szept. 3-ikán pedig a szőlásszabadság tárgyában mond nagyobb szabásu beszédet. 1835 nov. 17-ikén indítványt tesz a testi büntetések szabályozása tárgyában, decz. 10-ikén pedig azt javasolja, hogy a törvények kizárólag magyar nyelven szerkesztessenek.³

1836 jan. 2-ikán a miatt szólal fel, hogy Bod János ügyvéd a felségsértés pusztá gyanújára idézés, kihallgatás és védelem nélkül tömlöczbe vettetett. Jan. 11-ikén pedig Közép-Szolnok, Kraszna és Zaránd megyék és Kővár vidéke visszacsatolását sürgeti. Márczius 9-ikén pedig kijelenti, hogy a míg a szőlásszabadságon br. Wesselényi Miklós személyében esett sérelem orvosolva nincs: addig adót egyáltalában nem ajánl meg.⁴

A hosszúra nyult országgyűlést az új király, V. Ferdinánd, 1836 máj. 2-ikán rekesztette be, s ekkor Dubraviczky Simon is visszatért megyéjéhez.

Az országgyűlés tárgyalásai alatt — mint láttuk — idejének legnagyobb részét Pozsonyban töltötte s alig volt olyan fontosabb tárgy, a melynek megvitatásában kiváló részt ne vett volna. Erős szabadelvű meggyőződés, tiszta, világos gondolkodás, alapos tudás és mélyreható

jogi képzettség, önfegyelmezés és a túlzásoktól való tartózkodás jellemzik minden felszólalását. A szabadelvű ellenzék vezető férfiaival, így különösen Beöthy Ödönnel, Bezerédj Istvánnal, Deák Ferenczcel s követársával, Fáy Andrásal szoros barátságban állott, de emellett megőrizte önálló gondolkodását s nem volt mindenáron ellenzékieskedő. Így pl. mindjárt az országgyűlés kezdetén, a mikor a munkarend megállapításáról volt szó, — a mely kérdésben különben úgy a kormánypárt, mint az ellenzék véleménye is megoszlott — melegen pártolta a kormány javaslatát s ő is elsől kívánta kitűzetni az úrbéri ügyek tárgyalását. Ezen eljárása eredményezte, hogy habár, mint a nádor megyéjének alispánja kényes helyzetben volt: ennek daczára sem habozott a legkényesebb kérdésekben sem kifejezni szabadelvű meggyőződését, de ezt mindig annyi tapintattal tette, hogy szilárd ellenzéki magatartásával sem vonta magára soha a nádor haragját.

Nemcsak hogy nem haragudott meg reá a nádor, sőt inkább kiválóan kedvelte s bizalmasává tette őt. A fontosabb megyei ügyek megbeszélése végett nagyon gyakran hivatta őt magához a budai várpalotába vagy Alcsuthra.¹ E bizalmas viszonyból érthetjük meg, hogy midőn a nádor — Bécsből jövő sürgetés folytán — Kossuth Lajosnak a «Törvényhatósági Tudósítások» kiadását s levél alakjában való szétküldését is megtiltotta a király nevében, ez iránt kiadott rendeletét nem a megyéhez, hanem Dubraviczky Simon alispánhoz intézi, a ki annak végrehajtásával Zlinszky János központi főszolgabíró bizza meg. Kossuth a megyéhez fordul panaszával s a megye rendei törvénytelennek tartják a nádor parancsát, s rosszalják is az alispán és a központi főszolgabíró eljárását, de ez sem rontja le Dubraviczky Simon népszerűségét megyéjében s az 1836 nov. 3-ikán tartott tisztújító széken «a karok és rendek egyes akarattal és általános felkiáltással Első All-Ispánnak ezen hivatalt eddig is dicséretesen viselt Dubraviczky Simon Urat választották el».²

Alispáni hivatala és követi tiszte mellett

¹ Országgyűlési napló.

² Az eredeti gyűjtő-iv a család ajándékából a Kisfaludy-Társaság birtokában van.

³ Országgyűlési napló.

⁴ Kossuth L.: Országgyűlési tudósítások.

¹ Családi közlés.

² Pest megye lev. jk.

talál időt családja ügyeinek intézésére is. Édesanyja már 1816-ban teljhatalmu megbizottjának nevezi meg őt Zólyom megye rendei előtt¹ s megbizását megújítja 1820-ban.² Ettől fogva ő viszi édesanyja ügyes-bajos dolgait, hajtja be követeléseit, egyezkedik vagy pörösködik nevében.

1836-ban Romhányról ír édesanyjának, a hol rokonánál, Géczy Eleknél járt és az édesanyját anyja, Géczy Terézia jussán nagybátyjai, a leszármazók nélkül elhalt Géczy Gábor és Imre s nagynénjei, Géczy Krisztina és Géczy Katalin Okolicsányi Mihályné után illető nógárdmegyei felfalusi birtok tárgyában egyezkedett.³

Megállapodnak, hogy az örökösödési kérdést köztük egy választott bíróság döntse el s hogy ennek tagjai Hanzély Márton, Benyovszky Péter és Lissovényi László táblabírák legyenek.⁴ A végleges egyezséget Felfaluban 1841 aug. 1-jén köti meg édesanyja nevében Dubraviczky Simon Tótprónai és Blatniczai Prónay Ferenczcel és Mihálylyal, Géczy Johanna fiaival, mint egyszersmind nagybátyjaik meghatalmazottjaival, a melynek értelmében ez utóbbiak a felfalusi örökrész fejében 5000 Rh. forintot fizetnek özv. Dubraviczky Györgynének, Schindler Amáliának.⁵

1827-ben, mint említettük, meghalt Dubraviczky Péter, a kinek egyenes leszármazói nem maradtak, csak két nevelt leánya, kiket végrendeletében szerzeményi javainak örökösévé tett. A nevelt leányok férjei, Szentmiklósi és Óvári Pongrácz Boldizsár és Károly azonban Dubraviczky Péternek összes javait birtokba vették. Ismét Dubraviczky Simon az, a ki unokatestvérei, illetve még élő nagybátyja, Antal nevében is pörbe fogja a Pongráczokat az ősi javak visszaszolgáltatása iránt. A pör végre 1836-ban egyezséggel ér véget s a Pongráczok 13,750 frtot fizetnek a Dubraviczky örökösöknek.⁶

Nagybátyja, Antal, már elöregedett, majd

¹ Zólyom megye lev. 1024. k. 167—31.

² U. o. 718. k. 182—107.

³ Csal. lev.

⁴ Csal. lev.

⁵ U. o.

⁶ U. o.

1834-ben meg is halt s ekkor ő volt családjának legtekintélyesebb tagja, a kihez a többi családtagok nemcsak a családot közösen érintő ügyekben, hanem magán ügyes-bajos dolgaikban is mindég bizalommal fordultak tanácsért és pártfogásért.

De a családot közösen érintő ügy is bőven akadt. Említettük, hogy mikor 1761-ben Dubraviczky Pál és Péter hat leánytestvérükkel megosztottak, a leányok a szelei birtokból semmi részt sem kaptak. 1828-ban Dubraviczky Borbála, Alsó Draskóczi Morvay Andrásné leszármazói megújítják a még 1772-ben megindított pört a szelei birtokból való részeltetés iránt. A pör 1830-ban egyezséggel ér véget, az egyezkedést ismét Dubraviczky Simon vezeti s az egyezés szerint a Szelén birtokos három férfiág összesen hétezer forintot fizet a Morvay örökösöknek.¹ Még előbb, 1829-ben ugyancsak Dubraviczky Simon kezdeményezésére kiegyeznek a fiági örökösök Dubraviczky Éva, Siroki Egry Dánielné és Dubraviczky Juliánna, Siroki Egry Mártonné örököseivel is, a kiket — bár ők ez iránt pört nem indítottak — a szelei birtokból éppen olyan juss illetett, mint a pört indító Morvay leszármazókat. E két ágnek 5—5 ezer forintot fizettek a szelei örökség fejében a fiági utódok.²

Az 1838-ik évi nagy árviz alkalmával csak egy héttel a katasztrófa bekövetkezte után tud magának időt szakítani, hogy édesanyját annak lefolyásáról értesítse. Elmondja 1838 márczius 23-ikán kelt érdekes levelében, hogy mint emelkedett a víz eddigi legmagasabb állásánál, az 1775-ik évinél majdnem egy egész öllel magasabbra s márcz. 15-ikén már a megyeház kapujában is oly mély volt, hogy 20—25 embert vivő dereglyék hajózhattak rajta. Elmondja, hogy több, mint 2000 ház dült össze, — igaz, hogy leginkább a külvárosokban — de a megyeház szomszédságában is összedült egy kétemeletes épület, s mintegy 8—900 ház van annyira össz-repedezve, hogy azok ledőlésétől is félni lehet. A vármegyeháznak u. n. régi része is annyira megrepedezett, hogy Földváry Gábor másodalispánnak ki kellett költöznie lakásából

¹ U. o.

² U. o.

s a termekben szállásolta el magát. Leirja ezután, hogy a katasztrófa alkalmával br. Wesselényi Miklós, br. Prónay Albert, Pest megye adminisztrátora, gróf Ráday Gedeon, br. Podmaniczky János és gr. Szapáry Ferencz és még többen valósággal versenyezve mennyire buzgólkodtak a mentés körül s több mint ezer ember életét mentették meg. Gr. Károly István és György és a közelben lakó földesurak pedig annyi élelmiszert küldtek az árvizkárosultaknak, hogy e tekintetben semmi hiány nincs. Elmondja, hogy a templomok is tele voltak menekültekkel, s hogy úgy az evangélikus, mint a református templomban a menekültek tüzet raktak s úgy melengették magukat. Elsorolja, hogy milyen óriási károkat szenvedtek a kereskedők, különösen Heckenast könyvkereskedő, a kinek csaknem egész — 80,000 forintra becsült — készlete tönkrement. Elmondja azután, hogy a király 20,000 forintot adott a nyomor enyhítésére, Sina 40,000-t, Rotschild 15,000-t s ezenfelül 400,000 frtot ajánlott fel kölcsön nyolcz évre 4% mellett. Megemlíti végül, hogy megyéjének dunamelletti része is sokat szenvedett az árviztól s hogy naponkint több mint ezer kenyeret küld dereglyéken Ráczeve és Kalocsa környékére.²

A megfeszített erővel való hivatalos munkálkodás s az ezzel járó izgalmak aláásták egészségét, úgy hogy az 1839-ik év nyarán kénytelen volt gyógyulás végett hosszabb időre Karlsbadot felkeresni. Az akkori közlekedési viszonyok mellett még nagy utazás volt Pestről Karlsbadig s több napba került, a mig Pozsonyon, Bécsen és Prágán át odajutott. Innen több levelet irt édesanyjának és nővérének, beszámol kurájáról, kirándulásairól. Elmondja mindjárt első levelében, hogy átrándult Joachimsthalba az ottani bányaművek megtekintésére, a melyekről azt írja, hogy ezek a selmecziekhez vagy besztercebányaiakhoz képest nagyon kisszerűek, a bányász nép pedig koldusszegény. Ugyanez alkalommal fölment a drezdai országot mellett az Érczhegység legmagasabb csúcsán, a szász határhoz közel fekvő Glorietthez, ahonnan, mint írja, gyönyörű kilátás nyílik Csehország nagyrészére s a szomszéd Szászországra.

² Csal. levél

Leirja a szász határhoz alig félóránnyira fekvő utolsó cseh községet, Gottesgab-ot, a melynek lakói — ellentétben a Joachimsthaliakkal — jómóduak, szépek és egészségek, habár itt már az éghajlat oly zord, hogy — mint tréfásan írja — az év háromnegyed részében tél van, egynegyed részében pedig hideg, úgy hogy a lakosok földmivelésre már nem is gondolhatnak, hanem marhatenyésztésből és csipkekészítésből élnek s a férfiak nagy része, mint született muzsikus, bejárja a világot s csak 3—4 év múlva tér vissza otthonába. Egy másik kirándulás alkalmával Ellbogenben a híres porcellángyárat tekintette meg.

Egy másik levelében leirja, hogy mintegy háromezer fürdővendég van Karlsbadban Európa, sőt a világ minden részéből. Megemlíti köztük Paskievich varsói herceget, a kinek 10 év múlva olyan végzeteljes szerepe volt hazánk történetében, továbbá Marmont-t, a híres francia marsalt, az uralkodó Coburg herceget, a duggazdag Sina bárónét, a ki itt egész háztartást visz, s a kinek ő maga is többször volt vendége.

Egy későbbi levelében elmondja, hogy egy kisebb társasággal átrándult Marienbadba, majd Egerbe s innen Franzensbadba, a hol gr. Ráday Lászlónét látogatta meg. Ellbogen-en át tértek vissza Karlsbadba, s az egész kirándulás két napba került.

Kurája befejeztével egy kisebb társasággal nagyobb körútra indult. Legközelebbi levelét már Drezdából írja aug. 6-ikán. Elmondja ebben, hogy Karlsbadból aug. 1-sején indultak el s először is Teplitzbe mentek, a hol egy napot töltöttek. Teplitz vendégeinek száma is csaknem eléri Karlsbadét s éppen akkor a porosz király is ott időzött nővérével, Vilma németalföldi hercegnővel együtt. Teplitz anynyira tele volt vendéggel, hogy több szállodát végig kellett járniok, mig végre a Hotel de Russieban szállást kaptak. Aug. 3-ikán utaztak tovább s átmentek a culmi csatatéren, a hol megtekintették az elesett orosz és porosz harcosok emlékoszlopait, mig az osztrákokét hiába keresték, s ehelyett csak az itt megsebesült s később ennek következtében elhunyt Colorado Hyeronimus tábornok emlékét találták. Azután Tetschenbe értek az Elbe partján, a hol egy

szerényebb szállodában ott találták a szász királyt és királynét, az özvegy bajor királynét és János szász királyi herceget kíséretükkel együtt. Innen azután az Elbén gőzhajón utaztak tovább Drezdáig. Drezdában több napot töltöttek s alaposan megnézték a várost és műgyűjteményeit. Kirándultak Pilnitzre is, a királyi család nyaralóhelyére, a hová éppen akkor várták az osztrák anyacsászárné megérkezését.

Drezdából vasuton utaznak Lipcsébe, s érdekesen írja le első vasuti utazását, a mi akkor még hazánkban ismeretlen volt, s megemlíti, hogy a 15 és fél mérföldnyi utat három óra alatt tették meg. Az ut a lipcsei csatamezőn vitt keresztül s egyik utitársuk megmutogatta a mezőn az ellenséges hadak állását. Lipcsében több napot töltöttek, megnézték nevezetességeit s kirándultak a Gusztáv Adolf-emlékhez is, a mi két évvel ezelőtt készült el.

Lipcséből postakocsival utaztak tovább Weimarba, innen Gothán, Erfurton és Eisenachon át majnai Frankfurtba, Frankfurtból Mainzon és Stuttgarton át Münchenbe, innen Regensburgon át Linzbe. Linzből azután gőzhajón utazott haza.

Tervezett utazását meg kellett rövidíteni, illetve gyorsabb tempóban végezni, mert megyéjének ügyei sürgették hazatértét. Pest megye ugyanis az 1839—40-iki országgyűlésre gr. Ráday Gedeont választotta meg egyik követéül; mint-hogy azonban ellene a megyegyűlésen mondott s az országgyűlési ifjak elitelésében részt vett bírakat hevesen támadó beszédje miatt a királyi fiscus becsületvesztési pert indított: a kormány királyi rendeletet intéztetett a megye rendeihez s ebben meghagyja nekik, hogy más követet válasszanak. A megye azonban a törvénytelennek tartott rendeletnek nem engedelmesskedett; ellene fölirt az országgyűléshez s csak annyit tett meg, hogy arra utasította Rádayt, hogy míg ügyében az országgyűlés nem határoz, ne menjen Pozsonyba. Az országgyűlésen az alsó tábla legelsősorban a «sérelemekkel» s ezek között gr. Ráday Gedeon ügyével kívánt foglalkozni, s ez esetben oly világos volt a törvénysértés, hogy e fölött még a főrendi tábla sem térhetett napirendre s csak a királyi előterjesztések elsőbbségét vitatta. Négy hónap telt így el meddő vitatkozással minden hasznos munka nélkül s a kormány mindenképen szerez-

tett volna menekülni a zsákutczából, a melybe jutott. Végre is a nádor tanácsára megtalálták a kiegészítő módozatot Ráday Gedeon önkéntes lemondásával. Br. Prónay Albert, Pest megye administratora 1839 augusztus havában jelenti a nádornak, hogy Ráday Gedeont részint ígéretekkel, részint fenyegetéssel sikerült rávenni a követi állásáról való lemondásra; azonban ekkor újabb bonyodalmaktól tartottak, hogy t. i. esetleg a megye rendei majd nem akarják betölteni az így megüresedett követi állást; ezért sürgette úgy ő, mint a nádor is Dubraviczky Simon hazatértét.

Az első alispán siet a hívásnak eleget tenni s szept. 2-ikán, mikor a megye közgyűlése gr. Ráday Gedeon lemondását tárgyalja, már ő is itthon van. Az ő népszerűségének s a nádor befolyásának sikerül keresztülvinni, hogy a rendek a lemondást elfogadják, sőt a pár héttel később tartott közgyűlésen már utódját is megválasztják Dubraviczky Simon személyében.

E minőségében nov. 12-ikén jelenik meg először az országgyűlésen s mindjárt aznap felszólal a katonai kihágások tárgyában. Általában most is mindvégig élénk részt vesz az országgyűlés tárgyalásaiban s különösen 1840 febr. havában alig van olyan gyűlés, a melyen fel ne szólalna. Febr. 25-ikén, mikor a királyhoz felterjesztendő sérelmeket tárgyalják, ő is elpanaszolja megyéje sérelmét, hogy t. i. a Helytartótanács Resetta nevű pesti censor utján elkoboztatta Pest megye azon nyomtatványát, a mit a «Jelenkor» melléklete gyanánt akart szétküldeni s a melyben hivatkozva a pozsonyi német lap azon hírére, hogy «a szerencsétlen országos ifjak a felségsértés elsőfokozatu vétségében marasztaltattak», a közönséget felvilágosítani kívánta a megye, hogy «a felségsértés rémitő bűnében fokozatokat nem ismer».

Április 1-sején az ujonczok felajánlása ellen megyéje részéről ünnepélyesen óvást tesz. Az ápr. 21—24-iki kerületi üléseket ő vezeti mint elnök. Ápr. 30-ikán pedig a közadók megajánlásának tárgyalásánál megyéje utasításához képest kijelenti, hogy mindaddig, míg a sérelmek orvosolva nem lesznek, semmi adót sem ajánl meg s azután is csak az eddiginél jóval kevesebbet.¹

¹ Országgyűlési jegyzőkönyvek.

Az országgyűlés 1840 május havában véget ért s Dubraviczky Simon követtársával, Szentkirályi Móriczczal együtt terjedelmes nyomtatott jelentésben számolt be küldőinek az országgyűlés lefolyásáról s ott kifejtett működésükről.

A következő év ismét a megyei tisztujtás éve volt. 1841 máj. 5-ikén, mint a jegyzőkönyv mondja: «Első All-Ispányságra kandidáltak: Dubraviczky Simon, Simontsits János, Beniczky Ádám, Fáy Moyses, kik közül az Első All-Ispáni hivatalt számosabb évek óta az egész megye közönségének közmegelegedésére minden dicsérettel és serénységgel és fáradhatatlan szorgalommal viselt Dubraviczky Simon Ur Első All-Ispánnak ujonnan és általános többséggel elválasztatott».¹

Hivatalos teendői mellett szívesen foglalkozik gazdaságával is. A szelei birtokrészt — mint már említettük — édesanyja beleegyezésével ő váltotta ki nagybátyjától, Antaltól, s míg a zólyom- és hontmegyei birtokokon édesanyja maga gazdálkodott másik fia, Imre, majd veje, Benedicty György segítségével, addig a Szelén kiváltott részen ő gazdálkodik, s azt részint örök vétel, részint zálogbavétel, vagy legalább bérlet útján évről-évre nagyobbítja. A mikor csak hivatalos ügyei engedik, kimegy Pestről Szelére s szeret itt — mint tréfásan írja — «meghuzódni hét szilvafája alatt». Ő veszi rá birtokos társait a tagosítás keresztvitelére is.

Kora előrehaladtával kezd belefáradni a sok felelősséggel és izgalommal járó első alispáni hivatalba s leveleiben többször kifejezi azon szándékát, hogy vagy nyugalmasabb állást kíván elnyerni vagy végkép visszavonul a hivaltól s csak gazdaságának és hozzátartozóinak él.

Daczára annak, hogy — mint láttuk — a legutolsó országgyűlésen is a leghatározottabb ellenzéki és liberális állást foglalta el s a sérelmek orvoslásáig az adómegajánlást is megtagadta: a nádor mindég megtartja iránta jóindulatát, sőt annyira bizik higgadt megfontolásában és önálló jellemében, hogy midőn 1845-ben az adminisztratori állások betöltéséről van szó: Zólyom megye adminisztrátorául őt

ajánlja.¹ A kormány azonban nem akarta őt ilyen bizalmi és emellett exponált állásba helyezni, hanem a Magyar királyi Helytartótanács tanácsosává nevezi őt ki s mint ilyen válik meg diszes első alispáni állásától, a melyet az ország első megyéjének élén 13 évig viselt.

Ez állásban érte őt 1848-ban az első magyar felelős ministerium szervezése. Deák Ferencz, az új igazságügyminister, a ki Dubraviczky Simont még a pozsonyi országgyűlésekről ismerte és szerette, s a ki kellően méltányolta ott különösen az igazságügyi törvények megalkotásánál kifejtett működését: ministeriumába «osztályigazgató»-nak hívta meg őt. Dubraviczky Simon el is fogadta ez állást, de csak addig tartotta meg, a míg Deák állott az igazságügyministerium élén s mikor Deák visszavonult, betegeskedésére hivatkozva ő is lemondott állásáról. Nem érhetette meg a szabadságharcz végét; utolsó hónapjait betegeskedve Budán töltötte. 1849 ápr. 24-ikén a fenyegető ostrom elől szelei birtokára akart vonulni, de alig ért ki kocsijával a városból, szélhűdés érte s hűséges inasa haldokolva vitte vissza lakására, a hol még aznap el is hunyt. Az akkori zavaros időben még csak értesíteni sem lehetett hozzátartozóit — édesanyját és nővérét — elhunytáról s temetéséről is hű inasa gondoskodott.

Dubraviczky György és Schindler Amália harmadik fia, Imre 1793-ban született s így atyja halálakor még csak nyolcz éves volt s nevelésének gondja egészen édesanyjára maradt. Alsóbb iskoláit a besztercebányai ev. gymnasiumban végezte; primáriusnak 1809—10-re Selmeczre ment, majd egy évet — az 1810—11-ikét — a Debreczeni kollégiumban töltött. Ezután a jogi tanfolyamra Sárospatakra ment s ott a híres jogtanárnál, Kövynél lakott.² A jogi tanfolyamnak kitűnő eredménnyel való elvégzése után még az 1812-ik év végén Zolnai Zolnay László zólyommegyei szolgabíró mellé ment joggyakorlatra, a ki mellet négy hónapot töltött; majd egynéhány hónapra Felső-Szemerédre ment Draskóczi és Jordánföldi Ivánka

¹ Pest megye lev. jk.

¹ Szilágyi S.: Magyar Nemzet Történelme X. köt.

² Csal. lev.

László hontmegyei szolgabíró mellé, s ugyan ezen évben Hont megye főlesketi «becsületbül való esküdtjének.»¹ De az év végén már Pestre kerül s ott nagybátyja, Géczy Péter közbenjárására mint királyi juratust gr. Várkonyi Amadé Antal veszi maga mellé s ott eltöltött idejéről a legelismertebb bizonyítványt állítja ki részére.² Egy ülészakon át 1814-ben Matkovich István királyi ügyész oldala mellett működik, s 1815 június havában kitűnő eredménnyel teszi le az ügyédi vizsgálatot s oklevelét még ez évben kihirdeteti Zólyom vármegyében.³ Annival is inkább, mert az üresedésben levő második aljegyzői állásra pályázni kívánt s ez iránt folyamodott is a főispánhoz.⁴ A kívánt állást ugyan ezuttal nem nyerte el, azonban két év múlva, 1817-ben Zólyom megye is tiszteletbeli esküdtjévé választja,⁵ majd, még ugyan ezen évben a megyei alügyészi állást nyeri el,⁶ 1820-ban pedig Zólyom megye tiszti ügyésze lesz.⁷ 1821-ben édesanyja Zólyom megye rendei előtt Simon bátyja mellé őt is teljhatalmú meghatalmazottjává nevezi ki,⁸ 1824-ben pedig Hont megye — ugyancsak Simon bátyjával együtt — táblabírájává választja.⁹ 1825-ben Zólyom megye egy ízben helyettes alispánjául küldi ki.¹⁰ 1826-ban hunyt el váratlanul hivatalos tevékenysége közben s a megye rendei a főispánnal együtt fájdmukat fejezik ki a haláleset fölött, intézkednek helyettesítéséről s bizottságot küldenek ki a hivatalos iratok átvételére. A bizottság a legközelebbi közgyűlésen jelenti, hogy a hivatalos iratokat a legnagyobb rendben találta s átadta a helyettesítő alügyésznek.¹¹

Dubraviczky Imre is éppen úgy, mint két bátyja, nőtelenül halt el s így Dubraviczky György ágán fiutód nem maradt.

*

¹ Hont megye lev. jk.

² Csal. lev.

³ Zólyom megye lvt. jk.

⁴ Zólyom megye lev. jk. 974. l.

⁵ U. o. jk. 462. l.

⁶ U. o. jk. 664. l.

⁷ U. o. jk. 338. l.

⁸ U. o. jk. 1289. l.

⁹ Hont megye lev. jk.

¹⁰ Zólyom megye lev. jk. 1084. l.

¹¹ U. o. 3003—E. 205—30. és 707. E. 205. 79.

Dubraviczky Péter és Kubinyi Polixéna negyedik fia, István — mint láttuk — Kóváron települt le s ott is halt meg. Felesége Csejthey Juliánna sokkal túlélte őt s 1855-ben halt meg Kóváron. Házasságukból öt fiu és két leány ért felnőtt kort. A leányok közül egyik sem ment férjhez. Az idősebb, az 1801-ben született Johanna korán özvegyen maradt unokatestvéréhez, Dubraviczky Otiliához, Galánthai Gáspár Imre özvegyéhez költözött s majd, midőn Benedicty Györggyel való második házassága után újból özvegy lett, végkép nála maradt, segített gyermekeit, majd unokáit fölnevelni s nagy kort érve unokaöccsénél halt meg Tápió-Szelén 1892-ben, 91 éves korában. A másik leány az 1804-ben született Erzsébet-Ágnes szintén hajadon maradt s legidősb bátyjánál, Zsigmondnál talált családi otthont s szintén nagy kort érve, 84 éves korában halt meg unokaöccsénél Karpa-Géczen.

Dubraviczky István és Csejthey Juliánna legidősebb fia, Zsigmond 1798-ban született nagyszülei házában Csepen, Komárom megyében. Már 1814-ben joggyakorlatra ment Kesselkeői Majthényi Antal, Hont vármegye jegyzője mellé, a kinek oldalán 15 hónapot töltött el.¹ 1817-ben már Hont vármegye honoratus esküdtjének esketi föl.² 1822-ben megszerzi az ügyvédi oklevelet, a melyet úgy Hont, valamint Nógrád megyében még ugyanezen évben kihirdetett.³ Ugyanekkor maga is Nógrád megyébe települ át, ugyanis innen vette nőül Lisznyai Damó Károly és Bajza Zsuzsanna leányát, Erzsébetet Varsányból, a kivel Pusztá-Géczen és Karpa-Géczen kapott részbirtokot. Csakhamar Nógrád megye szolgálatába lépett; már 1825 szept. 2-ikán a megye rendei tiszteletbeli alügyésznek, 1828 okt. 16-ikán, s újból 1832 szept. 19-ikén rendszerint való esküdtnek, 1836 jun. 20-ikán aladószedőnek, 1842 ápr. 7-ikén s újból 1846 jul. 15-ikén megyei számvevőnek választják meg.⁴ E közben 1830-ban Hont megye is táblabírái közé iktatja.⁵ Hontmegyei kóvári birtokrészét 1840-ben 600 ezüst forintért

¹ Csal. lev.

² Hont megye lev. jk.

³ U. o. és Nógrád megye lev. jk.

⁴ Nógrád megye lev. jkk.

⁵ Hont megye lev. jk.

zálogba adja testvérének, Péternek.¹ 1853-ban pedig testvéreivel együtt szelei birtokrészüket — a mely ekkor már 12 ezer forintban volt Dubraviczky Antal örököseinek elzálogosítva — 4000 frt felülfizetéssel örökáron eladja nekik.² Az ötvenes években Balassa-Gyarmaton lakott, a hol a takarékpénztár pénztárnoka volt. Utolsó éveiben karpagéczi kis birtokán huzódott meg s itt halt meg 1876-ban 78 éves korában. Felesége nyolcz évvel élte őt túl s 1884-ben hunyt el.

Dubraviczky Zsigmondnak és Liszniai Damó Erzsébetnek három fia és egy leánya maradt. A leány, az 1830-ban született Etelka, Ruttkay Emil-Károlyhoz ment nőül Szalma-Tercsre s 1881-ben hunyt el.

A legidősebb fiu, Ádám, 1827-ben született. A szabadságharcban mint honvédhadnagy vett részt s a fegyverletétel után a besorozástól csak úgy menekült meg, hogy hosszabb ideig bujdosott a Cserhát erdeiben. Az alkotmányos élet helyreálltával atyja nyomdokait követve ő is megyei szolgálatba akart lépni; fel is lépett mindjárt az első tisztujtáson szolgabírónak, de idősebb, érdemes és teljesen vagyontalan ellenjelöltjével szemben visszalépett s a megyei közéletben csak mint megyebizottsági tag vett részt s 1890-ben bekövetkezett haláláig a saját, illetve atyja birtokán és bérleten gazdálkodott. A géczai birtokot atyja halála után, 1878-ban örökáron szerezte meg 12 ezer forinton édesanyjától. 1872-ben vette nőül Schleinitti Szojka Sámuel és Massa Fáni leányát, Szidóniát, a ki 1893-ban halt meg. 1879-ben született ikerfiaik kiskorukban haltak el, míg első leányuk, az 1873-ban született Gizella, 15 éves korában hunyt el. Három gyermekük ért felnőtt kort: egy fiuk, Ádám, jelenleg közjegyző-jelölt Budapesten, és két leányuk: Lujza és Erzsébet, ez utóbbi tanítónő Nagy-Erzsébet-lakon, Torontál megyében, az állami iskolában. A két leány szüleik után örökölt birtokrészét 1906-ban adta el Ivánka Ödönnek 48 ezer koronáért.

Dubraviczky Zsigmond és Lisznay Damó Erzsébet második felnőtt kort ért fia, Károly

1833-ban született Pusztá-Géczen. Felsőbb iskolát Losonczon végezte; közhivatalt nem viselt, s csak gazdaságának élt. 1855-ben vette nőül Egerfarmosi Egry Gábor és Ruttkay Francziska leányát, Ottiliát, a kivel a nógrádmegyei Bakón kapott részbirtokot; ezen és sógoraitól bérelt birtokon gazdálkodott. Gyermekei közül kettő ért felnőtt kort; az 1856-ban született Gábor községi jegyző volt Szügyön s itt halt meg fiatalon 1883-ban. Már ekkor nős volt; felesége Turóczdivéki és Nagypalugyai Platthy Ferencz és Vladár Constancia leánya, Ida 1890-ben hunyt el; egyetlen fiuk maradt, az 1879-ben született Árpád, a ki 1909-ben vette nőül Bellon Idát. A másik fiu, az 1858-ban született Zsigmond ma is él s gyenge szemei miatt csaknem egészen munkaképtelen; háromszor nősült s e házasságokból két gyermeke van; feleségei s gyermekei nevei a táblázaton láthatók.

Dubraviczky Zsigmond és Liszniai Damó Erzsébet legifjabb fia, István 1835-ben született; a katonai pályára lépett s 1859-ben lett hadnagy s ugyanezen évben résztvett a solferinói ütközetben s ekkor tanusított vitézségéért megkapta a katonai érdemkeresztet. A honvédség szervezésekor ő is ennek sorába lépett át s mint őrnagy vonult nyugalomba, de a nyugállományban alezredessé lépett elő. Mint nyugalmazott katonatiszt Pozsonyban lakott s itt halt meg 1911-ben. Csehországból nősült; felesége Wetzler Lujza volt, a ki négy évvel előtte, 1907-ben hunyt el. Gyermekeik nem maradtak.

*

Dubraviczky István és Csejthey Juliánna második férfikort ért fia, József 1800-ban született. Fiatalon a megye szolgálatába lépett: már 1820-ban «hitelteti meg Hont vármegye honoratus esküdtjének». Az 1824-ik évi tisztujtáson «rendszerint való esküdtnek», majd «albiztosnak» is kandidálják, de mind a két állásnál kisebbségben marad² és csak 1830-ban választja meg a megye rendes fizetéses esküdtjének.³ De nem sokáig viseli hivatalát; az 1831. évi nagy cholerajárvány idején még nagy buzgalmat fejt ki hivatalos teendőiben s a betegekkel

¹ Csal. lev.

² U. o.

¹ Hont megye lev. jk.

² U. o.

³ U. o.

való gyakori érintkezés daczára maga elkerüli a járványt,¹ de 1833-ban hirtelen elhalt nőtelenül.

A harmadik felnőtt kort ért fiú, Péter 1803-ban született Kóváron. Iskoláit Pozsonyban végezte, ezután eleinte édesanyja mellett otthon, Kóváron gazdálkodott, majd br. Brudern Józsefnél lett tisztartó. Az ő halála után 1835-ben Ságufalun a br. Prónay birtokán tisztartóskodott. 1840-ben ismét hazatért Kóvárra s Zsigmond bátyja örökrészét zálogba vette 600 ezüst forinton. 1856-ban már Homokterennén lakik s a község jegyzője lesz s mint ilyen halt el a hatvanas években. Lieszkovszky Ferencz tisztartó leányát, Máriát vette feleségül, a kitől két fia maradt. Az idősebb fiu, az 1833-ban született Sándor, még 1857-ben 18 éves korában beállott a Haller-huszárok közé, s mint nyolcz évet kiszolgált katona 1865 febr. 27-ikén Wostitzban, Morvaországban nőül vette Wondra János és Hammel Éva leányát, Juliannát. Házasságukból két leány származott, a kisebbik gyermekkorában meghalt, az idősebbik, az 1865 nov. 16-ikán született Terézia-Erzsébet 1886-ban Nossek Ferenczhez ment nőül. Maga Dubraviczky Sándor Wostitzból pár év mulva eltűnt s azóta nyomaveszett.

Dubraviczky Péter és Lieszkovszky Mária ifjabb fia, az 1847-ben született Gyula nőtelenül halt el.

Dubraviczky István és Csejthey Juliánna negyedik felnőtt kort ért fia, György-Dániel 1809-ben született. Az atyai kis örökségen csakhamar tuladva, ő is hányatott életet élt, mint Péter bátyja. Egy darabig ő is gazdatiszt volt, 1847-ben Megyeren ispánkodott, majd utibiztos lett s Abonyban települt le. Ugyanitt halt meg 1874-ben. Feleségétől, Szakál Annától — a ki 1817-ben született és 1888-ban halt meg — négy leánya és két fia maradt. A leányok közül a legidősebb, Róza-Emília, nem ment férjhez; az 1842-ben született Anna Elefánty György felesége lett Czegléden; Erzsébet, a ki 1847-ben született, Bisz Alberthez ment nőül Püspökladányba, míg a legfiatalabb leány, Johanna 1785-ben Falussy Pál neje lett Tiszavárkonyban. Az idősebb fiu, az 1850-ben született Sándor, mint a közuti vasut alkalma-

zotta halt meg Budapesten; feleségétől, Király Teréziától, gyermekei nem maradtak. Az ifjabbik fiu, György-István 1854-ben született, gépész s jelenleg Kengyelen lakik. Feleségétől, Schafmayer Amáliától két fia született: György és Sándor.

Dubraviczky István és Csejthey Juliánna ötödik felnőtt kort ért fia, Márk-László 1811-ben született. Hont vármegye 1833-ban «hitelteti őt meg becsületből való esküdtjének».¹ Az 1836. évi tisztujtáson «rendszerint való esküdtnek», majd «albiztosnak» kandidálják, de kisebbségben marad, szintúgy az 1839. évi tisztujtáson is,² de 1845-ben a megye táblabirái közé iktatja.³ 1862-ben hunyt el Gortván Gömör vármegyében. Feleségétől, Egyházasbásti Báthly Francziskától három leánya született, a kik a táblázaton láthatók.

*

Dubraviczky Péter és Kubinyi Polixéna legifjabb fiának, Bálintnak első házasságából született fia, Márk, — mint láttuk — kiskorában elhunyt. Második feleségétől br. Rüdtt Vil-mától két leánya és egy fia maradt. A leányok közül Amália Bönyi Iványos Károlyhoz, Karolina pedig Bönyi Iványos Zsigmondhoz ment nőül. Az 1804-ben született fiu, Miklós, korán árván maradt s kiskorusága alatt vagyoni ügyeit nagybátyja, Antal intézte, míg nevelésére unokatestvérének, a nála 13 évvel idősebb Simonnak volt irányító befolyása. A jogi tanulmányok elvégzése után azonban csak gazdaságának és családjának élt s a megye közéletébe nem folyt be; 1858-ban hunyt el. 1832-ben vette nőül Nagykőrösről Jalsovai Jalsoviczky Mihály és Behárfalvi Nemes Johanna 1813-ban született leányát, Erzsébetet, a ki férjét sokkal túlélve 1888-ban hunyt el.

Dubraviczky Miklósnak és Jalsoviczky Erzsébetnek négy leánya és egy fia maradt. A leányok közül az 1835-ben született Piroska-Terézia mint viruló hajadon hunyt el 1854-ben. Az 1833-ban született Petronella 1856-ban dr. Szabó Mihályhoz ment nőül, de már 1857-ben meghalt. A harmadik leány, az 1839-ben született Antónia-Rozália dr. Bakos Miklós nagykőrösi orvos felesége lett, míg az 1840-ben született Izabella Vörös Károly törvényszéki biróhoz ment nőül.

¹ Csal. lev.

¹ Hont megye lev. jk. — ² U. o. — ³ U. o.

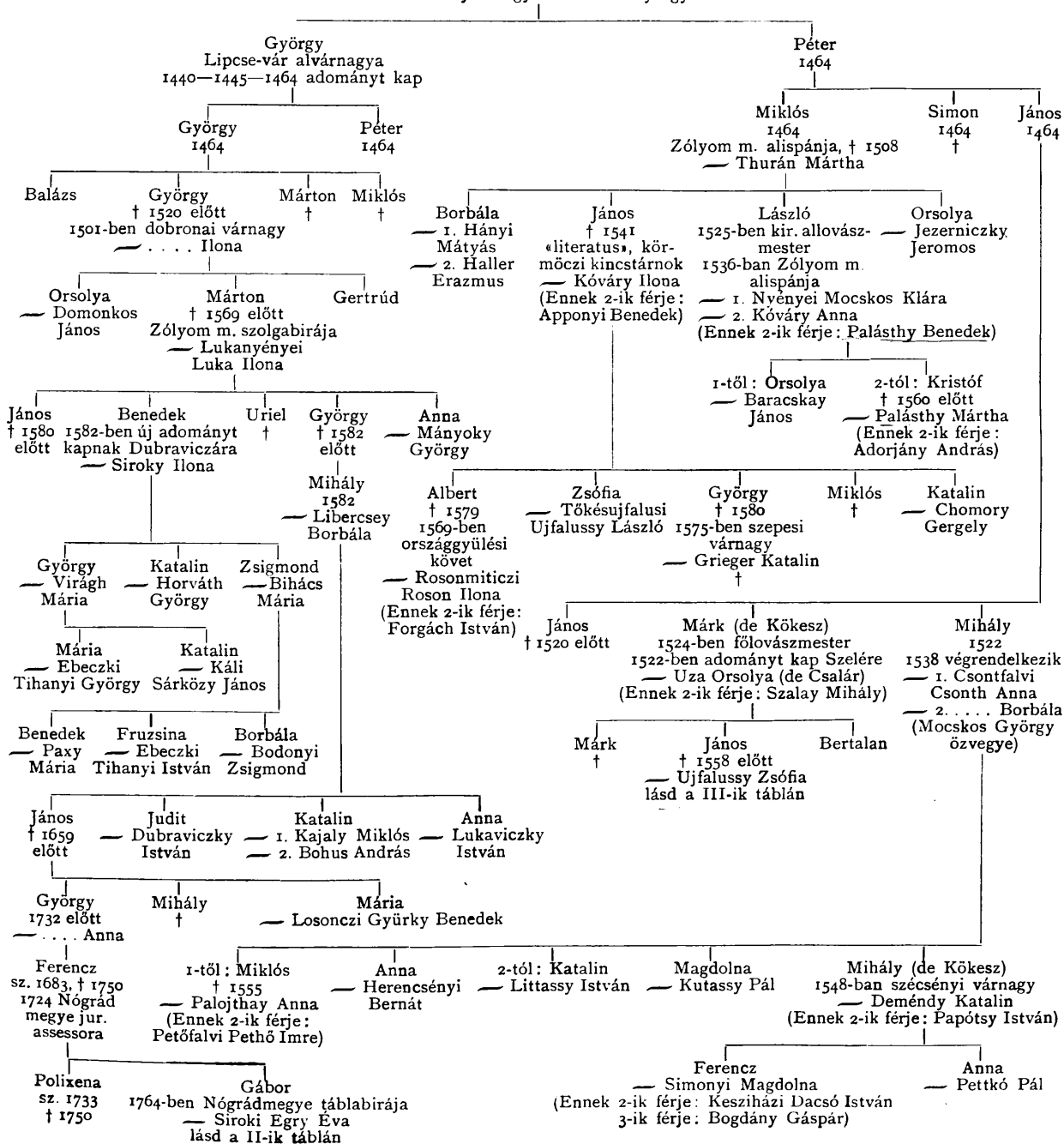
Dubraviczky Miklós egyetlen felnőtt kort ért fia, az 1842-ben született Elek-Miklós, a megyénél kezdte közszolgálatát mint szolgabíró. Majd a törvénykezés szétválasztásakor járásbíró, azután pedig a vallásalapítványi uradalom tisztartója lett, s végül mint a m. kir. közigazgatási bíróság ítélőbirája vonult nyugalomba. 1891-ben megkapta a cs. és kir. kamarási méltóságot.

1870-ben vette nőül Vecseszéki Ferenczy Gergely és Kisjáczi Szeles Krisztina leányát, Viktóriát Kecskemétről, a ki 1892-ben csillagkeresztes hölgy lett. Házasságukból két leányuk maradt, Aranka és Mariska, ez utóbbit 1912 október havában vette nőül Inárcsi Farkas Ferencz, nagykőrösi földbirtokos.

BENKÓ IMRE.

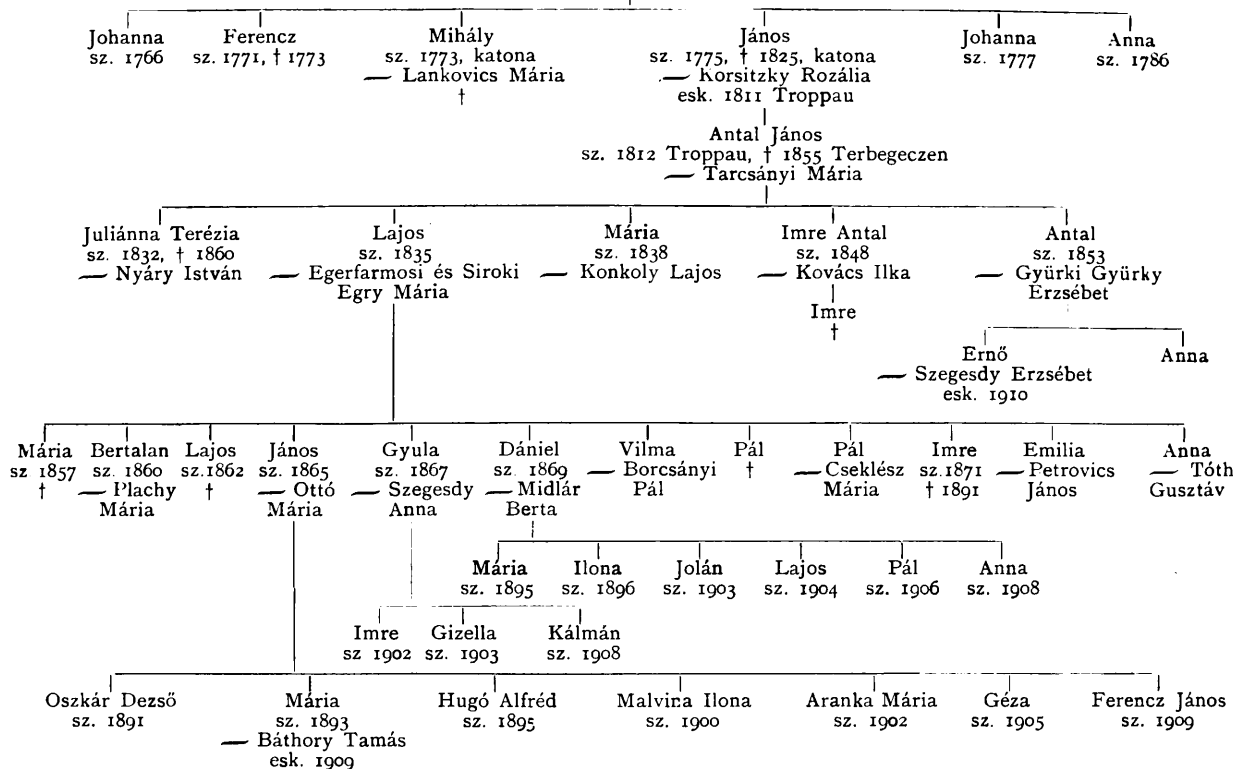
I. Tábla.

Hottothyni vagy Hotutina György

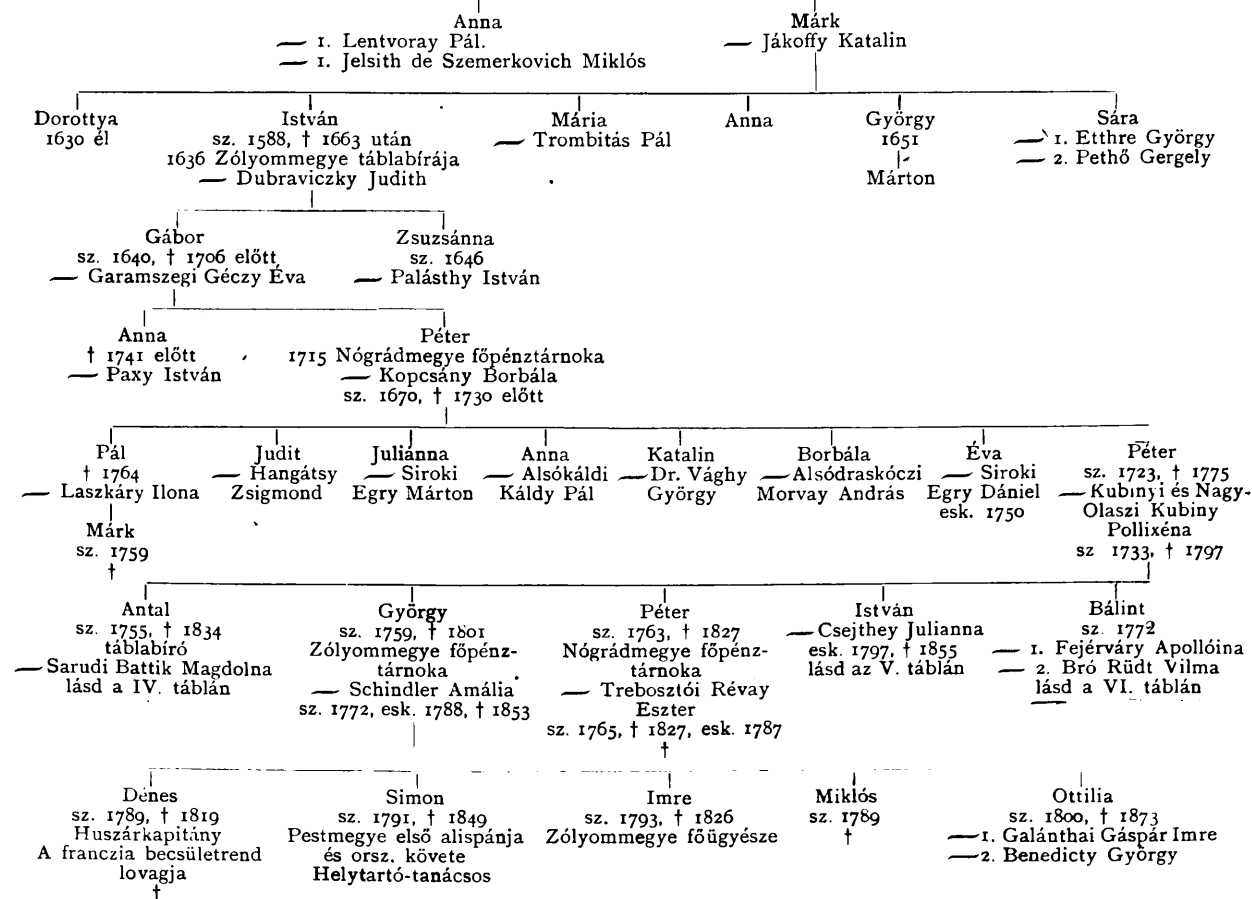
II. Tábla.

Dubraviczky Gábor
† 1786 Bakón
— Siroki Egry Éva

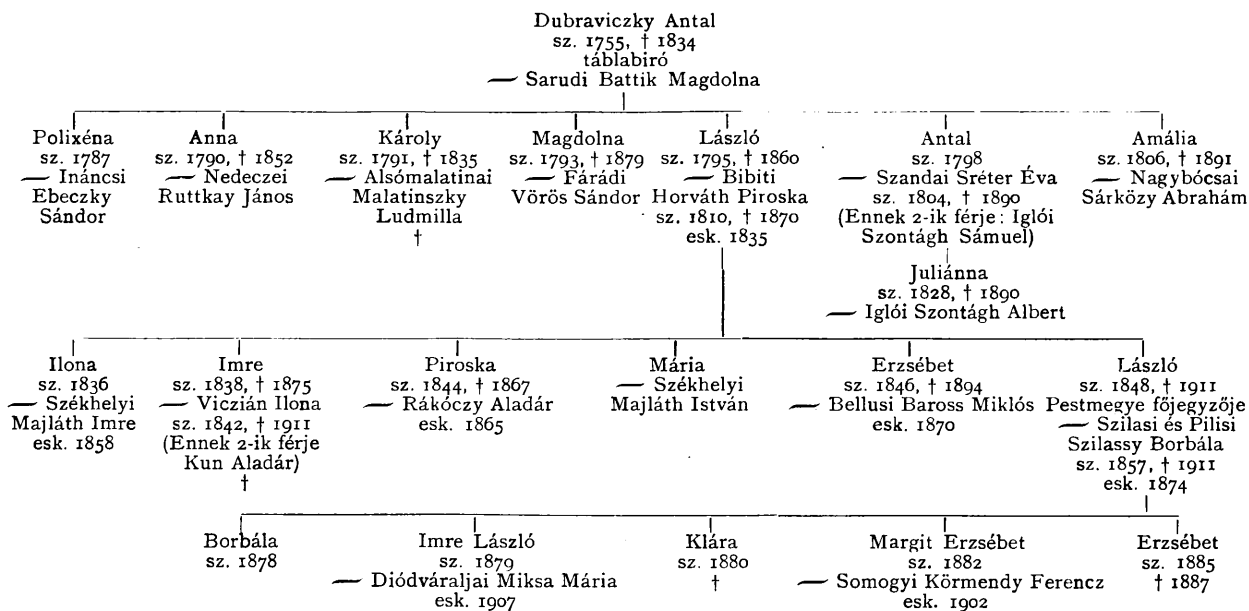

III. Tábla.

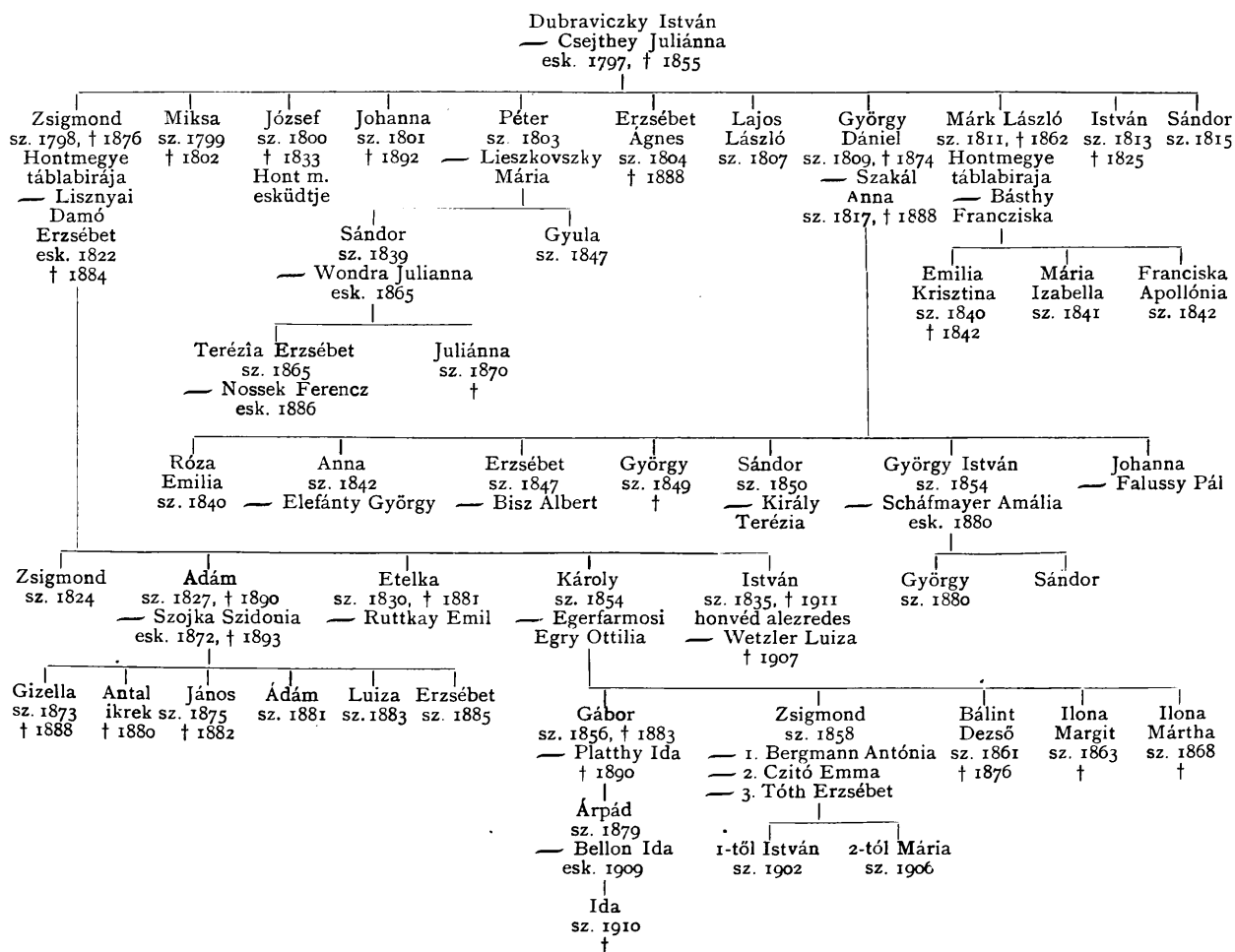
Dubraviczky János
† 1558 előtt
— Ujfalussy Zsófia

IV. Tábla.

V. Tábla.

VI. Tábla.

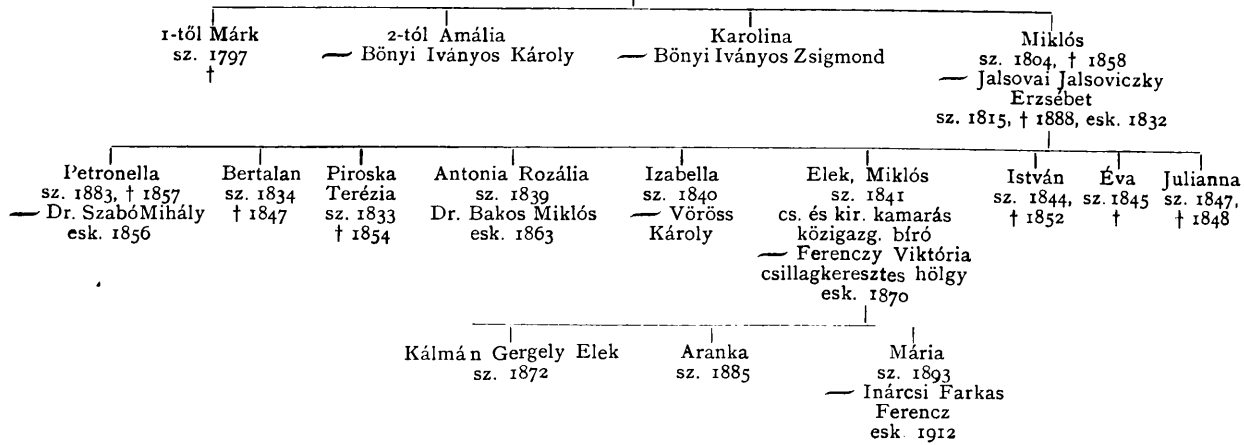
Dubraviczky Bálint

sz. 1772

— 1. Fejérváry Apollónia

esk. 1796

— 2. Báró Rüd't Vilma

KIHALTAK-E AZ ÁRPÁDOK 1301-BEN ?

(Harmadik közlemény.)

II. Croy.

A még most is létező herczeg Croy-család a levéltárában lévő okirati anyagot tudtommal még nem tette közzé és így magától értendő, hogy a család eredetére s legrégebb multjára vonatkozó kutatásnak mindazon krónikási s írói adatokkal kell megelégednie, melylyel az eddig ismert irodalomban találkozhatunk. Figyelemre-méltó kétségkívül azon körülmény, hogy az e családdal sógorsági viszonyban álló gróf du Chastel de la Howarderie P. A. a Crouy-Chanel-család igényeinek jogosultsága ellen irányuló dolgozatában¹ világosan kijelenti, hogy «a mai napig a XII. és XIII. századból származó egyetlenegy oly hiteles okirat nem találtatik, mely e családnak a magyar királyi háztól való származására vonatkozik, pedig ez sokkal valószínűbb és a Picardie-ban hagyomány utján közismertté vált.»

¹ Preuves des extravagantes pretensions de la famille roturiere Chanel dite de Crouy-Chanel de Hongrie et de la legitimité de la maison princière de Croy-Dulmen. Tournai 1885. pag. 11.

A fentemlitett Heuter Pontus a Croy-családot minden határozottsággal II. András magyar királytól († 1235) és első nejétől (meráni) Gertrudtól († 1213) vezeti le és fiukról már fentebb említettük, hogy a velencei Cumani Szibillát vette nőül.¹ Márk, e házaspár fia, állítólag 1266 körül került III. Fülöp francia király udvarába, hol feleségét kapott. A Márktól kiindult nemzedékek sorrendjét, amint ezt Heuter felállítja, az utána következő írók legnagyobb része magáévé tette s következőleg alakul:

a) Márk nőül veszi 1178 körül Katalint, Hugo, Airaines és Croy bárójának a leányát és ebből a házasságból I. János és I. Vilmos származtak, I. János egy Beaumont-i urnőt vett feleségül, de miután fiutóda nem volt, összes birtokei a fiatalabb Vilmosra háramlottak.

¹ Ki kell itt azonban emelnünk, hogy Heuter itt következőleg nyilatkozik: «E genealogia vázlatát a nemes és a nemes családok nemzedékrendjeinek felkutatásában igen jártas férfi, nővérem fia, *Dilfus János* írta, ki még több közölni való adatot szolgáltatott volna, ha őt a halál ebben meg nem akadályozta volna.» A Dilfus-név az irodalomban nem ismeretlen.

b) Ezen *I. Vilmos* 1220 körül nőül vette Krisztinát (mások szerint Annát), *II. Arnold*, Guines grófjának és *Beatrix*, Bourbourgi¹ viczegrófnőnek a leányát, mely házasság révén Bourbourg és Grevelinge váarak a Croy-család birtokába kerültek. Vilmos meghalt fivére előtt és a következő fiut hagyta maga után.

c) *II. János* örökölte atyjának és nagybátyjának (*I. Jánosnak*) összes birtokait. Nagybátyjának életében a következő czimert használta: három pólya; a pajzsfőben három függentyűből álló tornagallérral törve. Heuter szerint a Croy-czimer mellett a felső pajzsban még a magyar czimernek is adott helyet, mely fehér pajzson rézsutosan elhelyezett három vörös pólyából állt. E János neje némelyek szerint ismeretlen, mások szerint Airaines-i Janka, kitől a következő fia született:

d) *I. Jakab*, Croy ura és Airaines részbirto-kosa, ki 1287 körül Margitot, Airainesi Henrik örökösleányát nőül vette s vele ezen uradalom másik felét kapta.

e) Ennek a fia *II. Jakab*, ki az «öregebb» melléknevet kapta. Neje 1313 körül Picquignyi Margit, Gellért, Amiens-i vidame leánya. Fiai «ifjabb» (*III. Jakab* és *II. Vilmos*. *III. Jakab* 1345 körül nőül vette Moreuil-i Margitot, *VI. Bernát*, Moreuil és Couevres urának, francia marsall és Nesle-Offemonti Matild leányát. Meghalt a nélkül, hogy fiutódot hagyott volna maga után, mire őt a következő öcsce követte.

f) *II. Vilmos*. Az összes újabb írók egyhangulag kijelentik, hogy ő családjának egyedüli tagja, kitől kezdve a maig erő nemzedékrendi sorrend okirati alapon kimutatható. 1354 körül nőül vette Renty Izabellát, Renty András, Senninghen stb. urának és Brimeu Mária örökös leányát. Izabella nagybátyja volt Renty-i Oudard, Embry és Curla ura, Tournai s Tournaisis kormányzója.²

¹ Előbb Flandriában, most a Nord nevű francia megyében.

² Renty a Pas-de-Calais megye St. Omeri kerületéhez tartozó Fauquembegue (= Falkenberg) járásban van. Brimeu ugyanezen megye montreuili kerületének caurpagnei járásában. Senninghen ugyanezen megye St. omeri kerületének Lumbres nevű járásában. Grevelingue a Nord-megye dunkircheni (= dunquerque) kerületéhez tartozó Gravelines (= Gravelingen).

E nemzedékrendet már korán kifogásolták. Imhof J. V. már 1699-ben felismerte azon óriási anachronismust, melynek értelmében Márk fia *I. János* már 1214-ben, midőn atya talán még nem is született, a Bouvines-i csatában részt vett és hogy fivére *I. Vilmos* már 1220-ban nősült. Ehhez még járul, hogy egynéhány író ezen nemzedékrendbe még egy Antalt is felvesz, mások pedig csak egyetlenegy Jakabot ismernek el. Így járnak az ezen sorrendben szereplő feleségek is, kiknek egy részét egész más nemzedékekbe átültetik, miáltal a házassági összeköttetéseknek rendbe nem hozható tömkelegét létrehozzák; de mind ennek meg is volt az oka.

Általános elismert és tényeken alapuló szabály az, hogy genealogiai-időrendi számításokban egy századra három nemzedéket veszünk. Magától értetik, hogy az első század e viszonyoknak még némi mozgótért enged és hogy számos esetben a századot két nemzedék is kitölti, míg más esetben négynek is lehet benne helye. De ha több századot összefoglalunk, akkor a minden egyes nemzedéknek megengedett 33 korév legnagyobb eltérése mellett is mégis csak három nemzedék esik egy századra. Ha Márk 1266 körül nősült és akkor legjobb esetben husz éves volt, akkor 1245 körül született. A század három nemzedékébe esik a nagyatya, atya s unoka élete. Márk dédunokájának unokája *II. Vilmos*, ki állítólag 1354-ben nősült — ha nősülésekor 20 éves volt — 1334 körül született. Márktól *II. Vilmosig* egy században tehát hat nemzedék van, a mi már előzetesen kizártnak tekintendő; de vegyük még a legkedvezőbb, de nagyon valószínűtlen esetet is, hogy az ezen sorrendben szerepelt férfiak kivétel nélkül már életük 20-ik évében elsőszülött fiainak atyjáivá lettek, akkor is *II. Vilmos* születési éve 1345-re esik és így 1354-ben nem nősülhetett mint kilencz éves fu, bátyja *III. Jakab* pedig már 1345-ben azon Moreuili Margitnak a férje, ki mások szerint nagyanya volt stb.

Hogy ezen ellenmondásokat valahogy a rendes kerékvágás felé irányítsák és ezen számfeletti nemzedékrendnek némi jogosultságot szerezzenek, későbbi időben azon fáradoztak, hogy a századot kibővítsék; de erre okvetlenül szükséges volt, hogy Márkot, a család kétségtelen egyenes őst korábbi időbe helyezték és hogy neki

más atyát adjanak, mint II. Andrásnak András nevű fiát. Tudtak valamit arról, hogy a család ősei sorában egy István is szerepelt és így ennek alapján kisütötték, hogy Márk az 1173-ban elhalt IV. István magyar királynak a fia. Ezzel egyetértőleg kellett Márknak nem III. Fülöpnek, hanem már VII. Lajos francia király udvarába kerülnie és így lehetett az egyes egybekelési éveket (1178, 1220, 1287) valahogy elfogadhatókká tenni.¹ Teljesen felesleges arra mutatni, hogy IV. István nem 1173-ban, hanem 1165-ben halt meg és hogy egy Márk nevű fiáról mitsem tudunk. A fődolog itt, hogy **az I. Vilmostól II. Vilmosig érő sorrendben szereplő legtöbb családtag és házassági összeköttetés pusztán koholmány. Igaz csak az, hogy az 1384-ben elhalt Vilmos eddig a családnak első okiratilag kimutatható őse, mert közte s Márk között más nemzedék nincs és ő, a mint ezt alább bebizonyítom, Márk fiával azonos.** A fentemlített «ősök» egynéhánya élhetett ugyan és köthette a fenti házasságokat is; de ez esetben ők csak a Croy nevű nagy uradalomban élt számos kisebb birtokos családok tagjai voltak, kiket Márk családjához nemzetségbeli rokonság nem fűzött.

Térjünk már most át az okirati talaj adataihoz.

A Croyak elismert őseivel a fenti okirati anyag elemzése alkalmával találkozunk. Ez azon Márk, kinek az atyja «Velencei» András, nagyatyja pedig azon István, kiről az 1282. évi darab említést tesz. Márk 1282-ben merül fel, akkor már egy János nevű fia van és 1290 után tűnik el. Halála évét nem ismerjük és a fenti anyagban csak egyetlenegy adatra bukkanunk még, mely róla 1290 után még említést tesz.

A 9. szám ez, az amiensi Notre Dame székeskáptalan halottaskönyvének egy bejegyzése, mely következőleg hangzik: «Meghalt a főnemes magyarországi Márk, a *sommementi Croy* részbirtokosa, András magyar herceg és a velencei *Cumana Szibilla* ifjabbik fia. Renti Erzsébet asszony, a főnemes *Croy Vilmos*, nevezett Márk úr «*filiolusa*» nejének alapítványa, melynek értelmében halála évfordulóján 40 ezüstgaras kiosztandó. Ezen alapítvány a Croy országot felső részén,

Roquencourt mellett fekvő Maisnil nevű ingatlanra van biztosítva».

E darab némi meggondolni valót nyújt.

Mindenekelőtt a «*filiolus*»-sal van dolgunk, melyet fenti Turul-értekezés is «*fiacská*»-ra fordít, a mi pedig azért helytelen, mert egy fiacskának még nem lehet felesége. Hogy *filiolus* alatt jelen esetben «*ifjabb fiu*» lenne értendő, az azért van kizárva, mert a darab egynéhány sorral korábban ezt a «*filius natu minor*»-ral fejezi ki; egy késő unokát sem érthetünk alatta, mert Márk az amiensi káptalannak 1284-ben tett adományozásában a «*champ de Masnil de seur Rokencourt*» nevű birtokot említi. Vilmos tehát a fia; lehet ugyan, hogy a csak hibás közzétételen alapuló *filiolus* helyett *filius* olvasandó, de a sokkal tökéletesebb magyarázat az, hogy Vilmos az alapítvány létesítésekor, bár már nős volt, nagyon fiatal korban lehetett.

E Vilmos neje ezen hiteles darab tanúsága szerint Renty Erzsébet. De az összes írók azt mondják, hogy az 1384-ben elhalt II. Croy Vilmos, Márk utóda, 1354-ben Renty András leányát Izabellát nőül vette s kezével együtt a Renty nevű uradalmat kapta. Összes elődjével egyetértőleg már most mondja Nagy Géza ur, hogy «az amiensi káptalan halottas könyvében Márk fiának mondott Guillelmus de Croy s a hg. Croyak közvetlen őse, az 1350-ben feltűnt és 1384-ben elhalt Vilmos semmiesetre sem lehet egy személy». Ezzel szemben ellenkező álláspontot foglalok el.

Márk Andrásnak ifjabbik fia, illetve Felixnek az öccse volt; lehet, hogy magas aggkorban meghalt és hogy ifjabbik fia Vilmos akkor született, midőn atyja már igen előrehaladt koru ember volt és így sehogy sem szabad feltűnőnek vagy el nem hihetőnek találnunk, hogy Vilmos, ki szintén igen magas kort elérhetett és atyjának ifjabbik fia volt, 1384-ben elhalt.¹

Okiratunk nejét Renti-i Erzsébetnek mondja, a későbbi írók szerint pedig Renti-i Erzsébet

¹ Azon esetleges kifogást, hogy bátyjának (Jánosnak) felmerülése után (1282) 102 évvel később meghalt, a következővel lehet hatalmasan megczáfolni. II. Miksa bajor király született 1811 nov. 28-án; öccse Luitpold született 1821 márcz. 12-én. E Luitpold — bajor régens — ma, midőn e sorokat írom (1912 nyarán) bátyjának születése után 102 évvel később még él.

¹ Du Chastel is adja e változatot.

volna. Tudjuk, hogy a németeknél szokásos Erzsébet név a románnyelvű népeknél mint *Izabella* használtatott és határozottan az utóbbival azonosnak vétetett. IV. László magyar király neje, kit olasz hazájában Izabellának hívtak, a magyar okiratokban állandóan mint Erzsébet szerepel; I. Lajos királyunk anyját mindig (lengyelországi) Erzsébetnek hívják; de a pápa 1352-ben mégis «*Izabella regina Hungariæ*»-nak nevezi (Történelmi Tár 1895. évf. 283., hol tévesen 1362 áll). A francia Bouxières-i zárda fejedelemasszonya de Ruppes Isabelle, (1349 † 1377) előfordul mint Elisabeth is.¹ Ehhez még járul, hogy Vilmos fia Antal utódai még a XVI. és XVII. században mint «*Renti urai*» szerepelnek, a mi a Márk fia Vilmos és a Renti-féle örökös leány közötti házasság valcdíságát czáfolhatatlanul bizonyítja. Mindezek alapján határozottan állítom, hogy az 1384-ben elhalálozott Vilmos, kit a régibb írók a Croyak első határozottan kimutatható ősnének mondanak, Márk fiával azonos és hogy — mint már fent kimondtam — mindazon nemzedékek, melyek ezen és az állítólagos II. Vilmos közé esnek, a czélzatos és számító képzelgés szüleménye.

A család négy okiratot tud felmutatni, melyekből kitűnik, hogy a német birodalmi kancellária tanúsága szerint I. Miksa római király és később német császár 1486-ban és 1510-ben, valamint II. Rudolf császár (1594) és I. Lipót császár (1604-ben) határozottan elismerték, hogy a Croy-család Magyarország királyaitól származik; itt pedig figyelembe veendő, hogy II. Rudolf és I. Lipót egyuttal Magyarország királyai is voltak. Erre már most azt lehetne megjegyezni, hogy azon esetre, ha egyéb bizonyítékokkal nem rendelkeznenk, a birodalmi kancellária ezen okiratai nem bírnának valami bizonyító erővel, mert a család ezen levelek kiállításakor már a legelőkelőbb főnemességhez tartozott és mert sehogy sem szabad határozottan vennünk, hogy a kancellária a neki bemutatott okiratoknak szigorú megbirálásába — ha ezeket egyáltalában követelte s a mennyiben léteztek, megkapta — belebocsátkozott volna.

¹ Jahrbuch der Wiener heraldischen Gesellschaft Adler 1887 pag. 94.

Ezen oklevelek megbirálására a következő támaszpontjaink vannak:

a) Mint már előbb láttuk, Vilmos fia, II. János három pólyát viselt a czimerében.¹ A család egyik későbbi ága, melyet rendszeren «*Milendoncki*»-nak neveztek, a következő cimert viselte: a három pólyával diszített nemesi pajzs tetején egy hasított kerek sisak volt látható, melynek előli része Magyarország látképét (deigma) ábrázolta.² A család mai cimere: ezüstben három vörös pólya.

b) Azon körülmény, hogy Heuter 1583-ban és utána az összes írók a Croyaknak az Árpádoktól való leszármazásáról beszélnek, gyűjteményünknek fenti két darabjával együttesen annak elismerésére jogosít bennünket, hogy a már száz évvel Heuter előtt szerkesztett német birodalmi kancelláriai hercegi diploma (1486) nem egészen alapnélküli, mert a Croy családnak ezen királyi leszármazását minden további érvelés nélkül, mint egy előtte bebizonyított illetve elismert tényt említi. E leszármazás közelebbi részletei, illetve az egyenes ősnék egy Árpád-házi királyhoz való közvetlen hozzákapcsolása úgy mint a Croy Chaneleké egy alább következő fejezet tárgyát képezi.

III. Rubempré.

Moreri Lajos (szül. 1643-ban a Provence-ban, † 1680-ban Paris-ban) 1673-ban kiadta a «*Dictionnaire Historique*» cz. művét, mely 1718-ban öt, 1725-ben hat, 1740-ben nyolcz és 1759-ben tíz kötetben folytatódott; az 1740. évi kiadás állítólag a legjobb. E kiadás hetedik kötetének 225-ik oldalán a következőt találjuk:

«*Rubempré*, illusztris és régi család, mely néhány író nyomán egyenes férfiágon törvényes eredetét a «*földnélküli*» melléknevű *magyarországi Alexander (=Sándor) hercegtől*, Béla király és ennek neje Estei Beatrix, az anconai s ferrarai örgróf leányának fiától veszi. E királyfi elkísérte Szent Lajos francia királyt több egyéb ural és herceggel együttesen a Szentföld elfoglalására 1248-ban menesztett hadjáratban; részt vett

¹ Bulletin de la société généalogique et hérauldique de France, 2e année 1880—1881., colonne 139.

² Imhof, Notitia S(ancti) rom. germanici imperii Procerum, Stuttgart 1699., pag. 379.

Damiette és Massura ostromlásában, hol a Nilus folyó partján, mint első szaraczen területre lépett¹ és egyik előkelő vezért megölte.

E magatartása és rátermettségeért megkapta a «Rubempré»-nevet; czimerében Magyarország jelvényét viselte, melyhez az említett érdemeiért még a Rubempré-ét is hozzáfűzhetette; e czimert összes utódai is használták és ennek megerősítését akkor kapta, midőn Valenciennes-t védelmezte, melyet Bouchaine-i Hugó és Anjou grófjával együttesen Vilmos hollandiai gróf és római császár ellen Margit flandriai és hennegau grófnő számára megmentett.»

Ezen ecsetelésben némi valódiság valami költészettel van összekeverve. Mielőtt azonban ennek elemzésébe belebocsátkoznánk, azonnal ki kell emelnünk, hogy az 1270-ben elhalt IV. Béla király atyaságáról szó sem lehet és hogy Estei Beatrix nem az ő, hanem atyjának II. Andrásnak († 1235) a neje volt, kitől a «Posthumus» István († 1271) nevű egyetlen gyermek született. Az egész nem más, mint valamely későbbi író könnyelmű kísérletezése, hogy a királyfi számára egy az Árpádháztól leszármaztatandó és némileg elfogadható atyát szerezzen.

a) Mindazon esetekben, melyekben a megvásárolható családfagyártók, családtörténeti írók és az ősök vállain ragyogni akaró utódok ősatyjuk eredetét és személyiségét ki akarták ékesíteni, már minden kezdettől fogva arra törekedtek, hogy hősük nevének valamely jelző, de mindenesetre kitüntető epithetont adjanak. Jelen esetünkben Alexander királyfi a «sans terre», azaz «a földnélküli» jelzőt kapja; ezzel azonban korántsem akarták azt kifejezni, hogy szűkebb (francia) hazájában földbirtoka nem volt, hanem azt akarták ezzel jelezni, hogy minden királyi eredete mellett sem a magyar koronára, sem valamely hűbérré vagy ottani birtokra nincsenek jogos igényei s hogy ugyyszólva mint az uralkodó család kebléből származott és elhanyagolt ágból származó ember, ki külföldi talajon csak a hercegi czimet viselve, tulajdonképen külföldi uralkodónak az alattvalója. Az

¹ «prit le premier terre sur les Sarazins au bord de la rivierre du Nil.» — hogy «elsőnek ugrott ki a hajóból», a mint ezt a Turul-dolgozat mondja, arról az eredeti mitsem tud.

1216-ban elhalt János angol királyt, mert atyjától külön földet nem kapott, jó ideig «földnélküli János»-nak is hívták.¹ Az emberünknek adott epitheton tehát nem igen ornans; ezt egy későbbkori hízeltő vagy hamisító fel nem találta volna; ennek kellett magát mint annak idején igaz és a kortársaktól az utókorra átszállt tény és mint az ősatyja mellékneve a családban átörökölnie.

b) Hogy IX. Lajosnak 1248. évi keresztes hadjáratában részt vett, ez oly gyanutlan és feltétlen megtámadhatatlan ténynek tekintendő dolog, hogy részletes indokolása teljesen felesleges; miért nem vehetett volna részt benne? hisz kortársa s nemzetségbeli rokona, az előtünk már ismeretes «Velencei» András is volt a résztvevők egyike. Történeti tény továbbá, hogy a francziák 1249 jun. 5-én apró járműveken a Nilus partjaihoz közeledtek, az ellenség nyilai s egyéb lövegei daczára kikötöttek, az ellenségeket hosszú ellentállás után szétkergették és a folyó partján táborukat felütötték, mire rövid idő múlva Damiettebe vonultak. 1250 febr. kezdetén bevették Massurát. Alexandernek flandriai területen végzett fenti hadi műveleteinek is megvan történeti hátterük. Margit Flandria grófnője folytonos viszálykodásokban élt Avesnes-i Burkarddal nemzett fiaival. Ezek egyike, Avesnesi János, kinek neje Hollandi Vilmos német király nővére volt, utóbbtól segítséget kapott, míg Margit pártján többiek között több francia gróf is volt. Margit Anjoui Károly francia királyfit kínálta meg Hennegau-val; az ebből keletkezett hadjáratok folyamában 1252 körül Valenciennes² elfoglalására került a sor. Bouchaine-i Hugo sem koholt személyiség. Bouchaine a Valenciennesi kerület hasonló nevű járásában fekszik. Valenciennes elfoglalása s az ezen cél elérésére indított hadjáratban való részvétel oly egyszerű s egy ünneplendő ős fényes haditetteinek kiékesítésére annyira nem alkalmas dolgok, hogy azokat nem szabad Alexanderre nem alkalmaz-

¹ A szicíliai—nápolyi Anjou-házból származó Károly calabriai herceg († 1328), Róbert király fia helylyel-közel, mint Carolus *Senzaterraes* szerepel, a mi szintén annyi mint «földnélküli». Hogy miért nevezték annak, nem tudom.

² Ma a Nordmegye hasonló nevű kerületében és járásában.

ható hozzátételeknek vagy koholmányoknak tekintenünk; szól e mellett még azon körülmény is, hogy Valenciennes bevétele nem csak Alexander, hanem Anjoui Károly és Bouchain-i Hugo érdemének is vétetik.

c) Másként áll mindez a Rubempré-névre nézve. A többször idézett Turul-értekezésben olvassuk (az 50-ik oldalon): «elsőnek ugrott ki a hajóból és többeket levágott a muzulmánok közül, úgy, hogy köröskörül véres lett a föld, innen kapta aztán a Rubemprérie (vörös rét) nevet». Minderről Moreri-nek fent közölt szóhíven fordított eredetijében egy szót sem találunk; ez a névnek kierőszakolt nyelvészeti magyarázata, mely azonban az eredetiben nem mint Rubemprérie (vagy vörös rét), hanem mint Rubempré szerepel. Valamint az ember életében gyakran történik, hogy egy hosszú éveken keresztül húzódó talányt egy pillanatnyi benyomás suggestiója alatt megoldunk és a mint Schiller oly találóan mondja, hogy azt, a mit az eszes ember gyakran nem lát, azt az egyszerűségében a gyermeki lélek felismeri: úgy jártam én is. Én már hosszú éveken át kerestem a Rubempré-család és az Árpádok közötti kapcsot és szintén azon véleményen voltam, hogy a család neve Alexandertől véghezvitt valamely haditettre volna visszavezetendő. Hogy a névből nem szabad önkényileg «vörös rétet» illetve Rubemprérie-t gyártani, azt legkevésbé sem vontam kétségbe. A «rub» törzsszótagnak van ugyan a francia nyelvben némi vonatkozása a vörösre, de az utóbbinak megjelölésére csak a «rouge» használatos, a mint ezt a francia Rougé, Rougeac, Rougegoutte, Rougemont, Rougemontiers, Rouge-Perriers, (les) Rouge-Eaux nevű helységnevekben találjuk; a «vörös rét» e szerint *rouge prairie* volna, de ily nevű földrajzi tárgy nem létezik. Akkor eszembe jutott, hogy a család nevét nem kell éppen feltétlenül Alexander valamely haditettére visszavezetni s hogy ez valamely földrajzi tárgynak a neve is lehet. Feltevésem helyes volt. **Rubempré a francia Sommemegye amiensi kerületéhez tartozó Villers-Bocage nevű járásban fekvő község.** A «vörös rét» (Rubemprérie) tehát az ősatya multjának kiékesítésére szolgált és csak később Alexander életírásaiba belekerült interpolatio. A Rubempré-névnek a genealogiai összefüggésre való vonatkozásáról majd alább lesz szó.

d) A Rubempré-család ősi czimere: *ezüstben három vörös ikerpólya.*¹

A férfifágban kihalt herczeg Rubempré-család okirati anyaga tudtommal nincsen közzétéve; de miután jelen értekezés czéljainak nagyon megfelel, hogy a család történetét genealogiai körvonalaiiban rajzoljuk, idecsatolom Morerinek amugy is csak szükreszabott és egy kézirati forráson alapuló adatait.

Alexander nejeként szerepel Brienne-i Izabella, Haveluy urnője, Briennei Éberhard (=Eve-rard=Erard), Rameru urának leánya;² de azonnal meg kell jegyezni, hogy némelyek szerint Brienne-Ramerui Éberhard leánya Izabella 1262-ben Grandpréi³ Henriknek a neje, a miből arra lehet következtetni, hogy kétszer ment férjhez. Ha tényleg Alexandernek a neje volt, akkor családjának gyors emelkedése s előkelősége meg van magyarázva. Briennei II. Valternek, (1152 kör.) a Champagne tálnokmesterének két fia volt; Éberhard, ki a Chatelet-i ágat és (II.) András, ki a ramerui ágat alapította. Éberhard fia (II.) János (szül. 1149-ben) 1208-ban Jeruzsálem királya, 1229-ben Konstantinápoly császára, meg-

¹ Ikerpólyának (a francia jumelles) két keskeny párhuzamos pályát nevezünk. A pólyaköz a pólyákkal egyenlő szélességű s az egész nem szélesebb mint a rendes pólya vagy a mező magasságának két hetede. A kasseli országos könyvtárban a következő című kézirat őriztetik: «Ordonances de l'ordre de chevalerie de la Toison d'or, fondé par Philippe duc de Bourgogne etc. 1429 avec les noms et blasons des chevaliers. Cod. membran.» 186-ik oldalán találjuk: «Messire Jehan de Rubempre seigneur de Vieure» (egy Vieure van a mai Alliermegye moulins-i kerületéhez tartozó Bourbon l'Archambault nevű járásban). A codex a 15-ik századból való; a Rubempré-czimer dr. Lohmeyer Eduard igazgató ur szives közlése szerint a következő: A keret alsó fele közepén levő pajzs 3×2 vízszintes pólyával; a pajzs közepén egy négy mezőre osztott kisebb pajzs, melynek egyes czimerképei nem igen felismerhetők. A nagy pajzs felett sisak; e felett rézsutosan balfelé hajolva egy korona. E János, Bièvre ura (a belga Namur tartomány Dinaut kerületéhez tartozó Gédinne járásban) meghalt 1477-ben.

² Brienne a Champagneban a mai Aubemegye területén fekvő. Haveluy a Nordmegye Valenciennesi kerületéhez tartozó Bouchain-i járásban van. Rameru (ma Ramerupt) az Aubemegye Arcit-sur-Aube nevű kerületéhez tartozó hasonnevű járásban fekszik.

³ Grandpré az Ardennessmegye Vouziers kerületében fekvő grandpréi járásban, tehát szintén a régi Champagneban van.

halt 1237-ben. Ramerui András Éberhard nevű fiút hagyott maga után, tehát János császár unokafivérét, ki a champagnei trónra igényeket támasztott; ennek a leánya lett Alexander neje. E felette előkelő rokonsági viszonynak az volt az elmaradhatatlan következménye, hogy családja már korán felvirágozott, valamint Rameru birtoka annak lehetett az oka, hogy a család későbbi tagjainak élete s pályája többnyire a flandriai-burgundi vidéken zajlott le.

Alexander fia *I. Balduin*¹ egy ősi birtokához közeli családból vette feleségét: *Picquigny*-i Máriát, az amiensi védnök és a Moléansi² vidame asszony leányát. Fia *II. Balduin* nőül vette Grandpréi Jolánt, Grandpréi Henrik és Luxemburgi Izabella leányát. Mindkettőnek fia *Antal*, kinek Coucy Mária Anna a neje. Atyja az 1344-ben elhalt Coucy Enguerrand, anyja az 1349 szept. 28-án elhunyt Katalin, Lipót osztrák herceg leánya. Mindkettőnek a fia *I. János*, ki Halluini³ Jankát nőül vette. E házasságból származik *I. Róbert*, Rubempré ura s *bárója* s Autie ura, kinek Rivery⁴-Colle a neje. Gyermekai: I. Károly és II. Antal. *I. Károlynak* a neje Mailly-i Francziska, *Ádrián*, *Conti*⁵ urának a leánya, kitől azonban csak egy Janka nevű leánya volt. Ennek első férje Crêvecoeur-i Ferencz, ki 22 éves korában meghalt. Második férje Bourbon-Vendomei János kir. hercegnek († 1454) természetes fia: Vendomei Jakab, Bonneval és Ligny ura († 1524 okt. 1-én); az egybekelés napja 1505 decz. 7. Az e házasságból származó fiatalabb fiú András felvette a «Rubempré ura»-czímet, de fiága már 1568-ban Lajos nevű fiával halt ki.

II. Antal Fülöp burgundi herceg főkamara-rása, kiváló hadfi s az aranygyapjas-rend első lovagjainak egyike volt; meg is halt e Fülöp szolgálatában. Neje Croy Jakobeá, Biévres ur-nője, Croy és Rentyi János († 1415) és Craoni Margit leánya. Fiuk *II. János*, ki, miután a leg-

¹ Már e személynév bizonyítja a család flandriai vonatkozásait.

² Az Eure et Loire megyei chateauduni kerületben és járásban.

³ Halluin (azelőtt Hallewin) a Nord megye lillei kerületéhez tartozó Tourcoing nevű járásban fekszik.

⁴ Rivery a Rhône megye lyoni kerületéhez tartozó Mornant nevű járásban fekszik.

⁵ A Somme megye amiensi kerületéhez tartozó hasonló nevű járásban.

magasb méltóságokat és hivatalokat elérte, Burgundi merész Fülöp oldalán az 1477-ben vívott Nancy-i csatában elesett. Két neje volt: ¹ a Bousies Colle, ki a Vertain-nevet is viselte, Aubigny Etrées, Malmaison, Beauverger és Bussi ur-nője ¹ egy a Hennegau-i s Namuri grófokkal sógorsági viszonyban állt család ivadéka, b) Bernieuillesi² Katalin, kitől csak Francziska nevű leánya volt, ki VI. Crecqui Jánossal, Canaples és Pontdormy urával egybekelt és 1478-ban még élt. Jánosnak első házasságából való fia *II. Károly* volt, kit I. Miksa császár kamarásává és az aranygyapjas rend lovagjává tett; Hennegau kormányzója is volt. Neje Anna, Montenac vicze-grófnője, Warfusé ur-nője s Réves bárónője volt.³ E házasságból származott *III. Károly*, ki anyjának összes birtokait örökölte s Jankát, Vertain, Gozelliers, Felluy és Tubize⁴ örökösével egybekelt. Fia *Ádrián* meghalt 1558-ban a Gravelines-i csatában. Neje Croy Claudine, Croy-Roeuxi *Ádrián* († 1533) leánya. Fia *III. János*, a Németország ellen megindított hadseregek ezredese, nőül vette Hamal-i Máriát, Fontainés bárónőjét, mely házasságból *IV. Károly*, Montenac vicomteja származott, ki Orlay-i Francziskát, Escossiner, Vénisy, la Follie s Rameric⁵ ur-nőjét feleségül vette. II. János második fia *III. Antal*, Vertain grófja, királyi vadász-mester, ezredes stb. nőül vette Averoult-i Máriát, András, Helfaut urának, Maltrayant grófjának, la Mastine bárójának, Mon-

¹ Bousies a Nord megye avesnesi kerületéhez tartozó Landresies nevű járásában van; Vertain ugyanazon megye cambrai-i kerületéhez tartozó Solesmes-i járásban; Aubigny az Aisne megye laoni kerületében fekvő Craonne nevű járásban. *E(s)trées* az Aisne megye St. Quentin kerületéhez tartozó le Catelet nevű járásban; *Malmaison* az Aisne megye laoni kerületéhez tartozó Neufchatel nevű járásban. *Bussy* nevű helység pedig több volt.

² A Pas-de-Calais megye montreuili kerületéhez tartozó Etaples nevű járásban.

³ Réves a belga Hennegau-tartomány charleroi-i kerületéhez tartozó Seneffe nevű járásban van; *Warfusé-Abancourt* a Somme megye amiensi kerületéhez tartozó Corbie nevű járásban.

⁴ *Felluy* a hennegau charleroi-i kerületéhez tartozó Seneffe-i járásban van; *Tubize* Brabantban (illetve Belgiumban) a Nivelles nevű kerületben és járásban van.

⁵ *Ecuassines* (van két ilyen nevű helység) a Hennegau nevű belga tartomány Mons-i kerületéhez tartozó Soignies nevű járásban van. *Vénisy* a Yonne megye joigny-i kerületéhez tartozó *Briennon* nevű járásban.

tenar és Bilques vicomtejának ¹ leányát. Fiuk *Fülöpp* többi között Vertignoeul grófja, a spanyol Flandria főkapitánya s az aranygyapjas rend lovagja volt. Első neje: Croy Janka (Eustach leánya); második; Récourt-i ² Jakobaea, mely utóbbi házasságból *Károly Fülöpp*, lovasezredes és királyi vadászmeister származott. Ennek fia *Fülöpp Antal*, ki a *herczeg* Rubempréi és Everbergh ³ czimet viselte, királyi vadászmeister és vértesezredes volt. Neje Timple Mária Anna Scholastica, a hennegau Autreppe, Moulart és St. Empire grófnője. E házasságból származott Lujza Brigitta, kinek első férje Salmi Frigyes Károly rajnai gróf 1696-ban meghalt; második Mérode Fülöpp Ferencz, Montfort grófja. Miután Fülöpp Antallal a család férfiága kihalt, a Rubempré herczegi czim leányának második férjére, tehát a Mérode-családra szállt át. Ezen örökös leány gyermekei Miksa Lipót és Szabina Klára.

Magától értetik, hogy Moreri nemzedékrendje nem teljes, miután ő csak a majorátusi vonalon való egyenes leszármazást vette figyelembe s mi oly személyeket is ismerünk, kiket e családfán elhelyezni nem tudunk.

1374-ben I. Lajos magyar király egyik leányát V. Károly francia királynak fiával, Lajossal akarták eljegyezni. Az erre vonatkozó okiratot ⁴ hitelesítő körjegyzők között «Rebompréi János, Authonvillei származásu, az *Amiens*i egyházmegye clericusa, apostoli és császári hatalomból kinnevezett jegyző» is szerepel. Ezzel azonban ne legyen mondva, hogy ő az akkor már igen gazdag és tekintélyes dynasztacsalád tagja volt. II. Jánosról († 1477) mondja Moreri, hogy *fiúvérvél együttesen* a Luxemburgban összpontosított csapatok parancsnoka volt, kikkel az ellenségeket az országból kiűzte. Egy Reubenpréi Jakobaea Ongniesi Károly, Estrées urának volt a neje.

Az eddigiekből a következők tűnnek ki:

Azon körülményből, hogy úgy a Rubempré-, mint

¹ Az Averoult vagy d'Avroult de Helfaut-család az előkelőkhez tartozott. *Helfaut-Bilques* a Pas-de-Calais-megye Sz. Omeri kerületében és járásában fekszik.

² A Récourt de Lens et de Licques-család Hennegauban birtokolt. Lens a Mons nevű ottani kerületben és járásban fekszik.

³ Brabantban, a Löwen-i kerületben és járásban.

⁴ Anjoukori diplomat. emlékek III. 85.

a Croy- és Crouy-Chanel-család ősei kezdetből fogva Franciaországban lépnek fel, — hogy mindketten a Picardiában, különösen pedig a mai Somme-megyében és ugyanazon Amiens-i kerületben jutnak birtokhoz, — hogy mindketten részt vesznek IX. Lajos keresztes hadjáratában, — hogy a Croyak és Rubempréek élete később legnagyobb részben Burgund, Flandria s Brabantban zajlik le és hogy mind e három család czimerében a magyar pólyákat viseli: arra a meggyőződésre kell jönnünk, hogy mindezen érintőpontok nem holmi hasonló vagy egynemű körülmények véletlen találkozásának eredményei, hanem hogy a Croy- s Rubempré-családokat egy genealogiai kapocs összefűzte, — hogy mindketten egy- és ugyanazon őstájtól származtak és hogy e közös ős a kettejükhez igen közelálló nemzedékekben keresendő.

Már most az a kérdés, hogy ki volt e közös ősatya?

IV. Gyécsa ¹ királyfi.

II. Gyécsa magyar királynak († 1162) az orosz Fruzsinaival kötött házasságából négy fia volt, kiknek harmadika, Gyécsa 1152 körül született. Elsőszületője, III. István követte őt a trónon és meghalt 1173-ban. A legközelebbi trónörökös volt a második fia, Béla, kinek trónrajutását azonban egy az egész főpapságtól támogatott párt azért ellenezte, mert a királyfi ifjuságának nagy részét Görögországban töltötte, minek kö-

¹ Magyar nyelven e nemzeti név a régibb forrásokban a következő alakokban fordul elő: Geysa, Geisa, Geicha, Geche, Geythsa, Geytsa, Geisca, Geiza, Geuca, Goviso, Gyessa. Kézai Simon krónikás (1272—1290) *Geycha*-nak írja.

Magától értetődik, hogy e név a legrégebb Magyarországon kívüli kútfőkben a legkalandosabb ferditésekben szerepel. Említésre méltók a következők: Geitzas, Jatzas, Goutso, Geuczha, Gizo, Deuca, Guotsco, Gouzo, Ioutscha, Geitsa, Goize, Giezo, Jessa, Getta, Kautse, Joas; Merseburgi Ditmar *Dewix*-nek mondja s ez nagyon is közeleg az eredetihez. Kézai Simon — mint már mondtam — *Geycha*-nak nevezi; a legrégebb korszakokban pedig azt találjuk, hogy két magánhangzó közé a könnyebb kiejtés kedvéért a *v* betűt beszúrták és ezáltal keletkezett a *Gyevics*. A németek sem a *gy* sem a *cs* hangot nem ismerték. Ditmár a *gy* helyett *d-t*, *cs* helyett az *x* betűt vette (melyet egy 1208-ban kiállított, a Hazai Okmánytár VII 6. old. közölt okiratban találunk, hol Bolondóc helyett a *Blundix* nevet olvassuk) s így lett *Gyevicsből Dewix*.

vetkeztében attól tartottak, hogy ebből felekezeti s nemzetiségi surlódások eredhetnének. Az özvegy Fruzsina szintén inkább kedvencz fiának, Gyécsának a pártját fogta. Így jutott Béla a trónra, de a vele elégedetlen párt még mindig annyira forrongott, hogy Gyécsa elérkezettnek látta az időt arra, hogy (1176-ban) egynehány hive kíséretében sógorához, V. Lipót osztrák herceghez meneküljön és a Béla részéről fenyegető megtorlást kikerülje. Béla ezt egy Ausztria ellen indított hadjáratral viszonzta, melynek részleteit nem ismerjük; azt sem tudjuk vajjon kiszolgálták-e Gyécsát, vagy vajjon e hadjárat alatt magyar kézre került; azt tudjuk, hogy fogságából kiszabadult, mire a vele szintén sógor-ságban levő Szobjeszló cseh herceg udvarába menekült, ki őt azonban hiveivel együtt Bélának kiszolgáltatta. 1177-től 1189-ig Gyécsa a király börtönében sinlődött. 1189-ben történt, hogy I. Frigyes német császár keresztes hadjárata alkalmával III. Bélát meglátogatta, ki őt Esztergomban fényesen fogadta. Béla második neje, a francia Margit, arra használta fel a magas vendég jelenlétét, hogy a fogoly sógor érdekében Bélánál történendő közbenjárását kikérte. Béla engedett a kérésnek, kikötötte azonban, hogy a börtönből kibocsátott Gyécsa 2000 magyar harczos élén a császárt ennek keresztes hadjáratában kövesse. Így is történt. E magyar segítőcsapat parancsnokai között volt Csák nb. Ugron győri püspök is. Midőn a hadsereg görög területre lépett, Frigyes császár és Angelos (II.) Izsák akkori konstantinápolyi császár között viszályok keletkeztek, melyeket helylyel-közzel csak fegyveres uton tudtak kiegyenlíteni. III. Béla, kinek Margit nevű leánya Izsáknak neje volt, hiába tett meg mindent, hogy e viszálykodásokat szépszerűen csitítsa s miután ebbeli fáradozásának eredménytelenségéről meggyőződött, még sem találta tanácsosnak, hogy csapatai Frigyes császár oldalán veje ellen harcoljanak. Visszahívta tehát a még Bolgárországban időző harczosait. Hat magyar báró (köztük Ugron püspök is) engedelmeskedett a hívásnak és visszatért az összes fegyveres erővel, míg három más főúr az összes kísérettel a keresztes sereghez csatlakozott. Gyécsa királyfi számára magától érthetőleg nem létezett hazatérési engedély. Feltevélen bizonyosnak vehetjük, hogy a börtönből

való elbocsátása a Magyarországból való örökre szóló száműzetéshez volt kötve; ilyfajta száműzöttek tartózkodására s az illetőknek oly helyen való állandó internálására pedig akkori időben valamely keresztes háboruban való részvételt találták a leghelyesebb utnak és legbiztosabb eszköznek. Gyécsa további sorsára csak a következő egyedüli okirati adat vonatkozik: 1210-ben t. i. Magyarországon oly párt alakult, mely II. András nyomoruságos kormányzatával meg nem elégedve, ezt trónjától megfosztani s helyette az uralkodó család valamely más tagját a trónra emelni akarta. Az elégedetlenek tudták, hogy Gyécsa fiai Görögországban tartózkodnak és oly levelet menesztettek hozzájuk, melyben őket Magyarországra való visszatérésre s az uralkodás átvételére felszólították. Domald, Sebenico helytartója, valahogy neszét vette a dolognak, fogságba ejtette a küldönczöket, megfosztotta őket a náluk talált irataiktól, mire a bilincsekbe verteket Andrásnak kiszolgáltatta.⁵

Mielőtt azonban elmékedéseink fonalát tovább szönnök, figyelembe kell vennünk, hogy a régiebb krónikásforrások e Gyécsát helylyel-közzel bizonyos Guthard, Gotthard, Guithard, *Guitard*-dal, kit szintén II. Gyécsa fiának vesznek, részint felcserélik, részint azonosítják. A mai kutatás megczáfolhatatlanul bebizonyította, hogy e kérdéses *Guitard* sohasem létezett és hogy alatta kizárólag Gyécsa királyfi értendő. Nagyon is hihető, hogy a német krónikások e magyar nevet nem tudták könnyen kiejteni; de az még kérdéses, vajjon a Goutszo, Guotsco, Gonzo-Goize-ből a Gotthard nevet gyártották-e. *Guitard* vagy *Guitard*-nak nincs értelme. Hauteville-i Róbert, az 1085-ben elhalt normann gróf (1057 óta), később (1058) Apulia hercege, a *Guiscard* melléknevet kapta; ezt azzal magyarázzák, hogy Róbert vagy a normannok között a legnagyobb ravasz (= róka, volt, vagy pedig különböző országokban való kóborlása alatt uradalmat szerzett; ennek alapján nem tartom valószínűtlennek, hogy «*Guitard*» alatt esetleg

⁵ II. Andrásnak 1210. évi okirata: «Cum quidam principes Ungariæ iniquum adversus nos machinantes consilium, in *Graeciam ad filios Geichæ* cartas et nuntios transmisissent, ut in Ungariam venientes, eorum consilio et auxilio adiuti regnum nostrum usurparent etc.» — Fejér: Codex diplomaticus Hungariæ III. 1., 101.

Guiscard volna értendő s hogy e nevet, illetve megjelölést a királyfi idegenhangzásu nemzeti nevéből gyártották és végre annak a lehetőségével is kell számolnunk, hogy Gyécsa a görög udvarban az ott igen gyakran kifejezésre jutott szokással egyetértőleg valamely előttünk még ismeretlen nevet kapott, a mint ezt Álmos († 1129) királyfival (II. Béla atyjával, és Piroskával, I. László magyar király leányával, III. Bélával és ennek Margit nevű leányával történt, kik magyar nevüket a konstantinápolyi udvarban kivétel nélkül göröghangzásuval cserélték fel.

«Az Árpádok családi története» cz. 1892-ben megjelent művem 619-ik old. a Rubempré-családról Moreri adatai alapján egyet-mást rövidesen elmondtam, a nélkül, hogy az Árpádoktól való leszármazását mélyebben beható bírálat tárgyává tettem volna. A Croy-Chanelek árpád-házi leszármazásának megismertetése alkalmával (620—629. old.) azzal elégedtem meg, hogy a Horváth Mihálytól kezdeményezett uton járva, mindazokhoz csatlakoztam, kik a családnak III. Andrástól levezetett származása alapján tagadó álláspontra helyezkedtek és az egész ügyet — ez álláspont magaslatáról — teljes joggal szédelgésnek és családtörténeti lehetetlenségnek nyilvánították.

Az «Árpád és az Árpádok» cz. 1908-ban megjelent gyűjtőmű 135-ik oldalán következőleg nyilatkoztam. «Azokhoz, kikről komolyan feltételezhetjük, hogy *águkat folytatták, tartozik Kálmán herceg, Boris (Kálmán király fiának) fia s II. Gyécsa fia Gyécsa*. Mindketten Görögországban fejezték be életüket. Kálmánról egyetlen forrás sem állítja, hogy fiutódokat nem hagyott volna maga után. Gyécsáról egy magyarországi okirat azt mondja, hogy fiai 1210-ben Görögországban éltek stb.»

Mióta mindezeket megírtam, eltűnt ismét egy-néhány év. Történelmi forráskutatások, nevezetesen azok, melyek a történelem bármily néven nevezendő ugynevezett segéd tudományaira vonatkoznak, semmi körülmények között, még minden elővigyázat és a rendelkezésre állott anyag leg-lehetőbb figyelembevételével mellett sem mondhatók lezártaknak, mennyiségileg és minőségileg kimerítetteknek. A naponta kutató ész, mely a tárgyatól látszólag nagy távolságban és eredményre

nem jogosító területen fekvő forrásokban még mindig kutatásához és szakmájához közel fekvő valamit lát, még akkor is bukkan újabb adatokra és nyomokra, ha már munkáját bevégzettnek tartja s ennek az a legegyszerűbb magyarázata, hogy nem tudjuk magunkat — sajnos — a rendelkezésünkre álló összes anyag önálló kutatásához és megbírálásához hozzászoktatni; annak következtében elődeink hamisan járt utain haladva aztán hamis nyomon tovább-tovább járva, magától értetik, hogy hamis eredményt találunk. Én fenti kutatásaim alkalmából az eddigittől eltérő uton jártam és a következő eredményhez jutottam:

Miután okirati bizonyossággal tudjuk, hogy Gyécsa királyfinak 1210-ben legalább is két fia volt, hogy a jelen sorokban tárgyalt családoknak oly közös ősök voltak, ki határozottsággal tőlük nem nagyon messze fekvő nemzedéki fokban keresendő s hogy a tárgyalt első családtagok időrendi viszonyai az 1210. évből való leszármaztatásával a legjobb egybehangzásban vannak: a még alább tárgyalandó következők és eredményekkel egyetértőleg és annak a legteljesebb figyelembevételével, hogy erre vonatkozó mai ismereteink szerint ez másképp nem is lehet: jogosítva vagyunk annak elismerésére, **hogy a Croy, Crouy-Chanel és Rubempré-családok közös őse egyes egyedül csak a számüzött Gyécsa királyfi személyében található,**¹ ha pedig ezen eredményt elfogadjuk, akkor kitűnik belőle a következő:

V. Összefoglalás.

Akkor, midőn Gyécsa királyfi Görögországba került, a már előtte oda számüzött anyja, Fruzsina, valószínűleg még élt;² az pedig bizonyos,

¹ Hogy mily merész és kalandos utakat jár az irodalom akkor, midőn e családok Árpád-házi-úrsatyját meg akarja határozni, mutatja legjobban a német Pierer-féle Universal Lexikon (1858. IV. 551.), melynek értelmében II. Béla magyar király 1120 körül Airaines és Croy (Croy) urának örökösleányát nőül vette s ezen házassági összeköttetése utján a Croy nevű grófi család egyenes ősvé lett. Igaz ugyan, hogy a nevezett forrás hangsúlyozza, hogy ezen kritika nélküli leszármaztatás mondán alapszik, de már maga e mondanak említése is a legnagyobb írói könnyelműség.

² V. ö. «Az Árpádok családi története» cz. művem 314—315. old.

hogy III. Béla leánya Margit (kit a görögök Máriának neveztek) akkor már az uralkodó császár (Angelos II. Izsák) neje volt. Már a régebbi irodalom tudott arról, hogy a száműzött királyfi új hazájában vele egyenrangú nővel egybekelt és hogy e házasságból fiak születtek; neveket azonban nem ismernek. Első látszatra azt hihetnők, hogy felesége II. Izsák császár családjában volna keresendő; de ezt a családját ábrázoló nemzedékrendi táblán mai ismereteink nyomán nem tudjuk megerősíteni. Bizonyosnak vehetjük, hogy a házasság törvényes és hogy neje előkelő családból származott, mert ellenkező esetben a magyar országnagyok egy része 1210-ben meg nem kínálta volna Gyécsa fiait a magyar koronával. Ma sem ismerjük neje nevét, de a következőknek alapján hovatarozandóságát legalább sejtethetjük.

Az 1282. évi okiratból tudjuk, hogy úgy fia István, mint unokája «Velencei» András Velenczével annyira álltak érintkezésben, hogy mindketten életük egy részét Velenczében és ennek területén töltötték; ez pedig kétségtelenül azért történt, mert nem csak Andrásnak velencei neje volt, hanem azért, mert már István bizonyos jogokat és igényeket Velenczében akart érvényesíteni. Miután róla nagy mérvben fel kell tételeznünk, hogy francia nővel kelt egybe, megmarad annak jogos feltételezése, hogy Velenczével való érintkezése anyai leszármazására vezetendő vissza. Már Mária, II. László magyar király leánya, Gyécsa unokanővére, 1165-ben Michieli Miklós velencei patriciusnak a neje. Gyécsa idejében a Velence s Görögország közötti érintkezés oly élénk volt, hogy ahhoz hasonlót sem korábban, sem később nem találhatni s egy velencei patricius leány a száműzetésbe kergetett és bizonyosan nem gazdag királyfi számára még mindig fényes és egyenrangú házsfél volt.

Hogy mikor halt meg Gyécsa? nem tudjuk; de miután a magyar elégedetlenek 1210-ben nem hozzá, hanem fiaikhoz fordultak, bizonyosnak vehetjük, hogy nevezett évben már nem élt. Az 1210. évi okirat Gyécsa fiairól csak általánosságban tett említést, a nélkül, hogy nevüket és számát megnevezné; de miután «fiak»-ról szól, legalább ketten voltak. Fentebbi okirati anyagunk támogatja ezt annyiban, a

mennyiben az egyikben Istvánra, a Croyak egyes űsatyjára, a másikban Alexander-re, a Rubemprék őseire ráismerhetünk. Stefan (= István) görög név; annyit jelent mint a koszos, a koronás és ennek még az volt az előnye, hogy 1190 előtt már négy magyar király viselte. Alexander egy még a keresztényelőtti korszakból származó görög név, mely annyit jelent mint «a férfiaknak segítő». A századok folyamán azonban kiszorította őt Görögországban a rövidebb alakja, Alexios (= Elek), mi annyit jelent mint «a segítő». Alexander inkább a nyugat vidékén divott. Miután Gyécsa mindkét fia kétségkívül Görögországban született, több mint valószínű, hogy Alexander ott az Alexiosz nevet viselte;¹ de miután úgy Moreri forrása, mint kétségkívül kortársai is Alexander-nek (= Sándornak) nevezték, én is e névnél maradok.

Nincs ugyan egyenesen bebizonyítva, hogy Alexander éppen Gyécsának a fia s nem unokája volt; de hogy az előbbi esetet elfogadom, annak a következő az oka. Az 1282. évi okiratban világosan kiemelik, hogy István herceg (Gyécsa fia) Velenczébe történt elutazása előtt összes franciaországi birtokait és a Croy vár és uradalomra vonatkozó jogait András nevű fiának átadta s ezt egyáltalában egyetemes öröksévé kinevezte; ebből tehát következtetendő, hogy csak egy fia volt és hogy Alexiosz = Alexander csak fivére vagy esetleg névtelen fivérének a fia. Nagy Géza ur fenti értekezésében ezzel szemben meg nem fogható állítást, absolute indokolatlan tévedést találunk. Az állítja t. i., hogy «a XIII. század közepe felé megtelepedett Franciaországban egy András nevű magyar herceg, ki 1248-ban résztvett szent Lajos szentföldi hadjáratában s ott úgy emlegették, mint «földnélkülit»; erről pedig az eddig idézett forrásaink mitsem tudnak, mert a «földnélküli» melléknév nem Andrásra, hanem Alexander-re vonatkozik és szerző mindkettőt egymással azonos személyeknek veszi, a miről pedig szó sem lehet. Andreas görög név (= a férfias); nem volt tehát egyáltalában szükség arra, hogy abból egy Alexander-Alexioszt faragjanak; a Rubempré-család létét pedig kétségbe vonni lehetetlenség.

¹ A mint ezt Nagy Géza úr a fenti Turul-értekezésben helyesen sejtí.

Hogy mely évben hagyták el Gyécsa fiai Görögországot ismeretlen; mindenesetre 1210 után történt és volt ennek kellő oka is.

II. Izsák, a magyar Margit (Mária) férje, 1204 január kezdetén meghalt és halálával még ugyanazon évben a konstantinápolyi császárság a francia urak kezébe került; ezeknek sorában voltak: a flandriai grófok családjának tagjai, a Capetingok Courtenay nevű ága s Brienne-i János lovag, kinek a rokonát Alexander nőül vette. Mindez lezajlott 1204-től 1237-ig. Margit még 1204-ben hagyta el Konstantinápolyt, férjhez ment még kétszer, a nélkül, hogy Konstantinápolyba visszatért volna; Gyécsa pedig 1210-ben már nem élt. Fiai, kik ugyan Konstantinápolyban születtek, atyai származásuk után azonban nem görögök, hanem nyugatiak voltak, az akkor hatalomhoz jutott francziákkal kétségkívül élénk érintkezésben voltak és így magától érthető, hogy arra elhatározták magukat, hogy Franciaországban új hazát keressenek. Magyarországra visszatérni nem volt nekik megengedve és lehet, hogy akkor már francia örökösleányokkal egybekeltek vala; csak így és nem másképpen magyarázhatjuk meg, hogy mindketten (ha több fia nem volt Franciaországban felmerülnek és ott közbirtokosok lesznek: Alexander Rubempréban, István az ezzel szomszédos Croy-ban.

Tudjuk, hogy Alexander Brienne-i Éberhard leányát (Izabellát), Rameru urnőjét feleségül vette. Ezen Éberhard unokafivére (János) már 1208-ban Jeruzsálem királya s így nagyon valószínű, hogy Alexander még keleti tartózkodása alatt e felette előkelő francia uricsalád figyelmét magára vonta. Mint Rameru ura élénk érintkezésbe lépett a francia Burgunddal és összes utódsága többnyire Flandriában, Hennegauban és Brabantban töltötte életét. A fent közlött rövid életirási adatokból kiviláglik, hogy utódai felette kedvező házassági összeköttetéseik után gyorsan igen tekintélyes, gazdag, hatalmas és végre hercegi rangra emelt családokat alapítottak, mely azonban már első hercegi tagjában kihalt. Külön története nem képezi jelen dolgozat tárgyát.

Egészen másképpen alakultak István viszonyai. Bizonyosnak veendő, hogy a Croy uradalomnak egyik közbirtokosa lett. Miután az 1282. évi osztálylevélben olvassuk, hogy egy Katalin,

Croy részirtokosa és Airaines urnője, unokái (Felix és Márk) consobrinájaként (= unokanővér = cousine) szerepel, több mint valószínű, hogy már István azon család egyik leányát nőül vette, annál is inkább, a mennyiben az amiensi törvényszék 1290-ben kibocsátott ítéleveléből némileg kitűnik, hogy nemcsak Croy, hanem Airaines is István unokái öröklött birtokát képezte. Élete vége felé (mert akkor már felnőtt fia volt) István Velenczébe utazott és akkor összes francia birtokait fiának (a később vagy már akkor) «Velencei»-nek nevezett Andrásnak adta át, a miből azt lehet következtetni, hogy életét Franciaországon kívül, Velenczében vagy velencei területen végezte be. Már fentebb azon nézetnek adtam kifejezést, hogy ezen velencei ut azzal lehetne összekapcsolható, hogy anyja velencei nő volt és hogy István velencei tartózkodásával az anyjától ráhárított jogokat és követeléseket érvényesíteni akarta.

Fia *András* egyik utódjának (a Felix-ágból) tanúsága szerint az ősök legkiválóbbjának nevezetik, a mi kétségkívül arra vezetendő vissza, hogy mint IX. Lajos kísérelője ennek keresztes hadjáratában részt vett, honnan ama bizonyos gyémántokkal kirakott keresztet állandó családi ékszerül hazahozta. Az volt a szerencséje, hogy a gazdag és előkelő velencei családból származó Cuman Szibillát nőül kapta, a miből annak egy újabb bizonyítékát lehetne sejteni, hogy családja illetve ősei Velenczével már korábban is érintkezésben álltak. Ezen házassági összeköttetés valószínűleg annak az oka, hogy András már fiatalabb korában Velenczében tartózkodott; kétségtelen az, hogy utolsó éveit ott töltötte s ott 1278-ban meg is halt, miután ugyanott Foscarini Tamás közjegyzővel végrendeletét megíratta. Bizonyosnak vehető az is, hogy nejevel nemcsak készpénzhozományt, hanem földbirtokot is kaphatott, mert az 1279. évi okiratból tudjuk, hogy András 1260-ban Utraicus Konrád közjegyzővel a Brastolaiaknak az ismert legeltetési szerződést kiállította, melyet 1279-ben fia Felix megerősített.¹ Hogy utolsó éveiben

¹ Brastola (Saint-Allais szerint) Dalmáciában Spalato és Almissa városok szomszédságában feküdt és ott működött Morosini Roger mint velencei tengerészparancs-

Franciaországot elhagyva távol vidékekre ment, azt az 1282. évi darab azzal indokolja, hogy távoli vidéken bizonyos jogait és követeléseit pör útján érvényesíteni akarta, ez pedig csak abban található magyarázatát, hogy e jogai s követeléseit alatt elsősorban a nejtől, Cumani Szibillától kiinduló velencei követeléseit értendők.

Házasságából Felix és Márk nevű fiai származtak, kiken kívül még egy Péter nevű természetes fia is volt. Mindkét név, nevezetesen Márk minden határozottsággal velencei eredetre mutat és ha mindkét fivér esetleg francia földön is született, nevüket kétségkívül anyjuk kívánságára kapták.

András halálával a tőle alapított család egysege megszűnt; alakult a Croy és a Croy-Chanel ág, a mi azonban csak 1282-ben történt, mert mindaddig úgy Felix, mint Márk a Croy-Chanel nevet viselte; a Chanel név magyarázatát már fent adtam.

Márk, András ifjabbik fia, határozottan több szerencsével dicsekedhetett, mint bátyja. Atyja után Airaines-ben és Croy-ban birtokolt. Ugyanezen területeken Airainesi Hugo birtokos szomszédja is lakott, kinek Katalin nevű örökös leányát nőül vette; ez által anyagi vagyonát tetemesen szaporította. A Roquencourt melletti Maisnil-en (= Ménil) is birtokolt. 1282-ben már oly kedvező anyagi helyzetben volt, hogy a Felix kezén volt croyi birtokrészt 1170 ezüst garas árán magához szerezhette; 1284-ben pedig az amiensi székeskáptalant megajándékozhatta. Elhalálása évét nem ismerjük.

Két fia volt: *I. János*, ki már 1282-ben felmerül, de ki akkor kétségkívül még zsenge kora

nok a genuiaiak ellen. Az egyik író (Henninges, *Theatrum genealogicum* I. 1143) mondja: «Morosini Roger a 60 három sor evezővel egymás feletti hadihajók velencei parancsnoka az 1290-ben a genuiaiak elleni háborúban.» St.-Allais e Rogert Croy Chanel Felix sógorának nevezi, a mi azon alapszik, hogy III. András király — Felix állítólagos atyja — Morosini Tommasinának a fia. Saint-Allais is hiszi, hogy III. András Felixnek az atyja. Teljesség kedvéért legyen azonban még a következő is fel- említve. Erzsébet királyné 1385-ben megtiltja a dalmát városoknak, hogy Ragusa rovására sőt szállítsanak «ad forum sub castro *Brostanik* Sancti Michælli appellatum». (Raguzai oklevéltár 107.)

lehetett. Vajjon az 1282-ben említett ifj. Airaines-Croy Katalint nőül vette-e, nem tudjuk; további történetét a rendelkezésünkre álló kútfőkből nem ismerjük. Márk ifjabbik fia, *I. Vilmos* nőül vette Rentyi András örökös leányát Izabellát (vagy Erzsébetet), kivel a Renty és Seninghen nevű uradalmakat kapta. Ez ismételt volt egyike azon házassági összeköttetéseknek, mely a család anyagi birtokait jóval szaporította.

A család további nemzedékrendjének felsorolása e helyen felesleges, mert ismeretes és minden nagyobb szabású genealogiai műben megtalálható. Itt csak az legyen még kiemelve, hogy I. Vilmostól kezdve a legtöbb családi tag élete s működése a burgundi hercegek szolgálatában zajlódtat le, hogy legtöbbjük az első s mérvadó urakhoz tartoztak, magas méltóságokat, kitüntetésekkel és rangemléseket kaptak és hogy egy közöttük (Chimayi Fülöp) már száz évvel I. Vilmos halála után (1486-ban) a német birodalmi hercegi méltóságra szert tett. Ily körülmények közt aztán magától érthető, hogy a mesés gyorsasággal magasba röpült ág a homályban élő Croy Chanel-ággal való közös leszármazást és családi együtt-tartozandóságot elfeledte s feladta.

Felix, András öregebb fia a Cro(u)y-Chanel nevű ág egyenes ősatya. Ez utóbbi ág viszonyai egészen másképpen alakultak, mint a Croy és a Rubemprééi. Az 1282. évi okirat világosan kiemeli, hogy Felix atyjától már régebb időben kiállított okiratok alapján az Allevard-i kerület határain belüli összes birtokokat örökölte s hogy ezek újabb felosztás tárgyát már nem képezhették. Ebből, valamint abból is, hogy a felosztás Allevard-on történt, az következik, hogy Felix Allevardon már 1282 előtt állandóan letelepedett és ott egy nem igen vagyonos hölgyet, de la Chambre Guigonne-t, a la Tour en Allevard nevű ingatlan tulajdonosát nőül vette, kiről azonban nem lehet mondani, hogy nem előkelő családból származott. Felix anyagi viszonyai nem lehettek igen kedvezők, mert az 1282. évi birtokfelosztás, melynek értelmében Felix Croy-i részét Márk nevű bátyjának 1170 ezüst garas felülfizetés mellett átengedte, inkább közönséges eladásnak mondható, mint felosztásnak. 1284-ben még beleegyezését adja ahhoz, hogy Márk az amiensi székeskáptalan javára ala-

pitványt tegyen; 1286 február 7-én már nem élt.¹

Három fia volt: Antal, András és János, kik közül *Antal* még szerényebb házasságot kötött, mint atyja. Neje de Commiers Ambrózia egy Allevardon élt kisebb családból volt, ki a kis Goncelin-ben birtokolt. Házasságukból a következő fiak származtak: Péter, János, Humbert és Simon.²

Még egyszer úgy látszott, mintha a család fénye királyi leszármazásának megfelelőleg újra felragyogna; ez akkor volt, midőn Antal fia *Péter* 1308-ban az országfejedelem és neje, Magyar országi Beatrix jelenlétében (ki magát nyíltan a

¹ Rokona, szicíliai Margit azt mondja róla 1292-ben, hogy élete virágkorában úgy látszik erőszakos halállal mult ki. Margit csak 1290 aug. 16-án ment férjhez és így nem valószínű, hogy Felixet személyesen ismerte volna; lehet az ember még 45-ik évében élete virágkorában is. A mit pedig *Érdi* az erőszakos halálhoz fűz, hogy ez t. i. a szicíliai-nápolyi trónon ült Anjouk politikai ármányaira volna visszavezetendő, az már több mint álmodozó képzelgés. 1285-ben még IV. László ült a magyar trónon és akkor még senkinek sem lehetett arról tudomása, hogy egyenes fiutódok hátrahagyása nélkül fog meghalni; Felix halálával az Anjouk különben mitsem értek volna el, mert három fia volt és Márk nevű öccse is a családot folytatta stb.

² A három utóbbiról Saint-Allais a következőket mondja: a) *János* (lovag) feleségül vette Croy Izabellát, Clary urnőjét, kinek nagyszülői Enguerrand, Croy ura s neje Ilona. E házasságra megjegyzendő, hogy itt a Croy-ban törzsökös oly család tagjáról van szó, ki a Chanel-ekkel nem volt nemzetségbeli rokonságban. Ezen Enguerrand-ot különben 1270-ből ismerjük. b) *Humbert*, ki a latin de Cruce nevet is viselte (a mi a francia Croy = croix = kereszt-re céloz), Beatrix dauphine tálnokmestere 1334 és 1335-ben, mely minőségben az 1355 május 22-én elhalt II. Humbert dauphin szolgálatában is állt. Teljesség kedvéért személyére vonatkozólag még a következőt is akarom felemlíteni: A pápa 1332 június 17-én levelet intéz Humbert dauphinhoz (Történelmi Tár 1898. évf. 390.), melyben kiemeli, hogy a hozzáintézett levelet a dauphin követe: dilectus filius nobilis vir Humbertus de Choley miles hozta s hogy a levél tartalmát még élőszóval is közelebből magyarázta. Ezzel sehogy sem akarom határozottan állítani, hogy e Humbert lovag Croy Humberttel azonos; de mindenesetre ki kell emelnem, hogy Choley nevű helyiség Franciaországban jelenleg ki nem mutatható s hogy így nem éppen teljesen kizárható, hogy a pápai levélbe közlési hiba becsuszhatott. c) *Simon*, ki szintén a de Cruce nevet kapta, jelen volt a Grandes-Chartreuse (ma az Iséremegyében) melletti Mirebel-en összegyűlt fegyveres gyülekezeten 1348 ápr. 6-án.

vőlegény rokonának nevezte) az előkelő családból származott Sassenage-i Ágneszt nőül vette s az allevardi fejedelmi kastélyban főnemes családok tagjai mint vendégek és tanúk összegyűltek. A dauphin kijelenti ugyan a nyilvánosság előtt, hogy a vőlegény anyagi birtokokkal bizony csak szerényen dicsekedhetik, de mindamelllett a nejevel tartott rokonság kedvéért mégis részesíti őt különféle kitüntetésekben.

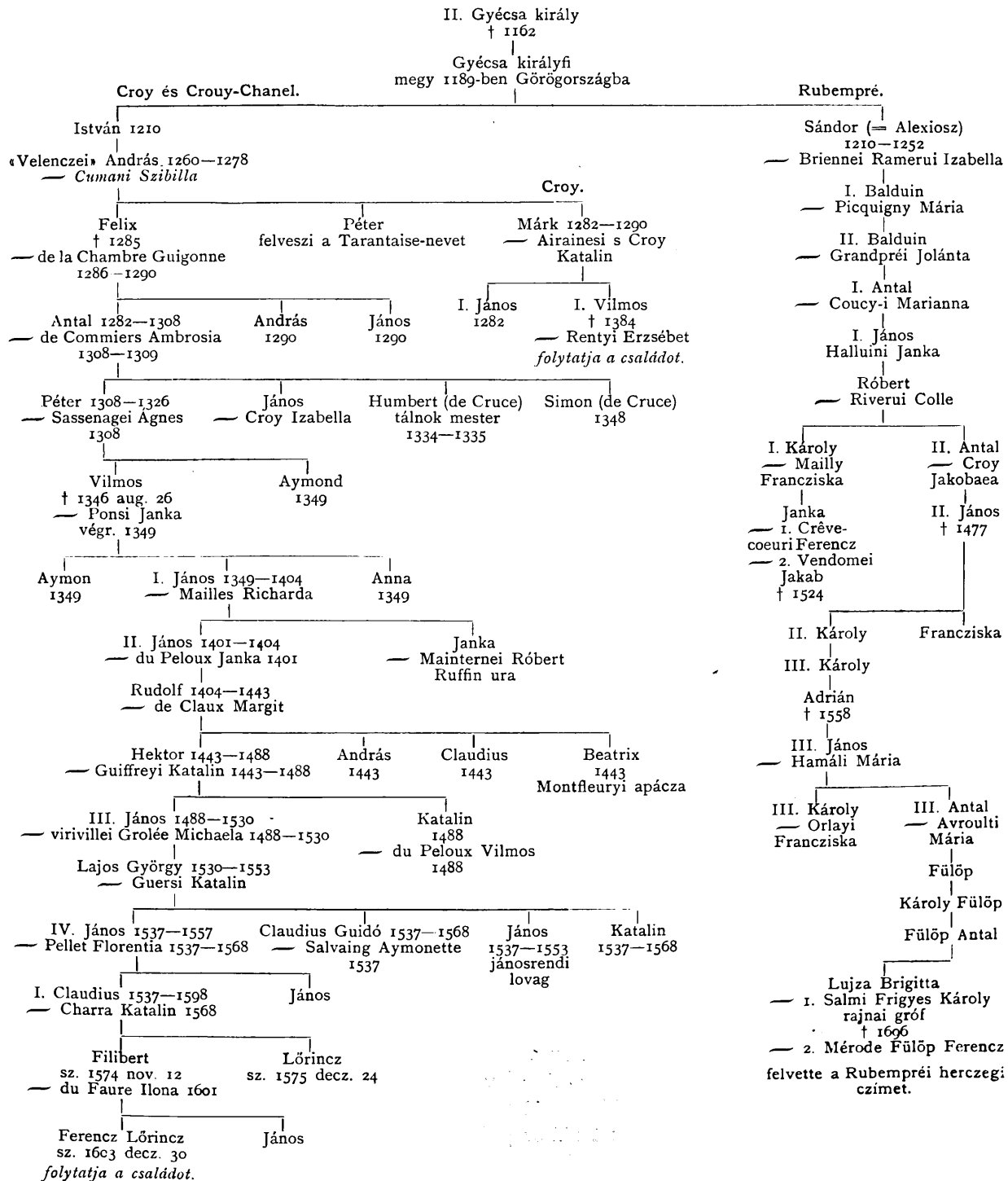
Ugy látszik, hogy az e házassági összeköttetéshez fűzött remények nem valósultak. Ugyanezen Chaneli alias Crouy Péter 1327-ben az allevardi kerület vármhatóságának és képviselőtestületének tagja. Fia *Vilmos* fiatalkorban meghal a Crecy-i ütközetben; ennek a neje is, Ponsi Janka, allevardi származású. Fiai Aymon és János. A további nemzedék sorrendjének felsorolása itt felesleges, miután az alább következő táblán részben megtaláljuk. János összes utódai az allevardi la Tourban élnek; mindnyájok szerény polgári állásban vannak és királyi származásukat Allevardon annyira feledik, hogy az okiratok őket most már csak egyszerűen mint Chanel urait és elég gyakran mint a Chanel nevet viselő egyszerű allevardi lakosokat említik. Rudolf- és Hektorban újra — de csak végrendelkezésük alkalmával — felébred az előkelő származásról szóló visszaemlékezés, de Hektor fia III. János megint csak a nemes Chaneli János ur. Csak 1598-ban találjuk megint, hogy Lesdiguiers Ferencz tábornok Chanel Claudius századoshoz intézett felette hízogó levelében czimzettnek királyi származására céloz.

A XVII. század első felében Grenoble-ban találjuk a családot, melynek egyes tagjai polgári és katonai közhivatalokat viseltek, a nélkül, hogy magas állásokhoz jutottak vagy a család fényét emelték volna. És éppen 1790-ben — elég furcsa dolog — fellép a két fivér, Chanel János Claudius és Ferencz Miklós, mindkettő a grenoblei törvényszék ügyésze, azzal a kéréssel, hogy ugyanazon törvényszék a bemutatott (és az *Érdi*-féle gyűjteményből előttünk is ismeretes) okirati anyag alapján Crouy-Chanel Felixtől egyenes férfiágon és ez által az Árpádoktól való leszármazásukat hitelesítse, a mit a törvényszék meg is tett.

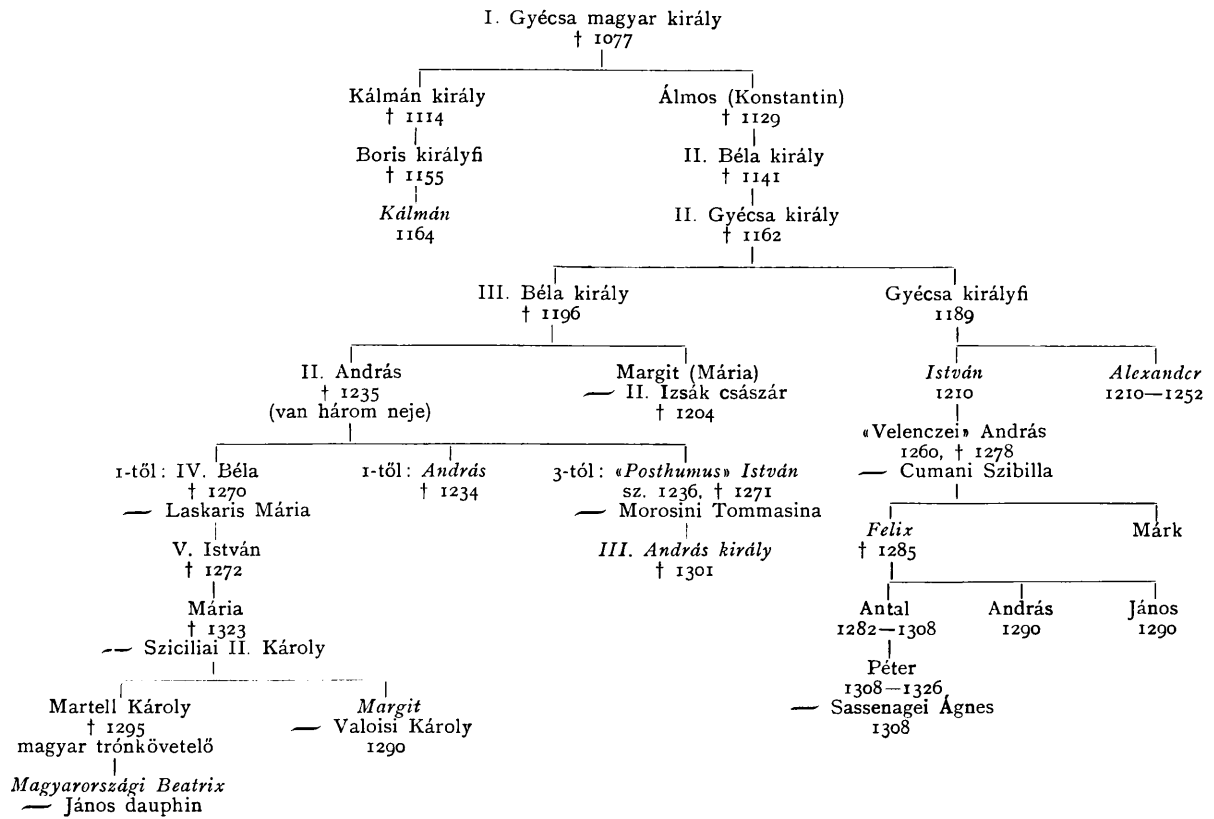
Az eddigiek alapján megkapjuk tehát a következő nemzedékrendi töredéket, mely több-

nyire csak azon személyeket foglalja magában, kik az összkép ábrázolására szükségesek. Megjegyzendő, hogy dr. Hopf Károly «Historisch-genealogischer Atlas» című 1858-ban megjelent művében (I. 287.) Saint-Allais 1818-ban megjelent «Nobiliaire universel» (Tom. I. pag. 513. és tom.

III. pag. 44) nyomán szintén közölte a Croy-Chanel (Croy de Hongrie) grófi család nemzedékrendjét. Miután Antal őseit (295. old.) éppen úgy mint a Croyak-éit III. András magyar királytól leszármaztatásuk miatt koholtaknak veszi, a nemzedékrendet csak Antallal nyitja meg.

Felix és családjának az értekezésünkben szereplő vagy jelzett Árpádokkal való összefüggését a következő tábla mutatja.

Ezen tábla megmagyarázza egyúttal azt is, hogy miért veszem az itt tárgyalt családok őseinek Gyécsa királyfit és nem Kálmán király hasonnevű unokáját. Tudjuk, hogy Szicíliai Margit 1292-ben «Velencei» Andrást nagybátyjának, ennek fiát Felixet pedig unokafivérének mondja. Igaz ugyan, hogy ez nála csak általános rokonságot jelent, de miután mindketten egyenesen II. Gyécsa utódai, köztük a nemzedéki távolság mégsem oly nagy, mint a távolabb közös leszármazásában keresendő Kálmánnál; mihez még az is járul, hogy Kálmán király Boris anyját házasságtöréssel vádolta, Magyarországból elűzte, úgy hogy Boris ágát Magyarorszában nem igen ismerték el, a mit Margit okiratának tekintetbevételével nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Dolgozatom nem volna teljes, ha a következő kérdésre nem válaszolnék. Ösztönszerűleg t. i. azon már sokszor szellőztetett kérdés merül fel, hogy miért nem érezte magát a nemzet akkor

(1301-ben), midőn az Árpádok kihaltak, arra indítva, hogy Gyécsa királyfi utódait az üreedésbe jött trónra meghívja s miért nem érvényesítették ezen utódok jogos örökösödési igényeiket?

E kérdés kétségkívül helyénvaló s válaszára sok anyagot szolgáltat.

Az Árpádok kezdetől fogva nem nyújtották békében együtt élő család képét. Belviszályok és az ezekből kifolyó megtorlások e család keblében mindig napirenden voltak. Már szent I. István megvakította nemzetségbeli rokonát Vászolyt, minek az lett a következménye, hogy Vászoly fiai külföldre menekültek. Ezek közül I. Béla fellázadt bátyja I. András ellen; utóbbinak a fia, Salomo, összeveszett unokafivérével (I. Béla fiaival), mire őt szent (I.) László börtönbe vetette. Kálmán király megvakította fivérét Álmost és ennek Béla nevű fiát, minek az lett a következménye, hogy Álmos Görögországba menekült, ott a Konstantin ne-

vet felvette s ott meghalt. II. Gyécsa halála után († 1162) fivérei II. László s IV. István unokaöcscsök, III. István ellen léptek fel mint ellenkirályok és így tehát csöppet sem szabad azon csodálkoznunk, hogy III. István halála után († 1173) fivérei III. Béla s Gyécsa herceg között nyílt viszályokra került a dolog, melyek később IV. Béla s fia (V.) István között elég erősen ismétlődtek.

A társadalmilag együttélő emberiség első lépésével egykoru jelenség az, hogy valamely család egyik tagja vagy rosszindulat és valódi romlottságból, sokszor azonban egy kívülről reáható ösztön vagy kívánság leküzdésére hiányzó erejének engedve, oly valamit elkövet, a mi a család érdekkörének árt és a család vezető tagjai részéről a leghatározottabban elítéltetik. Ily esetben felmondják a vétkes családtagnak a családhoz való hozzátartozandóságát és azt tanácsolják neki, hogy a becsületében és tekintélyében általa károsított család légkörén kívül keressen magának tartózkodási helyet. Addig, míg e kirekesztés kortársai élnek, a ludas családtag nevét, kit a család szégyenfoltjának mondanak, hébe-korba még említik. A későbbi nemzedékek szaporodásával ez is megszűnik, mert a történetekre való emlékeztetést az utódokban már azért is akarják kiirtani, hogy a kitagadott családi ágról tudomásuk se legyen; de a kitagadott tag sem találja éppen szükségesnek, hogy multja történetét utódaival okirati szigorral közölje. Egy évszázad múlva a család mindkét ága már mitsem tud a dologról.

Hogy ilyen és ezekhez hasonló esetek már az ókor óta uralkodó családokban mai napig elég gyakran előfordultak, számos példával bebizonyítható. Jelen esetünkre nézve azonban a következő a legjellemzőbb.

VI. Lajos francia királynak († 1137) többiek között egy Fülöp nevű fia is volt, ki neje, Courtenay-i Erzsébet kezével a Courtenay-uradalom birtokába jutott. Számos fiai közül Péter lett Konstantinápoly császára, ága azonban már unokájával halt ki. Péter császár fivérei, Róbert, Vilmos és János folytatták a családot, mely több ágra oszlott és felette számos utódokban tovább virágzott, kik mindnyájan Franciaországban éltek és a Courtenay-nevet viselték. Már most azt hinné az ember, hogy oly családnak

az ivadékait, kiknek az uralkodóházból való férfiágon leszármazása minden kétséget kizárt és kik századokon keresztül hazájukban maradtak, minden teketória nélkül királyi hercegeknek elismerték és adott esetben a trónutódlásra jogosultaknak tartották volna. De nem így volt. Courtenay János, a Champignelles-ág sarja, 1603-ban arra kérte a királyt: ismerje őt el királyi hercegnek; meghalt 1639-ben, a nélkül, hogy kérése teljesítését keresztül vihette volna. Fia Lajos ismételte kérését XIV. Lajos előtt, de őt sem akarták elismerni, mert — így indokolták — ámbár ősük Péter királyi vérből származott, ezen ő, mert a királyi család nevét és címerét a Courtenay-névvel és címerrel felcserélte, magát lealázta. Annyit azonban mégis meg akart a király engedni, hogy a család tagjai a királyi ház liliomait úgy mint annak természetes (= törvénytelen) tagjai bal haránt pólyával átvájják. A kérelmező el nem fogadta a kegyelem e jelét és meghalt 1672-ben. Fia Lajos Károly 1715-ben a párisi parlamenthez egy újabb tiltakozást adott be, hogy családja számára a királyi ház ivadékainak járó jogokat megszerezze, de ő is meghalt († 1723), a nélkül hogy eredményt elért volna. Ifjabb fiával, Károly Roger-rel kihalt a család fiága 1730-ban. Nővére, Ilona, Beaufremont Lajos neje még egy utolsó kísérletet tett királyi származásának elismerésére, de a párisi parlament megtiltotta neki 1737-ben a királyi hercegnői cím használatát; vele kihalt a család 1768-ban.

Mindezek a fent felvetett kérdés némely pontjaira világitó fényt vetnek.

Vajjon tudták-e Gyécsa fiai, hogy a II. Andrással elégedetlen országnagyok őket a királyi trón elfoglalása céljából Magyarországra hívták, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy az elégedetlenek a dynasziát nem akarták a tróntól megfosztani s hogy a koronát csak az uralkodó család egyik oldalágának akarták átadni. Akkor Gyécsa királyfi száműzetése óta csak husz év mult el, a Magyarország és Görögország közötti érintkezések akkor még napirenden voltak, Gyécsa egy vele egyenrangú hölgyet vett nőül és így könnyen érthető dolog, hogy 1210-ben a száműzöttek fiaira gondoltak.

Kilenczven évvel később nagyot fordult a világ. V. István leánya Mária († 1323). II. Károly

szicíliai-nápolyi király neje, kiről határozottan tudjuk, hogy 13 felnőtt gyermeke (ezek között nyolcz fia) volt és azokról fényesen gondoskodni akart, már 1290-ben, fivére IV. László halála után mindent elkövetett, hogy a véleménye szerint megüresedett magyar trónt elsőszülött fiának, Martell Károlynak biztosítsa; pedig jól tudta, hogy az Árpádok fága akkor még ki nem halt. Élt még egy András, kinek atyja István II. Andrásnak az utószületett fia volt és a velencei doge-családból származott Morosini-leánynyal teljesen egyenrangú házasságot kötött. Az uralkodásra vágyó s felette czivakodós, cselszövő görög Mária, IV. Béla neje, kinek szintén sok gyermeke volt, mindent a mit csak lehetett, elkövetett, hogy az Árpádoknak az utószületett István által képviselt ágát lehetlenné tegye s sikerült is neki, hogy sem a nemzet, sem a királyi család e királyfi létéről tudomást ne vegyen. Ez azonban 1290-ben mitsem változtatott a dolgon; mindenki tudta akkor, hogy a szomszédos Ausztriában a trón legközelebb várományosa él; azon András, kinek érdekében anyai nagybátyja Morosini Albert már évek óta tekintélye, befolyása s gazdagsága leghathatósabb felhasználásával és személyes beleavatkozásával s tetterejének igénybevételével, a hol csak lehetett, közreműködött. Albert nélkül András sohasem jutott volna trónra és több mint valószínű, hogy az Anjouk a III. András elleni cselszövésükben azért huzták a rövidebbet, mert Morosini Albert az unokaöcscse érdekében hozandó pénzáldozatok ügyében több sikert tudott elérni; pénz nélkül ilyesmi már akkor sem sikerült.

III. András halálával újra változott a helyzet. Az 1210-ben meghiusult puccs óta kilenczven év folyt le; a nemzet zömében aligha létezett valaki, kinek az Árpádok életbenlétéről tudomása lett volna s ha valakinek vagy többeknek lett is volna róla tudomása, elegendő okuk volt arra, hogy tudomásukat ki ne kürtöljék. Ákos nb. Borsodi István nádornak, III. András országbírájának, ki az 1303-ban kiállított és mai napig a kutatók szentírásává lett okiratában oly virágos irányban biztosítja, hogy III. Andrással szent István törzséről férfiágon az utolsó aranyágacská lehullott, elég oka volt arra, hogy a királyi csa-

lád ki nem haltáról, ha egyáltalában róla tudott, mélyen hallgasson.¹

Elsősorban e téren azon kérdés merül fel, vajjon akkor, midőn III. András halálával a királyválasztás joga a nemzetre visszaszállt, senkinek sem jutott-e eszébe, hogy a nemzet kebléből új nemzeti királyt kellene megválasztani, hisz pályázókban nem volt hiány. Éppen akkor élt Magyarországon három oligarcha: Csák nb. Trencsényi Máté, Kán nb. László erdélyi vajda s Héder nb. Güssingyi Iván (= János), kiknek mindegyikéről teljes joggal feltételezhetjük, hogy bármelyiknek az agyában a megüresedett korona megszerzésére czélzó vágy gondolata hébe-korba felvillant. Ha csak egyetlenegy ily pályázó lett volna, talán sikerült is volna a dolog; de mert hárman voltak, nem sikerülhetett.

Az Anjouk már tíz év óta azon voltak, hogy a magyar koronára czélzó vágyaiknak hatalmas kifejezést adjanak, mi által az ország vezetőkörei már hosszabb idő óta azon gondolatallal megbarátkoztak, hogy a kihalt uralkodó család helyét külföldivel töltsék be s így az ország nagyjai csak azzal foglalkoztak, hogy oly külföldi dynastiához csatlakozzanak, melynek részéről a legtöbb előnyt nyerhették; a külföldi pályázók nem is fukarkodtak a nemzeti birtokokkal, értékes ajándékokkal és — mi a fő — igényeiknek a tömegeknél érvényesítendő erőteljes támogatására szükséges pénzzel.

Azalatt Gyécsa utódai a francia Picardieban lévő kis birtokaikon ültek és elég szerény életet éltek, miután akkoron sem a Croy-, sem a Rubempré-ág még nem emelkedett vala azon magaslatra, melyen egy századdal később találjuk. A Croy-Chanelek pedig szerény Alleverd-i polgárok voltak. Az Anjouk és a Dauphiné uralkodó családjai a francia király nemzetségbeli rokonai voltak; a magyar korona elérésére czélzó kísérlet eredménytelenségének az lehetett volna a következménye, hogy őket birtokaitól megfosztották volna s esetleg francia területből örök időre kitiltották volna, a mint ez annak idején ősükkel történt. Hazanélküli bolygókká nem akarták magukat tenni; a fő-

¹ V. ö. a *Századok* 1907. évf. 181—489. old. megjelent dolgozattal.

dolog azonban az volt, hogy az ily hatalmas vágyak eredményes érvényesítésére annyira szükséges pénzekkel nem rendelkeztek; hisz maga János dauphin hangsúlyozza még 1308-ban, hogy nejének rokona, Crouy-Chanel Péter jószágok és ingatlan birtokokban bizony szűkölködik, miért is neki s jövendőbeli nejének 50 forintnyi évi járadékot nyújt; hiányzott a családnak egy Morosini Albert-féle nagybátyja. És midőn azon korszak ismétlődött, melyben a nemzetnek újra kellett volna nemzeti királyt választani, akkor

a nemzeti akarat helyére — házassági szerződések léptek.

*

Elmélkedéseim végére érkezve, még csak a következő mondanivalóm van: Azon okiratot, mely kétségbevonhatatlan valódisággal Gyécsa ki ályfi valamelyik utódjáról úgy beszél, hogy Gyécsát annak őséneke nevezzi, nem találtam, de tagadhatatlan, hogy az összetett bizonyítékok nemcsak az igazságszolgáltatásban jutnak érvényre, hanem a genealogiai kutatásban is!

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

Hamisítványok Nógrádmegye levéltárában.

Nógrádvármegye gazdag levéltárában is található néhány hamis okirat. Ezek egyik része olyan, a melyről már közvetlenül a hamisítás után megállapították s rá is írják a minőségét. Egy másik itt kihirdetett oklevélről annak idején nem sejtették, hogy az koholmány, de az avatott szem már a szöveg kezdő soraiból és az oklevél egész tartalmából észreveszi ezt; ezen másolatnak másutt is meglevő példányával már a történettudomány is foglalkozott s azt kellőképpen megbélyegezte. Végül a harmadik csoportba azon írásokat sorolom, melyek hamis voltáról jelen soraim közlése előtt senkinek sem volt tudomása.

A közgyűlési jegyzőkönyvi iratok legrégebbi kötegében van egy aktacsomó, külsején a következő felírással: «Falsae litterae per Blasium Konárszky Ludi-Magistrum Szklabonyensem Confectae. Nr. 56. 1626.»

Ez a szklabonyai iskolamester, Konárszky Balázs, egy II. Ferdinánd király nevében kiállított osztoztató-levelet, illetve egy ezt magában foglaló konventi (Conventus Ecclesiae S. Acchatii de juxta fluvium Ipoly) jelentést s ennek függelékeként egy magyar nyelvű tanuvallási jegyzőkönyvet hamisított a Géczy család részére 1739-ben. Hozzáértő ember azonnal észreveszi az ügyetlen hamisítást. A mesterkedés nem is jutott érvényre. Azonban hogy a hamisító és a felbujtó milyen elbánásban részesült, arról nem maradt feljegyzés. Ugy látszik, a vármegye nem csinált belőle nagy dolgot s az alábbi «benignum examen»-nel elintézte azt, — mert ügyészi eljárásnak ez ügyben nincs nyoma. A hamis levélhez két írás van mellékelve, melyek némileg megvilágítják az ügyet.

Az egyik így szól: «Benignum examen

Blasii Konarszki. Vallja, hogy azon hamis leveleket, mellyeket Priskaiaknak és Géczieknek adott, valamely Szulyovszki János nevű Liptó Tepláruul való legénynyel az kivel Gyöngyö-ön ösmerkedett meg, kit csizmadiának mond lenni, de Patvarián is volt, idejiben csinált. Az hamis leveleken lenyomott petséteket Koldus Levelekrül szedték le mutuo consensu, s ugy ragasztották a levelekre. Az Levél 4 vagy 5 darabbul álló volt. Nevezetesen voltak Géczi Familia Divisiója és Géczi Familiát illető Inquisitio. Vallja azt is, hogy ezen Inquisitiojért Gécziek 20 Rhénes forintokat és egy sertést adtak nekie, de többet hogy adtak volna tagadgya».

A másik levél, mely a hamisító kezeirása, így hangzik: «G(ene)rose D(omi)ne Colendissime. Siquidem ipsemet deceptus per unum lutidum — um, mert jó lehet azoknak az Leveleknek Originalisai nálam voltak és én hozzám kerültek, de mivel egy bizonyos uri személy (ha ugjan per hoc pactum volna becsölletes) én tölem per formam conservae elvette vala és engemet ad hoc deducált, hogy jó lesz, csak párjában in falso adgjak. D. Méltóztassék pertrahálni mégh ma circa occasu(m) orginalia lehozom tüle és id házamnál várakozandó Géczi Urajmég — submittalom. His maneo Szklabonae 6. 7-bris 1739. D(ominationi) V(estr)ae ad servitia paratus Blasius Konárszky m. p.» (A címzett neve hiányzik).

Történeti irodalmunkban, Karácsonyi és mások munkáiban eléggé ismertette van a Mátaí Visa-féle otrombán hamisított zimereslevél, melyet 1092-ben állított volna ki Szent László király.

Visa János gyöngyösi káplán Nógrádvármegyének 1685. évi augusztus hó 7-én Gácson tartott közgyűlésén bemutatta az említett királyi levelet, a pozsonyi káptalan azonévi átiratában. Kérte annak kihirdetését, a mi megtörtént. Kajali

Pál megyei jegyző nyugodt lélekkel belemásolta azt egész terjedelmében a protocollumba is. (127—137. lap). Hiszen az oklevelekkel hivatás-szerűen foglalkozó tudós káptalan sem akadt fenn annak furcsaságain, hogy pl. mindjárt az elején olyan czimekkel illeti László királyt, a milyeneknek egy részét soha, másik részét pedig csak századok múlva viselték királyaink. A korai czimeradomány sem szűrt szemet. Nógrádvármegye levéltárában még a donációs levelek csoportjába is elhelyezték egy hitelesített másolatát «pro decore familiae», mint az erre vonatkozó régi elenchus mondja. Azon a jeles káplánon kívül azonban az illustis eredetű familiának több tagja nincs említve Nógrádvármegye régi írásai közt.¹

Az alább ismertetendő hamis okiratok, melyekről ezen minőségben csak ez alkalommal esik először szó, Nagy Iván híres genealogusunk családját érdeklik. A történetírók körében ma köztudomásu, hogy Nagy Ivánnak a Magyar Nemzeti Muzeumban elhelyezett családi iratai nagyjából hamisítványok. A falsificatio ezidő-szerint Nagy Iván rovására van írva. Itt azonban tekintetbe kell venni két körülményt. 1. A családnak Nógrádvármegye levéltárában őrzött iratai közt is van egy pár hamisított dolog. 2. Nagy Ivánnak bátyjai Zsigmond és Ferencz, s atyjuk Ferencz nógrádvármegyei levéltárnokok voltak, kik már korábban foglalkoztak oklevelek vizsgálatával, még 48 előtt, mikor a nemességnek reális értéke volt. Hosszabb időn át az ő kezelésük alatt állott a levéltár anyaga, noha régenten a megyebeli családok is gyakran kikölcsönözték onnan — s legtöbbször vissza sem adták — az őket érdeklő régi iratokat. Nagy Iván is éveken át szabadon kutatott itt, nagy munkájának megírása idején. A Nagy család említett három tagjának kezeírását a hamis levelekkel ha összevetjük, bajos azok közt valamelyikkel valamelyes hasonlóságot felfedezni; de a hamisító rendszerint valamely meglevő régi írást szokott — annak betűjellegét hiven utánozva — lemásolni, ellátva azt természetesen a céljának megfelelő módosításokkal, kihagyásokkal vagy bővítésekkel.

Nagy Iván mindenestre jól ismerte a nála levő s a megyei levéltárban fekvő családi levelek hamis voltát, a maga genealógiáját mégis ezek alapján állította össze. Sőt nem félt a szakemberek vizsgáló szemétől, midőn holta után a Muzeumra hagyta írásait.

¹ Itt említhetjük meg a Karczag-család 1839. évi nemesi bizonyítványát is, melyet a belügyminiszter a 8589/1906. eln. sz. rendeletével érvénytelenített. Ugyazintén a 33489/1906. sz. belügymin. rendelet értelmében a Strba-család nemességére vonatkozó összes okiratok koholt voltuknál fogva érvénytelenek.

Ez a maga ügyeiben tanúsított gyönge-ség azonban keveset von le Nagy Iván történetírói nagyságából, mert az megállapított tény, hogy őt az alapvető munkájában komoly kritika és lelkiismeretesség jellemezte általában.

Addig is, míg a Felsőgyőri Nagy-család származási ügyével — alkalom adtán — részletebben foglalkoznám, kötelességszerűen felsorolom itt azon hamisításokat, melyeknek a jelenben kezelésem alatt álló nógrádvármegyei levéltárban — e családra vonatkozóan — nyomára jöttem.

Az 1597—1741. évi közgyűlési jegyzőkönyvek² vonatkozó legrégibb mutatókönyvben egy lap, mely a Nagy-családra vonatkozó bejegyzések rövid kivonatait tartalmazza, más kéztől származó írást mutat. Tintája is halványabb és fiatalabb. S míg a gondosan össze-fűzött és bekötött könyvben sehol sincs ragasztásnak nyoma, a kérdéses lap a két szomszédos lappal együtt erősen oda van enyvezve a könyv sarkához. A papírja ugyan nem különbözik a többi lapoktól, de ilyen üres lapot a könyvek végén több helyen lehet találni.

A lap egyik bejegyzése szerint Nagy János tltakozik az ellen, hogy rokonai az ősi javaikat elidegenítsék. Utal az 1601. évi jkv. 76. lapján irttakra. Az idézett jegyzőkönyvi lap azonban fekete festékkel van bekenve, úgy hogy csupán a «Nagy» és még egypár szó olvasható az egész jegyzőkönyvi szakaszból. De úgy látszik, hogy az így önkéntelenül felmerülő gyanu csak azért idéztetett elő, hogy elterelje a figyelmet egy még nagyobb gyanutól, hogy t. i. az egész lap hamisítvány. Ez a lap ugyanis szintén bele van enyvezve a jegyzőkönyvbe, míg a többi lapok csak fűzve vannak. Az írás és a tinta ugyan meglehetősen igyekszik a többi lapokat utánozni.

A kérdéses Nagy-családnak vindikált ujjab-kori iratok közt (Nobilitaria I. 20.) van egy 1816-ban felvett tanuvallási jegyzőkönyv, mely arról szól, hogy a családnak a Jászságból Nógrádba költözött elődei ugyancsak Nógrádvármegyeiből szakadtak oda a kuruczvilág után, de a Szécsényben maradt rokonokkal — kiknek nemessége kétségtelen volt — továbbra is érintkezésben állottak. Ez az okirat is hamis. A rajta levő aláírások mind a hamisító kezétől származnak s a nevek mellett lévő két czimeres pecsét nem szilárd pecsétnyomóval, hanem más lágyabb eszközzel van odanyomva, észrevehetően. Kétség-

² Pauler Gyula a Századok 1881. évfolyamában téves közlés alapján írja, hogy Nógrádvármegye jkvei 1507-től kezdődnek. Az 1597. évi legrégibb jkv. külsején a «9» számot tényleg könnyen «0»-nak lehet olvasni.

telenül későbbi időből származó, részben vagy egészben misztifikációval van itt is dolgunk.

A hamisítónak ezen több évszázadra kiterjedő hamis oklevelekkel az volt a célja, hogy egyrészt a közelebbi korban élt hasonló családnevű nemes egyénektől való származását igazolja, másrészt hogy ezeknek is régebbi és fényesebb eredetet s előnevet mutasson ki. A dolog részletesebb megvilágítása azonban most feladatomon kívül esik.

M. S. Ʒ.

Egy ismeretlen székely ispán.

Zsigmond király fivérével, Venczel cseh királylyal, 1411 jul. 9-én kibékülvén, nevezett napon igen érdekes oklevelet állít ki, melynek ugyan helyi keltezése nincs, de melyről, mert Zsigmond 1411 július kezdetén állandóan Budán tartózkodott, határozottan mondhatjuk, hogy Budán állították ki. A benne foglalt egyezség főpontjai a következők: a két fivér egymás között abban állapodik meg, hogy Venczel megkapja a császári méltóságot s a mellett Csehország királya is marad. Zsigmond kiköti a maga részére, hogy őt mindenki római királynak ismerje el, hogy mindegyiköknek a német birodalom jövedelmének fele jusson, a mennyiben azokat birodalmi czélokra fel nem használják; hogy a birodalomra szállt tartományok felét szintén maguk között egyenlő módon osszák fel, hogy a német korona a Luxemburg-család számára biztosítva maradjon, hogy a pápát a császári méltóságnak Venczel számára történő adományozására bírják rá, a választófejedelmeket szintén erre hajlandókká tegyék, a választófejedelmi gyülekezetnek Zsigmond-ellenes tagjait arra bírják, hogy Zsigmondnak római királyi méltóságát meg ne támadják, hogy a birodalmi szent jelvényeket addig, míg él, Venczel birtokában hagyják és hogy mindkét fivér saját hiveit a másikéival békítse ki. Az okiratot a következők látták el pecséteikkel:

1. (Kanizsai) János esztergomi érsek († 1417.)
2. András spalatói érsek.
3. (Hédervári) János győri püspök († 1415.)
4. Stibor egri püspök.
5. Fülöp váci püspök.
6. Hinko nyitrai püspök.
7. Garai Miklós Magyarország nádora († 1433.)
8. (Stibcsiczi) Stibor erdélyi vajda († 1414.)
9. «Simon Franke v. Szecsen (Zeschen)» a ki nem más mint Katyisz nb. Széchényi Simon, kit 1387-től 1418-ig ismerünk. (Származására nézve téves a forrás, mert Simonnak nem Ferencz (= Franke), hanem Kónya Miklós az atyja; Ferencz a fivére. 1395-ben országbíró, 1406—1407 kir. ajtónállómester. A közlés, úgy látszik, itt némileg zavaros. Miután Ferencz 1411 márczius

24-én már mint néhai említették, világos, hogy itt nem Simon és Ferenczről lehet szó s hogy a magyarázatnak csak két lehetősége van. Simon itt vagy «frater Frank», a mi nem igen valószínű, vagy Ferencznek egy Simon nevű, de eddig ismeretlen fiával van dolgunk. Windecke Eberhard is a Széchényieket «Francken»-eknek nevezi. Ugy látszik tehát, hogy okiratunk német fogalmazója is a család eme tagját «Franke»-nek vette; hogy e téren mily ferdítésekre akadunk, bizonyítja a «Liber Pastorum» cz. velenzei államkönyv VI. 297,¹ melyben 1387-ben «Frank filius quondam *Combani*» mint Zsigmond király tanuja szerepel, pedig ez senki más mint Katyisz nb. Széchényi *Kónya fia Ferencz.*)

10. «Hofmeister Johann Heinrichs Sohn». Ezt 1411. évi egyéb okiratokban is megtaláljuk. Héder nb. Henrik fia Tamási János ez, de nem udvarmester, hanem ajtónállómester.

11. Ozorai Fülöp Temes megye főispánja (= Scolaris Pipo).

12. Krbaviai János tálnokmester.

13. «der Marschall der Königin Barbara Desó v. Garai». Marschall annyi mint lovászmester. Garai Dezsőt 1412-ben királynéi lovászmesternek ismerjük.

14. Monoszlói Csopor Pál «Ban und Graf zu Windischen Landen» vagyis dalmát-horvát bán.

15. *Sigmund v. Loszonz.*

16. *Johann Harapk der Szekler-Gr(af).*

17. Albesi Dávid Zólyom megye főispánja (1385—1417).

18. Rozgonyi János, Sáros megye főispánja (1406—1433).

19. Berzeviczi Henrik fia Péter «Gr(af) aus dem Zips».

20. Palóczy Máté diósgyőri várnagy.

21. Buda város polgármestere.

22. Székesfehérvár polgármestere.

23. Nagyszombat város polgármestere.

24. Pozsony város polgármestere.

25. Sopron város polgármestere.²

Az okirat valódiságát nem lehet kétségbe vonni. Úgy az egyházi mint a világi ország-nagyok névsorát nagyban és egészben a többi egykoru okiratok is igazolják³ és mindegyikökről többet-kevesebbet tudunk. De kettőt kell mindamelllett különösen kiemelnünk.

Az egyik a Tomaj nb. Losonczy Zsigmond, kiről mindeddig nem sokat tudtunk. A Bánffy-oklevéltár megjelenése óta már közelebről ismeretes. Felmerül 1396 márczius 6-án, részt vett a morvaországi s boszniai hadjáratokban;

¹ Anjoukori diplomat. Emlékek III. 649.

² Altmann: Die Urkunden Kaiser Sigmund, Nr. 59.

³ Palóczy Máté pl. 1410 okt. 21-én már a diósgyőri várnagy (és Heves megye főispánja). Bánffy-oklevéltár I. 526.

1417 szept. 7-én az orsovai vár kapitánya és utoljára fellép 1433 jun. 18.; 1435 jun. 7-én már néhai.¹ Fenti okiratunk, ha szövege s írásjelzése nevezi.

Sokkal érdekesebb azonban a közvetlenül utána felsorolt Harapki János székely ispán, kinek létéről mindeddig semmit sem tudunk. 1404 jul. 28-án Haraszi János és Monostori László a székelyek ispánja;² 1404 nov. 3-án már Marczali Dénes az;³ 1405 jun. 28-án *Salomo fia Nádas(d) Mihály* a ispán,⁴ ki e hivatalt még 1420-ban is viseli.

Okiratunk értelmében pedig 1411 július 9-én Harapki János is a székelyek ispánja lett volna. Erre nézve mindenek előtt megjegyzendő, hogy számos oly okiratilag bebizonyított esetet tudunk hogy a székely ispánsággal ketten voltak felruházva, s ezért külön felsorolásuk csak szószaporítás volna. A legtöbb esetben, mert e kettősség még más országos hivatalos állásokban is kimutatható, úgy találjuk, hogy az egymás mellett működő főispánok nem minden egyes esetben intézték el közös megbeszéléssel, tanácskozással és kölcsönös beleegyezéssel a hivatalos teendőket, hanem hogy az egyik az udvarban és a király kíséretében az állást csak képviselte, míg tisztvársa mint tényleges ügyvezető a rábízott megye ügyét-baját tényleg kormányozta. Így tehát sehogy sem feltűnő, hogy 1411 jul. 9-én azalatt míg Harapki János, a királyi udvarban fenti okirat kibocsátásán a király személye körül közreműködött, Nádas Mihály otthon a székely ispáni teendőket — egy második comes terstris — végezte.

Arra pedig, hogy a székely ispáni méltóság elég gyakran nem székelyek és nem erdélyiek kezén volt, szintén annyi okirati bizonyítékunk van, hogy felsorolásuk teljesen fölösleges.

Kérdés már most, hogy ki volt Harapki János.

A székelyek történetének legjobb ismerője, Dr. Szádeczky Lajos tanár, ily nevű székely ispánt nem ismer és így első pillanatra azt kellene hinnünk, hogy Harapk csak ferdített és hogy az 1404-ben szereplő Haraszi Jánossal van dolgunk. Az illető okirat eredetije nem áll ugyan rendelkezésemre, de mindamellett azt hiszem, hogy Altmann a nevet helyesen közölte. Az ellenkezőre csak akkor volna szabad gondolni, ha Harapk nevű helységet és Harapki nevű családot forrásainkban nem találnánk. De találunk. Mindenek előtt megemlítem, hogy Sáros-

megyében még most is van egy Hrabkó nevű helység, mely a 15 ik században mint Hrabkow, *Harapko* szerepel; de annak, hogy ott egy Harapkói nevű család létezett volna, nyomát sem találjuk; másutt kell tehát keresnünk.

A Dorozsma nb. Garai István bán (1269—1300) többek között egy János nevű fiut is hagyott maga után, ki 1314-ben a királytól a bácsmegyei *Keresztur* mellett és Valkómegyében egynéhány birtokot kap, 1317 decz. 20-án a «Botos» melléknevet viseli, melyet egyenes utódai állandó családnévnek használnak, 1388-ban olvassuk, hogy Botos Domonkos bizonys *Harapki Miklóssal* együtt a hütlen Korpádi János valkómegyei birtokait királyi adományként kapja. E *Harapk*, mely némelykor *Harapkó* néven is szerepel, Valkómegyében a mai Verőcze és Szerém megyék hegyvidékén feküdt.¹

A Botos-család későbbi tagjai állandóan használják a «harapki» előnevet; azt azonban, vajjon a fenti Harapki Miklós szintén a Dorozsma nb. harapki Botos-család tagja-e vagy a Botosok mellett Harapkon még egy velök nem törzsrokon Harapki-család is élt-e, nem tudjuk. 1402 decz. 11-én Bodrogmegye tisztikara tanúsítja, hogy bátmonostori Töttös Lászlónak két garai jobbagyát *Harapki János* és a cikádori apát Nyékfaluban elfogatták. Mindkettőjüknek a tisztje bizonys Gál fia Péter.² Hogy e Harapk alatt a valkómegyei helység értendő, kétséget nem szenvedhet.

Láttuk tehát, hogy volt egy Harapk(o) nevű helység Valkómegyében, hogy a Dorozsma nb. Garaiak egyik ága, a Botos-család a «harapki» előnevet használta, hogy 1374-ben egy Harapki Miklós és 1402-ben egy Harapki János mint tekintélyes délvidéki földesurak szerepeltek. Mindezek alapján határozottan állíthatjuk, hogy a fenti okiratban előforduló Harapki bizony nem ferdítés és hogy egy Harapki János mind-éddig ismeretlen székely ispán 1411-ben tényleg létezett.

Dr. Wertner Mór.

Ujabb czimereslevelek a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

Utoljára folyóiratunk 1912. évi folyamában (134—136. l.) adtuk közre a N. Múzeum levéltára Czimereslevelek csoportjának gyarapodását az 1912. év II. negyedéig bezárólag. Az alábbiakban az azóta történt gyarapodást mutatjuk be, mely a jelen év IV. negyedéig bezárólag 69 darabra rúg.

Eredeti középkori czimereslevél egy darab

¹ Bánffy-oklevéltár I. 464—605.

helyes, 1411. évi esetleges hivatalát meg nem

² Székely okmánytár III. 21.

³ U. o. I. 98.

⁴ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen III. 344.

¹ Csánki, II. 314.

² Zichy-oklevéltár V. 328.

van köztük, a Bezerédj-családé, 1430-ból, a melynek másolata s a czimerkép színezett fényképe már megvolt a könyvtár gyűjteményében (l. az 1912-ben közölt jegyzékben a 2. számot, de tévesen 1431-ből), de azóta a családi levéltárral oda került az eredeti is. A magántulajdonban levő Bobai-armálisnak (1418) színezett fényképét és a szöveg másolatát szerezte meg a könyvtár, ajándék útján pedig a Figdor-gyűjteményben levő Szenthei-armálisnak (1456) és Hradisch városa Mátyástól nyert czimereslevelének (1481) fényképével gyarapodott. Mindezek bemutatattak társaságunk igazgató-választmányi üléssein is.

A 69 darab czimereslevél a következők:

1. 1418. február 1. Konstanz. Zsigmond király czimereslevele a Bobai-család részére. Egyszerű XX. századi másolat, festett czimerképpel. — 2. 1430. július 2. Nürnberg. Zsigmond király czimereslevele Bezerédj János és Zsigmond részére. Eredeti. — 3. 1456. január 31. Győr. V. László czimereslevele Zenthei, másképp Sáro Mátyás részére. Fénykép. — 4. 1467. április 24. Buda. Mátyás király czimereslevele Kövesszarvi, másképp Goszthoni Tamás mester részére. Másolat. — 5. 1481. jun us 28. Buda. Mátyás király czimereslevele Hradisch városa részére. Fénykép. — 6. 1553. Kynche Mihály czimerkerő folyamodványa. Eredeti. — 7. 1553. márczius 23. I. Ferdinánd czimereslevele a Kynche-család részére. Eredeti. — 8. 1553. augusztus 25. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Tinódi Sebestyén részére. Fénykép. — 9. 1557. augusztus 2. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Göröcsöni Lantos Ambrus és György részére. Egyszerű XX. századi másolat s a czimerkép színes rajza. — 10. 1560. július 1. Bécs. I. Ferdinánd bárói oklevele Zay Ferencz részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 11. 1564. márczius 26. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Kelecsényi Fejérpataky Márton, Tamás, János és Mihály részére. Eredeti. — 12. 1577. márczius 11. Bidgesti vár. Báthory István lengyel király czimereslevele Kochárdi Gálffi János részére. Eredeti. — 13. 1578. június 25. Bécs. Rudolf czimereslevele Rác Páter részére. Eredeti. — 14. 1590. január 22. Prága. Rudolf czimereslevele Beőkeffy György részére. Eredeti. — 15. 1591. február 19. Gyulafehérvár. Báthory Zsigmond czimereslevele Dicsőszentmártoni Szabó, másképp Béres János részére. Eredeti. — 16. 1592. december 18. Ujvár. Báthory Zsigmond czimereslevele Ballos István, Kálmáncsehy István, Somogyi György és Szabó István részére. Eredeti. — 17. 1592. A Szentkirályi-család czimeresleveleinek kihirdetése Nyitra vármegyében. — 18. 1602. A Sepsiszentgyörgyi Daczó-család cimere. Daczó Ferencz siremlékének fényképe. — 19. 1608. december 4. Pozsony II. Mátyás czimereslevele

Halász Márton részére. Eredeti. — 20. 1610. február 27. II. Mátyás czimereslevele Rác Ábrahám részére. Eredeti. — 21. 1610. május 20. A Báthory Gábor fejedelem által Zabolai Székely István részére adott czimereslevél czimerképének hiteles másolata. — 22. 1615. szeptember 30. Bethlen Gábor czimereslevele Angyalosi Mihály részére. Eredeti. — 23. 1619. április 10. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Kapóchy Márton részére. Eredeti. — 24. 1623. VIII. 1. Florian Droscht von Drosdovitz palotagróf czimereslevele Hanns Müller számára. XIX. sz. hiteles másolat, színes czimerképpel. — 25. 1624. szeptember 27. Bécs. Pirkenpruggi Lindenbergr Ker. János palotagróf cimert adományoz Misslnitsch Tamás, a svábországi Gmünd város polgármestere részére. A név hamisított. Eredeti. — 26. 1625. márczius 13. Bethlen Gábor czimereslevele Sipos Simon részére. Eredeti. — 27. 1625. november 1. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Chiuho Péter részére. Eredeti. — 28. 1625. november 8. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Mészáros Ferencz részére. Eredeti. — 29. 1628. augusztus 16. II. Ferdinánd czimereslevele Cedák Mátyás részére. A név hamisítva van. Eredeti. — 30. 1628. december 3. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Szokác György részére. Eredeti. — 31. 1629. márczius 9. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Müller György részére. Eredeti. — 32. 1631. június 21. Gyulafehérvár. I. Rákóczi György czimereslevele Kigsó János részére. Eredeti. — 33. 1631. július 23. Gyulafehérvár. I. Rákóczi György czimereslevele több gyalogosa számára. Eredeti. — 34. 1631. október 9. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Buzás Miklós részére. Eredeti. — 35. 1631. október 29. II. Ferdinánd czimereslevele Nagy Lőrincz részére. Eredeti. — 36. 1634. december 19. Sopron. Dióssy Mihály czimerkerő folyamodványa. Eredeti. — 37. 1635. január 29. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Nagy Péter részére. XVII. századi másolat, festett czimerképpel. Hártyán. — 38. 1635. április 23. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Nagy Gergely részére. Eredeti. — 39. 1635. június 8. Gyulafehérvár. I. Rákóczy György czimereslevele Barkó András, Márton, Pál és másik András részére. Eredeti. — 40. 1638. június 28. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Ivanich Tamás részére. Eredeti. — 41. 1643. június 4. Bécs III. Ferdinánd czimereslevele Bartók István és testvérei András, Márton és Mihály részére. Eredeti. — 42. 1649. április 26. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Ivanovich István részére. Eredeti. — 43. 1651. október 7. Ebersdorf. III. Ferdinánd czimereslevele Diuncher Mátyás részére. Eredeti. — 44. 1653. I. 25. Gyulafehérvár. II. Rákóczi György czimereslevele Kerekes Mihály részére. Eredeti. — 45.

1653. deczember 10. Regensburg. III. Ferdinánd czimereslevele (Vetési) Szabó Miklós részére. Eredeti. — 46. 1654. julius 8. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Boros Gergely, fiai, János, Mihály, Márton és anyai féltestvére Tóth István részére. Eredeti. — 47. 1655. márczius 20. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Oszlyánszky, másképp Gregorovics János részére. Egyszerű, XX. századi másolat. — 48. 1656. október 24. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Risz János, Márton és Miklós részére. Eredeti. — 49. 1659. november 28. Pozsony. I. Lipót czimereslevele Cseszkó Jakab és Kovách János részére. Eredeti. — 50. 1665. márczius 30. Fogaras. Apaffi Mihály czimereslevele Szabó Tamás, id. és ifj. Péter Ferencz és Dálnoki Teleki Pál részére. Eredeti. — 51. 1665. szeptember 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Solomváry János és Horváth Mihály részére. Eredeti. — 52. 1666. január 11. Fogaras. Apaffi Mihály czimereslevele a Nagyboldoni Damokos-család részére. Eredeti. — 53. 1668. január 23. Besztercze. Apaffi Mihály czimereslevele Libkó, másként Kellemesi Szabó András részére. Eredeti. — 54. 1670. február 22. Gyulafehérvár. Apaffi Mihály czimereslevele Eszenyi S... András részére. Eredeti. — 55. 1673. szeptember 27. Gyulafehérvár. Apaffi Mihály czimereslevele Várad Szabó György részére. Eredeti. — 56. 1676. márczius 4. Bécs. Szyparides Tamás czimerkerő folyamodványa. Eredeti. — 57. 1676. április 15. Apaffi Mihály czimereslevele a Szárhegyi Ötvös, másként Bajna-család részére. Hiteles másolat. — 58. 1677. julius 24. Bécs. I. Lipót czimereslevele Dobravcsány András részére. Eredeti. — 59. 1680. október 20. Gyulafehérvár. Apaffi Mihály czimereslevele Uttzás Mihály és Márton, továbbá Gyarmati Mihály és József részére. Eredeti. — 60. 1688. julius 15. I. Lipót Kovacicz István Károlynak birodalmi nemességét és czimert adományoz. Eredeti. — 61. 1702. november 2. I. Lipót czimereslevele Szöllőssy Mátyás részére. Eredeti. — 62. 1708. márczius 24. Kassa. II. Rákóczy Ferencz czimereslevele Esze Tamás részére. A czimerkép színes másolata és a szöveg XX. századi másolata. — 63. 1719. szeptember 23. Bécs. III. Károly czimereslevele Latanovicz István és Dániel részére. Eredeti. — 64. 1722. november 27. Bécs. III. Károly czimereslevele Bencsik Mátyás részére. Eredeti. — 65. 1723. május 14. Laxenburg. III. Károly br. Viczay Jób Keresztélynek grófi rangot adományoz és czimerét megerősíti. Egyszerű, XIX. századi másolat. — 66. 1730. márczius 18. Bécs. III. Károly, mint spanyol király, Oliveri Ferencznek a grófi czimet adományozza. Eredeti. — 67. 1760. junius 17. Bécs. Mária Terézia czimereslevele Barvulszky János részére. Eredeti. — 68. 1790.

szept. 24. München. Károly Tivadar rajnai választó fejedelem birodalmi grófi oklevele Szentkirályi Plettrich János huszárezredes részére; 1 hiteles és 1 egyszerű egykoru másolatban. — 69. A Pápai, másként Csapó-család czimerének másolata. — b.

Családi levéltárak a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

Felesleges munkát végeznénk, ha fel akarnók fedezni a Nemzeti Múzeum könyvtárának családi levéltárait, annyira ismeretes e gyűjteménynek gazdagsága a történetkutatók előtt; de most, hogy megjelent a letéteményezésükről és kezelésükről szóló szabályzat, ennek bemutatása kapcsán megemlékszünk néhány szóval róluk.

Negyven esztendeje most annak, hogy a Kállay-nemzetség, szíven viselve értékes, főleg középkori oklevelekben gazdag levéltárának sorsát, családi ülésén elhatározta, hogy azt a Nemzeti Múzeumnak ajánlja fel letétképp a következő feltételek mellett: a Múzeum gondoskodik a levéltár elszállításáról, rendezéséről és felállításáról, s mint a Kállay-család levéltárát külön kezelteti, két példányban leltárt készített róla s ezek egyikét megküldi a családnak; kikötötte továbbá azt is, hogy a család tagjai a levéltár darabjairól hiteles másolatokat készíthessenek.

Trefort Ágost, az akkori kultuszminiszter, méltányolta e hazafias s a hazai történettudományra nézve rendkívül fontos elhatározást s 1876 január 31-ikén 1161. sz. a. kelt leiratában elfogadta a család feltételeit.

A Kállay-levéltár nem sokáig maradt egyedül, egyik család a másik után bizta rá levelezés-ládáját a Múzeumra a lefolyt negyven esztendő alatt, úgy, hogy majd százra rug immár az Orsz. Széchényi-Könyvtárban őrzött családi levéltárak száma.

Hogy nagy multunk mennyi fontos emlékét őrizték meg ezek, azt felesleges sok szóval hangsúlyoznunk, elég az alább közölt névsorra rámutatnunk, a melyben számos elsőrangú szerepet játszott családra akadunk. Ezrekre rug a középkori oklevelek száma e családi levéltárakban, s az újabb korból is sok fontos politikai és művelődéstörténeti emléket köszönhetünk nekik; hogy csak néhány példát említsünk: ritka pecséteket, köztük egy arany bullát 1223-ból, gyönyörű czimeresleveleket, köztük az első festett armálist 1405-ből, az 1386-i országgyűlés végzéseit, Mária királynő 1386-i oklevelét Károly meggyilkolásáról stb., stb.

A családi levéltárak átvételénél a könyvtár a fenti ministeri leiratban jóváhagyott módozatokat tartván szem előtt, az azóta lefolyt négy évtized alatt e tekintetben bizonyos gyakorlat

fejlődött ki, a melynek alapján a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister a következő szabályzatot állította össze (1914. szept. 4. 78,077. sz. a.), mely a «Budapesti Közlöny» 1914. 289. számában jelent meg:

Szabályzat családi levéltáraknak a Magyar Nemzeti Múzeumban való letéteményezésére és kezelésére.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum családi levéltárakat, a család tulajdonjogának épségben tartása mellett, letéteményül, megőrzés céljából elfogad.

2. Letéteményezésre jogosult a levéltár tulajdonosa, illetőleg tulajdonosai, vagy az, a ki a levéltárral jogosan rendelkezik.

3. A letéteményező a tulajdonjog, ugyancsak a letéteményezés illetékessége felől felmerülő ügyekben a Magyar Nemzeti Múzeummal szemben szavatosságot vállal.

4. A letéteményező vagy maga gondoskodik a levéltárnak a Magyar Nemzeti Múzeumba szállításáról, vagy kívánságára az átvétel és szállítás a Magyar Nemzeti Múzeum által és költségén történik.

5. Minden családi levéltár az Országos Széchényi-könyvtár levéltári osztályában, a többi anyagtól elkülönítve, a család neve alatt állítatik fel; annak egyes darabjai megfelelő külön bélyegzővel jelöltetnek meg.

6. Az átvétel megtörténtéről a letéteményező írásban értesítendő és arról a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Ministernek is jelentés teendő.

7. A Magyar Nemzeti Múzeum a levéltár rendezésének megtörténtével megküldi a letéteményezőnek a levéltárról év- és darabszám szerint készült jegyzéket, a mely átvételi elismervényül is szolgál.

8. Ha a letéteményező kívánja, a Magyar Nemzeti Múzeum gondoskodik arról, hogy a letéteményező költségére, hozzáértő szakember a levéltárról tartalom szerint való részletes lajstromot készítsen.

9. A letéteményezett levéltár, ha külön ki-

kötés a letéteményezéskor a levéltárra vagy egyes darabjaira nem történik, tudományos kutatás céljából a Magyar Nemzeti Múzeum helyiségeiben használható. A letéteményezők, vagy azok jogutódai szabályszerű térítvény ellenében ki is vihetnek a levéltárból darabokat s erre másoknak is adhatnak engedélyt, ugyancsak a levéltár darabjairól hiteles másolatokat készíthetnek.

10. A Magyar Nemzeti Múzeumban letéteményezett családi levéltárnak vagy egyes darabjainak visszaadása, a letéteményezőknek, vagy azok igazolt jogutódainak kellőképp indokolt kívánságára, különös méltánylást érdemlő esetekben kivételesen és csak a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minister hozzájárulásával történhetik meg.

Az eddig letéteményezett családi levéltárak névsora a következő:

Antos, br. Balassa, br. Bánffy, Bárány, Bar-kóczy, Bartal, Becsky, Békássy, Beniczky, gr. Berényi, Berzeviczy, gr. Bethlen, Bezerédj, Bogay, Bónis, Bugarin-Horváth, gr. Csáky, Csoma, Danch, Dessewffy, Dobos, Dóry, Dobay, br. Drozdik, gr. Eszterházy, Fejérpataky, gr. Forgách, Gaál, Ghyczy, Gosztony, Görgey, Hanvay, br. Hellenbach, Hertelendy, Horváth (Zalabéri), Ibrányi, br. Jeszenák, Justh, Ivánka, Kállay, Kapuvár, Kapy, Kende, Kisfaludy, Kolossy, Kossuth, Kölcsey, Kruplanicz, Kubinyi, Kvassay, Latinovics, Leövey, Lippich, Liphay, Luka, Magyary-Kossa, br. Majthényi, Máriássy, br. Mednyánszky, Melczer, Motesiczky, Nagy (Hidaskürti), Pataky, Péchy, br. Perényi, Pottornyay, Pregardt-Paur, Radák, Rajky, Reviczky, gr. Rhédey, Rhaell (Rholly), Rosty, Salamon, Sibrik, Sombory, Soós, gr. Széchényi, Szent-Iványi, Szerdahelyi, Szily, Szinyey-Merse, Szirmay, Szögyény-Marich, Szulyovszky, Szunyogh, Tallián, Tarányi-Oszterhuber, gr. Teleki, Thaly, Tihanyi, Török (Telekesi), Török (Várad), Töttösy, Uray, Ursini-Blagay, Ujházy, Vidos, Zathureczky, Zombat.

H.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi november hó 12-én tartott ülésén *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Ortvay Tivadar* másodelnök, *Aldásy Antal*, *Boncz Ödön*, *Csánki Dezső*, *Domanovszky Sándor*, *Dóry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Hóman Bálint*, *Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Holub József*, jegyző, *Sohár László* pénztárnok, *Relkovič Neda*, társ. tag és *Relkovič Davorka* vendég.

Elnök az ülést megnyitván, kegyeletes szavakkal megemlékezett báró Nyáry Jenőről, a társaság nemrég elhunyt ig. vál. tagjáról és bejelentette, hogy a gyászhir vétele után meleg részvétét fejezte ki a társaság nevében báró Nyáry Albertnek, az elhunyt fiának, s hogy a Pilsen végbe ment temetésén Szabó László titkár képviselte a társaságot. Bemutatta egyben báró Nyáry Albertnek levelét, melyben köszönetet mond a társaság részéről kifejezett részvért.

Elnök indítványára az ig. vál. elhatározza, hogy az elhunyt emléke jegyzőkönyvben megörökíttessék s a Turul legközelebbi száma nekrológ alakjában emlékezzék meg róla.

Elnök jelenti, hogy id. báró Daniel Gábor f. é. május hó 18-án kelt levelében hálás köszönetét fejezte ki a társaságnak a születésnapja 90. évfordulója alkalmával küldött jó kívánatokért.

Uj tagokul jelentkeztek: alapító tagul 200 korona alapítvánnyal *gróf Forgách Károly* földbirtokos, Ghymes, aj. a titkár, pártoló tagul *gróf Csáky Imre* követségi titkár Bukarest, aj. a titkár, évdíjas tagokul *dr. Hajnal István* tanár, Budapest, aj. a titkár, *Hahóthy Sándor* ny. igazgató, Budapest, aj. a titkár, *Szunyoghy Barnabás* szolgabíró, aj. a jegyző, *gróf Gatterburg Frigyes* földbirtokos, Pecsely, aj. Sebestyén József, *gróf Gatterburg Károly* Budapest, aj. Sebestyén József, a kik a társaság tagjaiul megválasztattak.

Elnök indítványára elhatározta az ig. vál., hogy az idei nagygyűlést december hó 17-én tartja meg, a következő napirenddel: 1. Elnöki megnyitó, Fejérpataky László elnöktől. 2. A bosnyák-hercegovinai «Beg» czimről, Thallóczy Lajos ig. vál. tagtól. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztárnoki jelentés. 5. Esetleges indítványok.

A báró Nyáry Jenő halálával megüresedett ig. vál. tagsági helyet illetőleg elnök azt javasolja, hogy a mostani viszonyokra való tekintettel ne töltsék az be, mihez az ig. vál. hozzájárul.

Elnök azt indítványozza, hogy mivel az idei év második felében kitört háborus mozgalmak következtében a társaságnak amugy is nehéz pénzügyi helyzete erősen szenved, a Turulnak még hátralevő 3. és 4. füzeté egy kettős szám alakjában jelenjék meg. kevesebb ivszámmal; az 1915. évi folyam kiadásáról korainak tartja még a határozatot. Indítványát az ig. vál. egyhangulag elfogadta.

Jegyző, mint a Nemzeti Zsebkönyv társszerkesztője a II. kötet munkálatairól tett jelentést; mivel azonban a mű megjelenését csak az Országos Kaszinónak kilátásba helyezett segítése teszi lehetővé, elnök indítványára azt határozza az ig. vál., hogy halasztassék el a mű kiadása, s az Országos Kaszinó vezetőségét kérje meg az elnökség, hogy az ígért segínyt tartsa fenn a nyugalmasabb időkig.

Elnök indítványára egyhangu lelkesedéssel elhatározta az ig. vál., hogy a kibocsátandó hadi kölcsőnre 2000 koronát jegyez.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 3818 korona 73 fill., a kiadás 2829 korona 16 fill. volt, az egyenleg 989 korona 57 fill. Ezzel kapcsolatosan az ig. vál. az 1915. évi számadá-

sok átvizsgálására *Döry Ferencz* elnöklete alatt *Dománovszky Sándor* és *Hóman Bálint* ig. vál. tagokat kérte fel.

Elnök ezután a jegyzőkönyv hitelesítésére *Döry Ferencz* és *Gárdonyi Albert* ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1914 decz. 17-én tartott nagygyűlésén *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak *Ortway Tivadar* másodelnök, *Aldásy Antal*, *Csánki Dezső*, *Döry Ferencz*, *Hóman Bálint*, *Pettkő Béla*, *Szentpétery Imre*, *Varju Elemér* ig. vál. tagok, *Sigmond Akos* alapítótag, *Baranyai Béla*, *br. Forster Gyula*, *br. Györffy Samu*, *Jalsoviczky Sándor*, *Relković Néda*, *Sebestyén József*, *br. Szalay Gábor*, *Tihanyi Béla*, *Tóth Zoltán*, *Závodszy Levente* évdíjas tagok, *Relković Davorka* vendég, *Holub József* jegyző, *Sohár László* pénztárnok.

Fejérpataky László elnök a következő beszéddel nyitotta meg a nagygyűlést:

Tisztelt Nagygyűlés!

A csendes, zajtalan tudományos munkásságot nagy tettek, világraszóló események sorozata, fegyverzaj váltotta fel. Mikor oly nagy érdekek állanak egymással gyilkos harcban, mint most, nem fejtheti ki áldásos munkáját a szaktudomány, mely a csendességet, a lélek teljes nyugalalmát kedveli; a társulati és társadalmi közművelődési tevékenység megbénul, mert a nemzet erejét életbevágó czélok elérésére irányuló küzdelem s a sok nyomor enyhítésére törekvő jótékonyság köti le.

Ily körülmények között csak a formának, alapszabályaink rendelkezésének teszünk eleget, mikor nagygyűlésünkre összegyűlünk, hogy beszámoljunk egy év, jobban mondva, csak egy fél munkaév történetéről. Titkárunk katonai szolgálatot teljesít, munkatársaink hosszú sora küzd a harc mezején, alig van társaságunk tagjai között egy is, a kinek közeli hozzátartozója ne küzdene északon vagy délen a nemzet legszentebb jogaiért, a kinek minden gondolata ne időzne szünet nélkül ott, a hol a győzelem a nemzet jövőjét alapozza meg, a balszerencse pedig hitet, reményt, bizalmat temet el. A lelkek ily állapotában minden figyelem nem a nemzet multjára irányul, hanem jövőjébe néz, ezt félti szerető gonddal, aggódó szeretettel.

Nagy tudományos eredményekről ily viszonyok közepette nem lehet szó. De minden hitünk, minden reményünk meg van, kell hogy meg legyen arra, hogy az a tudományos és közművelődési munka, melyet most a körülmények kényszerítő hatalma szűkebb

korlátok közé szorit, a legrövidebb idő alatt, a győzelem kivívása után, annál lelkesebben fog megindulni, hogy pótolja az elmulasztottat, hogy ismét szorgalmasan művelje azt a teret, melyen még annyi a tenni való. Kell, hogy törhetetlenül bizzunk annak a nemzeti jelvénynek diadalában, a melyre most a kettős monarchia más ajku népei is tisztelettel tekintenek, mert meggyőződésük szerint a harmonikus heraldikai három szín szerencsét hoz. Ez a tiszteletre méltó jelvény a véderő keretében is elfoglalta, bár még nem hivatalosan, csak a valóságban, az őt megillető helyet és ezzel egy lépéssel előbbre vitte a hadsereg zászló- és jelvénykérdését az óhajtott megoldás felé. Győzelmünk egyuttal e szent jelvény diadala lesz.

Abban a szilárd meggyőződésben, hogy ez az eredmény, habár sok aggodalom, sok veszteség árán, a magyarok jóságos Istene segítségével be fog következni, a nagygyűlést megnyitom.

A zajos tetszéssel fogadott elnöki megnyitó beszéd után *Aldásy Antal* felolvasta *Thallóczy Lajos* ig. vál. tagnak a bosnyák-hercegovinai «Beg» czimről szóló tanulmányát, melyet a nagygyűlés nagy tetszéssel fogadott, s a mely a Turulban fog megjelenni.

A napirend következő pontja a titkári jelentés volt; mivel *B. Szabó László* a társaság titkára katonai szolgálatot teljesít, *Holub József* jegyző terjesztette azt elő s jelentését a nagygyűlés jóváhagyólag tudomásul vette.

Ezután *Sohár László* pénztáros bemutatta a részletes pénztári jelentést, mely szerint a társaság bevétele a nagygyűlés napjáig 6434 korona 72 fillér, kiadása 5138 korona 76 fillér volt, egyenleg 1295 korona 96 fillér.

Minthogy az ig. vál. a számadások megvizsgálásáról már intézkedett, a nagygyűlés a pénztárnoki jelentést egyelőre tudomásul veszi.

Elnök ezután jelentette, hogy az alapszabályilag kitűzött időben az elnökséghez indítvány nem adatott be, majd a jegyzőkönyv hitelesítésére *Aldásy Antal* ig. vál. és *Relković Neda* évd. tagokat kérte fel és az ülést bezárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1914. évben.

Mélyen Tisztelt Nagygyűlés!

A mikor választmányunk utolsó ülésén elhatározta, hogy a nehéz viszonyok ellenére is megtartja idei nagygyűlését, egyrészt az a gondolat vezette elhatározásában, hogy ne térjen ki ezen alkalom elől, mely egy hosszú év munkájáról való beszámolásra van hivatva, másrészt pedig alkalmat akart nyújtani Társaságunk tagjainak arra, hogy a sok háborus gond kö-

zette az általa művelt tudományágakra fordíthassák figyelmüket, ha csak rövid időre is.

Társaságunk 32. évét tölti be a most már végét járó esztendővel; az az életerős kis csemete, a melyet 32 évvel azelőtt odaadó gondossággal ültettek be a hazai tudomány televény ugarába lelkes munkás kezek, virult, erősbödött, új hajtásai bőven pótolták az elveszett galyakat. Mikor már azt hihettük volna, hogy daczolni tud mindenféle vésszel, lassan kezdte pusztító féreg, az anyagi gond, mely ellen mind sürűbben hangzottak el panaszok az utóbbi években az elnöki székben s a titkári jelentések sorából. Sajnos, az idej esztendő csak sulyosítani fogja Társaságunk nehéz pénzügyi helyzetét; de most, a mikor mindenki egyformán érzi a nehéz idők járását, a legkisebb csak úgy mint a legnagyobb, nem nyílik panaszra ajkunk, csak megállapítjuk, hogy Társaságunk kétszeresen érzi azt.

De megérzi más oldalról is: munkatársaink, tagjaink jó része a harczmezőn teljesíti a haza iránt való legszentebb köteleességét, — köztük van Társaságunk titkára is — s a mikor lelkes, meleg üdvözlétünket küldjük kardot forgató társainknak, fájdalmas szívvel emlékezünk meg azon tagtársainkról, a kik hősi halált haltak hazánkért: Forgon Mihály és Nosiczki Thurzó Kálmán szerepelnek a mi külön veszteség-lajstromunkon és sajnos, valószínűleg növekedni is fog még a számuk. Felejthetetlen hőseink emlékét büszke kegyelettel fogjuk megőrizni!

Sulyos veszteség érte igazgató-választmányunkat is ez elmúlt esztendőben; azon a napon, a melyen a most folyó világháborút felidéző sarajevói gyalázatos merénylet történt, hunyt el *báró Nyáry Jenő* ig. vál. egyik legrégebb tagja és *Hattyuffy Dezső* érdemes levelezőtárgunk. *Báró Nyáry Jenő* a családi otthon levegőjével együtt szívta be a multunk emlékei iránt való nagy lelkes szeretetet s bár nem volt tényleges munkása a Társaságunk által művelt tudományszakoknak, mindig nagy érdeklődéssel viseltetett működésünk iránt, híven ahhoz a hagyományhoz, mely annyira kitüntette a Nyáry- és Kubinyi-családot. Kegyelettel fogunk rá mindenkor emlékezni! *Hattyuffy Dezső*ben hazai történetirodalmunk szorgos munkását vesztettük el. Számos történelmi, régészeti és irodalomtörténeti cikket és tanulmányt irt és nagy része volt a fejérmegyei történeti és régészeti társaságnak és múzeumának megalapításában és fejlesztésében is. Alig volt 19 éves, mikor a Hazánk és a Külföld című képes hetilap 1869. évfolyamában megjelentek első cikkei, mint pesti jogász a czimertani kérdéssel dicséretet nyert s később is sokat foglalkozott pecsétani és heraldikai tanulmányokkal; ezeknek gyümölcse volt következő két munkája: *A hazai vármegyék és váro-*

sók czimerei (Kolozsvár, 1881.) és *A pecsétekről* (Székesfehérvár, 1883.). Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni!

Társaságunk tudományos munkássága nem mutathatta fel azt az eredményt, amelyre normális viszonyok között számolhatott volna. A nyár elején már annyira előhaladtak a Nemzeti Zsebkönyv II. sorozata II. kötetének munkálatai, hogy szeptember elejére tervbe vettük a kéziratnak sajtó alá adását; erről azonban a háborus események okozta súlyos viszonyok miatt le kellett mondanunk. Nem volt alkalmas az idő a Magyar Czimeres Emlékek III. kötetének közreadására sem, pedig az Akadémia segélye teljes lévén, annak mi sem állt volna utjában. Sőt még a Turul 3. füzeté sem jelenhetett meg az ősz folyamán; miután azonban az igazgató-választmány legutolsó ülésén úgy határozott, hogy a még hátralevő két füzet kettős szám alakjában adassék ki, redukált terjedelemmel, a késés nem lesz nagy. Az elmúlt évben tulajdonképp három füzetet adtunk ki, az 1913. évi 4. füzetet s az idejé első és másodikát; ezeknek tartalma ismeretes a mélyen tisztelt nagygyűlés tagjai előtt, részletezésük felesleges volna ez alkalommal. Röviden csak annyit említek meg, hogy azok felölelik a Társaságunk művelte történelmi segédtudományok minden ágát, s bár a családtörténelmi irodalomnak van nálunk a legtöbb művelője, még sem nyomolnak nagyon előtérbe e számokban a genealogiai cikkek, hanem arányosan szerepelnek benne pecséttani, czimerani, sőt jelentős diplomatikai tanulmányok is. Könyvismertéseik a hazai irodalom mellett figyelemmel kísérték a külföldit is, s a bibliográfiai tájékozódást megkönnyítendő Lapszemle czímen új rovatot is nyitottunk folyóiratunkban.

Utolsó nagygyűlésünket 1913. december hó 18-án tartottuk meg, ezen *Fejérfataky László* elnök hosszabb, tartalmas elnöki megnyitója után *Komáromy András* ig. vál. tagtársunk olvasta fel *Verbőczy István* nemzetiége című, nagy tetszéssel fogadott tanulmányát.

Az ig. választmány három ülésén tárgyalta a Társaság belső ügyeit; hogy nem tartotta meg korai őszi ülését s így eltért az alapszabályok rendelkezésétől, azt a rendkívüli viszonyok igazolják. Két igazgató-választmányi ülés felolvasással volt egybekötve, az elsőnek tárgya volt: *Kállay Ubul* ig. vál. tagtársunk Kopán krónikája című tanulmánya, a második pedig *Fraknói Vilmos* ig. vál. tagnak Hunyadi János származása és a vajdahunyadi freskók, továbbá *Werner Mór* ig. vál. tagnak A Kondé-család című tanulmánya olvastattak fel. A harmadik ülés csak a háborus helyzet teremtette rendkívüli viszonyokkal foglalkozott.

Ez évi első ig. vál. ülésünk fontos személyi ügyeket is tárgyalt. Miután ugyanis *Aldásy Antal* bejelentette, hogy megbízatása lejárván, egyéb elfoglaltsága miatt a titkári teendőket a jövőben nem láthatja el, az ig. vál. a társaság titkárává dr. *Bárfai Szabó László* addigi jegyzőt, jegyzővé pedig dr. *Holub József* ig. választmányi tagot választotta meg.

Az a sajnálkozás, mely *Áldásy Antal*nak a titkári székből való távozását kísérte, nagy és őszinte volt, mert jól tudta mindnyájunk, mit köszönhet neki Társaságunk. Mint a Turul szerkesztője is fáradhatatlan lelkiismeretességgel munkálkodott a szerkesztéssel járó, közismert nehézségek leküzdésén s igyekezett magas színvonalon tartva változatossá tenni folyóiratunkat. Érthető örömmel vette tehát tudomásul az ig. vál., hogy a Turul szerkesztésére továbbra is hajlandó vállalkozni, s meg is választotta újból szerkesztővé, melléje társul pedig a társaság jegyzőjét.

Ezen kívül több fontos ügyet tárgyalt még az ig. vál. az említett három ülésen. A Nemzeti Zsebkönyvről több alkalommal volt szó, mivel azonban a kiadására nem kerülhet most sor, az ig. vál. elhatározta, hogy felkéri az Országos Kaszinót, tartsa fenn az ígért segélyt a nyugalmasabb idők bekövetkezéséig. Az őszi ig. vál. ülés tárgyalta a hadi kölcsön ügyét s az elnök indítványára egyhangú lelkesedéssel elhatározta, hogy 2000 koronát jegyez a kibocsátandó kötvényekből.

A társaság pénzügyi viszonyait a pénztárnoki jelentés fogja részletesen ismertetni, ezt tehát elmellőzőm.

A tagjaink sorában beállt változásokat a következőkben ismertetem.

Alapítótagjaink közül az elmúlt évben elhunyt egy 200 koronás alapítónk; pártoló tagjaink közül kilépés és halálozás folytán három tagot, évdíjas tagjaink közül ugyancsak halálozás és kilépés folytán 11 tagot veszítettünk. Belépett egy 200 koronás alapító, 3 pártoló és 16 évdíjas tag, úgy hogy a társaság tagjainak létszáma: nyolcz alapítótag 1000 koronával (élő és elhunyt), 39 alapítótag 400 koronával (élő és elhunyt), 39 alapítótag 200 koronával (élő és elhunyt) 84 pártolótag, 554 évdíjas tag, úgy hogy az összes tagok száma, beleértve az elhunyt alapítókat is, a mai napon 724, hattal több, mint az elmúlt esztendőben.

Ezekben voltam bátor e jól indult, de derékban megroppant társulati év képét adni; beszámoltam társaságunk belső ügyeiről és tudományos munkássága eredményeiről. A háboru kitörését követő első izgalmak, megrendülések jórészt elcsendesedtek már, a lehetőséghez képest visszatért minden a rendes kerékvágásba s reméljük, hogy Társaságunk működése is a rendes mederben fog folyni, ha szűkebb keretek

között is. A kiket a kötelesség a harcmezőre hívott, ott állnak helyt, a híres régi magyar vitézség ragyogó példáit elevenítve fel; a jobbjukban kivont kardot tartó oroslánok, a kardot tartó karok halált osztogatnak, a havas mezőn vágató lovon ülő, sárgacsizmás, vörös nadrágos, kék attilás vitézek rontanak az ellenségre, ellenséges vértől csöpögnek a kardok, nekünk pedig, a kik itthon maradtunk, nemcsak a fiait saját vérével tápláló pelikán példájára kell segítenünk a küzködőket, hanem a követ tartó daru éberségével kettőzötten kell őrködnünk feladatainkon, míg a csőrében olajágot tartó galamb meghozza diadalmas harcok után további eredményes munkálkodásunk alapját, a nyugodt békét!

Kérem a mélyen tisztelt nagygyűlést, hogy jelenlésem tudomásul venni sziveskedjék.

Budapest, 1914 deczember hó 17-én.

Dr. Holub József,
jegyző.

Báró NYÁRY JENŐ
1836—1914.

Sulyos veszteség érte társaságunkat, június 29-én, Pilisen, elhunyt báró Nyáry Jenő, igazgató-választmányunk egyik legrégebb tagja. Nem volt tulajdonkép munkása a történelmi segédtudományok társaságunk által művelt ágainak, de multunk minden emlékéen rajongással csüngő lelke buzgó érdeklődéssel kísérte mindig működésünket.

1836 február 29-én született Bagonyán, Hont vármegyében, apja Antal, hétszemélynök és koronaőr, anyja pedig Kubinyi Jozefa volt, Kubinyi András leánya. A fogékony lelkű gyermekben korán feltámadt az érdeklődés a régiségek iránt, mert lelkes gyűjtő volt a nagyatya, Kubinyi András, valamint két nagybátyja is, Ferencz, a kinek Losonczon volt szép régiséggyűjteménye és Ágoston, később a M. N. Muzeum igazgatója. Az egyetemen Horvát István kedves tanítványa volt testvérével Alberttel együtt, s az ő erős egyénisége nem maradt rájuk hatás nélkül.

Pilinyi birtokán nagy mennyiségben kerültek elő őskorunk emlékei s ő korán hozzáfogott ezek gyűjtéséhez, majd 1867-ben Érdy Jánossal együtt rendszeres ásatásokat kezdett meg. Rómer Flórisssal kötött barátsága csak fokozta kedvét s együtt folytatták az ásatásokat.

Kutatásainak eredményéről a Történelmi Társulatban s annak közlönyében a Századokban, az Archaeologiai Értesítő, az Arch. Közlemények, az 1876. Comte-Rendu s a Monumenta Archaeologica lapjain számolt be.

Tudományos érdemeit méltányolta a M. Tud. Aka-

démia is, mikor őt 1883-ban tagjai közé választotta. 1889-ben tiszteleti tagja, 1897-ben pedig az archaeologiai bizottság elnöke lett. Az Orsz. régészeti és emb. társulatnak másodelnöke, majd elnöke volt s több vidéki régészeti és történelmi társaság választotta meg tiszteleti tagjává. Társulatunk igazgató-választmányának megalakulásától, 1883-tól kezdve volt tagja. Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni!

HATTYUFFY DEZSŐ

1851—1914.

Báró Nyáry Jenővel egy napon vesztettük el egyik levelező tagunkat is, dr. Hattyuffy Dezsőt, Fejér vármegye nyug. árvaszéki elnökét.

1851 október 28-án született Rácalmáson, Fejér vármegyében. Jogot a pesti egyetemen tanult s annak elvégzése után Fejér vármegyénél kezdte meg szolgálatát. Majd odahagyta ezt, ügyvédi vizsgát tett, s mint ügyész került ismét vissza a vármegyéhez. Mint vármegyei tisztviselő tette le a bölcsészeti doktori szigorlatot 1882-ben. Később árvaszéki ülnök, majd elnök lett s mint ilyen vonult nyugalomba.

Alig volt tizenkilenc éves, mikor a Hazánk és a Külföld cz. képes hetilap 1869. évfolyamában megjelentek első történelmi tárgyú cikkei; majd az Arch. Értesítőben közölt kisebb régészeti híreket s különösen a Székesfehérvár és a Fehérvári Hiradó cz. lapokban fejtett ki nagy munkásságot; az elsőnek később szerkesztője is lett. Számos régészeti és történelmi dolgozatot irt, főleg Fehér vármegye multjából, s e mellett még közigazgatási és társadalmi kérdésekkel is foglalkozott. Korán kezdett foglalkozni a történelmi segédtudományokkal is. 1871-ben a pesti egyetem bölcsészeti kara az addig megjelent *pecsétek összeállítására* tűzött ki pályadíjat, a jutalom felét Hattyuffy Dezső nyerte el dolgozatával; 1879-ben pedig, a mikor a czimertani pályatétel a *czimertan magyar terminológiájának elkészítését* kívánta. ő is pályázott s a pályanyertes Nyáry Albert mellett dicséretet kapott. *A hazai vármegyék és városok czimerei* cz. munkája az Erdélyi Muzeumban jelent meg 1881-ben, majd különlenyomatban is; egyéb önállóan is megjelent művei: *A pecsétekről*. Rövid ismertetés. Székesfehérvár, 1883.; *Moha község tört. vázlat*, Székesfehérvár, 1883.; *Fejér vármegye tört. vázlat*. Székesfehérvár, 1894. A fehérmegyei rég. társaság az ő lelkes agitálásának és fáradozásának köszöni létrejöttét; ő lett első titkára s ő szerkesztette első évkönyveit is.

A *Turul* köteteiben is találkozunk nevével, 1904-ben részletesen ismertette *Károly János «Fejér vármegye története»* öt kötetes munkájának családtörténeti adatait, az 1907. évfolyamban pedig a Dunántul mintegy csa-

ládi megkülönböztetésül használt «*birás*» elnevezésről irt és kifejtette, hogy kiket is értettek ezen a régebbi időkben. Társaságunk 1902-ben választotta meg levelezőtagjává.

Béke hamvaira!

SZAKIRODALOM.

Dr. Barna J. és Sümeghy D.: Nemes családok Csanád vármegyében. Nyomatott ifj. Gaal László könyvnyomdájában. Makó. 4r. VIII. 241.

A makói nyomdának diszes terméke fekszik előttem, melyet félve vettem kezembe, azon hiszemben, hogy ismét egy levéltári névjegyzékkel vagy pedig egy, a mese világába kalandozó családtörténeti szörnyszülöttel van dolgom, mert ily üzleti szellemből készült munkákban az utóbbi időkben elég részünk volt.

Mielőtt azonban a munka részletes ismertetésébe fognék, ki kell jelentenem, hogy félelmem alaptalan volt, mert a fenti munka megjelenése családtörténeti irodalmunkra határozott nyereséget jelent; nemcsak azért, mivel Csanád megye újabb történelme még megírva nincsen, hanem azért is, mert «első sorban Csanád vármegye levéltárának adatait tartalmazza» s így természetesen sok, eddig ismeretlen adattal találkozunk benne. Minthogy egyes szerepvivő családok története nemcsak a szűk családtörténet, hanem sok, a megye «történetére vonatkozó adattal» van kiegészítve, a történetíró is haszonnal forgathatja. Közismeretű tény, hogy Csanád vármegye a török hódoltság alá tartozott s így érthető, hogy a régi Csanád vármegye (1715 előtt) nemeseiről nem emlékeznek meg, az akkori családok nagy része részben kívándorolt, részben pedig kihalt. A török dúlások után egyedül a Paksy örökösök szerepelnek 29 évig a megyében, mint Tótkomlós régi birtokosai, a 29 éves pör azonban azzal végződött, hogy Tótkomlóst visszacsatolták Békés megyéhez s ezzel ezen régi jogu birtokos családok szereplése is megszűnt Csanád vármegyében. «Uj idők, uj emberek jöttek.»

Nem soroljuk el az összes tárgyalt családokat, csak azokat, a melyeknél javítással vagy pótlásokkal szolgálhatunk.

Beliczay de Bajcza (1642 jun. 6.), genealogiai munkáink de Jeskofalva előnévvel említik; az 5. izen Mihály neje Udvary Erzsébet és a 9. izen Gézának testvérei: József, Tibor neje Asboth Mária szül. Abony 1869 ápr. 28., esk.: 1896 máj. 25., Ilona és végre Erzsébet; *Biró de Eszternek*, az utolsó izen, Kornélia szül. Paulis 1859 szept. 29.; *Csiky* hihetőleg az 1760 okt. 7. armalist nyert családnak felel meg, Kempelen a család teljes leszármazását is közli, mely

azonban, hogy mennyiben hitelt érdemlő, elbirálnom nem áll módomban; ez esetben a monografiában közölt czimerhez is kétség fér; *Csukás de Zetény*, az 1846-ban élt Jánosnak még András nevű fia is volt; *Czompó* család 1682 máj. 16-án kap czimeres nemeslevelet, melyet a czimerszerző János 1683-ban Nyitra vármegyében ki is hirdetett, a monografiában említett János, György fia volt; *Demkő alias Belanszky de Bela*: III. Pál neje Komlóssy Anna; II. András szül. 1765 és Elek sz. 1781-ben; V. János neje Ollé Katalin; az Olaszországban meghalt Ignác sz. 1804 febr. 3; Izabella Szívó Jánosné sz. 1844.; Lászlónak Molnár Amáliától még egy Ákos nevű fia is van. *Edelspacher de Gyorok* (1714 okt. 22.): György, kinek neje Katharina v. Veyent volt, meghalt Pozsonyban 1812 ápr. 28-án 72 éves korában; *Fekete* család 1642 máj. 10 kapott czimeres nemeslevelet; *Institorisz de Mósócz*. Sámuel meghalt 1809 május 4. II. János neje Sticzly Anna; *Joannovics* (1791 jul. 14.) Máténak egy Miklós nevű fia volt, ki 1779-ben született; *Kállay de Nagykálló*: megjegyezni kívánom, hogy 1845 márcz. 16-án nem Gemma, hanem ennek atyja, István halt meg; *Kereszthury* családnál nincsen megemlítve, hogy melyik tagjai igazolták Csanád vármegyében nemességüket; *Kiss*, ezen család nem 1651, hanem 1655 febr. 28-án kap armalist; *Kováts-Pásztély*: Györgynek fia nem ismeretlen, szintén György nevet viselt és 1764-ben született, neje Borosi Anna volt, unokái István született 1842 és Lajos született 1833-ban; *Lonovics de Krivina* (1843 julius 6.): Ferencznek még egy Erzsébet nevű leánya volt, ki Pók Imréhez ment férjhez (született 1803); *Marczibánvi de Puchó* (1467), István-Jakab megh. 1810 decz. 21. Budán, felesége Majthényi Mária pedig 1814 okt. 4. esk. 1777; II. Lőrincz megh. Csókán 1786 jan. 8-án, felesége Kvassay Francziska, Hermina nevű unokájuk Ruzomvszky grófhhoz ment férjhez, II. Imre neje Huszár Anna, fia Antal Puchón halt meg; Lajos leánya Ludovika nevet viselt. *Mátéffy* állítólag az 1716 aug. 20-án nyert armalis szerzőktől származik le a család, Pál meghalt Szentesen 1807-ben. *Német* másképp Székelynek is neveztetett. *Nyéky*, «a gyulai ág, ismeretlen módon felvette a Knédly nevet», a név felvételét az armalis magyarázza meg, nevezetesen Nyéky alias Knédly János és neje Tompos Ilona, valamint gyermekei Pál és Kata 1675 aug. 17-én czimeres nemeslevelet kaptak. *Perlaky* alias perlaki Horváth Károlynak három gyermeke volt, u. m. Zeno sz. Bpest 1842 jun. 22., Kálmán sz. 1837, meghalt Budapest 1901 okt. 28. és Ida, férjezett Lipóczi Keczer Gyuláné. *Pók* (1636 jan. 24.), az 1803-ban született Imrének felesége Lonovics Erzsébet volt. *Purgly de Főszás* (1820 máj. 28.):

az utolsó izen álló Magdának férje Horthy Miklós sz. 1368; esk. 1901 jul. 22. *Szalbek de Petris* (1726 márcz. 8.) a 2. izen levő Ágnesnek férje Unterhuber volt; *Szász* az utolsó izen levő Juliánna férje Racsek Mátyás; *Szeghő* család 1635 máj. 13-án kapott czimeres nemeslevelet; *Szeles*, a család őse, Mátyás, ki 1632-ben kap armalist; *Szilágyi* (1686 jan. 24.) a nemességszerző Jánosnak neje Maytini Anna volt; *Tarjányi* (1609 nov. 23.) az utolsó izen álló Aranka nem 1773, hanem 1873-ban halt meg; *Temesváry* (1735 aug. 18.): III. Andrásnak fia Ferencz sz. 1799 jun. 10., megh. 1867 és I. István sz. 1802 aug. 22., megh. 1853, neje Palásthy Róza pedig megh. 1873, ezeknek még a felsorolt gyermekein kívül volt még egy Róza nevű leányuk is; II. Istvánnak 1900-ban meghalt István nevű fiát nem találjuk a leszármazási táblán; *Thék de Kiszarda*: 1803-ban Vas megyétől jegyzeteim szerint nem Mihály és András, hanem Mihály és Imre kaptak nemesi bizonyítványt; *Vincze* (1633 jul. 26.): a 4. izen levő Gáspár neje Kovács Erzsébet s ennek gyermekei Pál sz. 1780, neje Kovács Erzse, Lajos sz. 1770, neje Szabó Teréz, Gáspár sz. 1783, Pálnak gyermekei: János sz. 1813, ennek fia János, Mihály-János sz. 1811, Gáspár-József sz. 1815, Lajos gyermekei József sz. 1796, István sz. 1806 és Gáspár sz. 1811; *Wolkman* (1741 okt. 28.) előneve Volkenheimi.

A munka függelékét képezi a megye tisztviselőinek névsora 1730—1849-ig s végre teljesen kimerítő névmutató zárja be a munkát.

Ezekben ismertettem a munkát, melynek néhány hiányára rámutattam, ezek azonban oly csekélyek, hogy felemlítésük inkább az ügy érdekében volt szükséges. Mindenesetre kívánatos lenne, ha összes vármegyéink a levéltáraikban levő adatokat hasonló pontossággal feldolgoztatnák, mert csupán ezek után fog lehetséges lenni, egy megközelítőleg teljes magyar genealogiai munka megírása.

Daróczy Zoltán.

Franz Eckhart: Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. Sonderabdruck aus den «Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung» IX. Ergänzungsband, 2. Heft. Innsbruck, 1914. 166 l.

A hiteles helyek története nemcsak hazai diplomatikáinknak egyik fontos fejezete, hanem művelődés- és jogtörténetünknek is, a külföldi gyakorlat szempontjából pedig, bár a francia officialátusokkal rokon, mégis teljesen sajátos, érdekes magyar intézmény; Eckhartnak a hiteles helyek középkori történetét ismertető kitűnő munkája tehát joggal tarthat széleskörű érdeklődésre és nagy elismerésre számot. *Hajnik* alapvető munkája sok adalékkal szolgál

zereplésükhöz, nagyon becses *Ferney* összeállítása is de alapos monografiánk még nem volt róluk,* míg a közjegyzői intézményről, mely fontosság tekintetében nálunk nem is állítható a hiteles helyek mellé, részletesen irt *Érdúj helyi* s kimerítően ismertette *Nagy Gyula* is akadémiai székfoglalójában (Ak. Ért. 1893. 393. l.). Erthető örömmel olvastuk tehát néhány éve *Redlich*nek, a bécsi Institut professzorának azt a megjegyzését a Below—Meinecke-féle vállalatban megjelent kötetében: Die Privaturkunden des Mittelalters (1911.), hogy a magyarországi loca credibilia ismertetését dr. Eckhartnak köszöni, «a ki történetükkel foglalkozik» (176. l.), mert remélhettük, hogy ő, a ki akkor az említett kiváló bécsi intézet tagja volt, alaposan fogja megoldani e kérdést. S ebben nem is csalódtunk.

A könyv első fejezete a hiteles helyek keletkezése előtti idő okleveleiről szól (*I. Die Zeit vor der Entstehung der glaubw. Orte*) s itt kiemeljük azt a megjegyzését, a melyet már egy régebbi tanulmányában érintett,** hogy t. i. nem csak a tatárjárásnak és a későbbi századok pusztításainak kell tulajdonítanunk azt, hogy történetünk első századaiból oly kevés oklevelünk maradt meg, hanem inkább annak a körülménynek, hogy az írásbeliség meglehetősen későn terjedt el hazánkban s ez az idő összeesik avval a korrallal, a melyet «az oklevél elleni visszahatás korának» («die Reaktion gegen die Urkunde») neveznek. Részletesen szól itt a poroszlók intézményéről, a mely a jogügyletek biztosítását czélozta a hiteles helyek keletkezése előtt.

Ez vezet azután el a II. fejezethez, a hit. helyek keletkezéséhez (*II. Die Entstehung der glaubw. Orte*), mert az 1231: XXI. törvénycikk a visszaélések elkerülése céljából már a káptalanok vagy konventek tanúságára utalja a poroszlókat; ez az idő, a poroszlói intézmény hanyatlása, összeesik az oklevelek nagyobb elterjedésével és értékelésével, a miben nagy része volt a pecsét elterjedésének. Fontos szerepe volt a káptalanoknak az istenitéleteknél is, a hova a poroszlók vezették el a feleket, s ők tanuskodtak, mignem a káptalanok kezdtek róla írást adni. A káptalanok előtt tették le az esküt is s az okiratos bizonyítás elterjedésével a káptalanok s egyéb egyházi testületek nagyon alkalmasak voltak tekintélyüknél fogva a bizonyításra. De a feleknek is érdekükben állt, hogy a per lefolyásáról oklevél legyen a kezük

* *Stolcz Alfonz* munkája: A hiteles helyek és azok jelentősége a középkorban Magyarországon. Ujvidék, 1912. egyáltalán nem mondható annak.

** A diplomatikai kritika és a hazai oklevelés anyag. Történeti Szemle, 1912. 585. l.

közt s ezért jelentek meg ők is a poroszlókon kívül a káptalanok előtt; az 1231. törvény tehát már meglevő szokást erősít meg és általánosít, mikor köteletségévé teszi a poroszlóknak, hogy egy közeli káptalanhoz vagy konventhez forduljanak.

Az ezek által kiállított oklevelek hamar jutnak nagy tekintélyre, teljesen kiszorítják a saját pecsét alatt kiadott okleveleket s a XIV. században már tekintélyben felülmúlnak minden mást. Különbség azonban volt a konventek között s ezt véglegesen Nagy Lajos rendezte (1351.). (*III. Die Beweiskraft der Urkunden der loca credibilia. Die Entwicklung der Glaubwürdigkeit.*)

A IV. fejezet a hit. helyek szerepét mutatja be a törvénykezésben, (*IV. Die Rolle der gl. Orte im Gerichtswesen.*) az V. pedig a királyi hatalomhoz való viszonyokról szól. (*V. Die königl. Macht und die gl. Orte.*) A hiteles pecsét birtoka köteleességekkel is járt: a sokat hangoztatott *communis iustitia* nem frázis, kötelesek voltak az előttük tett bevallásokról oklevelet adni, a király s a főbírák parancsait teljesíteni. A felügyeletet is a király gyakorolta felettük, s a mint adományozhatott hiteles pecsétet, úgy el is vehette azt.

A hiteles helyi működésnek azonban voltak korlátai is: 1. nem voltak kötelesek oklevelet kiállítani, ha az saját érdekeik ellen volt; 2. korlátot szabott nekik az a rendkívül jellemző, s a nyugatival teljesen ellenkező magyar jogi felfogás, mely nem ismerte a saját ügyben kiadott oklevelet, végül pedig 3. voltak területi korlátozások is. (*VI. Die Schranken der gl. Tätigkeiten. Die Parteien und der territoriale Wirkungskreis der gl. Orte. Ihre Verteilung im Lande.*)

Nagyon érdekes a VII. fejezet, mely a hiteles helyek kancelláriájáról, a személyzetről, az oklevelek kiállításáról, a registrumokról s a levéltárról szól, végül pedig a hit. helyek oklevélkritikájáról, melyről részletes tanulmányt e lapok hasábjain közölt a szerző.* (*VII. Die Kanzlei der gl. Orte.*)

A VIII. fejezet a taksákat ismerteti (*VIII. Die Taxen*), a IX. pedig, a legterjedelmesebb, a hiteles helyi okleveleket mutatja be, először általánosságban (privilegiumok, patentes, clausæ), majd tartalmuk szerint csoportosítva: a fassiókat és relatiókat, bizonyítóerejüket tekintve az eredetieket és transsumptomokat. Szól az oklevelek külső és belső jegyeiről, majd a fassiók néhány fontosabb fajtát mutatja be: adás-vételi, csere, osztály-, záloglevelek, végrendeletek, menedék-, tiltó-levelek és revisionalesek. Külön tárgyalja a relatiókat, kiindulva a királyi parancsból, a

birtokbaiktatást, határjárást s a perből folyó jelentéseket. (*IX. Die Urkunden der gl. Orte.*)

A végszóban (*X. Schlusswort.*) összefoglalóan szól a hiteles helyek fontosságáról; oly hatalmas volt ez az intézmény s oly nagy volt benne a bizalom, hogy oklevelei teljesen pótolták nemcsak a saját ügyben kiadott okleveleket, hanem a közjegyzőket is, s ez utóbbiaknak csak az egyházi bíróság előtt jutott hely. Ez a körülmény nagy jelentőséggel bír a magyar jog- és állami élet szempontjából. Korán kifejlődött kancelláriájukkal a magyar jog védői lettek. S hogy a római jognak nem volt az a nagy befolyása Magyarországon, mint külföldön, az E. szerint a hiteles helyek eredménye, a melyek ellenálltak a kánonjogi befolyásoknak. Ez az intézmény volt továbbá az, a mely a konzervativizmusnak annyira jellemző bélyegét ráütötte egész jogéletünkre. Fontos momentum az is, hogy a törvénykezésnek oly biztos és állandó szervezetét tették lehetővé, a melyet alig találunk másutt a középkorban.

A diplomatika szempontjából fontos az a két körülmény, hogy először az egész okleveles anyag — mint sehol másutt — szervezett kancelláriákban jött létre s így az «ismeretlen kéz» fogalma nem játszik szerepet, másodszer pedig, hogy a magyar jogi gyakorlat a saját pecsét alatt kiadott oklevelet nem ismeri.

Mindezekben csak nagy vonásokban mutathattuk be e becses munkát, a melynek nemcsak az az érdeme, hogy világos képet rajzolt e fontos intézményünkről, hanem hogy sok evvel kapcsolatos diplomatikai s jogtörténeti kérdést vetett fel és tisztázott, sok problémára felhívta a figyelmet s megadta az utmutatást is megfajtsükhöz. Nagyobb arányú levéltári kutatás sok érdekes apróbb adattal szolgálhat még kétségkívül a hiteles helyekre vonatkozólag, de lényegében Eckhart könyve teljesen tisztázta e fontos intézmény multját mindenféle vonatkozásában.

Természetes ezek után az az óhajunk, hogy magyarul is megjelenjék E. munkája. S mivel ezt bizony reméljük is, nem hallgathatjuk el néhány kisebb megjegyzésünket, a melyek egyáltalán nem érintik a tárgy lényegét, de az átdolgozott magyar kiadásnál esetleg felhasználhatók lesznek. Így pl. a hiteles helyek pecsétei nem mindig a védőszent képét mutatják (49. l.), mert több konventet ismerünk, a melyeknek pecsétein más alakok foglalnak helyet (zobori, ujudvari, garamszentbenedeki stb.). A kancelláriai személyzetre vonatkozólag (lector, sublector, notarius stb.) sok adatot talált volna *Bekefi Remig*: A káptalani iskolák története Magyarországon című alapos levéltári kutatások alapján készült hatalmas munkájában, a melyben külön fejezet is szól a káp-

* Turul, 1913.

talánról mint hiteles helyről (49. 51. l.). A váradi káptalan statútuma a XIV. századnak nem a 4. tizedéből való (71. l.), hanem 1374-ből. Mint érdekes dolgot említjük meg, hogy a vaskvári káptalan 1409-ben latinra lefordítva írja át Zsigmond királynak előtte felmutatott német nyelvű oklevelét. (N. Múzeum, Kisfaludy-család levéltára.) A 92—93. lapon arról ír, hogy egyes hiteles helyi levéltárak mennyit szenvedtek tüztől és hatalmas urak pusztításai révén; a felhozott példák közt nem szabad megfeledkezni a veszprémi káptalanról, a melyet oly borzasztó módon pusztított el 1276-ban Chák Péter nádor hada, megsemmisítvén a levéltárat is. — Nagybacsú az az összeállítás, a melyet a 87. lapon s ennek 3. jegyzetében ad a megmaradt középkori hiteles helyi regisztrumokról. Pótlólag megemlítjük még a budai káptalan protokollumát a XVI. század elejéről, mely a pozsonyi káptalan levéltárában van s a zala-vári konvent XV. századi protokollumának töredékeit, a melyeket az egyik későbbi kötetbe kötöttek bele.

Holub József.

Jahrbuch der kais. kön. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge, 23., 24. Band. Wien, 1913., 1914.

Hosszas szünet után ismét találkozunk Odescalchi Artur herceg nevével az «Adler» hasábjain. Utoljára az 1909-iki évkönyvben olvastuk, a hol a körmöcbányai levéltárból Borbála, Erzsébet és Mária királynéktól származó leveleket tett közzé, számszerint 25-öt; az 1914-iki Jahrbuchban megjelent közleménye pótlékkal szolgál azokhoz, a mennyiben ugyanonnan Borbálának három, Máriának pedig egy levelét ismerteti. Borbála levelei 1434-ből és 1438-ból valók, az elsőben egy férjhez menő udvarhölgyét ajánlékozza meg, a másik kettőben pedig Körmöcbánya hatóságát keresi meg, hogy hátralékaikat haladéktalanul fizessék meg. Mária királyné levele 1544-ben kelt, Brüsszelben, közli benne a bányavárosokkal, hogy Ferdinánd a következő év tavaszán a török ellen hadat tervez s felszólítja őket, hogy engedelmesen támogassák őt terveiben.

A szóban levő két évfolyam cikkei közül báró Haan közleményei érdekelnek még bennünket közelibbről, melyek folytatásai az 1909-ben megkezdett cikksorozatának: *Genealogische Auszüge aus den Sperr-Relationen des n.-ö. und k. k. n.-ö. Landrechtes 1762—1852*; az 1909-iki Jahrbuch ismertetője részletesen szól arról, mi a Sperr-Relációk eredete (Turul, 1909. 144. l.), nem ismételjük azt most, hanem csak azon magyar családokat említjük meg, a melyeket a két közleményben találtunk: *Gyulay, Gaál, Galgóczy,*

Turul. 1914. III—IV.

Gally, Gatterburg, Gervay, Gévay, Gyárfás, Gyber, Gilg, Gyulai, Görgey, Görög, Grasalkovits, Hadary, Hadik, Haller, Halmágyi, Harsányi, Hegyessy, Held, Hellenbach, Hengelmüller, Herovics, Hertelendy.

Az 1913-iki kötet egyéb cikkei: *Viktor Freiherr v. Handel-Mazzetti: Die Herren von Schleunz in Niederösterreich u. ihre Beziehungen zum Lande ob der Ens. Dr. Heinrich Höflinger: Eine Chronik der Grafen Schrattenbach és Dr. phil. Adelheid Schneller: Das Geschlecht von Leutner zu Wiltenburg.*

Az 1914-iki kötetből Odescalchi és Haan közleményeiről már szóltunk; *gr. Ledóchowski Károly* a gróf Thun János salzburgi érsek által 1701-ben alapított Sz. Rupertus-lovagrendet s lovagkönyvét ismerteti itt (Das Ritterbuch des St. Ruperti-Ritterordens), *Konrad Fischmaler* pedig egy 1477-ben készült czimeres kömléket mutat be, mely a pustertali «Mühlbacher Klaus» romjaiból került elő (*Der Wappenstein aus der Mühlbacher Klaus im Pustertal Ein Beitrag zu den Schlossbauten Erzherzogs Siegmund von Tirol*). A kötetet *August v. Doerr* tanulmánya zárja be: *Die Hayek von Waldstätten.*

H.

7. Roman: Manuel de sigillographie française. Paris, 1912. 401 l., XXX. tábla.

A francia pecsétani irodalom hiával volt eddig jó összefoglaló munkának, mert *Lecoy de la Marche* kísérlete (*Les sceaux*, 1889) nem mondható sikerültnek. Pedig előmunkálatokban nem volt hiány; elég *Blanchet*-nak bibliografiai összeállítását végiglapoznunk (*Bibliographie critique de la sigillographie française*), mely 1902-ben jelent meg s a *Revue des questions historiques*-ben időről-időre megjelenő összefoglaló ismertetések, látni fogjuk, mennyi részletkérdés nyert már feldolgozást; köztudomásu továbbá az is, hogy francia tudósok dolgoztak legszorgalmasabban középkori pecsétforrások kiadásán.

Szerző pótolni akarta ezt a hiányt s világosan megszerkesztett kis gyakorlati könyve útján ismertebbé tenni a pecsétant; azt czélozta vele, hogy helyes fogalmát adja a pecsétannak s megvilágítsa fontosságát történeti és művészeti szempontból. R. régi munkása a francia sphragistikai irodalomnak s ezen összefoglaló tanulmányához számos részletkérdéssel való foglalkozása közben gyűjtötte az anyagot.

Kézikönyvről lévén szó, felesleges volna tartalmát részletezni, csak beosztását mutatjuk be.

Az első fejezet a pecsét történetéről, a II. és III. a pecsétek tanulmányozásának hasznáról s a pecsétekkel való foglalkozásnak megőrzésüknek történetéről szól. A IV. fejezetben a pecsétek használatáról olva-

sunk, az V-ben különféle fajairól, majd a VI., VII. és VIII-ban a pecsétek anyagáról, alakjáról, nagyságáról s alkalmazásának módjairól. A IX. fejezet a pecsét-típusokat ismerteti meg a következő csoportosításban: a) világi pecsétek: 1. 1025 előtti pecsétek, 2. typus maiestatis, 3. lovas, 4. gyalogos, 5. czimeres, 6. topografikus, 7. önkényes vagy fantasztikus, 8. ellenpecsétek; b) egyházi pecsétek: 1. papi, 2. hagiologikus, 3. czimeres, 4. önkényes vagy fantasztikus, 5. ellenpecsétek.

A X. fejezet a pecsétfeliratokat ismerteti, a XI. a gyűrűs pecséteket, a XII. pedig a vésett kövek használatáról szól. Igen terjedelmes a XIII. fejezet, a melyben részletesen leírja Franciaország egyes vidékeinek pecsétjeit s a velük foglalkozó irodalmat (*Sigillographie régionale*). A XIV. fejezet a pecsétvésés művészetével és az ismert pecsétvésőkkel foglalkozik, az utolsó, XV. fejezet pedig a pecsétek konzerválásával és reprodukálásával.

A munkához csatolt 30 tábla 80 pecsétképet foglal magában s nélkülözhetetlen szemléltető anyagot nyújt a mű tanulmányozásához.

H.

Góthai Almanachok. 1915.

A mostani nehéz háborus idők nem vonulnak el nyom nélkül a góthai almanachok idei öt kötetes sorozata fölött sem. A *Hofkalender* (152. évf.) genealogiai részét alig érintik, annál jobban azonban a diplomáciai és statisztikai részt, mert az ellenséges országokból nem kaphatott a szerkesztőség újabb adatokat s a korrekúra-íveket sem küldhették el természetesen átnézés céljából, Japánt kivéve, a honnan a visszatért követség hozta magával az új adatokat.

A többi kötetek — a *Gen. Taschenbuch der deutschen gräfl.* (88. évf.), *freiherrl.* (65. évf.), *uradeligen* (16. évf.) és *briefadeligen* (9. évf.) *Häuser* — anyagában itt-ott már nagy rést ütött a háború, pedig még csak a november 1-éig kiadott hivatalos veszteség-lajstromokat vehették figyelembe. Az egyes kötetek még külön is megemlékeznek a hazáért hősi halált halt családtagokról a kötet elején helyet foglaló összeállításban, a következő czimen: *Ehrentafel der im Weltkrieg 1914 im Heldenkampfe fürs Deutsche Vaterland gefallenen Mitglieder der im gothaischen genealogischen Taschenbuch der gräfl. (ill. freiherrl. stb.) Häuser verzeichneten Familien.*

A *Freiherrl. Taschenbuch* bevezetése a következő magyar családokat említi meg, a kik először foglalnak ott helyet: *Friebeisz*, *Groedel* és *Jósika* (I. ág, újra felvétel.)

— b.

LAPSZEMLE.

Családtörténeti Jegyzetek. 1914. 4-dik füzet.

A) Családtörténeti rovat: *Daróczy Zoltán: Ballassa.* — *Csoma József: Gyárffús.* — *Mocsáry István: Horváth-Bugarin (brezoviczai) alias Milojkovic.* — *Benkó Imre: Mészöly (sárbogárdi).* — B) Tárca rovat: *Dr. Wertner Mór: A neczpáli Juth-családnév eredete.* Megállapítja, hogy a Neczpáli Justh-család első kimutatható őse *Koszai Jodok* zólyomi és véglesi kapitány, a mint ezt már Nagy Iván is kiderítette, s kimutatja, hogy a németben ma is gyakran szereplő *Jost* név a Jodokból származott, s Zsigmond egyik unokafivére, Jodok morva őgróf nevével is hol Iost, hol pedig Jusst alakban találkozunk. Jodok fia, András, már Jusst néven ismeretes, s kétségtelen, hogy ez a «filius Iodoci», «des Iust (Iost) Sohn» megjelölés révén maradt rajta. — *Ifj. H. K.: Arady Katalin, özv. Szent-Kiriák Györgyné végrendelete (1785).* — 5. füzet. *Makay Dezső: Dely (issebóri).* — *Kenessey Pongrácz: Kenessey (kenesei).* — *Csoma József: Váczy.* — B) Tárca. *Benkó Imre: Jobbágy reversálisok.* — *Mocsáry István: Vámosy István végrendelete (1661). Első közlemény.* — *Ifj. H. K.: Armálisok és nemesi bizonyítványok a kalocsai főkapitán levéltárában (1747—1855.)* — 6. füzet. *Csoma József: Botgál. Liphay alias Faragó.* — *Tunyogi Szücs Lajos: Dienes (Szilágyszegi).* *Zombory Géza: Forján.* — *Benkó Imre: Képes alias Szabó.* — *Bacsák Gyula: Petőcz.* — *Ifj. H. G.: Svastils (Bocsári).* — *Dr. Rédeky István: Kossuth Lajos családtörténeti vonatkozású ismeretlen levele (1880).* — *Dr. Kárfy Ödön: Két régi oklevélhamisító.* — *Mocsáry István: Vámosy István végrendelete (1661).* 2. közl. — *Dr. Wertner Mór: Megjegyzések a szentmiklósi és óvári Pongrácz-cs. történetéhez.* — *Sárközy Imre: Pötlék a Gosztöny-cs. leszármazásához.*

Családtörténeti Lapok. 1914. 2. szám. *Dr. Hazslinszky Rezső: A sztrégovai és egerfarnosi Kandók (I).* — *K. B.: Az Erdey-család czimerlevele.* II. Rákóczy György adományozta a családnak 1649. január 12-én. — *Miskolczy-Simon János: A Tornyos-család.* — *Géczy Endre Jenő: A felsőgéczi, garamszeghi és farkasfalvi Géczy-család. I.* — *Benkó Imre: A Zemplényi-család.* — * * * *A Gerenday-Tóth-család.* — Czimerleírások: *Biró (1026), Jelenffy alias Jelenek, hlucsini, 1662, Kőri, fenyőházi, 1911, Kubovich, 1649, Orbán, 1714, Spindler, 1627, Stauber, nagydoroghi, 1910.*

Genealogiai Füzetek. XI. évf. 1913. — *Sándor Imre: Kolozsvár czimeres emlékei.* (1—6. f.) — *Ferenczi Sándor: Fáj János naplójának családtörténeti adatai.* (1—6. f.) — *Gyulai Rikárd: Családtör-*

téneti adatok. (2. 6. f.) Györffy István: *Csik-Gyergyó-Háromszék 1614. évi lustrája.* (2—3. f.) — Barabásy István: *A Kölpényi Vajda-családról.* — Ferenczi Sándor: *Kanulthi Balázs feljegyzései 1611-ből és Az Ikafulvi Farkas-családra vonatkozó leszármazási táblácska.* — Sándor Imre: *Köblös Zoltán †.* — Hoffmann Géza: *Családi adatok gyűjtése fajegészségügyi szempontból.* — *Adattár és Szakirodalom.* — XII. évf. 1914. 1. szám. Sándor Imre: *Kolozsvár czimeres emlékei.* — K. I.: *A Szelnicezi Bálint-család.* — Gyulai Rikárd: *Családtörténeti adatok a S. Gyulai-család levéltárból.* (5. közl.) — Ferenczi Sándor: *Fáji János naplójának családtörténeti adatai.* (6. közl.) Az *Adattárban* dr. Temesváry János Báthory Istvánnak 1583 február 2-án Niepolomicen kelt czimeres nemes levelét közli a czimerrajzzal együtt, a melylyel újra nemesítette a különben is nemes származású *Kidei Illyési Gáspárt*, az erdélyi kancellária irnokát és hites jegyzőjét és általa fivéreit, Márton és Istvánt és czimert adományozott nekik. Az adományozott czimer zöld (!) mezőben a pajzs fő jobb sarkában elhelyezett arany korona felé ágaskodó egyszerű. Sisakdísz: u. a. kinövő alakban. Takarók: zöld-arany, vörös-ezüst. Az eredeti czimeres levél Veres Mihály kédei birtokos tulajdonában van. — 2. szám. Sándor Imre: *Kolozsvár czimeres emlékei.* — Dr. Barabásy István: *A bernáthfalvi Bernáth-család biharmegyei ága.* — Ferenczi Sándor: *Fáji János naplójának családtört. adatai.* (7. és utolsó közl.) — Gyulai Rikárd: *Családtörténeti adatok a S. Gyulai-család levéltárból.* (6. közl.) — Az *Adattárban* Dongó Gyárfás Géza Zsigmond királynak 1418 január 25-én, Constanzaiban kelt és Káthai Lászlónak valamint általa rokonainak adományozott czimeres levelét közli, melynek eredetije Batta Sándor m. kir. gazdasági intéző birtokában van Mezőhegyesen. A füzet bemutatja a czimerkép pontos rajzát is keretével együtt; a Kátanemzetség czimerét ismertük s ez Csergheő Géza érdeme volt, a ki nyomról-nyomra, fáradsággal és éles szemekkel kutatta és gyűjtötte az ezen nemzetségből leszármazott ágazatok pecsétmaradványait. (Turul, VII. k.) Az első emlék, Káthay Jakab egri püspöki vikárius pecsétje 1439-ből, ez tehát már a czimeradományozást követő időkből való, hatküllős kerék a pajzsalak s a sisakdísz is. A czimerlevélben nyolczküllős kereket látunk kék mezőben lebegő arany koronán. A kerek szélén fogszerű alakok vannak, valószínű, hogy malomkereket ábrázol, a későbbi pecsétek között azonban csak egyet ismerünk, az u. e. nemből való Csáholyi Ferencz csanádi püspök pecsétjét 1522-ből, melyben a czimerpajzs alakja malomkerék. Középkori czimeres leveleink sorozatának e gazdagodását örömmel jegyezzük fel. — Ifj. Biás István:

Récsei Boér Sámuel temetésén jelen voltak névsora és a temetési szertartás rövid leírása. (1752.) — Sárdi Simén György feljegyzése a Szentersébeti Bodó- és Szakáts-család leszármazásáról. (1762.) — A *Szakirodalom* rovat lesújtó kritikát mond a *Magyarország Czimeres Könyve* I. kötetéről; «az erdélyi czimerek közlése — írja — oly kézbe van letéve, mely a maga tudatlanságával az egész kötet értékét mélyen leszállítja». Megrója «a forrásmunkák hanyag felhasználása és pontatlan megjelölése» miatt is.

Levéltárosok Lapja. 1914. 1. szám. Dr. Alapi Gyula: *Az Aranyosi Aranyossy-család.* — Romhányi János: *Nemesség igazolás Nyitra vármegyében 1754 55-ben.* — Miskolczy-Simon János: *A Mikszáth-család története.* — A. Gy.: *Martosi Peörnie (Pörnye) Péter armális levele 1620.* — Miskolczy-Simon János: *I. Rákóczy György levéltárosának nemeslevele.* Helyesebben czimeres levélről van a cikkben szó, a melyet Váradi Pásztóhi Ferencz, a fejedelmi titkos levéltár második konzervátora kapott 1641 ápr. 23-án Gyulafehérváron. — Érdekes esetet ismertet e füzet a «Levéltáraink köréből» cz. rovatban, *Nemeslevél kihirdetése a vármegyei közgyűlésen* czimen. Nógrád vármegye visszautasította egy balasagyarmati lakosnak azon kérelmét, hogy 1908-ban nyert nemeslevelet a vármegyei közgyűlésen hirdessék ki. Felebbezés folytán a belügyminiszterium új határozat hozatalára hívta fel a vármegyét, azon indokolással, hogy a nemesség megszerzésére és nyilvántartására nézve fennálló alaki szabályok tekintetében az 1848 előtti korak jogviszonyaihoz képest nem állott be oly gyökeres változás, hogy a kérelem megtagadható lenne; továbbá mert azon okok, a melyek miatt a kihirdetés 1848 előtt történt, részben ma is fennállanak, s a helyet, a hol a kihirdetésnek történnie kell, semmiféle törvény vagy rendelet nem szüntette meg, sőt a gyakorlat itt-ott máig is fenntartotta. Ennek folytán a nemeslevelet a vármegye közgyűlésén kihirdették és a főjegyző ellátta a kihirdetési záradékkal. — 2. sz. Miskolczy-Simon János: *A magyar nemesség.* — Romhányi János: *Nemesség igazolás Nyitra vármegyében 1754 55-ben.* — Miskolczy-Simon János: *A kisjeszeni Jeszenszky család nógrádi ágazatai.* — Romhányi János a Haláchy-családnak czimeres nemeslevelét ismerteti, melyet 1507 december 4-én Budán kapott II. Ulászlótól s a mely Haláchy Rezső vágújhelyi jegyző birtokában van. A czimerszerzők, H. Ferencz, Podmaniczky János servitora, H. Gáspár, Szaniszló és László már nemesek voltak, ezt kiemeli a czimereslevél, de azért újból (denuo, rursus) a nemesek sorába emelte őket Ulászló. A czimer: vörös mezőben szembefordult, aranykoronás, vörös nyelvű fehér oroszlánfej. Sisakdísz: két sasszárny,

ezüst-vörös (ezüsttel és vörössel vágott kiterjesztett sasszárny-pár?) — *M. S. J.: Az 1647. évi Botyán czimerlevél szerzői.* Megállapítja, hogy Nagy Iván helyesen írta, hogy B. András főszerező gyermekei István, András és János voltak, nem pedig István, András és Imre, mint azt Harmos Gábor írta 1883-ban, mikor a Turulban Thalyval polemizált Nagy Iván.

Monatsblatt der k. k. heraldischen Gesellschaft «Adler». 1914 május. Prof. Karl Bauder: *Fürst Friedrich Karl zu Hohenlohe Waldenburg-Schillingsfürst berühmter Wappen- und Siegelforscher* czimen H.-nak, a modern tudományos heraldika és sphragistika megalapítójának életét és munkásságát ismerteti születésének százéves évfordulója (1814 máj. 5.) alkalmából. Stuttgartban született, Genfben, Heidelbergben és Tübingenben tanult jogot, majd 1833-ban a Miklós csár nevével viselő 9. huszárezred hadnagya lett. A csár különös kívánságára katonai attachéva neveztetett ki a pétervári osztrák követséghez, majd V. Ferdinánd engedélyével orosz szolgálatba is lépett, a hol számos kitüntetést nyert. 1840-ben megnősült és hazajött a Hohenlohe-féle Kupferzell várba. A H.-uradalmak igazgatója, Albrecht József, az 1850-es években sokat foglalkozott a középkori H.-pecsétekkel; a herceg is érdeklődött a készülő mű iránt, mely 1857-ben látott napvilágot, s ő írta hozzá a bevezetést. Ez indította meg alapvető munkásságát e téren. Számos tanulmányt írt a czimer- és pecséttan köréből, a melyeknek jegyzékét ő maga adta ki 1881-ben: *Verzeichnis meiner in Druck erschienenen Schriften über Siegel- u. Wappenkunde u. Kulturgeschichte 1857—1880.* Legjobb publikációja 1883-ban jelent meg: *Sphragistische Aphorismen: 500 mittelt. Siegel, systematisch geordnet u. erläutert.* 1884 december 26-án halt meg hosszas betegség után Kupferzell várában. — A «Literatur» rovat *Weissenborn E.: Quellen u. Hilfsmittel der Familiengeschichte* c. bővített kiadását ismerteti dicsérrel. — *Junius. Dr. Otto Freiherr v. Dungern: Du rumänischen Ahnen des Thronfolgers Prinzen Ferdinand von Rumänien* czimen *Serer v. Zotta* román geologus kutatásainak eredményét ismerteti, a ki kiderítette, hogy Ferdinánd trónörökös — azóta már román király — anyai ágon egy moldvai fejedelemtől, Mohila Jeremiástól, származik. Ükanyja, Ka-

rolina, VI. János portugál király felesége, Leszczynsky Szaniszló lengyel királynak volt az ükunokája, ez pedig anyagi ágon Jeremiás fejedelemtől származott. Karolinának nővére Mária Izabella volt, boldogult Ferencz Ferdinánd trónörökösünknek dédanyja. — Ugyancsak *Zotta* kutatásai alapján szól *Dungern* e számban Ferencz Ferdinánd állítólagos magyar őseről is. (Das ung. Blut. d. Thronfolgers Erzhg. Fr. Ferd.). *Otto Forst* nagy művében: *Ahnen-Tafel . . . des . . . Erzherzoges Franz Ferdinand . . .* (lásd Turul, 1910. 47. l.) ugyanis egy magyar asszonyt is szerepeltet ősei között, Csomortány Erzsébetet, Jeremiás fejedelem feleségét, a ki szerinte 1560 körül született Erdélyben, 1616 után halt meg Törökországban s 1580 körül ment férjhez Mohilához (13. tábla, 1407. ős.). Mint forrásra a bukaresti levéltárra hivatkozik. (25. l.) *Zotta* azonban megállapította, hogy *Forst* tévedett (mint gyakran!), mert a fejedelem felesége, Erzsébet, Gheorghie Izlozeanu (lengyelül Lozinski) leánya volt. Szerinte azonban máshol kell keresnünk a magyart a b. trónörökös családfáján. A 63. ősnek, Izabella Reuss hercegnőnek ősei közt szerepel ugyanis b. Sinzendorff Ágost és felesége, b. Trautmansdorf Éva, s ez utóbbinak ősei közt szerepelnek Korbáviai Károly s felesége *Frangepán* Dorottya (1500 k.), a kinek szülei Korbáviai Pál és *Blagay* Klára voltak. Megjegyezzük azonban, hogy a *Frangepán*- és *Blagay*-oklevéltárban hiába kerestük őket! — *Gr. Dobrženský: Die Lexa v. Aerenthal und der Semi-Gotha.* Kimutatja, hogy már a XVI. században találkozunk a Lexa névvel Csehországban s katolikus családok viselték. A Lexa v. Aerenthal-család eredetét is visszakisérhetjük a XVIII. sz. elejéig s így a Senei-Gotha azon állítása, hogy a Lexa név II. József Judenedikt-jétől (*lex!*) ered s a család zsidó eredetű, nevetséges mese.

Kérelem. A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, mely a most folyó világháborúval kapcsolatos mindenféle könyvet, nyomtatványt, képet, levelet, írást minél teljesebben iparkodik összegyűjteni, ez uton is kéri a közönséget, hogy ez irányu működését támogatni s a keze közlő kerülő háborus emlékeket a Könyvtár címére beküldeni sziveskedjék.

A. M. KIR. M. Z. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA.

40/4.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIII.

TARTALOM.

	Lap
Dr. ORTVAY TIVADAR. Pór Antal	7
Dr. SCHILLER BÓDOG. A Koháry hercegi család egyenjogúságáról	13
PÁLMAY JÓZSEF. Czimeres sirkövek (Tizenöt szövegközti képpel)	27
VEGYES. A Kazinczy család történetéhez. Dr. KOMÁROMY ANDRÁS-tól	24
A Monostori Berzethe család. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	25
A Nádasi Tersztyánszky család ősei. TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ-től	27
A Tinódi czimerek. REXA DEZSŐ-től	28
Hottothyn. Dr. WERTNER MÓR-tól	30
Gróf Andrassy Dénes †	31
TARCZA. A magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	33
<i>Szakirodalom.</i> Redlich, Die Privaturkunden. Ism. <i>Eckhart Ferencz.</i> — Chronik des ungar. Adelsgeschlechtes Schiller. Ism. <i>Gárdonyi Albert.</i> — Hellebronth, Családtörténeti jegyzetek. Ism. <i>Daróczy Zoltán</i>	35

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1912-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARICÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIII.

TARTALOM.

	Lap
KIS BÁLINT. A Fricsi Feketék	41
WERTNER MÓR. Családtörténelmi kalászat. (<i>Első közlemény</i>)	56
KARD LAJOS. Egy metzi család története. (<i>Öt szövegközti ábrával</i>)	76
VEGYES. Budapest czimere. GÁRDONYI ALBERT-től	88
Az Eöri Hegedűs család. VUCSKICS GYULÁ-tól	90
A Mecseyek leszármazása. BALOGH GYULÁ-tól	92
TARCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	94
<i>Szakirodalom.</i> Szerémi és Ernyey. A Majthényiek és a felvidék. I. Ism. <i>Gárdonyi Albert</i> . — Sándor. A kolozsvári farkas-utczai ref. templom régi sirkövei. Ism. <i>B. Sz. L.</i>	94

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1912-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARLÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedréttben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszontöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig postai utánvétellel küldetik meg.

10/24

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
· Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIII.

TARTALOM.

	Lap
Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE. A Héder nemzetség és a küszéni monostor	97
Dr. WERTNER MÓR. Családtörténelmi kalászat. (Második, befejező közlemény.)	106
BEVILAQUA BÉLA. Állatokról szóló mendemondák hatása heraldikai típusok kialakulására	116
REXA DEZSŐ. Czimeres nemeslevelek Fejér vármegye levéltárában. (Első közlemény)	119
VEGYES. Petrus Gentile Senilis de Montefalco czimeres levele 1478-ból. (Színes czimerképpel) ÁLDÁSY	
ANTAL-tól	131
Bokodi György kir. jegyző családi történetéhez. Dr. WERTNER MÓR-tól	133
Pabar hírnökmester. Dr. WERTNER MÓR-tól	135
Nemeslevelek a szepesi káptalan levéltárában. BERWALDSZKY KÁLMÁN-tól	136
Zá-völgye. SIMON JÁNOS-tól	137
János küllői főesperes és családja. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	138
Id. Szinnyei József †	140
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	141
<i>Szakirodalom.</i> A pannonhalmi Szt. Benedek-rend története. XII. B. kötet. Ism. B. Sz. L.	142

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1912-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARICÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszont melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NEV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig postai utánvétellel küldetik meg.

410/4

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIII.

TARTALOM.

	Lap
ZICHY NÁNDOR. A Járai család czímeré. (<i>Huszonhárom szövegközti rajzzal.</i>)	145
ECKHART FERENCZ. Hiteles helyeink oklevélkritikája	158
MISKOLCZY-SIMON JÁNOS. A Sztranyavai Sztranyavszky család.	163
REXA DEZSŐ. Czímereslevelek Fejérvármegye levéltárában. (<i>Befejező közlemény.</i>)	169
VEGYES. A Héder-nemzetség eredete. Z. N.-től	181
Melyik családot illeti a Mikó (?) armalis. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	183
Nedeczkyek a Daróczyak családfáin. DARÓCZY ZOLTÁN-tól	183
«Gallo isti.» Dr. WERTNER MÓR-tól	184
TARCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	185
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1913. évben	187
<i>Szakkiradalom.</i> Genealogie von Otto Forst-Battaglia. Ism. <i>Holub József.</i> — Hope, Heraldry. Ism. <i>Ghyczy Pál.</i> — Kretschmar, Anleitung zur Darstellung von Wappen. Ism. <i>Ghyczy Pál</i>	188

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1912-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARLÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmertesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették 1913 október hó 23-tól 1914 január hó 22-ig.

Alapítványi kamatokat:

Gróf Andrassy Géza 1000 K-ás alapítványa után 50 K
Báró Révay Gyula 400 K-ás alapítványa után 20 K
Sigmond Ákos 400 K-ás alapítványa után 20 K

Pártoló tagdíjakat:

1913-ra:

Gróf Almássy Dénes Báró Karg János
Dr. Fejérpataky László Dr. gróf Üchtritz-Amadé Emil

1914-re:

Gróf Andrassy Gyula	Ivány Tihamér	Szent-Ivány Gyula
Bartal Béla	Mosonmegyei Tört. és Rég. Egylet	Szent-Ivány Oszkár
Beniczky Géza	Gróf Pálffy Sándor	Szent-Ivány Károlyné
Csoma József	Pálffy Imre	Gróf Szirmay Sándor
Gróf Esterházy Miklós Móric	Szabó Mihály	Ugron István
	Gróf Szapáry Gyuláné	

Évdíjakat:

1910-re:

Bervaldszky Kálmán

1912-re:

Dr. Szentpétery Imre

1913-ra:

Dr. Békefi Remig	Palatinus József	Dr. Szentpétery Imre
Bereczky László	Petrovay György	Szegedi Somogyi Könyvtár
Georgievits Pál	Gróf Pongrácz Frigyes	Szilágyi Lajos
Molnár Árpád	Sárközy Géza	Dr. Zubriczky József
	Szalóky Tamás	

1914-re:

Balogh Tihamér	Kegyesrendi Főgimnázium, Bpest	Dr. Szendrei János
Báró Bakach-Bessenyei Ferencz	Dr. Miskolczi Imre	Gróf Széchenyi Domokos
Esterházy Herczegi Könyvtár	Nagyenyedi Bethlen Főiskola	Dr. Szentkláray Jenő
Fiáth János	Nagyszebeni Városi Levéltár	Thallóczy Lajos
Geyer Géza	Nedeczky Tibor	Tihanyi Béla
Dr. Gosztony Mihály	Némethy Lajos	Dr. Tomasich Miklós
Hertelendy László	Dr. Ortway Tivadar	Dr. Vargha Zoltan
Heves vm. közönsége	Pozsonyi Kir. Jogakadémia	Dr. Wertner Mór
Huszár Dezső	Báró Ragályi-Balassa Ferencz	Gróf Zichy Béla
Krahl Ernő	Ifj. Saághy István	Zirczi Apátsági Könyvtár

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a főnagon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színű, önálló mellékletül adott czimerképpel és számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. társainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragisztika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették 1913 július hó 1-től október hó 22-ig.

Alapítványokat :

Báró Szalay Gábor 200 koronás alapítványának III. részletét 25 K

Pártoló tagdíjakat :

1912-re :

Kollányi Ferencz

Nemzeti Kaszinó

Rónay Ernő

1913-ra :

Beniczky Elemér
Nemzeti Kaszinó

Gróf Pejacssevich Tódor
Rónay Jenő
Sztankovánszky János

Özv. gróf Teleki Sándorné
Gróf Tisza Kálmán

Évdíjakat :

1910-re :

Sipeky Béla

1911-re :

Sipeky Béla

Zombory Géza

1912-re :

Bosnyák László
Délm. Tört. és Rég. Egylet

Dr. Gárdonyi Albert
Jékey Zsigmond

Kállay András
Pécsi Püspöki Könyvtár

1913-ra :

Bárczay Elemér
Dr. Boldizsár Kálmán
Boronkay Jenő
Csernovics Diodor
Deési Kaszinó
Délm. Tört. és Rég. Egylet
Dr. Dománovszky Sándor
Dr. Förster Jenő
Dr. Gárdonyi Albert
Jékey Zsigmond
Kállay András
Kilián Frigyes
Kolosy Béla

Kolozsvári tud. egy. magyar
múv. tört. szeminárium
Miskolczi Jenő
Miskolczi Simon János
Nagy Zoltán
Ostffy Miklós
Osváth Lajos
Patek Ferencz
Pálffy László
Pécsi Püspöki Könyvtár
Rákóczi Múzeum, Kassa
Sarlay Lajos
Sárközy Aurél

Soproni Kaszinó Egylet
Dr. Szalacsy Lajos
Szentimrey Tamásné
Dr. Szentkláray Jenő
Szentiváni Gyula
Gróf Széchenyi Viktor
Széky Péter
Szogyény Béla
Szöllősy Kálmán
Ujj György
Varju Elemér
Visolyi Ákos
Gróf Zichy Aladár

1914-re :

Miskolczi Simon János

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették 1913 február hó 1-től június hó 30-ig.

Alapítványi kamatokat:

1913-ra:

Sigmond Ákos 20 K.

Pártoló tagdíjakat:

1912-re:	Dr. Bezerédj Viktor Borsod-Miskolczi Muzeum Gróf Csáky Ödön Báró Duka Géza	Kende Péter Dr. Kennesey Pongrácz Gr. Khuen Héderváry Károly Kiss Pál	Radvánszky Jánosné Dr. Báró Staudach Adolf Gróf Szapáry Gyuláné Szent Ivány Károlyné
Gaál István Jeszenszky Imre	Báró Gyórfy Samu Hajós József Ivánka László Kállay Lipót Kazy József	Kornis Ferencz Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egyesület Pálffy Imre Órgróf Pallavicini Ede	Szentkirályi Kálmán Báró Vécsey Józsefné Gróf Vigyázó Sándor Gróf Zichy Ágoston Gróf Zichy Tivadar
1913-ra:			
Gróf Andrassy Gyula Baranyay Mária Gróf Batthyány Lajos Berczik Árpád			

Évdíjakat:

1908—11-re:	Dely Imre Dr. Demjanovich Emil Eperjes sz. kir. város Dr. Erdélyi László Esterházyhercegi könyvtár Fáy Béla Dr. Fejér Aladár Dr. Fejérpataky Kálmán Fekete Albert Dr. Fialka Gusztáv Báró Forster Gyula Dr. Fraknoi Vilmos Fuhrmann Andor Gachal Sándor Géczy Dezső Gerold & Co., Wien Dr. Guthy János Dr. Gyárfás Tihamér Gyenes Ferencz Gyulay Kálmán Dr. Halász Bálint Hanny Tódor Hedry József Ifj. Hellebronth Kálmán Hertelendy László Dr. Herczegh Mihály Heves vármegye közönsége Dr. Hódossy Sándor Dr. Hómann Bálint Horváth Emil Horváth Károly Ibrányi Mihály Dr. Ilosvay Bálint Dr. Iványi Béla Jeszenszky Lajos Dr. Jeszenszky Andor Junkovich Gyula	Kolosa István Dr. Konkoly Balázs Kubinyi Miklós Dr. Küffer Béla Láng Mihály Lehoczky Tivadar Dr. Leövey Sándor Lipcey József Dr. Luksics József Ifj. Madarassy Gábor Báró Majthényi László Makay Dezső Magyary-Kossa Ferencz Malatinszky György Márkus Adorján Malobiczky János Marsovszky Ivor Máriássy Ödön Matheides Sándor Meczner József Melczer Béla Dr. Mérey Béla Nagyvárad város nyilv. könyvtára Ifj. Németh Imre Némethy Lajos Nemes József Orczy Zoltán Országos Levéltár Dr. Örtvay Tivadar Peőcz Elek Peszeki Ferencz Pozsonyi kir. Jogakadémia Puky József Radocza János Rakovszky Endre Rakovszky György	Dr. Reiner Ignác Dr. Reiszig Éde Dr. Relkovic Néda Dr. Réthy László Rexa Arthur Dr. Schiller Bódog Dr. Sipos Zsigmond Somogy várm. könyvtára Somogyi Zsigmond Soós Elemér Sörös Pongrácz Susich Károly Szamosújvári Örmény Museum Szemere Huba Dr. Szendrei János Szinnyei-Merse Jenő Szily Kálmán Szily Jenő Szinnyei József Szmezsányi Imre Székely Nemzeti Museum Tagányi Károly Gróf Teleki Sándor Tihanyi Béla Dr. Timon Ákos Tisztviselők országos Egyesülete Torkos László Dr. Tóth Szabó Pál Thurzó Kálmán Ujhelyi Hugó Virter Ferencz Vidoss Miklós Závodszy Levente Zirczi apátság könyvtára Zsilinszky Mihály
Benkó Imre			
1912-re:			
Benkó Imre Besztercebányai Városi Könyvtár Fekete Albert Dr. Fialka Gusztáv Gachal Sándor Dr. Guthy János Junkovich Gyula Kállay Ubul Kiss Bálint Magyary-Kossa Ferencz Osváth Lajos			
1913-ra:			
Néh. Dr. Andrássovics Béla Dr. Baghy Béla Baranyay Miklós Benkó Imre Báró Bakach-Besseney Ferenczné Báró Bakach-Besseney Ferencz Besztercebányai Városi Könyvtár Dr. Boncz Ödön Beódi Balogh Gyula Bunyitay Vincze Dr. Csánki Dezső Csatay Gyula Gróf Csáky Vidor Báró Csollich Géza Id. Dániel Gábor			

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 358 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

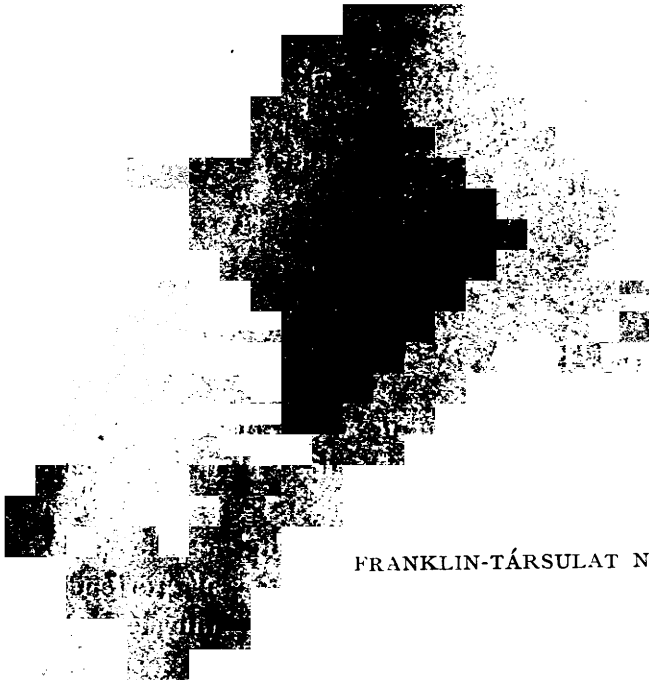
Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA.

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIV.

TARTALOM.

	Lap
HAJNAL ISTVÁN. IV. Béla király kancellariájáról	1
NAGY GÉZA. Trónöröklés az Árpádok alatt	19
Dr. WERTNER MÓR. Kihaltak-e az Árpádok 1301-ben. (<i>Első közlemény, egy szövegközi ábrával</i>)	26
VEGYES. Az Agmánd nemzetség teljesebb neve és egy ismeretlen ága. JAKUBOVICH EMIL-től	43
Válasz «A Héder nemzetség eredete» cz. cikkre. Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE-től	45
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	46
<i>Szakerodalom.</i> CSOMA. A magyar heraldika korszakai. Ism. — y. — Folyóiratszemle. HLR.-től.	49

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1913-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA.

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIV.

TARTALOM.

FRANKÓI VILMOS. Hunyadi János származása és a vajdahunyadi freskók	53
Dr. WERTNER MÓR. Kihaltak-e az Árpádok 1301-ben.? (Második közlemény.)	55
MISKOLCZY-SIMON JÁNOS. A Széchényi-Szabó család	62
BENKÓ IMRE. A Dubraviczky család története. (Első közlemény)	70
VEGYES. Tolna vármegye pecsétje (két szövegközi ábrával). Dr. HOLUB JÓZSEF-től	82
Ujabb adalékok Hradnai Holy Pál ismeretéhez. Dr. WERTNER MÓR-tól	85
Várady Mihály családkönyve B. Sz. L.-től	86
Javítás a veszprémi püspökök sorozatához. HOLUB JÓZSEF-től	87
Albánia címere. HB.-től	87
Fogaras vidéke nemeseinek összeírása. 1637-ben. Dr. IVÁNYI BÉLÁ-tól	88
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	90
Szakirodalom. A Csikszentmihályi Sándor család levéltára. Ism. Dr. LUKINICH IMRE. — A pannonhalmi Szent-Benedek rend története XII. a. kötet. Ism. B. Sz. L.	90

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

A Turul 1886—1913-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedréttben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árúsnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet bérmentesen, egyszerű megrendelésre pedig postai utánvétellel küldetik meg.

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBOL SZERKESZTIK

ÁLDÁSY ANTAL

AZ IG. VÁLASZTMÁNY TAGJA

ÉS

HOLUB JÓZSEF

JEGYZŐ.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIV.

TARTALOM.

BENKÓ IMRE. A Dubraviczky-család története. (<i>Második és befejező közlemény</i>)	93
Dr. WERTNER MÓR. Kihaltak-e az Árpádok 1301-ben? (<i>Harmadik és befejező közlemény.</i>)	109
VEGYES. Hamisítványok Nógrádmegye levéltárában. M. S. J.-tól	127
Egy ismeretlen székely ispán. Dr. WERTNER MÓR-tól	129
Ujabb címereslevelek a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában. —b.-tól	130
Családi levéltárak a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában. H.-tól	132
TARCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülése	133
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1914. évben	135
Báró Nyáry Jenő †	137
Hattyuffy Dezső †	137
<i>Szakirodalom.</i> Dr. BARNA J. és SÜMEGHY D.: Nemes családok Csanádvármegyében. Ism.: <i>Daróczy Zoltán.</i>	
— FRANZ ECKHART: Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. Ism.: <i>Holub József.</i> —	
Jahrbuch der K. k. Herald. Gesellschaft «Adler» 23., 24. Band. Ism.: <i>H.</i> — <i>Ź. ROMAN</i> : Manuel	
de sigillographie française. Ism.: <i>H.</i> — <i>Góthai Almanachok.</i> 1915. Ism.: —b. — <i>Lapszemle.</i>	138
<i>Kérelem</i>	144

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivattal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez Holub József társ. jegyzőhöz czimezve (ugyanott) küldendők. Tagdíjak a pénztári hivatalhoz (ugyanott) küldendők.

☛ A Turul 1886—1914-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrébten, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszont melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyv-árusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmertesen**, egyszerű megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjait 1914. évi június hó 19-től 1915. évi március hó 2-ig befizették:

Alapítványi kamatok:

Gróf Andrássy Géza 50 K.

Br. Révay Gyula 20 K.

Pártoló tagdíjakat:

1914-re :	1915-re :	
Gróf Almássy Dénesné	Csoma József	Gróf Pálffy Sándor
Beniczky Géza	Gróf Esterházy Miklós Móric	Szabó Mihály
Dr. Fejérpataky László	Dr. Ivády Tihamér	Szent-Ivány Gyula
F. Lázár Farkas	Gróf Karátsonyi Jenő	Szent-Ivány Oszkár
Dr. Gróf Üchtritz Amadé Emil	Pálffy Imre	Szent-Ivány Károlyné
		Ugron István

Évdíjakat :

1910-re :		
Romhányi János	Dr. Tóth-Szabó Pál	Kolozsvári tud. egy. művelőd.
	Thurzó Kálmán	tört. szeminárium
	Vecsey Ferenc	Matheidesz Sándor
		Dr. Miskolczy Imre
1913-ra :	1915-re :	Nagyszében város levéltára
Bosnyák László	Balogh Tihamér	Némethy Lajos
Mokcsay Zoltán	Bereczky László	Pannonhalmi Szent Benedek rend
Tóth Károly	Báró Bakach-Bessenyei Ferenc	Központi Főkönyvtára
	Budapesti Kegyesrendi Főgimn.	Polatsek-féle könyvkereskedés
	Debreczeni Ref. Főiskola Anya-	Ifj. Saághy István
	könyvtára	Sárközy Imre
	Esterházy hercegi könyvtár,	Sörös Pongrác
	Kismarton	Gróf Széchenyi Domokos
	Fiáth István	Szemere Huba
	Dr. Gosztony Mihály	Dr. Szendrei János
	S. Gyulai Rikárd	Tihanyi Béla
	Heves vm. közönsége	Dr. Thallóczy Lajos
	Dr. Holub József	Dr. Tomasic Miklós
	Huszár Dezső	Dr. Vargha Zoltán
	Dr. Iványi Béla	Dr. Wertner Mór
	Képviselőház Könyvtára	Zirczi Apátság Könyvtára
1914-re :		
Benkó Imre		
Dr. Boldizsár Kálmán		
Dr. Domanovszky Sándor		
Dr. Holub József		
Kalocsai érseki könyvtár		
Kolosy István		
Sohár László		
Sörös Pongrác		
Szalóky Tamás		
Szilágyi Lajos		
Tóth Károly		

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagdíjat 1914. évi április hó 21-től június hó 18-ig befizették:

Pártoló tagdíjakat:

1914-re:

Gróf Csáky Imre

Báró Kazy József

Örgróf Pallavicini Ede

Borsod-Miskolczi Múzeum

Evdíjakat:

1913-ra:

Jaloviczky Sándor

1914-re:

Dr. Herczegh Mihály

Rakovszky Endre

Dr. Gárdonyi Albert

Gyulai Rikárd

Gyulay Kálmán

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHÍVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb díjait befizették 1914 január hó 23-tól április hó 21-ig.

Pártoló tagdíjakat:

1914-re :

Berczik Árpád	Br. Radvánszky Jánosné
Br. Gyórfly Samu	Dr. Br. Staudach Adolf
Hajós József	Br. Vécsey Józsefné
Gf. Karátsonyi Jenő	Gf. Vigyázó Sándor
Kállay Lipót	Gf. Zichy Tivadar
Karácsonyi János	

Evdíjakat :

1911-re :	Dr. Boncz Ödön	Kolozsvári tud. egyet. mű- velődést. seminariuma	Sárközy Imre
Bervaldszky Kálmán	Dr. Csánki Dezső	Dr. Küffer Béla	Dr. Scultety László
Eckhardt Ferencz	Cs. és kir. házi udvari és áll. Levéltár, Wien	Láng Mihály	Somogyvármegye könyv- tára
Dr. Herzog József	Id. báró Daniel Gábor	Dr. Leövey Sándor	Soós Elemér
Závody Albin	Debreczeni ref. Főiskola Anyakönyvtára	Lipcsey József	Dr. Szabó László
1912-re :	Dr. Demjanovich Emil	Dr. Lukcsics József	Szemere Huba
Bervaldszky Kálmán	Dr. Döry Ferencz	Ifj. Madarassy Gábor	Dr. Szentpétery Imre
Eckhardt Ferencz	Dr. Fejér Aladár	Magyary-Kossa Ferencz	Székely Nemzeti Múzeum
Dr. Herzog József	Dr. Fejérpataky Kálmán	Br. Majthényi László	Szily Jenő
Dr. Holub József	Dr. Fialka Gusztáv	Makay Dezső	Szily Kálmán
1913-ra :	Dr. Forster Gyula	Malobiczky János	Szinnyei-Merse Jenő
Dr. Áldásy Antal	Dr. Fraknoi Vilmos	Marsovszky Ivor	Szmrecsányi Imre
Bervaldszky Kálmán	Georgievits Pál	Matheides Sándor	Szóllósy Kálmán
Eckhardt Ferencz	Géczy Dezső	Márkus Adorján	Tagányi Károly
Dr. Holub József	Gyóry Árpád	Nagyvárad nyilv. könyvtár	Gf. Teleki Sándor
Mokcsay Zoltán	Dr. Gyárfás Tihamér	Nemes József	Dr. Timon Ákos
Dr. Szabó László	Gyömörey Vincze	Nemzeti Casino	Tisztviselők orsz. Egye- sülete
1914-re :	Dr. Halász Bálint	Németh Titusz	Dr. Tóth-Szabó Pál
Dr. Áldásy Antal	Ifj. Hellebronth Kálmán	Orczy Zoltán	Ujj György
Barabás Samu	Hiersemann K. W., Leipzig	Orsz. Levéltár	Ujhelyi Hugó
Br. Bakach-Besseney Ferenczné	Dr. Holenia Sándor	Örmény Múzeum, Szamos- ujvár	Uray Gyula
Baranyai Béla	Horváth Emil	Peőcz Elek	Varju Elemér
Benczur Gyuláné	Horváth Károly	Puky József	Vidoss Miklós
	Dr. Hódossy Sándor	Radocza János	Virter Ferencz
	Dr. Hóman Bálint	Rakovszky György	Gf. Zichy Ágoston
	Dr. Ilosvay Bálint	Dr. Reiszig Ede	Zlinszky Béla
	Dr. Iványi Béla	Dr. Relković Néda	Dr. Zubriczky József
	Kisfaludy László	Dr. Réthy László	Zsilinszky Mihály
	Kolosal István	Sárospataki ref. főiskola	

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal bíró főrangú családokat ehhez függelék gyanánt; *b)* a fiágon kihalt magyar főrangú családokat és *c)* oly magyar eredetű, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangú családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem bírnak. Ily módon a kötet 331 főrangú családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyújt felvilágosítást. A kötet kimerítő névmutatót tartalmaz és 11 színes, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van díszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészítések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetírás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos műveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás útján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság célja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjesztetni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhívjuk társaságunk kitűzött céljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra 200 koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki 400 koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik 1000 koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 20 koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként 10 koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

